

DET KONGELIGE
ARBEIDSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2690

Inntektskapitler: 3600–3642, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

DET KONGELIGE
ARBEJDSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2690

Inntektskapitler: 3600–3642, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

Innhold

Del I	Innledende del	9	Kap. 606 Trygderetten	94
			Kap. 3606 Trygderetten	95
1	Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken	11	<i>Programkategori 09.20</i>	
			<i>Tiltak for bedrede levekår</i>	96
2	Profil og satsingsområder	13	Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	96
2.1	Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier	13	Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	103
2.2	Satsinger og hovedprioriteringer .	14	<i>Programkategori 09.30 Arbeidsmarked</i>	104
3	Sentrale utviklingstrekk	23	Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak	104
3.1	Innledning	23	Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak	115
3.2	Arbeidsmarkedet	23	Kap. 635 Ventelønn	115
3.3	Sentrale ytelser	27	Kap. 3635 Ventelønn m.v.	116
3.4	Økonomisk og sosial trygghet	35	<i>Programkategori 29.20 Enslige forsørgere</i>	117
3.5	Arbeidsmiljø og sikkerhet	38	Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far	117
4	Anmodningsvedtak	40	<i>Programkategori 29.50</i>	
4.1	Anmodningsvedtak nr. 418 av 19. mars 2013:	40	<i>Inntektssikring ved sykdom og uførhet</i>	121
			Kap. 2650 Sykepenger	121
5	Oversiktstabeller	41	Kap. 2651 Arbeidsavklaringpenger	125
5.1	Utgifter og inntekter fordelt på kapitler	41	Kap. 2655 Uførhhet	129
5.2	Årsverksoversikt	45	<i>Programkategori 29.60</i>	
5.3	Bruk av stikkordet kan overføres .	45	<i>Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.</i>	133
Del II	Budsjettforslag	47	Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.	133
6	Arbeidsdepartementets budsjettforslag for 2014	49	<i>Programkategori 29.90 Diverse utgifter</i>	140
			Kap. 2690 Diverse utgifter	140
			Kap. 5701 Diverse inntekter	141
Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling	49	<i>Programkategori 33.30 Arbeidsliv</i>	143	
<i>Programkategori 09.00 Administrasjon mv. ..</i>	50	Kap. 2541 Dagpenger	143	
Kap. 600 Arbeidsdepartementet	50	Kap. 5705 Refusjon av dagpenger	146	
Kap. 3600 Arbeidsdepartementet	51	Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.	147	
Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	52	Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	148	
Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	64	Resultatområde 3 Pensjon	149	
Resultatområde 2 Arbeid og velferd	65	<i>Programkategori 09.50</i>		
<i>Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken</i>	89	<i>Pensjoner m.v. under Statens pensjonskasse</i> ...	156	
Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	89	Kap. 611 Pensjoner av statskassen	160	
Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten	91	Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse	161	
Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten	93	Kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden	164	

Kap. 614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	165	Kap. 5571 Sektoravgifter under Arbeidsdepartementet	221
Kap. 3614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	167	Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt	222
Kap. 5607 Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	167	Kap. 645 Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen	223
Kap. 615 Yrkesskadeforsikring	168	Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen	224
Kap. 3615 Yrkesskadeforsikring	169	Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	225
Kap. 616 Gruppelivsforsikring	169	Kap. 3648 Arbeidsretten, meklingsinstitusjonen m.m.	226
Kap. 3616 Gruppelivsforsikring	170	Kap. 649 Treparts bransjeprogrammer	226
Kap. 2470 Statens pensjonskasse	170		
Kap. 5470 Statens pensjonskasse	175		
<i>Programkategori 09.60 Kontantytelser</i>	176	Del III Omtale av særlige tema	229
Kap. 660 Krigspensjon	176	7 Handlingsplan mot fattigdom. Rapport og status	231
Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn	178	8 Likestillingsomtale	239
Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)	181	9 Miljøprofil – sektorovergripande tiltak	251
Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år	185	10 Samfunnstryggleik- og beredskap	254
<i>Programkategori 29.70 Alderdom</i>	187	11 Grunnbeløp, særtilllegg og stønader	256
Kap. 2670 Alderdom	187	12 Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder – STAMI	259
<i>Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn m.v.</i>	195	13 Oslo-erklæringen: Gjenoppretting av tilliten til arbeidsplasser og vekst	263
Kap. 2680 Etterlatte	195	Forslag	266
Kap. 2686 Gravferdsstønad	200		
Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet	202		
<i>Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet</i>	212		
Kap. 640 Arbeidstilsynet	213		
Kap. 3640 Arbeidstilsynet	216		
Kap. 642 Petroleumstilsynet	217		
Kap. 3642 Petroleumstilsynet	221		

Figuroversikt

Figur 3.1	Sysselsetting, vist som antall sysselsatte personer og som andel av befolkningen.	24	Figur 3.7	Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse.	32
Figur 3.2	Utviklingen i antall personer med nedsatt arbeidsevne	25	Figur 3.8	Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2012-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2012. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.	37
Figur 3.3	Utviklingen i arbeidsledighet	26	Figur 6.1	Antall sykepengedager betalt av folketrygden pr. sysselsatt lønnstaker	122
Figur 3.4	Antall mottakere av sykepenge, arbeidsavklaringspenge og uførepensjon (venstre akse) og mottakere av disse ytelsene som andel av befolkningen 18-66 år (høyre akse), justert for dobbelttelling. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2012.	28	Figur 6.2	Utviklingen i sykefraværprosenten. Årstall 2001–2012.	124
Figur 3.5	Estimat på antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser (venstre akse) og som andel av befolkningen 18-66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. Årsgjennomsnitt 2001, 2005, 2009 -2012.	29	Figur 6.3	Mottakere av uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst.	130
Figur 3.6	Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2012. Framskrivinger 2013–2050.	30	Figur 6.4	Antall mottakere av uførepensjon under 30 år ved utgangen av året.	131
			Figur 6.5	Utvikling i antall permitterte (helt og delvis), 2007–2013, trend	145

Oversikt over bokser

Boks 6.1	Storulykke – definisjon:	209
----------	--------------------------------	-----

DET KONGELIGE
ARBEJDSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2013–2014)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2014

Utgiftskapitler: 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2690

Inntektskapitler: 3600–3642, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

*Tilråding fra Arbeidsdepartementet 27. september 2013,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

Del I
Innledning del

1 Regjeringens mål for arbeids- og velferdspolitikken

Arbeid til alle er et hovedmål for Regjeringen. For den enkelte er arbeid en kilde til inntekt, økonomisk trygghet, selvrespekt og selvrealisering. Samtidig vil høy sysselsetting bidra til å sikre velferdsstaten, utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og forebygge fattigdom.

Arbeid trygger velferden, og arbeidslinja er en bærebjelke i Regjeringens politikk. Det vises til perspektivmeldingen 2013 (Meld. St. 12 (2012–2013)), som presenterer og drøfter viktige utviklingstrekk i det norske samfunnet, og i norsk og internasjonal økonomi fram mot 2060 med vekt på bærekraften i velferdsordningene.

Rettferdig fordeling og utjamning er grunnleggende verdier for Regjeringen. En sterk og effektiv offentlig sektor har vært og er en forutsetning for utjamning og likeverdige vilkår for alle. Frivillig sektor spiller en viktig rolle i velferdssamfunnet og Regjeringen vil videreutvikle samarbeidet med ideelle organisasjoner.

Økonomisk politikk, næringspolitikk, distriktspolitikk, utdanningspolitikk og arbeids- og velferdspolitikk må bidra sammen for å nå målet. Det skal lønne seg å jobbe. Samtidig må de som trenger det, få bistand til å komme i arbeid og gis økonomisk trygghet.

Et arbeidsliv for alle forutsetter et godt arbeidsmiljø og et seriøst arbeidsliv uten sosial dumping. Arbeidsmiljøet må bidra til god helse og arbeidsevne gjennom hele yrkeslivet, noe som også gjør at flere kan delta lengre i arbeidslivet.

Regjeringen er innstilt på å videreføre og videreutvikle avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv i samarbeid med partene i arbeidslivet. Oppfølging av avtalen og andre tiltak for å forebygge utstøting og fremme inkludering vil være høyt prioritert i årene fremover.

Arbeidsmarked

Arbeidskraften er vår viktigste ressurs. Den må utnyttes på en effektiv måte. En aktiv arbeidsmarkedspolitikk skal stimulere til arbeid og aktivitet,

og bidra til å redusere risikoen for langvarig ledighet og varig utstøting fra arbeidslivet.

Arbeidsmarkedspolitikken skal også bidra til å sikre et tilstrekkelig tilbud av kvalifisert arbeidskraft som kan gå inn i ledige stillinger, slik at bedrifter raskt får dekket sine rekrutteringsbehov.

Personer som står utenfor arbeidslivet kan ha behov for bistand som styrker deres muligheter til å få eller beholde arbeid. Utsatte grupper som ungdom, innvandrere, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne krever særskilt oppmerksomhet. Det samme gjelder personer med nedsatt funksjonsevne som møter ulike barrierer på vei inn i arbeidslivet.

Rammene for arbeidsmarkedspolitikken påvirkes av andre politikkområder, som helse- og utdanningspolitikken, og den økonomiske politikken. Regjeringen vil, gjennom et nært samarbeid mellom de ulike politikkområdene, bidra til og støtte opp om målet om høy yrkesdeltakelse.

Økonomisk og sosial trygghet

Regjeringen vil føre en politikk for å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller i samfunnet. Regjeringen vil bekjempe fattigdom ved å gi alle mulighet til å delta i arbeidslivet og gjennom de offentlige velferdsordningene. Regjeringen vil bedre livsbetingelsene og mulighetene for den delen av befolkningen som har de laveste inntektene og de dårligste levekårene, og legge særlig vekt på barns behov når det gjelder tiltak mot fattigdom.

Regjeringen vil legge til rette for at alle barn og unge gis muligheter til å utvikle seg og delta i samfunnet uavhengig av foreldrenes økonomiske og sosiale situasjon.

Regjeringen vektlegger et bredt forebyggende perspektiv gjennom å bidra til å endre forhold som skaper og opprettholder fattigdom i oppvekstmiljø, utdanningssystem, innenfor arbeidsmarked og arbeidsliv og innenfor velferdsordningene.

Arbeidstakerrettigheter og et godt arbeidsmiljø

Regjeringen vil sikre og styrke arbeidstakernes rettigheter og føre en ambisiøs politikk for et godt arbeidsmiljø både i privat og offentlig sektor. Gode arbeidsvilkår og et godt arbeidsmiljø er viktige verktøy for å oppnå målet om at så mange som mulig skal delta i arbeidslivet. Hvordan den enkelte har det på jobben, forholdet til kollegaer, ledere og arbeidsgiver, og balansen mellom arbeid og fritid har mye å si for livskvaliteten. Alle skal oppleve sin deltakelse i arbeidslivet som god og meningsfull. Gode arbeidsforhold – og et godt arbeidsmiljø – fremmer god helse, høy produktivitet, læringsvilkår og kompetanse hos arbeidstakerne, og kan ofte være en forutsetning for god verdiutvikling og innovasjonskultur i virksomhetene. Å legge til rette for gode og trygge arbeidsvilkår er et viktig virkemiddel i regjeringens samlede strategi for et inkluderende arbeidsliv.

Et godt samarbeid mellom partene i arbeidslivet og offentlige myndigheter legger grunnlaget for et velfungerende arbeidsliv. Dette er også viktig i arbeidet for at seniorene skal ha lyst og evne til å stå lenger i arbeid, og slik kunne bidra til å løse de store arbeidskraftbehovene i framtiden. Regjeringen ønsker å videreføre arbeidet for et mer inkluderende arbeidsliv i nært samarbeid med partene i arbeidslivet.

Et anstendig og velregulert arbeidsliv uten sosial dumping er avgjørende både for den enkelte arbeidstaker og for at seriøse virksomheter ikke skal tape i konkurranse med useriøse. Dette er også en viktig premiss for styringen av norsk økonomi. Tiltakene i Regjeringens handlingsplaner mot sosial dumping skal følges videre opp. Innsatsen mot useriøse aktører i utsatte bransjer skal styrkes i nært samarbeid med bransjene selv.

Arbeids- og velferdsforvaltningen

Arbeids- og velferdsforvaltningen skal legge til rette for realisering av et velfungerende arbeids-

marked og bidra til å innfri Regjeringens mål om arbeid til alle.

NAV-reformen la grunnlaget for en helhetlig, effektiv og brukerrettet arbeids- og velferdsforvaltning. For Regjeringen er det et sentralt mål at arbeids- og velferdsforvaltningen gjennom et likeverdig samarbeid mellom kommune og stat videreutvikles for å få flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal fremme overgang til arbeid og aktivitet. I tillegg skal det enkelte mennesket som er i kontakt med NAV-kontoret møtes med service og respekt, og forvaltningen skal bidra til sosial og økonomisk trygghet.

De ansatte i arbeids- og velferdsforvaltningen skal ha en trygg arbeidsplass. NAV-kontorene er pålagt å ha en plan for håndtering av situasjoner med vold og trusler. I tillegg har Arbeids- og velferdsdirektoratet utarbeidet en veileder om forebygging og oppfølging av vold og trusler mot forvaltningens ansatte. Det er nå igangsatt en gjennomgang for ytterligere å styrke sikkerheten til de ansatte.

Folketrygd og pensjon

Regjeringen vil trygge framtidens pensjoner slik at den enkelte skal ha sikkerhet for en god pensjon. Folketrygdens alderspensjon skal gi et rimelig inntektsnivå i forhold til tidligere inntekt. Samtidig skal personer uten eller med liten tilknytning til arbeidsmarkedet få en god grunnsikring i alderdommen.

På bakgrunn av to brede forlik i Stortinget har Regjeringen reformert folketrygdens alderspensjon. Den nye alderspensjonen stimulerer til arbeid, og bidrar til å sikre bærekraften i den norske velferdsstaten. Samtidig sikres de med lav pensjonsopptjening en god minsteytelse.

Regjeringen vil at folketrygdens øvrige ytelser og pensjoner fra andre ordninger skal støtte opp under målet med pensjonsreformen.

2 Profil og satsingsområder

2.1 Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier

Betegnelse	mill. kr		
	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
<i>Programområde 09 Arbeid og sosiale formål</i>			
09.00 Administrasjon	428,0	414,3	-3,2
09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken	11 762,7	12 103,8	2,9
09.20 Tiltak for bedre levekår m.v.	290,7	324,5	11,6
09.30 Arbeidsmarked	7 574,6	7 764,7	2,5
09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet	882,6	914,8	3,6
09.50 Pensjoner m.v. under Statens pensjonskasse	10 055,4	10 181,0	1,2
09.60 Kontantytelser	3 015,6	2 586,0	-14,2
Sum før lånetransaksjoner	34 009,6	34 289,1	0,8
Lånetransaksjoner	21 000,0	26 500,0	26,2
Sum Arbeid og sosiale formål	55 009,6	60 789,1	10,5
<i>Programområde 29 Sosiale formål, folketrygden</i>			
29.20 Enslige forsørgere	3 638,3	3 614,3	-0,7
29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet	136 009,0	136 788,7	0,6
29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.	9 031,6	8 958,8	-0,8
29.70 Alderdom	162 208,0	176 039,0	8,5
29.80 Forsørgertap m.v.	2 479,5	2 526,5	1,9
29.90 Diverse utgifter ¹	460,0	0,0	-100,0
Sum Sosiale formål, folketrygden	313 826,4	327 927,3	4,5
<i>Programområde 33 Arbeidsliv, folketrygden</i>			
33.30 Arbeidsliv	12 005,0	11 490,0	-4,3
Sum Arbeidsliv, folketrygden	12 005,0	11 490,0	-4,3
Sum Arbeidsdepartementet	380 841,0	400 206,4	5,1

¹ Ansvarsområdet for sykestønader i utlandet, jf. kap. 2690, er overført til Helse- og omsorgsdepartementet fra 2014.

Arbeidsdepartementets samlede budsjettforslag for 2014 er på 400,2 mrd. kroner. Budsjettforslaget innebærer en samlet vekst i utgiftene på om lag 19,4 mrd. kroner, eller 5,1 pst. sammenlignet med saldert budsjett 2013. Budsjettforslag for 2014 for de G-regulerte ytelsene beregnes med

gjeldende regulering fra 1. mai 2013. Det betyr at neste års trygdeoppgjør ikke hensyntas i anslagene. 2014-effekten av inneværende års trygdeoppgjør fra 1. mai 2013 utgjør om lag 9,9 mrd. kroner, og antatt lønns- og prisvekst for 2014 utgjør om lag 2,1 mrd. kroner av økningen fra

Saldert budsjett 2013 til budsjettforslaget for 2014. Til sammen utgjør dette om lag 12 mrd. kroner. Dette innebærer en økning i bevilningene eksklusiv G-regulering, lønns- og prisvekst på om lag 7,4 mrd. kroner eller 1 pst. Økningen skyldes i hovedsak økte utgifter til alderspensjon og økte lånetransaksjoner.

Folketrygdens ytelser

Folketrygdens utgifter under Arbeidsdepartementet utgjør 339,4 mrd. kroner, eller om lag 85 pst. av de samlede utgiftene i 2014. Dette er 13,6 mrd. kroner høyere enn i saldert budsjett 2013.

En oversikt over realveksten for sentrale ytelser i folketrygden under Arbeidsdepartementet er gitt i tabellen *Utviklingen i viktige ytelser under folketrygden – realvekst i 2014– kroner* på side 34.

2.2 Satsinger og hovedprioriteringer

Hovedprioriteringene i budsjettforslaget fra Arbeidsdepartementet for 2014 er:

- En aktiv arbeidsmarkedspolitikk
- En arbeids- og velferdsforvaltning som skal bygge opp om målene til arbeids- og velferdspolitikken
- Tiltak for et mer inkluderende og anstendig arbeidsliv
- En forsterket innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier

I det følgende gis en overordnet omtale av de viktigste satsingene og prioriteringene på Arbeidsdepartementets ansvarsområde.

2.2.1 Arbeidsmarkedspolitikken

Arbeid er grunnlag for velferd, både for individer og samfunn. Det gir enkeltmennesker et selvstendig økonomisk livsgrunnlag og muligheter til selvrealisering og sosial inkludering.

I Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid gjennomgås en rekke utfordringer på arbeids- og velferdsområdet. Regjeringen fører en omfattende og aktiv arbeids- og velferdspolitik for å møte utfordringene. Den aktive arbeidsmarkedspolitikken legger til rette for at flere kommer i arbeid, og motvirker utstøting fra arbeidslivet. I dette ligger også tilrettelegging for dem som av ulike grunner ikke kan delta i arbeidslivet på ordinære vilkår. Regjeringen arbeider målrettet med sikte på at flere skal komme i arbeid, hindre utstøting av

arbeidstakere og legge til rette for at eldre arbeidstakere motiveres til å være lenger i arbeidslivet. De arbeidsrettede virkemidlene skal bidra til at arbeidsledige lettere kan fylle de ledige jobbene. Personer med nedsatt arbeidsevne som har behov for arbeidsrettet bistand, skal få tilbud om nødvendig individuell veiledning, kvalifisering og tilrettelegging, slik at de raskere kan komme tilbake til arbeidslivet.

For å dekke etterspørselen etter arbeidskraft, er Regjeringens hovedstrategi å mobilisere ubenyttede arbeidskraftsressurser som finnes blant ledige, personer med nedsatt arbeidsevne og personer som står utenfor arbeidsstyrken. Arbeidsinnvandring er et supplement for å dekke behovet for arbeidskraft.

Flere i arbeid

Regjeringen vil legge økt vekt på forebygging og tidlig innsats. Langvarig sykefravær gir en betydelig økning i sannsynligheten for å bli ufør. Tiltak som bidrar til redusert omfang av langvarige sykefravær og økt bruk av graderte sykmeldinger er viktig for å styrke arbeidslinja, og vil bidra til å forhindre uførepensjonering.

Det skal lønne seg å arbeide, og flere nye virkemidler og endringer de senere årene har hatt som mål at flere skal ta del i arbeidslivet ut fra sine forutsetninger. Det gjelder bl.a. IA-avtalen, innføring av arbeidsevnevurderinger og aktivitetsplan, arbeidsavklaringspenger, forsøk med tidsubstemt lønnstilskudd og kvalifiseringsprogrammet. De nye beregningsreglene for uføretrygd, som etter planen skal tre i kraft i 2015, vil gi et mer fleksibelt system enn i dag og vil motivere til arbeid for uføre som har mulighet til å forsøke seg i arbeid eller øke stillingsandelen.

Et viktig mål er at en større andel av de som ikke kan yte 100 pst., men som likevel er i stand til å jobbe noe, kan delta i arbeidslivet kombinert med for eksempel en gradert ytelse. Dette er et viktig budskap i Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid. Med denne stortingsmeldingen ønsker Regjeringen å skissere en politikk der målet er å øke sysselsettingen blant personer med nedsatt arbeidsevne. Meldingen drøfter både tiltak som kan gjøre det lettere for personer med nedsatt arbeidsevne å beholde tilknytningen til arbeidslivet, og tiltak som kan gi bedre jobbmuligheter for denne gruppen.

Meldingen legger opp til videreføring og styrking av en rekke tiltak, herunder:

- Opprette flere tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne.

- Bruke ordinært arbeidsliv i større grad enn i dag som tiltaksarena. Det er ønskelig å trekke inn flere ideelle organisasjoner som tiltaksarrangører.
- Utvikle en strategi for å bedre arbeidsmulighetene for personer med nedsatt arbeidsevne og økt bruk av gradering i de helserelevante ytelsene. Siktemålet med en slik strategi er å legge til rette for at flere enn i dag vil kombinere en gradert trygdeytelse med arbeid framfor å motta 100 pst. trygd.
- Øke innsatsen for unge som har falt, eller står i fare for å falle utenfor utdanning og arbeidsliv. Regjeringen vil utvide garantien for unge med nedsatt arbeidsevne fra gruppen 20–24 år til 20–29 år.
- En økende andel av sykefraværet og uførepensjoneringen i befolkningen skyldes psykiske helseproblemer. Regjeringen la derfor fram en oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse for perioden 2013–2016 sammen med stortingsmeldingen.

Arbeidsmarkedstiltak

Innenfor bevilgningen til arbeidsmarkedstiltak har Arbeids- og velferdsetaten mulighet til å benytte et bredt spekter av tiltak tilpasset den enkeltes behov. De arbeidsrettede tiltakene utgjør en viktig del av innsatsen for å få flere i arbeid. Tiltakene kan benyttes for å avklare arbeidsevne, å øke mulighetene for overgang til arbeid, eller å gi et meningsfullt arbeid til personer som har vanskeligheter med å få arbeid på ordinære lønns- og arbeidsbetingelser.

I 2014 legges det opp til et tiltaksnivå på om lag 14 000 plasser for ledige og om lag 56 700 for personer med nedsatt arbeidsevne. Dette gir et nivå på 70 700 tiltaksplasser. Dette er en videreføring av tiltaksnivået fra saldert budsjett 2013. Regjeringens forslag innebærer å styrke innsatsen for personer med nedsatt arbeidsevne med 2000 plasser sammenlignet med saldert budsjett 2013. Tiltaksnivået for ledige reduseres samtidig med om lag 2 000 plasser. Reduksjonen har sammenheng med forventninger om en stabil arbeidsmarkedssituasjon framover. I tillegg fortsetter forsøket med lønnstilskudd for arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger. Antall tiltaksplasser avsatt til forsøket foreslås økt med 250 plasser, til 400 plasser i 2014. Samlet gir dette et tiltaksnivå, inkludert tiltaksplasser knyttet til forsøk med arbeidsavklaringspenger, på 71 100 plasser i 2014.

Ungdom, innvandrere fra land utenfor EØS-området, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne skal prioriteres ved inntak til arbeidsmarkedstiltak.

Styrket innsats for utsatte unge

Innsats for utsatte unge er en viktig del av Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid. Unge med nedsatt arbeidsevne kan være særlig utsatt for å havne varig utenfor utdanning og arbeidsliv. Regjeringen vil derfor styrke innsatsen for unge med nedsatt arbeidsevne, og foreslår å utvide garantiordningen for ungdom med nedsatt arbeidsevne fra 20–24 år til 20–29 år. Samtidig videreføres garantiordningene for ungdom under 20 år og ungdom 20–24 år. Garantien for ungdom under 20 år skal sikre tilbud om arbeidsrettede tiltak for unge som står uten arbeid eller skoleplass. Dette for å sikre at unge raskt kommer i yrkesrettet aktivitet, og ikke blir stående utenfor utdanning og arbeidsliv over tid. I 2013 opprettet Regjeringen stillinger for egne kontaktpersoner for arbeidet med oppfølging av ungdom ved de største NAV-kontorene.

Ungdom under 20 år som henvender seg på NAV-kontoret har ofte ikke fullført videregående opplæring. Denne gruppen følges ofte opp i samarbeid med fylkeskommunen, og inngår i målgruppen for Regjeringens satsing for økt fullføring i videregående opplæring, Ny GIV. Regjeringen vil videreføre tiltak for økt gjennomføring i videregående opplæring i 2014.

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne

Regjeringen viderefører innsatsen for å øke yrkesdeltakelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne i 2014. Regjeringen foreslår å gjøre funksjonsassistanseordningen permanent fra 2014 og utvide den med ledsaging av blinde og svaksynte i arbeidssituasjonen. Regjeringen foreslår en videreføring i 2014 av 900 tiltaksplasser som ble avsatt til jobbstrategiens målgruppe i 2012 og 2013. Personer under 30 år med nedsatt arbeidsevne vil også bli prioritert innenfor etatens totale tiltaksinnsats i 2014. Samtidig foreslås antall tiltaksplasser til personer med nedsatt arbeidsevne økt med ytterligere 2 000 plasser i 2014.

Administrativ styrking av Arbeids- og velferdsetaten knyttet til strategien videreføres. Informasjons- og kompetansetiltak rettet mot arbeidsgivere, brukere og NAV-ansatte videreføres. Samtidig vil Regjeringen fortsette det forsterkede samarbeidet med funksjonshemmede

organisasjoner. Virkemidler som er knyttet til strategien, som bl.a. bruk av tilretteleggingsgarantier, oppfølgingsordninger og tilretteleggingstilskudd videreføres. Se Programkategori 09.30 for rapportering om gjennomført aktivitet innenfor jobbstrategien i 2013.

Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016)

Regjeringen vil fortsette innsatsen for å gi et bedre og mer koordinert tjenestetilbud til personer med psykiske helseproblemer som har behov for samordnet bistand for å kunne gjennomføre utdanning og delta i arbeidslivet. Arbeidsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet har utarbeidet Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse for perioden 2013–2016. Planen er også omtalt i Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid.

Gjennom planen videreføres og videreutvikles innsatsen i Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse (2007–2012). Oppfølgingsplanen inneholder en rekke tiltak som omhandler tjenestetilbudet til personer med psykiske helseproblemer som har behov for samordnet bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen og helse- og omsorgs-sektoren.

Innsatsen omfatter også tiltak på Kunnskapsdepartementets område, bl.a. tiltak for å forebygge psykiske helseproblemer og rusproblemer i skolen. Planen inneholder også tiltak som skal legge til rette for at elever med psykiske helseproblemer og rusproblemer skal kunne gjennomføre videregående opplæring. Partnerskapet i Ny GIV danner et godt utgangspunkt for samarbeid om felles målgrupper på tvers av sektorer, og vil være viktig i denne sammenheng.

Endret skattlegging av overgangsstønad til enslig mor eller far

Overgangsstønaden skattlegges i dag etter skattebegrensningsregelen. Regjeringen foreslår at overgangsstønaden skal skattlegges som lønnsinntekt for nye mottakere fra 1. april 2014. Dette er i tråd med hvordan en rekke andre stønader skattlegges.

Skattlegging av overgangsstønaden som lønn vil gi nye mottakere av overgangsstønad en lavere stønad etter skatt enn dagens mottakere. Regjeringen foreslår derfor å øke den maksimale bruttostønaden fra 2 G til 2,36 G for nye mottakere. Samtidig økes avkortingen av stønaden mot inntekt over et halvt grunnbeløp fra 40 pst. til 47,2 pst. Avkortningsreglene økes slik at stønaden vil

være fullt ut avkortet ved samme inntekt som i dag. I 2013 vil stønaden være fullt ut avkortet for stønadsmottakere som har en årsinntekt på over 463 122 kr.

Endringene gir noe høyere stønad etter skatt enn med dagens regler for mottakere som ikke har inntekt ved siden av overgangsstønaden. Regjeringen foreslår at endringene trer i kraft for nye tilfeller fra 1. april 2014. Fra 2017 vil de nye reglene gjelde alle mottakere.

2.2.2 Pensjonsreformen

Folketrygdens alderspensjon er reformert for å trygge framtidens pensjoner. Den beste garantien for framtidens pensjoner er at det samlede pensjonssystemet er sosialt og økonomisk bærekraftig. Det nye pensjonssystemet er basert på enkle hovedprinsipper, gir god motivasjon til arbeid, og legger til rette for en fleksibel overgang mellom arbeid og pensjon. Samtidig har det en god fordelingsprofil.

Fra 1. januar 2011 ble det åpnet for å kunne ta ut fleksibel alderspensjon fra 62 år i folketrygden. Årlig pensjon øker jo senere den tas ut, som følge av at pensjonen da utbetales over færre år.

Alderspensjon og arbeidsinntekt kan kombineres fritt uten avkortning av pensjonen.

Samtidig ble det innført levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon. Levealdersjustering innebærer at nye pensjonister må arbeide noe lenger for å oppnå samme alderspensjon som andel av inntekten hvis levealderen i befolkningen fortsetter å øke. Med virkning fra 1. mai 2011 er det også innført nye prinsipper for regulering av alderspensjon. Alderspensjon under utbetaling reguleres i samsvar med lønnsveksten, og fratrekkes deretter 0,75 pst. Levealdersjusteringen bidrar sammen med ny regulering til å trygge den økonomiske bærekraften i pensjonssystemet.

Nye opptjeningsregler fases gradvis inn for personer født i 1954 eller senere, og gjelder fullt ut for personer født i 1963 eller senere. I den nye opptjeningsmodellen er alle år med inntekt opptjent mellom 13 og 75 år pensjonsgivende. Samtidig sikres alle en minsteinntekt i alderdommen gjennom garantipensjonen.

For å sikre at det samlede pensjonssystemet bygger opp under prinsippene i den nye alderspensjonen er reglene i en rekke andre ordninger endret, bl.a. i folketrygdens ytelser til uføre, tjenstepensjonsordningene i offentlig og privat sektor og avtalefestet pensjon. Fra 1. januar 2011 trådte den nye AFP-ordningen i privat sektor i kraft. Ny AFP er utformet etter de samme prinsip-

per som den nye alderspensjonen og stimulerer til arbeid. Fra 1. januar 2012 er det innført en ny pensjonsordning for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer.

Stortinget har vedtatt at dagens uførepensjon skal erstattes av en ny uføretrygd. Det tas sikte på at de nye reglene skal tre i kraft fra 2015. Den nye uføretrygden skal utgjøre 66 pst. av inntekten før uførhet, skal skattlegges som lønn og blir enklere å kombinere med arbeid. Uføre skal fortsatt få en god alderspensjon. Regjeringen har høsten 2013 foreslått nye regler for uføreytelsen i de offentlige tjenstepensjonsordningene, tilpasset den nye uføretrygden i folketrygden.

Innføring av fleksible uttaksregler i folketrygdens alderspensjon fra 1. januar 2011 gjorde det nødvendig med enkelte tilpasninger i folketrygdens ytelser til etterlatte, de private tjenstepensjonsordningene og tidligpensjonsordningene for sjømenn og fiskere. Regjeringen vil arbeide med ytterligere tilpasninger i disse ordningene, slik at de fullt ut tilpasses den nye alderspensjonen i folketrygden.

Det er også gjort nødvendige tilpasninger i regelverket for offentlig tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor, som følge av innføring fleksible uttaksregler, ny regulering og levealdersjustering fra 2011. Regjeringen vil foreslå ytterligere tilpasninger for personer som helt eller delvis vil motta alderspensjon i folketrygden opptjent etter nye regler. Reglene vil da være fullt tilpasset den nye alderspensjonen, men offentlige ansatte vil ikke ha like sterke insentiver til å fortsette i arbeid etter 62 år som ansatte i privat sektor. Dette skyldes bl.a. at AFP er beholdt som en tidligpensjonsordning i offentlig sektor, og at de offentlige tjenstepensjonsordningene er videreført som bruttoordninger med en tjenestetid på 30 år for full opptjening. Offentlig ansatte kan ikke kombinere arbeid og pensjon fritt uten avkorting. Tidligpensjonister i offentlig sektor har heller ikke reelle muligheter til å motvirke effekten av levealdersjusteringen og får som følge av dette lavere årlig pensjon fra 67 år og livet ut. Regjeringen er åpen for å diskutere offentlig tjenstepensjon videre med partene i arbeidslivet hvis de ønsker det.

For å følge virkninger av pensjonsreformen har Arbeidsdepartementet i samarbeid med Statistisk sentralbyrå og Arbeids- og velferdsdirektoratet satt i gang et arbeid med å følge sysselsettingsutviklingen blant eldre, når folk tar ut alderspensjon, Eldres inntektsforhold og inntektsutvikling samt folketrygdens utgifter. Dette materialet brukes bl.a. i de årlige budsjettene.

Arbeidsdepartementet har satt i gang en evaluering av pensjonsreformen fra 2011. I tillegg til å

vurdere om reformen virker etter hensikten skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Evalueringen er organisert under Forskningsrådet slik at faglig kvalitet og uavhengighet sikres på en best mulig måte. En viktig del av evalueringen vil være en fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer. Det er så langt gjennomført to utlysninger som del av evalueringen og totalt fem prosjekter har fått tildelt midler.

2.2.3 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for rimelige lån i arbeidsforhold. Regjeringen har besluttet å øke påslaget i normrenten fra 0,5 til 1,0 prosentenheter, slik at normrenten samsvarer bedre med ordinære renter på boliglån. Økningen av påslaget gjennomføres ved å vedta en endring i Finansdepartementets forskrift til skatteloven og vil påvirke normrenten fra 1. mars 2014. Det vises til nærmere omtale i Finansdepartementets Prop. 1 LS (2013–2014) Skatter, avgifter og toll 2014.

Videre har Regjeringen besluttet at det for søknader om boliglån mottatt fra og med offentliggjøringen av statsbudsjettet for 2014 (14. oktober 2013) ikke lenger gis lån til pensjonister med pensjon basert på oppsatte pensjonsrettigheter.

2.2.4 Arbeids- og velferdsforvaltningen og IKT-modernisering

Arbeids- og velferdsforvaltningen

Arbeids- og velferdsforvaltningen er Regjeringens viktigste verktøy i gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken. NAV-reformen har gitt mulighet for helhetlig bistand og oppfølging uavhengig av om behovet er arbeid, trygd, sosialfaglig oppfølging eller pensjon. Virkemidler og ytelser er blitt endret for å styrke arbeidslinja, og for å tilpasse dem til formålet med arbeids- og velferdsforvaltningen.

Regjeringen viderefører det langsiktige og systematiske forbedringsarbeidet i arbeids- og velferdsforvaltningen for å nå målene i arbeids- og velferdspolitikken. I Prop. 1 S (2012–2013) ble oppfølgingen av brukere, ytelsesforvaltningen og IKT-modernisering satt som de tre viktigste innsatsområdene for Arbeids- og velferdsetaten. Disse videreføres i 2014.

NAV-kontorene forvalter både statlige og kommunale virkemidler. For å bedre yrkesdeltakelsen for personer med særlig behov for bistand for å komme i arbeid, vil samarbeidet mellom stat og kommune i NAV-kontoret og mellom NAV-kontoret og relevante kommunale og statlige tjenester utenfor NAV-kontoret videreutvikles.

Oppfølgingen av brukere for å sikre overgang til arbeid utgjør kjernen i NAV-reformen. For å bedre brukeroppfølgningen kreves en systematisk og helhetlig innsats over tid hvor politikktutforming, virksomhetsutvikling og konkrete tiltak og satsinger ses i sammenheng. Arbeids- og velferdsetaten har de siste årene arbeidet målrettet med å bedre kapasiteten og kvaliteten i ytelsesforvaltningen. Ytelsesforvaltningen er nå mer robust, saksbehandlingstidene er redusert, men det er fortsatt behov for forbedringer. Derfor omorganiseres spesialenhetene for at saksbehandlingen skal bli mer effektiv og pålitelig, og for å frigjøre ressurser i forvaltningen til brukeroppfølgningen.

Endrings- og moderniseringsarbeidet som skjer i forvaltningen må imidlertid hele tiden balanseres mot hensynet til den løpende driften. Ambisjonsnivået for utviklingsarbeid i tiden framover må derfor ses i sammenheng med summen av de drifts- og utviklingsoppgavene som etaten allerede er i gang med, og da spesielt med tanke på det omfattende IKT-moderniseringsarbeidet som er igangsatt.

IKT-moderniseringsprogrammet i Arbeids- og velferdsetaten

IKT-moderniseringen skal gi brukerne bedre service og tilgjengelighet til tjenester bl.a. gjennom større innsyn i egen sak og tilgang til nye selvbetjeningsløsninger. Moderniseringen skal også bidra til en bedre forvaltning gjennom å effektivisere saksbehandlingen og å øke kontrollnivået.

IKT-moderniseringsprogrammet er planlagt som tre prosjekter, hvert på ca. to år med en separat beslutningsprosess for hvert av prosjektene. Prosjekt 1 er vedtatt med en ramme på 1 750 mill. kroner (2012 kroner). Det startet høsten 2012 og er planlagt med fire leveranser.

Et viktig mål med Prosjekt 1 er leveranse av systemstøtte for uførereformen med oppstart 1. januar 2015. Analyser gjennomført av Arbeids- og velferdsdirektoratet har vist at realiseringen av vedtaksmodul for uføre med ny modernisert systemløsning er svært komplisert. Arbeids- og velferdsdirektoratet har orientert departementet om at de legger til grunn økt gjenbruk i Prosjekt 1 gjennom å bruke PESYS som vedtaksmodul for

uføre. Direktoratet anbefaler videre at Prosjekt 1 videreføres, men med 6–12 måneders utvidelse av prosjektperioden og med et redusert omfang i forhold til opprinnelig planlagt. Det vil i løpet av høsten 2013 bli utarbeidet detaljerte planer for den videre gjennomføringen av Prosjekt 1, herunder en detaljert gjennomgang av omfang og eventuelle budsjettmessige implikasjoner. Departementet har nå Arbeids- og velferdsdirektoratets anbefalinger til vurdering, og vil orientere Stortinget på egnet måte om det videre arbeidet med Prosjekt 1.

Arbeids- og velferdsetaten

IKT-moderniseringen skal over tid gi grunnlag for å redusere antall årsverk som benyttes i ytelsesforvaltningen i Arbeids- og velferdsetaten. Denne gevinsten vil imidlertid først komme når de nye systemene er tatt i bruk og de eksisterende systemene er faset ut. Når nye systemer tas i bruk parallelt med at en må drifte eksisterende systemer, vil det i en overgangsperiode føre til økte årlige drifts- og forvaltningsutgifter. For 2014 foreslås det på denne bakgrunn å øke driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten med 100 mill. kroner.

Som følge av endringer i tiltakssammensetningen der det blir flere tiltaksplasser til personer med nedsatt arbeidevne, tilføres Arbeids- og velferdsetaten også noe administrative ressurser.

2.2.5 Styrking av tolkeområdet

Retten til tolk for døve, hørselshemmede og døvblinde er hjemlet i folketrygdloven. En person har rett til tolk dersom det er nødvendig og hensiktsmessig for å kunne fungere i dagliglivet, eller for å bli i stand til å utføre arbeid eller ta utdanning. Tolketjenesten i Arbeids- og velferdsetaten formidles av hjelpemiddelsentralene. Det har stadig vært en utfordring for etaten å ha et tilstrekkelig antall tolker til å dekke oppdragene, men dekningsgraden har de senere årene blitt bedret. Fra 2008 har dekningsgraden økt fra ca. 80 til 90 pst. For å kunne tilby døve, hørselshemmede og døvblinde en mer forutsigbar tjeneste er det behov for å ansette flere tolker. Flere tolker vil kunne gi døve, hørselshemmede og døvblinde bedre muligheter for å følge utdanningsopplegg og yrkesdeltakelse, samt bedre livskvaliteten.

Regjeringen foreslår å styrke tolketjenesten med 20 mill. kroner i 2014. Tolketjenesten ble styrket med 8,3 mill. kroner i revidert nasjonalbudsjett 2013. Disse midlene ble, etter samråd med organisasjonene både for brukere og tolker,

benyttet til å ansette flere tolker, dekke oppdragsrelaterte kostnader og å utvide åpningstiden for bildetolkning. Økt bevilgning til tolketjenesten i 2014 innebærer en videreføring av styrkingen fra revidert nasjonalbudsjett 2013. Videre foreslår regjeringen å heve lønnsnivået for frilanstolkene med tre lønnstrinn.

Departementet vil se nærmere på dagens finansieringssystem for å sikre at tolkeressursene blir utnyttet mest mulig effektivt. På denne bakgrunn vil det gjennomføres et ettårig pilotprosjekt i tolketjenesten i Arbeids- og velferdsetaten. I pilotprosjektet vil oppdragsrelaterte kostnader som reise, overtid m.m. for fast ansatte tolker i tre fylker (tolketjenester) bli belastet stønadsbudsjettet (kap. 2661) istedenfor Arbeids- og velferdsetaten driftsbudsjett (kap. 605). Formålet med pilotprosjektet er å undersøke om dette vil kunne gi en mer hensiktsmessig fordeling av tolkeoppdrag mellom fast ansatte tolker og frilanstolker, og således medføre en mer effektiv utnyttelse av de samlede tolkeressursene. Pilotprosjektet skal evalueres av ekstern evaluator.

2.2.6 Tilbud om aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Aktivitetshjelpemidler er hjelpemidler som er spesielt utviklet for at personer med funksjonsnedsettelse skal kunne delta i sportsaktiviteter. Mange av disse hjelpemidlene er kostnadskrevenne sammenlignet med det befolkningen ellers betaler for denne typen utstyr. Dette gjør at mange personer med funksjonsnedsettelse ikke har mulighet til å skaffe seg slike hjelpemidler.

Personer under 26 år kan i dag få dekket aktivitetshjelpemidler. Regjeringen mener det er viktig å gi personer med funksjonsnedsettelse muligheter til å delta i sportsaktiviteter uavhengig av alder. Det foreslås derfor å innføre en ordning med støtte til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år. Rammen for ordningen i 2014 er 25 mill. kroner, og ordningen vil gjelde fra 1. juli 2014. Helårseffekten av dette tiltaket vil være 50 mill. kroner. Departementet vil komme nærmere tilbake til den konkrete utformingen av regelverket knyttet til denne ordningen. Kriterier for ordningen vil bli drøftet med organisasjonene før de blir fastsatt. Ved at Regjeringen foreslår å sette av midler til aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år, vil flere med funksjonsnedsettelse få mulighet til å delta i sportsaktiviteter. Dette vil igjen kunne bidra til økt fysisk aktivitet og bedre helse for denne brukergruppen.

2.2.7 Et mer inkluderende arbeidsliv

Trepartssamarbeidet om et mer inkluderende arbeidsliv startet i 2001 ut fra en felles erkjennelse mellom partene og myndighetene om behovet for å redusere de viktigste utstøttingsmekanismene og utvikle og fremme nærværsfaktorer i arbeidslivet. Den første Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), ble inngått mellom Regjeringen og hovedorganisasjonene i arbeidslivet i oktober 2001. Hovedprinsippet bak IA-avtalen er at det er arbeidsplassen som er arena for å tilrettelegge og forebygge utstøting og følge opp utsatte arbeidstakere, med støtte fra myndighetene. Det ble i 2001 fastsatt tre operative delmål: 1: redusert sykefravær, 2: tilsetting av flere arbeidstakere med redusert funksjonsevne og 3: økning av den reelle pensjoneringsalder. Det var videre enighet om en tiltakspakke rettet mot arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter. IA-virksomheter inngår en samarbeidsavtale med Arbeids- og velferdsetaten og forplikter seg da mht. målene i avtalen, samtidig som det utløser enkelte rettigheter i form av tilskudd og faglig bistand. IA-avtalen er senere reforhandlet to ganger, i 2005 og 2010. Det har vært endringer underveis i virkemiddelbruken og i organiseringen av IA-samarbeidet, men de tre delmålene har ligget fast. Virkemidlene er gradvis blitt forsterket, særlig i 2010–2011. Det er nedlagt et betydelig arbeid fra myndighetene, organisasjonene og virksomhetene i samarbeidet rundt og oppfølgingen av avtalen. Pr. i dag er 26 pst. av virksomhetene i Norge IA-virksomheter. IA-virksomhetene dekker nærmere 60 pst. av alle arbeidstakere i Norge. Det er i hovedsak store virksomheter og virksomheter innen offentlig sektor som har tegnet IA-avtale.

Sykefraværet er redusert i den siste avtaleperioden. Selv om det gikk noe opp gjennom annet halvår 2012, er det likevel nær det laveste nivået i IA-avtalens levetid. Det sesongkorrigerede sykefraværet er redusert med 9,5 pst. fra andre kvartal 2001 til andre kvartal 2013. Det er ikke grunnlag for å vurdere om dette har sammenheng med tiltak i IA-avtalen. Forventet yrkesaktivitet blant personer over 50 år har også økt i avtaleperioden. Når det gjelder sysselsettingen av personer med redusert funksjonsevne, har denne gått noe ned.

Siden inngåelsen av den nye og forsterkede IA-avtalen i 2010 er det lagt mye arbeid i å følge opp enigheten mellom avtalepartene. Vi vet at måloppnåelsen påvirkes av mange faktorer, også faktorer som ligger utenfor avtalepartenes kontroll. IA-arbeidet er et langsiktig arbeid og resultatene vil vise seg over tid. Regjeringen vil derfor

fortsatt prioritere IA-arbeidet og sørge for at alle aktører fortsetter å jobbe systematisk for å nå målene i avtalen.

Regjeringen ønsker at samarbeidet med partene i arbeidslivet om et mer inkluderende arbeidsliv videreføres. Som et viktig grunnlag for forhandlinger om en ny IA-avtale la en partssammensatt arbeidsgruppe under ledelse av Arbeidsdepartementet fram sine vurderinger og anbefalinger i juni 2013. Arbeidsgruppen er enig om at et forpliktende trepartssamarbeid og arbeidsplassen som den viktigste arena for inkluderingsarbeidet fortsatt bør ligge til grunn for samarbeidet om et mer inkluderende arbeidsliv. Gruppen anbefaler bl.a. at hensiktsmessige forenklinger av oppfølgings- og sanksjonssystemet, samt innretningen og bruken av virkemidler i IA-arbeidet, bør vurderes nærmere. Det foreslås også at tiltak for å bedre tillitsvalgte og verneombudets rolle og engasjement og økt vekt på det forebyggende arbeidsmiljøarbeidet settes på dagsorden.

IA-arbeidet har i den siste avtaleperioden hatt en positiv utvikling, og samarbeidet mellom partene har på mange måter fungert godt. IA-avtalen er en politisk avtale som i tillegg til forskning bygger på partenes og myndighetenes egen dokumentasjon, erfaring og gode eksempler om hva som virker og ikke virker.

Flere av IA-tiltakene har imidlertid vist seg å være omfattende og ressurskrevende å følge opp i praksis for alle parter, og har stilt særlig store krav til arbeidsgiver, sykmelder og Arbeids- og velferdsetaten. Dette er påpekt fra flere hold, bl.a. i SINTEF Helses evaluering av IA-avtalen. Engasjementet og samarbeidet både sentralt og lokalt har vært avgjørende for å løse disse utfordringene og for å få det nye systemet for oppfølging av sykmeldte på plass, men fortsatt gjenstår det utfordringer.

Oppfølging av tiltakene i ny IA-avtale og protokoll av 24. februar 2010 ble tildelt 153 mill. kroner i 2011. Regjeringen foreslo en viss omfordeling av midler til IA-arbeidet i 2012, og denne ble videreført i 2013. Regjeringen foreslår en videreføring av denne fordelingen også i 2014.

Det vises for øvrig til nærmere omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd og resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

2.2.8 Styrket oppfølging av sikkerheten og HMS-kompetansen blant nye i arbeidslivet

Det er et sterkt behov for bedre sikkerhet og HMS-kompetanse blant nye i norsk arbeidsliv.

Dette omfatter både unge som begynner i arbeid i forbindelse med utdanning eller kommer rett fra utdanning, og utenlandske arbeidstakere uten arbeidserfaring fra Norge. Disse har ofte lite kunnskap om HMS, rettigheter og plikter i arbeidslivet, blir ofte møtt med mye dårlig opplæring og får dårligere arbeidsbetingelser enn andre. Regjeringen mener at det er behov for en særskilt innsats rettet mot nye i arbeidslivet. Satsingen gjelder også nye virksomheter, herunder utenlandske virksomheter i Norge. Innsatsen vil understøtte regjeringens satsinger mot sosial dumping og for et mer inkluderende arbeidsliv.

Regjeringen foreslår at Arbeidstilsynet styrkes med 12 mill. kroner til mer oppfølging av sikkerheten og HMS-kompetansen blant nye i arbeidslivet. Økt bevilgning til sikkerhet og HMS-kompetanse i 2014 innebærer en videreføring av styrkingen i Revidert nasjonalbudsjett 2013 på 6 mill. kroner.

2.2.9 Styrket forebygging av helseskader som følge av kjemisk eksponering

Kjemisk helsefare er fortsatt et betydelig problem i norsk arbeidsliv, og helsekonsekvensene kan være svært alvorlige med død som ytterste konsekvens. Et stort antall nye kjemikalier har kommet/vil komme til, eksempelvis knyttet til nanoteknologi, og det er fortsatt bare en liten andel av alle eksisterende kjemikalier som er risikovurdert på en god nok måte. Regjeringen ønsker å styrke Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) og Arbeidstilsynet for forbedret innsats rettet mot forebygging av helseskader som følge av kjemisk eksponering i arbeidet.

Tiltaket skal gjennomføres i samarbeid med relevante bransjer og partene i arbeidslivet, for å sikre at tiltaket skal føre til holdningsskapende arbeid og forebygging med varige resultater på arbeidsplassen.

Regjeringen foreslår at Statens arbeidsmiljøinstitutt og Arbeidstilsynet stykes med hhv. 3 mill. kroner og 1 mill. kroner til styrket forebygging av helseskader som følge av kjemisk eksponering i arbeidslivet.

2.2.10 Innsats for bedre fordeling og mot fattigdom

Regjeringen la som en oppfølging av Fordelingsutvalgets innstilling (NOU 2009: 10) fram Fordelingsmeldingen (Meld. St. 30 (2010–2011)) høsten 2011. Den brede fordelingspolitikken omfatter virkemidler og innsatsområder som også er grunnleggende i en helhetlig og langsiktig innsats for å

forebygge lavinntekt og fattigdom. Regjeringens politikk for å bekjempe fattigdom bygger på langsiktige tiltak og en forebyggende innsats. Målet er at strukturelle og samfunnsmessige forhold skal bidra til å hindre lavinntekt og fattigdom. Regjeringen prioriterer samtidig ordninger for å bedre situasjonen og motvirke konsekvensene av lavinntekt her og nå, spesielt overfor barn og unge.

Regjeringens mål er et samfunn med små forskjeller, like muligheter og uten fattigdom. Regjeringen vil utjevne forskjeller og bekjempe fattigdom ved å bringe flere inn i arbeidslivet. Bekjempelse av fattigdomsproblemer krever også gode inntektssikringsordninger i de tilfellene der lønnet arbeid ikke er mulig. Arbeids- og velferdspolitikken står, i samspill med andre politikkområder, sentralt i Regjeringens arbeid for å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og bekjempe fattigdom. For å bedre levekårene for de vanskeligst stilte er det nødvendig med en bred innsats og tiltak på flere sektorer.

Regjeringen la sammen med forslaget til statsbudsjett for 2007 fram en handlingsplan mot fattigdom. Handlingsplanen er fulgt opp med tiltak og styrking i de årlige statsbudsjettene, og inneholder tiltak på flere departementers sektorområder. Tiltakene mot fattigdom videreføres i 2014. Tiltak mot fattigdom er nærmere omtalt i del III, punkt 7.

På enkelte områder er det behov for en forsterket innsats og mer målrettede tiltak overfor personer med økt risiko for fattigdom og sosial eksklusjon, spesielt overfor barn og unge. Regjeringen vil legge til rette for at alle barn og unge gis muligheter til å delta og utvikle seg i samfunnet uavhengig av foreldrenes økonomiske og sosiale situasjon. Regjeringen foreslår for 2014 en forsterket innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier. Det foreslås å etablere og styrke ordninger for å understøtte barns muligheter til aktivitet og deltakelse. Det foreslås også tiltak rettet mot å bedre økonomien til barnefamilier med lave inntekter.

For å understøtte barns muligheter til aktivitet og deltakelse vil Regjeringen øke tilskuddet for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret med 20 mill. kroner til samlet 45 mill. kroner. Det skal legges vekt på tiltak som bidrar til aktivitet og deltakelse blant utsatte barn og unge, herunder individuelle aktivitetstilskudd og etablering av utstyrsbanker. Dette er nærmere omtalt under kap. 621, post 63.

Regjeringen vil i 2014 etablere en ny nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom. Den nasjonale ordningen mot barnefattigdom skal bidra til å

sikre barn og unge berørt av fattigdomsproblematikk deltakelse i fritidsaktiviteter og familiene tilgang til ferieopplevelser. Søknader fra kommuner med store levekårsproblemer, tiltaksutvikling i samarbeid med frivillig sektor og forebyggende tjenester prioriteres. Innsatsen mot barnefattigdom som har vært en del av tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn, vil bli lagt inn i den nye nasjonale ordningen. Det foreslås en samlet bevilgning på 96 mill. kroner til den nye ordningen. Dette er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2013–2014) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Kulturdepartementet foreslår at det settes av 5 mill. kroner i 2014 til å etablere en tilskuddsordning for å øke kultur- og organisasjonsdeltakelse blant barn og unge fra lavinntektsfamilier. Dette er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2013–2014) for Kulturdepartementet.

Bidragforscott ytes fra staten til enslige forsørgere når barnebidrag fra den bidragspliktige forelderen ikke betales. Regjeringen foreslår å øke bidragforscottet til enslige med barn over 11 år og med inntekt under 235 101 kroner. Forslaget vil gi et økonomisk løft for de eldste barna med foreldre som har de laveste inntektene. Forslaget vil gi en netto utgift i 2014 på 14 mill. kroner ved innføring fra 1. juli 2014. Dette er nærmere omtalt under kap. 2620, post 76.

Bostøtten skal bidra til å sikre vanskeligstilte husstander en egnet bolig. For å hjelpe dem som har lave inntekter og høye boutgifter, foreslår Regjeringen å heve boutgiftstakene for alle mottakere i 2014. Regjeringen foreslår at bostøtten styrkes med 50 mill. kroner for at ordningen skal bli bedre for barnefamilier med lave inntekter. Dette er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2013–2014) for Kommunal- og regionaldepartementet.

Staten vil bidra med 25 mill. kroner til en områdesatsing i indre Oslo øst. Som et ledd i områdesatsingen foreslås det satt av 4 mill. kroner over kap. 621, post 63 på Arbeidsdepartementets budsjett til utvikling av sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte. Det er også satt av 15 mill. kroner på Miljøverndepartementets budsjett til områdesatsing på Fjell i Drammen. Flere departementer, bl.a. Arbeidsdepartementet, deltar i samarbeidet. Dette er nærmere omtalt under områdesatsingen i Prop. 1 S (2013–2014) for Miljøverndepartementet.

Innsatsen mot fattigdom er også omtalt i del II, resultatområde 2, hovedmål 4 Et inkluderende samfunn og bedre levekår for de vanskeligst stilte.

2.2.11 Forskningsprosjekt PraksisVel.

Som en oppfølging av Meld. St. 13 (2011–2012) Utdanning for velferd, ble programmet Praksisrettet forskning og utvikling for helse- og velferdstjenestene etablert i 2012. Målet med programmet er å styrke forskning for helse- og velferdstjenestene, i tillegg til å utvikle utdanningen innenfor disse områdene. PraksisVel skal bidra til samarbeid mellom forskning, utdanning, yrkesutøvere og brukere og styrke praksisrettet forskning og kunnskapsbasert praksis. Tjenestene og ytelsene fra arbeids- og velferdsforvaltningen er en del av praksisfeltet i denne satsingen. Regjeringen foreslår å styrke dette programmet med 4 mill. kroner i 2014.

2.2.12 Stans i ytelser ved barnebortføring

Regjeringen har lagt fram en proposisjon med forslag til en ny lov om stans i utbetalingen av offentlige ytelser og barnebidrag når et barn blir bortført fra Norge til utlandet. Lovforslaget tar sikte på at ytelser som ikke kan utbetales under utenlandsopphold, skal bli stanset så snart som mulig etter bortføringen. Forslaget åpner også for å holde tilbake ytelser og bidrag for å fremme tilbakeføring av barnet i slike saker. Ytelser og bidrag skal da settes på sperret konto og utbetales når saken er løst. Lovforslaget er en tilpasning av et forslag som ble sendt på høring i 2009, og er utarbeidet i samråd med Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og andre berørte departementer. Tilpasningene gjelder blant annet forholdet til menneskerettskonvensjonene som Norge er bundet av.

3 Sentrale utviklingstrekk

3.1 Innledning

I det følgende redegjøres det for utviklingstrekk som er viktige for å forstå utfordringene innenfor Arbeidsdepartementets ansvarsområde. Utfordringene og de mål, strategier og tiltak som skal møte disse, er nærmere redegjort for i budsjettproposisjonens del II.

Nedenfor gjennomgås først situasjonen på arbeidsmarkedet. Deretter redegjøres det for utviklingen i økonomiske ytelser som skal sikre den enkelte økonomisk og sosial trygghet samt utviklingen på pensjonsområdet. Arbeidsmiljø- og sikkerhet omtales deretter.

3.2 Arbeidsmarkedet

Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge i 2013 er god

Arbeidsmarkedssituasjonen i Norge er god, sysselsettingen er høy og arbeidsledigheten er lav sammenlignet med de fleste andre land. Med samme sysselsettingsandel som i Europa ville 340 000 færre deltatt i det norske arbeidslivet. Gjennom 2012 og inn i 2013 har imidlertid veksten i sysselsettingen bremsset noe opp, og andelen av befolkningen som er sysselsatt har blitt noe redusert. Regjeringen har nylig lagt fram en melding til Stortinget om arbeidsmarkedspolitikken (Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid). I denne meldingen gis en mer langsiktig beskrivelse av utviklingstrekk på arbeidsmarkedet.

Flere sysselsatte, men uendret sysselsettingsandel

Siden 2005 har det blitt 350 000 flere sysselsatte personer og 365 000 flere normalårsverk.¹ Det

betyr at antall sysselsatte har økt med 1,7 pst. i gjennomsnitt pr. år. En slik vekst er betydelig høyere enn den veksten som fant sted i tiårsperioden 1995–2005.² Veksten er også langt sterkere enn gjennomsnittet for de siste tiårene.³ Det er faste stillinger som har økt mest etter 2005.⁴

Parallelt med at antall sysselsatte har økt mye etter 2005, har det vært høy befolkningsvekst. *Andelen* av befolkningen som er sysselsatt har dermed utviklet seg svakere enn *antall* sysselsatte personer. Sysselsettingsandelen er nå på om lag samme nivå som høsten 2005, jf. figur 3.1.

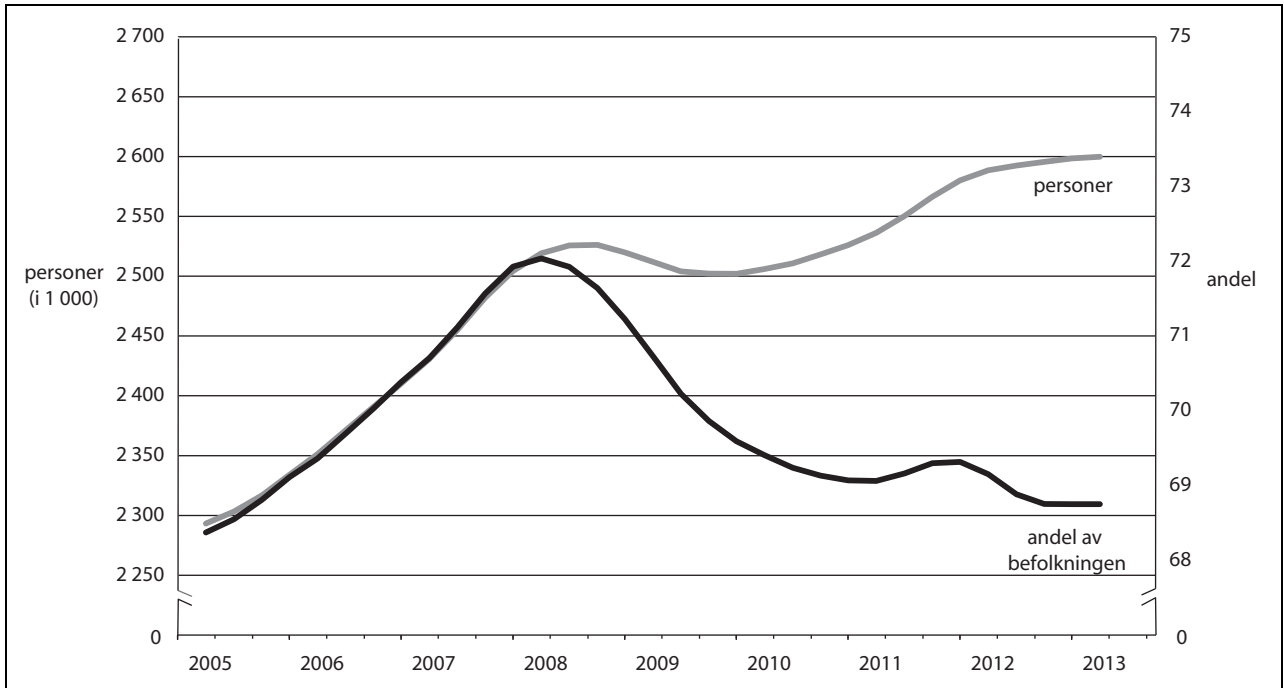
Sysselsettingen har vært mer positiv for eldre grupper i den yrkesaktive befolkningen enn for de yngre. Det er særlig aldersgruppen 62–66 år som har hatt høy vekst i sysselsettingsraten de siste årene. Gradvis høyere utdanningsnivå og bedre helse bidrar til at flere eldre står lenger i arbeidslivet. Det er også nærliggende å knytte økningen i sysselsettingen for denne gruppen til pensjonsreformen, hvor de viktigste delene trådte i kraft 1. januar 2011. Arbeids- og velferdsdirektoratet peker på at pensjonsreformen har hatt positiv effekt på sysselsettingen blant eldre.

¹ Fra 2. kvartal 2005 til 2. kvartal 2013. Kilde: Statistisk sentralbyrå, Nasjonalregnskapet, 2. kvartal 2013

² I periode 2. kvartal 1995–2. kvartal 2005 økte antall sysselsatte med 1,1 pst. i gjennomsnitt per år. Kilde: Statistisk sentralbyrå, Nasjonalregnskapet, 2. kvartal 2005

³ De siste 30 år har antall sysselsatte økt med 1,0 i gjennomsnitt per år. Kilde: Statistisk sentralbyrå, Nasjonalregnskapet, 2012

⁴ Andelen midlertidige stillinger er redusert fra 9,5 til 8,1 pst. i denne perioden. Kilde: Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse, tall for 2. kvartal 2005 og 2013

Figur 3.1 Sysselsetting, vist som antall sysselsatte personer og som andel av befolkningen.

Utviklingen vist på to måter: Som sysselsatte personer og som andel av befolkningen 15–74 år. Sesongkorrigererte kvartalstall, 1. kv. 2005 - 2. kv. 2013. Justert for statistisk brudd i 2006

Kilde: AD basert på AKU

Flere utenfor arbeidslivet – mange med nedsatt arbeidsevne

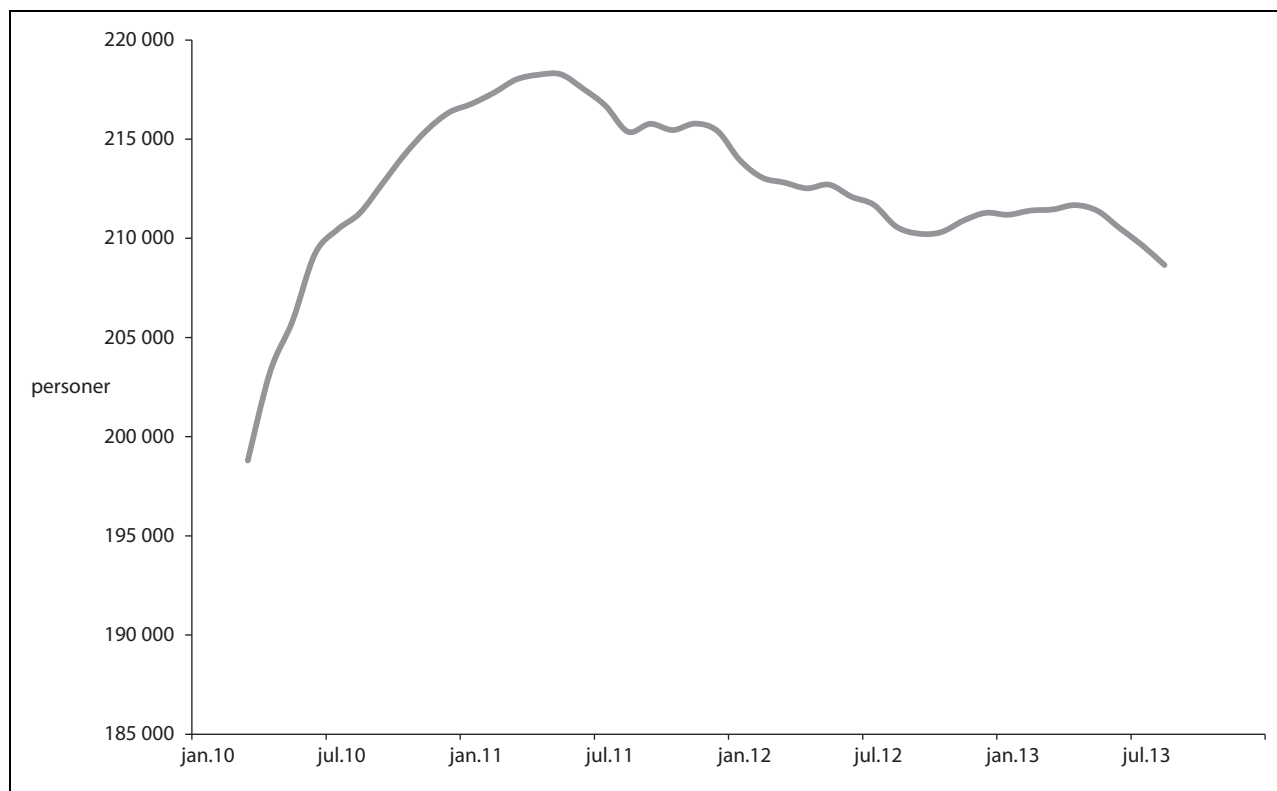
En parallell til at sysselsettingsandelen har blitt redusert, er at andelen som er arbeidsledig eller utenfor arbeidslivet har økt tilsvarende. Reduksjonen i sysselsettingsandelen det siste året gjenspeiles i en større andel av befolkningen i følgende hovedaktiviteter:

- *utdanning* (tilsvarer om lag halvparten av den reduserte sysselsettingsandelen)
- *førtids- og uførepensjonister* (tilsvarer om lag én fjerdedel av den reduserte sysselsettingsandelen)
- *arbeidsledige* (tilsvarer om lag én fjerdedel av den reduserte sysselsettingsandelen)

Utviklingen det siste året samsvarer godt med trekk vi har sett tidligere: Varierende etterspørsel etter arbeidskraft slår ut i endret utdanningstilbøyelighet blant unge og endret overgang til pensjoner, mens bare en mindre del av den reduserte sysselsettingen (20–30 pst.) slår ut i økt arbeidsledighet.

NAV's tall over *personer med nedsatt arbeidsevne* er redusert etter toppen i begynnelsen av 2011, se figur 3.2. I august 2013 var det 208 000 personer med nedsatt arbeidsevne, eller 6,4 pst. av befolkningen.

Figur 3.2 Utviklingen i antall personer med nedsatt arbeidsevne

Løpende månedstall, mars 2012 - august 2013.

Kilde: NAV

Om lag 17 pst. av befolkningen 15-66 år oppgir å ha en *funksjonshemming* og om lag 43 pst. av de funksjonshemmede (15–66 år) er sysselsatt. Til sammenligning er sysselsettingsandelen i hele befolkningen 74 pst. Tall fra 2. kvartal 2013 viser at sysselsettingsandelen har økt med 1,7 prosentpoeng det siste året, mens den har gått noe ned for befolkningen samlet. For menn, og særlig menn under 40 år, har økningen i sysselsettingen det siste året vært signifikant positiv når en tar hensyn til usikkerheten i tallene. Andelen funksjonshemmede som jobber deltid er 45 pst. 57 pst. av de sysselsatte funksjonshemmede oppgir at arbeidsplassen har blitt tilpasset deres funksjonshemming.⁵

Lav arbeidsledighet

Arbeidsledigheten i Norge er lav. Dette gjelder både om vi sammenligner med nivået i EU, med

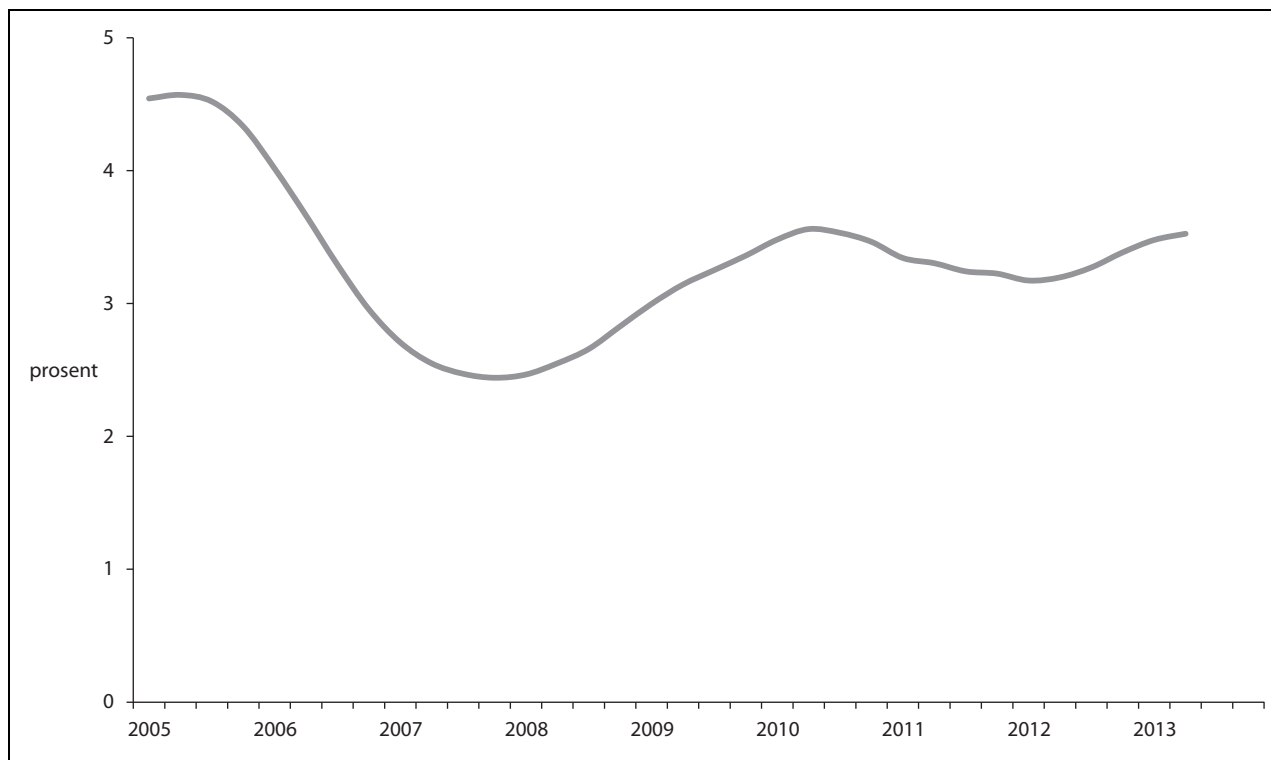
⁵ Statistisk sentralbyrå, sysselsetting blant funksjonshemmede, 2. kvartal 2013

det langsiktige gjennomsnitt i Norge og med nivået høsten 2005.⁶ Det siste året har imidlertid nivået på arbeidsledigheten økt noe. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) viser en økning fra 3,1 pst. (83 000 personer) i juli 2012 til 3,6 pst. (97 000 personer) i juli 2013. NAVs statistikk over helt ledige viser en økning, fra 63 000 i september 2012 til 70 000 i september 2013. Selv med internasjonal finanskriser og noe økt arbeidsledighet det siste året, er nivået fortsatt under det historiske gjennomsnittet. Utviklingen i AKU-ledigheten vises i figur 6.3.

Gjennomsnittlig ledighetsperiode har økt moderat fra 23,8 til 24,4 uker fra 1. halvår 2012 til 1. halvår 2013.⁷

⁶ I mai 2013 var arbeidsledigheten i EU mer enn tre ganger så høy som i Norge (10,9 vs. 3,4 pst.). Gjennomsnittlig ledighetsrate i Norge de siste 30 år er 3,8 pst. Ledigheten nå (2. kvartal 2013) er om lag ett prosentpoeng lavere enn høsten 2005.

⁷ Kilde: Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse.

Figur 3.3 Utviklingen i arbeidsledighet

Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken 15 - 74 år. Sesongkorrigerede kvartalstall og langsiktig gjennomsnitt. 1. kv. 2005 - 2. kv. 2013.

Kilde: AD basert på AKU

Unge – en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet

Tider med lav etterspørsel etter arbeidskraft berører ungdom i større grad enn eldre aldersgrupper. Ungdom er dermed en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet. Det er *sysselsettingen* blant ungdom som er særlig følsom for konjunkturrene, ikke *arbeidsledigheten*. For mange unge vil utdanning være et alternativ til arbeid. Andelen ungdom i alderen 15-24 år som er sysselsatt er redusert med 5 prosentpoeng etter 2008, og med 0,6 prosentpoeng de siste fire kvartalene. Sammenlignet med andre aldersgrupper har sysselsettingen blant ungdom falt mye etter 2008, men ikke spesielt mye det siste året. Ungdomsledigheten i Norge er lav sammenlignet med Europa. Men også i Norge er ledigheten blant ungdom nær tre ganger høyere enn den samlede ledigheten.

Flere eldre i befolkningen

Flere eldre i befolkningen innebærer isolert sett lavere andel sysselsatte. Effekten av «eldrebølgen» i arbeidsmarkedet og på arbeidstilbudet er imidlertid klart avtagende. Grunnen er at de store etterkrigskullene nå er i en alder hvor mange alle-

rede har forlatt arbeidslivet. I det tiåret vi har bak oss (2000–2010) økte antallet 60–66-åringene med nær 50 pst. Det ga opphav til stor økning i avgangen fra arbeidslivet. For de kommende ti år viser framskrivninger at antall 60–66-åringene vil øke med under 10 pst. I tillegg gir pensjonsreformen flertallet av de sysselsatte motivasjon til å stå lenger i jobb. Selv om den økte avgangen fra arbeidslivet på grunn av store kull eldre ligger bak oss, vil økt gjennomsnittsalder i befolkningen også i årene framover gi et negativt bidrag til sysselsettingsandelen. Pensjonsreformen vil imidlertid bidra til å dempe denne effekten.

Høy innvandring og høy befolkningsvekst – muligheter og utfordringer

I 2012 var nettoinnvandringen til Norge på 47 000 personer. Etter 2006 har arbeidsinnvandrere vært den største innvandringsgruppen, men det er også mange som kommer på grunn av familiegjenforening eller beskyttelsesbehov. Et lite mindretall kommer for å studere. Av europeiske land er det bare Kypros og Luxemburg som de siste årene har opplevd større relativ befolkningsvekst enn Norge. Nettoinnvandringen forklarer om lag $\frac{3}{4}$ av veksten i den samlede befolkningen i alderen 15–74 år.

Det kan være flere årsaker til at arbeidsinnvandringen til Norge er høy. I forskningen brukes ofte forskjeller i inntektsnivå, sannsynlighet for å komme i jobb, kostnader ved flytting og innvandringsregelverket for å forklare arbeidsinnvandringsstrømmene mellom land.⁸ Alle fire forholdene kan bidra til å forklare at Norge har høy nettoinnvandring.

Arbeidsinnvandringen har vært positiv for den samlede sysselsettingen og verdiskapingen i Norge. Samtidig betyr høy innvandring også større befolkning, som øker behovet for arbeidskraft og gir økt press på ressurser og infrastruktur.

I 2012 utgjorde arbeidsinnvandrere 45 pst. av alle innvandrere. Sysselsettingen blant arbeidsinnvandrere er gjennomgående høy, ofte høyere enn blant norskfødte. En stor del av veksten i antall sysselsatte personer de siste årene skriver seg derfor fra innvandring.⁹ Det er flere grunner til at den høye innvandringen ikke nødvendigvis bidrar til tilsvarende økning i sysselsettingsandelen. For det ene er en betydelig andel av innvandringen er knyttet til familiegjennforening, flukt eller utdanning. I disse innvandringsgruppene er sysselsettingen langt lavere enn blant arbeidsinnvandrere og befolkningen ellers. For det andre er det observert at sysselsettingen blant innvandrere reduseres etter lang botid i Norge. For det tredje kan økt sysselsetting blant nyankomne innvandrere føre til redusert sysselsetting blant grupper av innenlandsk arbeidskraft og tidligere ankomne innvandrere (fortrengning).¹⁰

3.3 Sentrale ytelser

Dagpenger

Utviklingen i antall mottakere av dagpenger er nært knyttet til utviklingen i antall arbeidsledige. I gjennomsnitt mottok om lag 53 100 personer dagpenger i 2012, noe som er en nedgang på 11 pst. sammenlignet med 2011. I 1. halvår 2013 var det gjennomsnittlig om lag 54 800 dagpengemottakere. Sammenlignet med 1. halvår 2012 er dette

en nedgang i antall mottakere av dagpenger på om lag 4 pst. Se Programkategori 33.30 Arbeidsliv for ytterligere omtale av dagpenger.

Helserelaterte ytelser

Figur 3.4 viser utviklingen i både antall og andel personer som mottok helserelaterte ytelser ved utgangen av året. Utviklingen i antallet mottakere av helserelaterte ytelser reflekterer ikke nødvendigvis utviklingen i antall personer som står utenfor arbeidslivet. En del av personene har tilknytning til arbeidslivet. De fleste mottakere av sykepenger har et arbeidsforhold. En del har graderte ytelser og jobber samtidig deltid. Også personer som har fulle ytelser, for eksempel full uførepensjon og jobber opp til ett grunnbeløp i folketrygden (1 G), kan ha delvis tilknytning til arbeidslivet. I figuren er det korrigert for at flere kan motta mer enn én ytelse samtidig, i motsetning til tallseriene som tradisjonelt har vært brukt.

Fra 2011 til 2012 har antallet vært om lag uendret, men antall mottakere som andel av befolkningen 18–66 år er redusert med 0,3 prosentpoeng det siste året. Fra 2011 til 2012 har det vært en økning i antall mottakere av uførepensjon og en liten økning i antall mottakere av sykepenger, mens det har vært en nedgang i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger.

Antall mottakere av de helserelaterte ytelsene har økt fra i underkant av 500 000 i 2001 til 590 000 i 2012. Antallet har økt i hele perioden, med unntak av en nedgang fra 2003 til 2004 og fra 2010 til 2011. Det er særlig blant mottakere av arbeidsavklaringspenger¹¹ at økningen har vært stor i perioden.

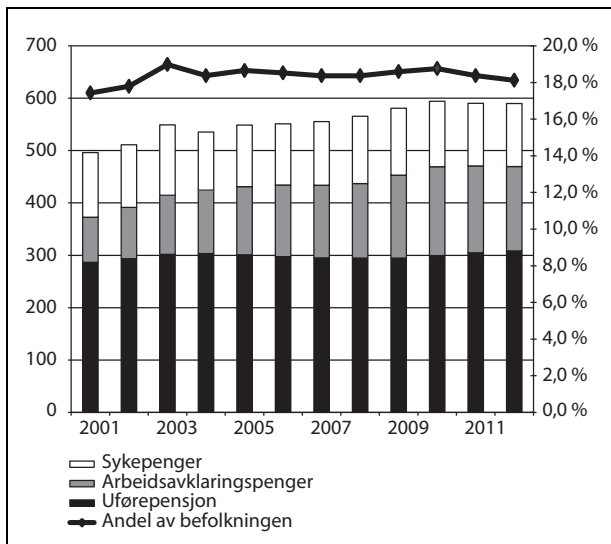
Antall mottakere av helserelaterte ytelser målt som andel av befolkningen i alderen 18 til 66 år, har økt fra 17,4 pst. i 2001 til 18,1 pst. i 2012. Siden 2004 har andelen vært relativt stabil. Dette til tross for at alderssammensetningen i befolkningen isolert sett trekker i retning av en økning i andelen. Helsen svekkes med alderen, noe som isolert sett tilsier at andelen mottakere av helserelaterte ytelser øker når en større andel av befolkningen er eldre. Det er imidlertid også faktorer som isolert sett trekker i motsatt retning, eksempelvis økt utdanningsnivå.

⁸ Se f. eks. SSB-rapport 2011/40 "Effects of immigration policies on immigration to Norway 1969–2010"

⁹ Innvandrere kan forklare om lag 2/3 av den samlede veksten i antall sysselsatte personer etter 2004. For veksten fra 2011 til 2012, står innvandrere for nær hele økningen i følge registerstatistikken.

¹⁰ NOU 2011: 7 Velferd og migrasjon, og «Migrasjonsstrømmenes påvirkning på lønns- og arbeidsvilkår», Bratsberg og Raaum, Samfunnsøkonomen, 3, 2013.

¹¹ Fra 2001 til 2004 besto denne gruppen av mottakere av rehabiliteringspenger og attføringspenger, mens fra 2004 til februar 2010 besto denne gruppen av mottakere av rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad.

Figur 3.4 Antall mottakere av sykepenger, arbeidsavklaringspenger¹ og uførepensjon (venstre akse) og mottakere av disse ytelsene som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse), justert for dobbelttelling. Antall i tusen. Andel i pst. Tall ved utgangen av året 2001–2012.

¹ Det som tidligere het attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønning er i figuren slått sammen til arbeidsavklaringspenger.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Sykefravær

I 2. kvartal 2013 var det sesongkorrigerede sykefraværet på 6,5 pst. Det er 1,0 pst. lavere enn i 1. kvartal 2013 og 2,4 pst. høyere enn på samme tid i 2012. Sykefraværet økte noe de siste to kvartalene i 2012, men har holdt seg på om lag samme nivå de første to kvartalene i 2013. Det sesongjusterte fraværet i 2. kvartal 2013 er blant de laveste siden 2001.

Fra 2001 til 2003 økte det totale sykefraværet, men fra 2003 til 2005 fant det sted en brå og markant nedgang i sykefraværet. Endret regelverk knyttet til bedre oppfølging av de sykemeldte og strengere krav for å bli langtidssykemeldt i mer enn åtte uker, samt økt bruk av gradert sykemelding, kan være blant de viktigste årsakene til nedgangen i sykefraværet i perioden. Siden 2005 har sykefraværet vært noenlunde stabilt dersom man ser bort fra 2009, da sykefraværet økte mye.

Målet i avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) er en reduksjon i sykefraværet med 20 pst. fra 2001-nivået. Det sesongjus-

terte sykefraværet er redusert med 9,5 pst. fra 2. kvartal 2001 til 2. kvartal 2013.

Arbeidsavklaringspenger

Ved utgangen av 2. kvartal 2013 var det i underkant av 167 000 personer med rett til arbeidsavklaringspenger. Dette er 1,8 pst. lavere enn ved utgangen av 2. kvartal 2012. Antall personer med rett til arbeidsavklaringspenger som andel av befolkningen i alderen 18–66 år var ved utgangen av 2. kvartal 2013 5,1 pst. Andelen er redusert med 0,1 prosentpoeng siden tilsvarende periode i 2012. Fra arbeidsavklaringspenger ble innført i mars 2010 økte antallet med rett til ytelsen fram til utgangen av mai 2011, men avtok i 2. halvdel av 2011 og videre utover i 2012. Siden august 2012 har antall personer med rett til arbeidsavklaringspenger vært relativt stabilt på om lag 167–168 000.

Arbeidsavklaringspenger kan normalt gis i inntil fire år. Ved utgangen av februar 2014 vil de som fikk innvilget arbeidsavklaringspenger 1. mars 2010 og som fortsatt mottar arbeidsavklaringspenger nå sin maksimale stønadperiode. Det er betydelig usikkerhet knyttet til antallet som vil nå maksimal stønadperiode, og hvor mange av disse som vil ha rett til uførepensjon. Arbeids- og velferdsetaten har stor oppmerksom rettet mot denne gruppen, og vil vektlegge god individuell oppfølging og avklaring for disse mottakerne, jf omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Uførepensjon

Ved utgangen av 2. kvartal 2013 mottok om lag 307 100 personer uførepensjon. Dette er 1,1 pst. lavere enn ved utgangen av 2. kvartal 2012. Antall mottakere av uførepensjon som andel av befolkningen i alderen 18–66 år var ved utgangen av 2. kvartal 2013 9,4 pst. Andelen er 0,2 prosentpoeng lavere enn på samme tidspunkt i 2012.

Om lag 285 000 personer mottok uførepensjon ved utgangen av 2001. Dette tilsvarte 10,0 pst. av befolkningen 18–66 år. Antallet økte til om lag 302 000 mottakere ved utgangen av 2004, tilsvarende 10,4 pst. av befolkningen. Siden 2004 har andelen uførepensjonister avtatt. Dette må ses i sammenheng med innføringen av tidsbegrenset uførestønning samme år, samt stor arbeidsinnvandring som har bidratt til høy befolkningsvekst.

Tapte årsverk

Mange som mottar helserelaterte ytelser har tilknytning til arbeidslivet. Figur 3.5 tar hensyn til at mange mottakere av helserelaterte ytelser også er sysselsatt. I 2012 gikk 533 000 årsverk tapt som følge av mottak av helserelaterte ytelser. Dette tilsvarer 16,5 pst. av befolkningen i alderen 18-66 år¹².

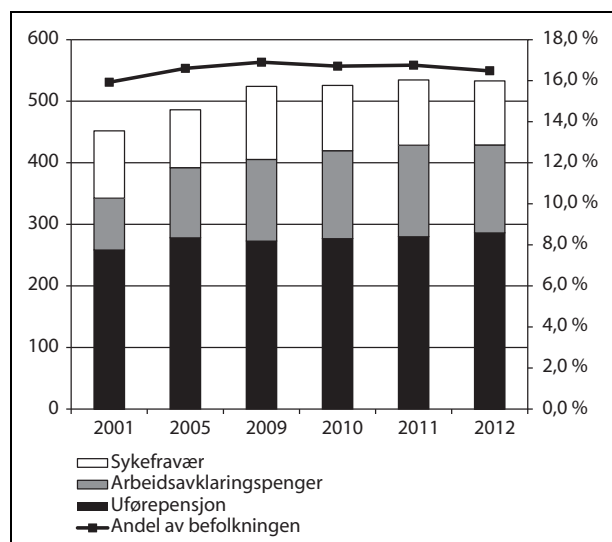
Tallene gir mål på en teoretisk arbeidskraftreserve, og må ikke tolkes som et mål om at alle skal i arbeid. Det er ikke tatt hensyn til hvor mye en person arbeidet før mottaket av den helserelaterte ytelsen startet¹³.

Det er mange personer som bidrar til de tapte årsverkene presentert i figur 3.5. Til sammen har nær 1,3 mill. unike personer tapt hele eller deler av arbeidsåret som følge av mottak av helserelaterte ytelser. Det er derfor ikke slik at 533 000 personer stod permanent utenfor arbeidslivet som følge av mottak av helserelaterte ytelser i 2012. I gjennomsnitt stod 2,4 personer bak hvert tapte årsverk i 2012. Det er store forskjeller i hvor mange personer som står bak hvert årsverk i de ulike ordningene. Om lag 837 000 personer bidro til 104 000 tapte årsverk i kategorien sykefravær. De fleste som har sykefravær har kort fravær, og derfor står det 8,1 personer bak hvert tapte årsverk i kategorien sykefravær. I kategorien uførepensjon står det 1,2 personer bak hvert tapte årsverk, mens det for personer som mottar arbeidsavklaringspenger står 1,5 personer bak hvert tapte årsverk.

Fra 2011 til 2012 er det en nedgang på om lag 2000 tapte årsverk (0,3 pst.) knyttet til mottak av helserelaterte ytelser. Sammenlignet med 2001 har antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser økt med om lag 81 000 årsverk, eller 18 pst.

¹² Figuren viser et estimat i utviklingen i antall tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser beregnet av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Med tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser menes her hvor mange ekstra årsverk det ville ha utgjort dersom alle som mottok sykepenger på grunn av legemeldt fravær, som mottok arbeidsavklaringspenger eller uførepensjon i stedet hadde arbeidet. Ved å beregne tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser tas det hensyn til at trygdemottakere kan ha flere graderte ytelser samtidig, eller arbeide ved siden av en gradert stønad.

¹³ En person som er blitt fullt ufør, og som arbeidet i halv stilling før uførheten inntraff, vil eksempelvis telle som et helt tapte årsverk.

Figur 3.5 Estimat på antall tapte årsverk¹ knyttet til mottak av helserelaterte ytelser (venstre akse) og som andel av befolkningen 18-66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst. Årsgjennomsnitt 2001, 2005, 2009 -2012.

¹ Det som tidligere het attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad er i figuren slått sammen til arbeidsavklaringspenger.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Fra 2001 til 2012 har det vært store demografiske endringer i aldersgruppene som er mest utsatt for helseproblemer, særlig har det blitt flere personer over 60 år. Arbeids- og velferdsdirektoratet har beregnet aldersjusterte tall for tapte årsverk knyttet til mottak av helserelaterte ytelser i 2012. Disse viser hvor mange årsverk som ville gått tapt i 2012 dersom befolkningens alderssammensetning i 2012 var lik den i 2001.

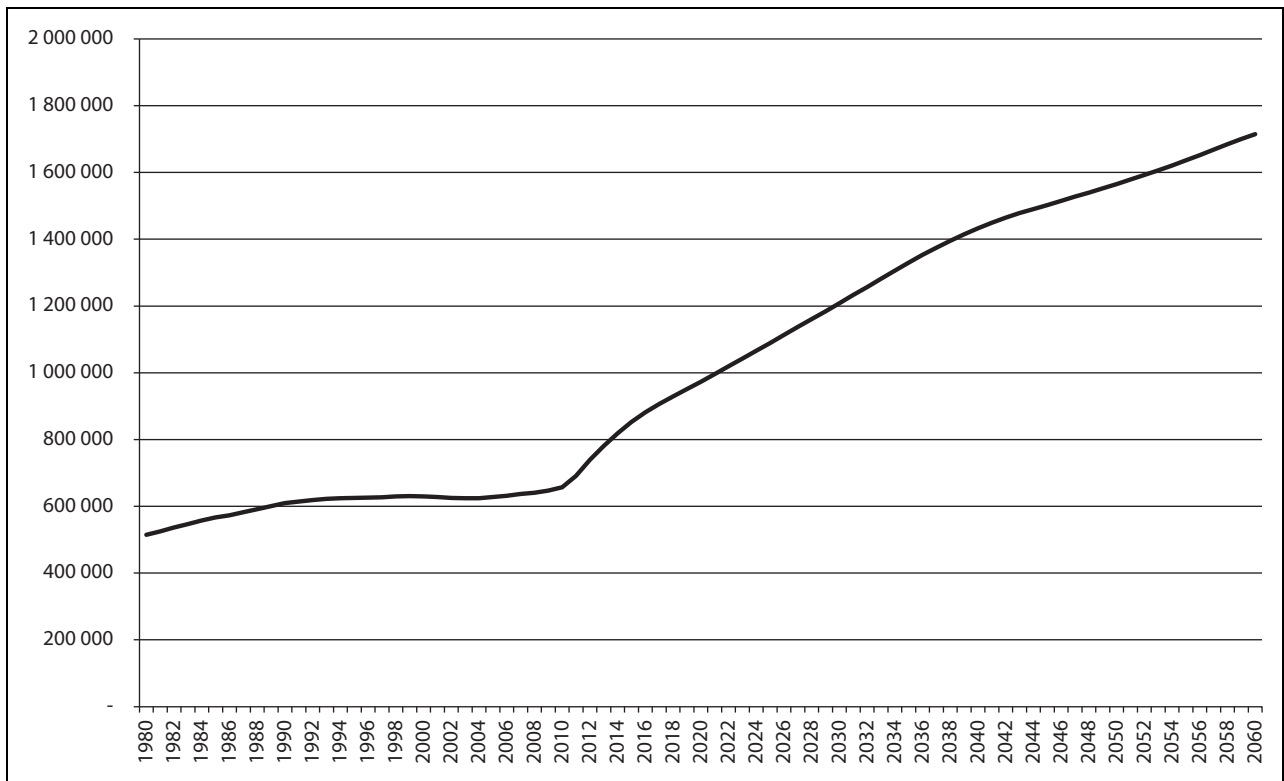
De aldersjusterte tallene viser en nedgang på 1,8 pst. i tapte årsverk fra 2001 til 2012, fra 452 000 tapte årsverk i 2001 til aldersjustert 444 000 tapte årsverk i 2012. Korrigert for demografiske endringer, har altså uttaket av helserelaterte ytelser gått ned fra 2001 til 2012. Den faktiske økningen fra 452 000 til 533 000 tapte årsverk må dermed ses i sammenheng med befolkningsvekst og at befolkningen i yrkesaktiv alder har blitt eldre. Reduksjonen har særlig funnet sted blant befolkningen over 50 år. Det har også vært en mindre reduksjon blant personer i alderen 30 til 39 år, mens vi har sett en svak økning i aldersgruppen 18-29 og 40-49 år.

Alderspensjon i folketrygden

Figur 3.6 viser den historiske utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden i perioden 1980–2012, samt framskrivinger til 2050.

Ved utgangen av 2012 var det om lag 760 000 alderspensjonister i folketrygden. Antallet alderspensjonister har økt de senere årene, og det forventes en sterk økning i antall alderspensjonister i årene framover, som følge av at de store årskullene født etter 2. verdenskrig vil gå over på alder-

spensjon. Antall alderspensjonister økte i tillegg kraftig fra 2010 til 2012 som følge av at alderspensjonen fra 2011 kan tas ut fra 62 år og fritt kombineres med arbeidsinntekt. Fem nye årskull kunne dermed ta ut alderspensjon i 2011. Endringer i mønsteret for når man velger å ta ut alderspensjon vil også framover påvirke årlig vekst i antall alderspensjonister, men over tid vil utviklingen i antall alderspensjonister i hovedsak følge den demografiske utviklingen.

Figur 3.6 Utviklingen i antall alderspensjonister i folketrygden. Tusen. Historiske tall 1980–2012. Framskrivinger 2013–2050.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

I tillegg til årskullenes størrelse påvirkes antall alderspensjonister av utviklingen i levealderen. Forventet gjennomsnittlig levealder ved 67 år i 1973 var om lag 14 år. I 2012 hadde den økt til 18 år, og i befolkningsframskrivingene til Statistisk sentralbyrå anslås den å øke videre til 22 år i 2050.

Fra 1973 til 2010 var pensjonsalderen i folketrygdens alderspensjon 67 år, men med mulighet til å utsette uttaket av alderspensjon til 70 år. I denne perioden var det en sterk sammenheng mellom utviklingen i antall personer over 67 år og antall alderspensjonister, da de aller fleste har tatt ut alderspensjon ved 67 år.

Fra 2011 ble det mulig å ta ut hel eller delvis alderspensjon fra folketrygden fra 62 år, og det

opparbeides pensjonsrettigheter til og med fylte 75 år. Fleksibelt uttak i folketrygden er nøytralt utformet, og årlig pensjon vil bli betydelig høyere jo senere den tas ut. Det er også mulig å kombinere alderspensjon fra folketrygden og arbeid uten avkorting i pensjonen. En kan fortsatt motta uførepensjon i folketrygden fram til 67 år, og uførepensjonister går over på alderspensjon fra 67 år.

Den økte fleksibiliteten har isolert sett bidratt til en økning i antall alderspensjonister i folketrygden ved at om lag 57 000 personer har tatt ut alderspensjon helt eller delvis mellom 62 og 66 år ved utgangen av 2012. Insentivene i det nye pensjonssystemet vil på den annen side over tid bidra

til at mange vil ønske å utsette pensjoningene, også til etter 67 år.

Yrkesaktiviteten for personer over 60 år har økt i de senere årene, og andelen arbeidstakere har særlig økt i aldersgruppen 62–66 år. Mange velger å kombinere arbeid og pensjon, og nær 2 av 3 av de som har tatt ut alderspensjon før 67 år er registrert i arbeid jf. nærmere omtale under Programkategori 29.70 Alderdom.

Avtalefestet pensjon

Fra 2011 beregnes AFP i privat sektor som et livsvarig påslag til alderspensjon fra folketrygden og kan tas ut samtidig med denne. Personer som tok ut AFP i privat sektor før 2011 vil motta AFP etter gammel ordning fram til de fyller 67 år. Fra og med 2011 er AFP-pensjonistene fordelt på grupper som mottar AFP etter gammel og ny ordning i privat sektor, og grupper som mottar AFP i offentlig sektor. AFP i offentlig sektor er i store trekk beholdt som tidligere.

AFP-pensjonister som andel av befolkningen mellom 62 og 67 år lå stabilt på 18–19 pst. i perioden 2001–2008. Ved utgangen av 2008 mottok i alt 48 000 pensjonister AFP, hvorav 25 000 i offentlig sektor og 23 000 i privat sektor. Statistikken over AFP-pensjonister i offentlig sektor etter 2008 er mangelfull, og det finnes av den grunn ikke eksakte tall på totalt antall pensjonister som mottok AFP i 2009 eller senere. Ved utgangen av 2012 var det 36 000 AFP-mottagere i privat sektor, hvorav 16 000 med gammel AFP og 20 000 med ny AFP. Foreløpige tall viser at antall mottakere av offentlig AFP var om lag 25 000. Totalt sett innebærer dette at knapt 21 pst. av befolkningen mellom 62 og 67 år mottok AFP ved utgangen av 2012.

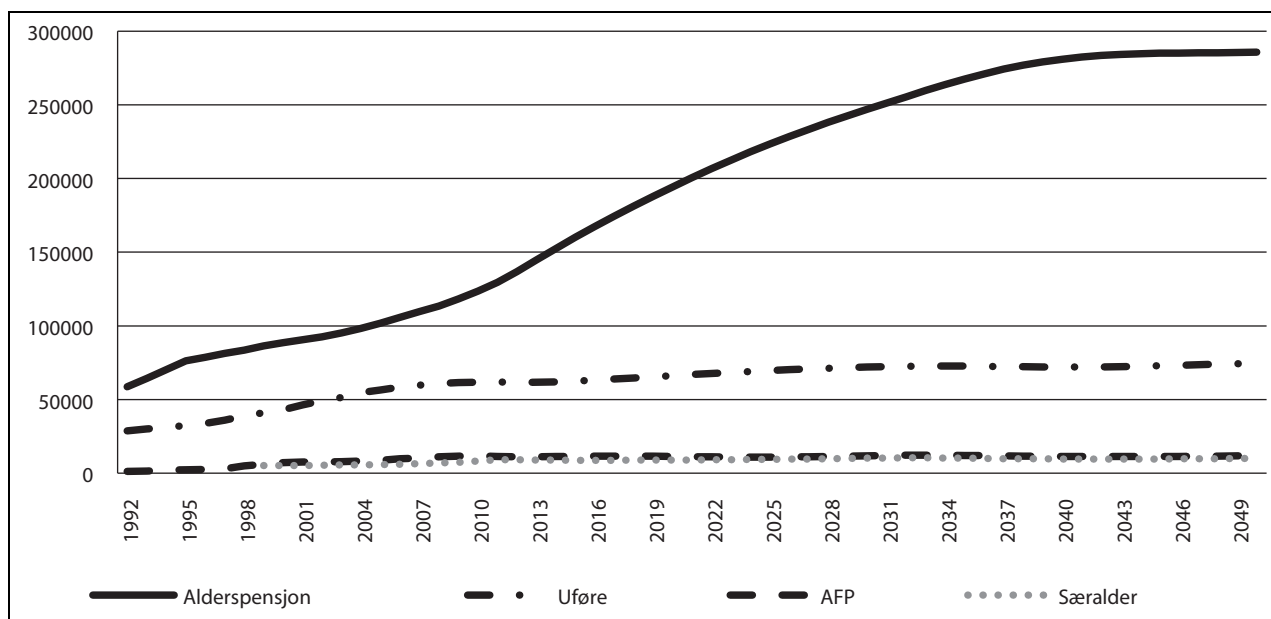
Ny AFP i privat sektor innebærer bl.a. at alle som arbeider i virksomheter i privat sektor og som har avtale om AFP vil få rett til et eget AFP-

påslag til folketrygdens alderspensjon. Som følge av at AFP-påslaget er livsvarig og at man har rett til påslaget uavhengig av når pensjonene tas ut, vil det over tid bli en sterk økning i antall mottakere av AFP. Siden ytelsen er utformet som et livsvarig påslag til alderspensjon fra folketrygden, blir på den annen side gjennomsnittlig årlig ytelse langt lavere enn ved den gamle ordningen.

Pensjoner fra Statens pensjonskasse

Som figur 3.7 viser har antallet pensjonister i Statens pensjonskasse økt kraftig fra 1992 og fram til i dag. Antallet alderspensjonister økte fra 59 000 i 1992 til om lag 136 000 i 2012. Særalderspensjonister (pensjonister som går av med særaldersgrense før de fyller 67 år) økte fra 5 000 i 1999 til 9 500 i 2012. Tilsvarende har antallet AFP-pensjonister økt fra 1 000 i 1992 til 12 300 i 2012, mens antallet uførepensjonister økte fra 29 000 i 1992 til 60 000 i 2012.

I perioden 2010–2035 forventes en høy vekst i antall alderspensjonister. Deretter vil veksten flate ut. Dette er basert på en forutsetning om at antall aktive medlemmer er stabilt rundt 300 000 i hele framskrivningsperioden, hvilket har vært situasjonen fra tusenårsskiftet og fram til i dag. Antall alderspensjonister med særaldersgrense forventes å stabilisere seg på et nivå mellom 9 000 og 10 000, mens antall AFP-pensjonister nådde et toppnivå med 13 000 i 2010 og forventes å stabilisere seg på et nivå mellom 12 000 og 13 000 resten av perioden. Svingningene skyldes variasjoner i alderssammensetning til den aktive bestanden. Antall uførepensjonister vil i perioden øke jevnt til et nivå på 75 000 i slutten av perioden. I framskrivningen er det forutsatt at uttaksgraden (andel som pensjonerer seg i forhold til potensialet) er stabil, hvilket også samsvarer med situasjonen fra tusenårsskiftet og fram til i dag.

Figur 3.7 Utvikling i antall pensjonister i Statens pensjonskasse.

Fremskrivningen er basert på dagens adferdsmønster og dagens regelverk. Det er ikke lagt inn noen antagelser om at nytt regelverk vil endre uttaksmønsteret. Den store økningen av pensjonister frem til 2013 skyldes primært at det har blitt flere medlemmer som har nådd pensjonsalderen, samt at levetiden har økt for alderspensjonistene. Flere medlemmer er blitt 62 år og har fått mulighet til å ta ut AFP.

Andre ytelser i folketrygden

Grunnstønad og hjelpestønad

Grunn- og hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon til personer som på grunn av varig sykdom eller skade har visse ekstrautgifter eller som har behov for særskilt tilsyn og pleie.

Ved utgangen av 2012 mottok 125 100 personer grunnstønad. Det siste året har antall stønadmottakere blitt redusert med 2 200 personer, som tilsvarer en nedgang på 1,7 pst. Det var 133 000 mottakere av grunnstønad ved utgangen av 2005. Antall mottakere er redusert med 5,9 pst. fra 2005 til 2013.

Ved utgangen av 2012 mottok om lag 81 100 personer hjelpestønad. Det er 2 500 færre stønadmottakere enn ved utgangen av 2011, som utgjør en reduksjon på 3 pst. Det var 86 700 mottakere av hjelpestønad ved utgangen av 2005. Antall mottakere er redusert med 6,5 pst. fra 2005 til 2011.

Ytelser til enslige forsørgere

Om lag 60 pst. av mottakerne av overgangsstønad har en arbeidsinntekt som overstiger et halvt grunnbeløp, og mottar dermed redusert overgangsstønad. Antall mottakere av overgangsstønad ble redusert med om lag 1 100 personer fra 2011 til 2012, til om lag 21 300 personer i 2012.

Ved utgangen av 2012 var det om lag 7 400 enslige forsørgere som kun mottok stønad til barnetilsyn. Dette er om lag uendret sammenlignet med 2011.

Samlet utgjør dette en reduksjon i antall mottakere av ytelser til enslige forsørgere på om lag 1 100 personer. Utviklingen i antall mottakere og andelen mottakere med redusert overgangsstønad har sammenheng med endringene i regelverket for overgangsstønaden som er gjennomført de siste årene, samt utviklingen på arbeidsmarkedet.

Utbetalingene til bidragsforskott har gått ned hvert år siden gjennomføringen av bidragsreformen i 2003. Hovedårsaken antas å være at et økende antall foreldre velger å ordne bidragsspørsmålet seg imellom uten bistand fra det offentlige. Utgiftene forventes fortsatt å gå nedover de kommende årene. Se programkategori 29.20 Enslige forsørgere for ytterligere omtale.

Oversikt over utviklingen i de sentrale stønadene

Nedenfor følger en oversikt over utviklingen i antall mottakere for de sentrale stønadene på Arbeidsdepartementets ansvarsområde.

Mottakere¹ av sentrale ytelser ved utgangen av årene 2010–2012 (utvalgte stønadsgrupper):

	2010	2011	2012	Prosentvis endring fra 2010 til 2012	Prosentvis andel av hele befolkningen
<i>1. Varig inntektssikring</i>					
Alderspensjon	663 799	718 667	760 025	14,5	15,0
Uførepensjon ²	301 088	306 653	309 887	2,9	6,1
Pensjon til gjenlevende ektefeller og tidligere familiepleiere	21 578	20 688	19 572	-9,3	0,4
Barnpensjon	13 525	13 510	13 157	-2,7	0,3
I alt	999 990	1 059 518	1 102 641	10,3	21,8
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>					
Sykepenger	132 023	125 872	126 675	-4,1	2,5
Arbeidsavklaringspenger ³	174 275	171 760	166 396	-4,5	3,3
Overgangsstønad til enslige forsørgere	23 087	22 431	21 346	-7,5	0,4
Dagpenger til arbeidsledige ⁴	68 999	59 765	53 120	-23,0	1,1
I alt	398 384	379 828	367 537	-7,7	7,3
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>					
Grunn- og hjelpestønad	213 909	210 926	206 217	-3,6	4,1
Stønad til barnetilsyn for personer uten pensjons-/overgangsstønad	8 039	7 456	7 431	-7,6	0,1
I alt	221 948	218 382	213 648	-3,7	4,2

¹ En person kan ha flere stønader. Summen av antall stønadsmottakere i denne tabellen vil derfor være høyere enn det reelle antall personer som får stønad.

² Inkluderer mottakere av foreløpig uførepensjon.

³ Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger er her definert etter utbetaling.

⁴ Totalt antall dagpengemottakere. Årsgjennomsnitt.

Nedenfor følger en oversikt over realveksten i folketrygdens utgifter for de fire mest sentrale stønadene på Arbeidsdepartementets ansvarsområde.

Utviklingen i viktige ytelser under folketrygden – realvekst i 2014-kroner (mill. kroner)^{1, 2}

Stønadsutgifter:	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1. Sykepenger	36 990	39 070	43 450	39 960	38 470	36 970	37 780	38 210
- mill. kroner	-540	2 080	4 380	-3 490	-1 490	-1 500	810	430
- pst.	-1,4	5,6	11,2	-8,0	-3,7	-3,9	2,2	1,1
2. Arbeidsavklaringspenger	32 220	32 410	35 840	38 370	39 370	37 730	36 250	33 770
- mill. kroner	480	190	3 430	2 530	1 000	-1 640	-1 480	-2 480
- pst.	1,5	0,6	10,6	7,1	2,6	-4,2	-3,9	-6,8
3. Uførepensjon	59 950	60 360	60 560	61 240	61 790	63 050	62 640	64 040
- mill. kroner	-520	410	200	680	550	1 260	-410	1 400
- pst.	-0,9	0,7	0,3	1,1	0,9	2,0	-0,7	2,2
4. Alderspensjon	126 630	129 990	133 590	138 140	148 040	158 110	166 800	176 030
- mill. kroner	2 270	3 360	3 600	4 550	9 900	10 070	8 690	9 230
- pst.	1,8	2,7	2,8	3,4	7,2	6,8	5,5	5,5
5. Enslige forsørgere og etterlatte	7 480	7 090	6 950	6 750	6 480	6 160	5 950	5 570
- mill. kroner	-550	-390	-140	-200	-270	-320	-210	-380
- pst.	-6,8	-5,2	-2,0	-2,9	-4,0	-4,9	-3,4	-6,4

¹ Tall for 2007–2012 er basert på regnskapstall. Tall for 2013 er basert på anslag regnskap 2013. For 2014 brukes utgiftsanslag ved uendret regelverk fra 2013 til 2014. Utgiftene til arbeidsavklaringspenger, uførepensjon, alderspensjon og enslige forsørgere og etterlatte er deflatert med veksten i folketrygdens grunnbeløp (G). For sykepenger benyttes gjennomsnittlig årslønnsvekst. Sykepenger omfatter kap. 2650 unntatt tilretteleggingsstilskudd. Arbeidsavklaringspenger omfatter kap. 2651 unntatt legeerklæringer, samt kap. 2652 Rehabiliteringspenger, kap. 2653 Attføringspenger og kap. 2655 post 74 Tidsbegrenset uførestønad fram til innføringen av arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010. Uførepensjon omfatter kap. 2655 unntatt tidsbegrenset uførestønad og menerstatning ved yrkesskade. Alderspensjon omfatter kap. 2670. Enslige forsørgere og etterlatte omfatter kap. 2680 Etterlatte og kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far. Det er korrigert for større tekniske endringer i perioden. Realveksten viser vekst i utgifter i faste priser, og er basert på videreføring av gjeldene regelverk.

² Realveksten 2014 er differansen mellom justerte 2013-tall og forslag budsjett 2014. 2013-tall er basert på nåværende anslag på regnskap for 2013 og deretter justert til 2014-kroner. Utgiftene til arbeidsavklaringspenger, uførepensjon, alderspensjon, enslige forsørgere og etterlatte er omregnet til gjeldende G (pr. 1. mai 2013: 85 245 kroner). For sykepenger og dagpenger benyttes gjennomsnittlig årslønnsvekst. Andre stønader er justert med dels konsumprisindeksen og dels lønnsvekst.

Hovedtrekkene i utviklingen som ligger til grunn for realveksttabellen er:

Sykepenger Gjennom 2007 var det trygdefinansierte sykefraværet relativt stabilt, før det igjen økte i 2008 og spesielt i 2009. I 2010 var det en betydelig nedgang i sykefraværet sammenlignet med året før. Nedgangen fortsatte i 2011 og 2012. For 2013 legges det til grunn 1 pst. vekst i det trygdefinansierte fraværet per sysselsatt. For 2014 legges det til grunn nullvekst. Realveksten i sykepengeutgiftene påvirkes også av endringer i sysselsettingen. Den underliggende sysselsettingsveksten har vært positiv i hele perioden utenom en svak nedgang i 2009 og 2010. I 2013 og 2014 anslås realveksten i folketrygdens sykepengeutgifter til hhv. 2,2 pst. og 1,1 pst.

Arbeidsavklaringspenger Fra 1. mars 2010 er rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad slått sammen under betegnelsen arbeidsavklaringspenger. Disse ytelsene er derfor gruppert sammen under arbeidsavklaringspenger for hele tidsperioden tabellen dekker. I 2009 økte utgiftene til rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad samlet sett med 3,4 mrd. 2014-kroner, tilsvarende 10,6 pst. Utgiftene til alle tre ordninger økte. Det må ses i sammenheng med utviklingen på arbeidsmarkedet og veksten i sykefraværet i 2008 og 2009. I 2010 økte utgiftene med 7,1 pst. Veksten antas å være knyttet til overgangen til nytt regelverk. Dette understøttes av lavere vekst i 2011, og en nedgang på 4,2 pst. i 2012. Utgiftene anslås nå

ytterligere redusert med 3,9 pst. reelt i 2013 og 6,8 pst. i 2014.

Uførepensjon Utgiftene til varig uførepensjon følger i stor grad utviklingen i antall mottakere. Antallet uførepensjonister var relativt stabilt i perioden 2007-2009. Veksten på uføreområdet i denne perioden var hovedsakelig innenfor tidsbegrenset uførestønad, som er inkludert i tallene for arbeidsavklaringspenger. Realveksten i 2010 og 2011 er i tråd med den demografiske utviklingen i befolkningen. I 2012 var det høy overgang til uførepensjon fra arbeidsavklaringspenger. Det har sammenheng med at vedtakene til mange tidligere mottakere av tidsbegrenset uførestønad opphørte i desember 2011, og at mange av disse fikk innvilget varig uførepensjon i 2012. Tilgangen til uførepensjon i første halvår 2013 tilsier en nedgang i antall mottakere. Mot slutten av 2013 og i 2014 forventes veksten igjen å ta seg opp gjennom hovedsakelig økt tilgang fra arbeidsavklaringspenger

Alderspensjon Fram til og med 2009 økte gjennomsnittlig antall alderspensjonister relativt svakt, med om lag 5 000 personer i året. Utgiftsveksten i denne perioden skyldtes hovedsakelig økte tilleggs pensjoner og opptrapping av minstepensjonen i perioden 2008-2010. Fra 2010 har veksten i antall alderspensjonister over 67 år vært økende. Fra 2013 til 2014 anslås antallet å øke med nærmere 28 000 personer. Fra 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år. Høy vekst i antall alderspensjonister under 67 år bidro til at utgiftene til alderspensjon fra 2010 til 2011 økte med 9,9 mrd. 2014-kroner, tilsvarende 7,2 pst. Også i 2012 økte utgiftene mye, med 6,8 pst. reelt. I årene framover vil utgiftene til alderspensjoner fortsette å øke kraftig. Dette skyldes både at antallet alderspensjonister øker og at de nye pensjonistene har høyere opptjent pensjon enn gjennomsnittet for de eksisterende alderspensjonistene.

Enslige forsørgere og etterlatte Utgiftene til enslige forsørgere og etterlatte har vært reelt avtakende i hele perioden. Fram til og med 2008 var det en nedgang i antall mottakere av overgangsstønad. Nedgangen kan knyttes både til den positive utviklingen på arbeidsmarkedet og til den økte barnehagedekningen i denne perioden. Etter noe vekst i 2009 og 2010, falt antall mottakere igjen i 2011 og 2012. Andelen mottakere med redusert overgangsstønad som følge av høy arbeidsinntekt, har økt gjennom hele perioden. Innstramminger i regelverket for overgangsstønad bidrar også til å redusere realveksten i 2012 og 2013. Utgiftene til etterlatte pensjoner har falt, bl.a. som følge av økt yrkesdeltakelse blant kvinner. For 2013 og 2014 anslås en samlet nedgang i

folketrygdens utgifter til enslige forsørgere og etterlatte på hhv. 3,4 pst. og 6,4 pst.

3.4 Økonomisk og sosial trygghet

Norge er blant de land i verden med minst forskjeller i levekår. Flertallet i den norske befolkningen har høy levestandard og gode levekår. Gjennom de siste tiårene har det vært en betydelig velstandsøkning i det norske samfunnet, og de fleste har hatt en markert oppgang i realinntekten. Den generelle langsiktige trenden fra midten av 1980-tallet fram til 2006 er at inntektsforskjellene viste en svak, men jevn økning. Utviklingen i retning av noe større forskjeller fram til 2006 kan bl.a. knyttes til at kapitalinntektene økte. Økt lønnsspredning har også trukket i retning av økende forskjeller. Fra 2006 har det vært relativt små endringer i inntektsfordelingen, men inntektsforskjellene er blitt noe redusert.

Selv om inntektsforskjellene er små, er det noen som har så lav inntekt og levestandard at dette begrenser deres muligheter for fullverdig deltakelse i samfunnet. En mye brukt indikator for hvor mange som er utsatt for fattigdom, er andelen med inntekt under et gitt nivå (vanligvis 60 pst. eller 50 pst. av medianinntekten, dvs. den inntekten som deler inntektsfordelingen i to). Forekomsten av lavinntekt er relativt liten i Norge sammenlignet med andre land. Et godt utbygd tjenestetilbud bidrar til at situasjonen til personer med lavinntekt i Norge er bedre enn i mange andre land. Offentlige tjenester, som utdanning, helse- og omsorgstjenester, barnehage mv., har stor betydning for fordelingen av inntekt og levekår i befolkningen. Verdien av offentlige tjenester er ikke medregnet i lavinntektstallene som presenteres her.

Andelen med lavinntekt har vært relativt stabil de senere årene, men har i et lengre tidsperspektiv økt noe. Dette må sees i sammenheng med at inntektsforskjellene økte noe fram til 2006. Andelen med lavinntekt har holdt seg noenlunde stabil de senere årene, til tross for økonomisk vekst. En av forklaringene på dette er at det har vært en betydelig økning i medianinntekten, som har veid opp for det positive bidraget av at flere har kommet i arbeid. Også i en oppgangskonjunktur vil det imidlertid være grupper som har problemer med å komme i arbeid. Det er fortsatt mange i lavinnteksgruppen som står utenfor eller har svak tilknytning til arbeidsmarkedet og mottar offentlige stønader. Selv om realinntektsveksten i gjennomsnitt har vært betydelig også for disse,

har den vært svakere enn veksten i medianinntekten. En økning i antall nyankomne innvandrere kan også være med på å forklare utviklingen. For mange innvandrere tar det relativt lang tid å få fotfeste i arbeidslivet. I tillegg kan også endrede familie- og livsmønstre med flere enslige forsørgere og enslige som bor alene, isolert sett ha bidratt til økt forekomst av lavinntekt, ettersom eninntektshusholdninger er mer utsatt for lavinntekt enn husholdninger med to inntekter.

Lavinntekt over tid øker risikoen for fattigdom og levekårsproblemer. I treårsperioden 2009–2011 hadde 3,3 pst. av befolkningen, eller om lag 149 000 personer (studenter holdt utenfor), en inntekt under 50 pst. av medianinntekten (OECD-ekvivalensskala). Dette er samme andel som i forutgående treårsperiode (2008–2010). I treårsperioden 2009–2011 hadde 7,7 pst. av befolkningen, eller om lag 351 000 personer, en inntekt under 60 pst. av medianinntekten (EU-skala). Dette er en nedgang på 0,2 prosentpoeng fra foregående treårsperiode. Selv om andelen er gått noe ned, har det vært en vekst i antall personer i lavinnteksgruppen som følge av at befolkningen øker totalt sett. Det er imidlertid stor mobilitet ut av og inn i lavinnteksgruppen, dvs. at de fleste i lavinnteksgruppen er der i en relativt kort periode.

Andelen av innvandrerbefolkningen med lavinntekt har gått ned i de senere årene¹⁴. Denne utviklingen har funnet sted samtidig som andelen av totalbefolkningen med vedvarende lavinntekt har holdt seg noenlunde stabil. Forekomsten av lavinntekt blant innvandrerbefolkningen ligger likevel fortsatt på et høyt nivå. Målt ut fra 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala), hadde 15 pst. av alle innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2009–2011. Tilsvarende andel målt ved 60 pst. av medianinntekten (EU-skala) var 25 pst. Forekomsten av lavinntekt blant personer med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika og Latin-Amerika, samt Øst-Europa, er enda noe høyere. Forekomsten av lavinntekt blant innvandrere varierer ut fra landbakgrunn, migrasjonsårsak og botid. Eksempelvis er andelen naturlig nok høyere blant nyankomne innvandrere enn blant innvandrere med lang botid.

Sammensetningen av lavinnteksgruppen har endret seg over tid. Andelen barn og barnefamilier med lavinntekt har økt. Samtidig har forekomsten av lavinntekt i andre grupper, bl.a. blant pensjonister, falt. Forekomsten av lavinntekt er høy-

ere blant yngre som bor alene, blant enslige forsørgere, i barnerike familier, innvandrerbefolkningen og i noen grad blant aleneboende eldre, enn i befolkningen for øvrig.

Fra en begynte å måle vedvarende lavinntekt på slutten av 1990-tallet og fram til midten av 2000-tallet fant det sted en kraftig økning i andelen barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Veksten har imidlertid flatet ut og andelen har holdt seg stabil de senere årene. Økningen har funnet sted blant grupper av barn som i utgangspunktet er utsatt for lavinntekt: barn av enslige forsørgere, barn i barnerike familier og barn i husholdninger med svak yrkestilknytning. Innvandrerfamilier er overrepresentert i disse gruppene. I perioden 2009–2011 levde 4,9 pst. (47 100 barn) av alle barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt målt ved 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala). Dette er samme andel som i 2008–2010. Andelen målt med 60 pst. av medianinntekten (EU-skala) var 7,6 pst. (73 900 barn) i perioden 2009–2011, en liten nedgang fra perioden 2008–2010 (7,7 pst.). Antallet barn i lavinnteksgruppen har jevnt over økt, fordi befolkningen øker. Barn med innvandrerbakgrunn er sterkt overrepresentert i lavinnteksgruppen. Dette har sammenheng med en kombinasjon av svak arbeidsmarkedstilknytning hos foreldrene og barnerike familier. Om lag fem av ti barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt har innvandrerbakgrunn. I treårsperioden 2009–2011 levde 24 pst. av alle barn under 18 år med innvandrerbakgrunn i husholdninger med vedvarende lavinntekt målt ut fra 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala). Andelen var 33 pst. målt ut fra 60 pst. av medianinntekten (EU-skala). Det er spesielt høy forekomst av barn i lavinntektshusholdninger med landbakgrunn fra Somalia, Afghanistan, Irak og Pakistan.

Andelen unge med lavinntekt har økt de senere år. Nesten en tredel av personene i lavinnteksgruppen i treårsperioden 2009–2011 var i alderen 18–34 år.

Økonomisk sosialhjelp

Antall mottakere av økonomisk sosialhjelp gikk ned fra 2010 til 2011, og nedgangen fortsatte i 2012. Nedgangen skjedde samtidig med en sterk befolkningsvekst. Nedgangen fra 2011 til 2012 var på 3 200 personer. Totalt mottok 114 800 personer, eller 2,9 pst. av befolkningen over 18 år, økonomisk sosialhjelp i løpet av 2012. Dette tallet omfatter både personer som mottar sosialhjelp i tillegg til annen inntekt eller stønad, og personer som

¹⁴ Innvandrerbefolkningen er her definert som innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre.

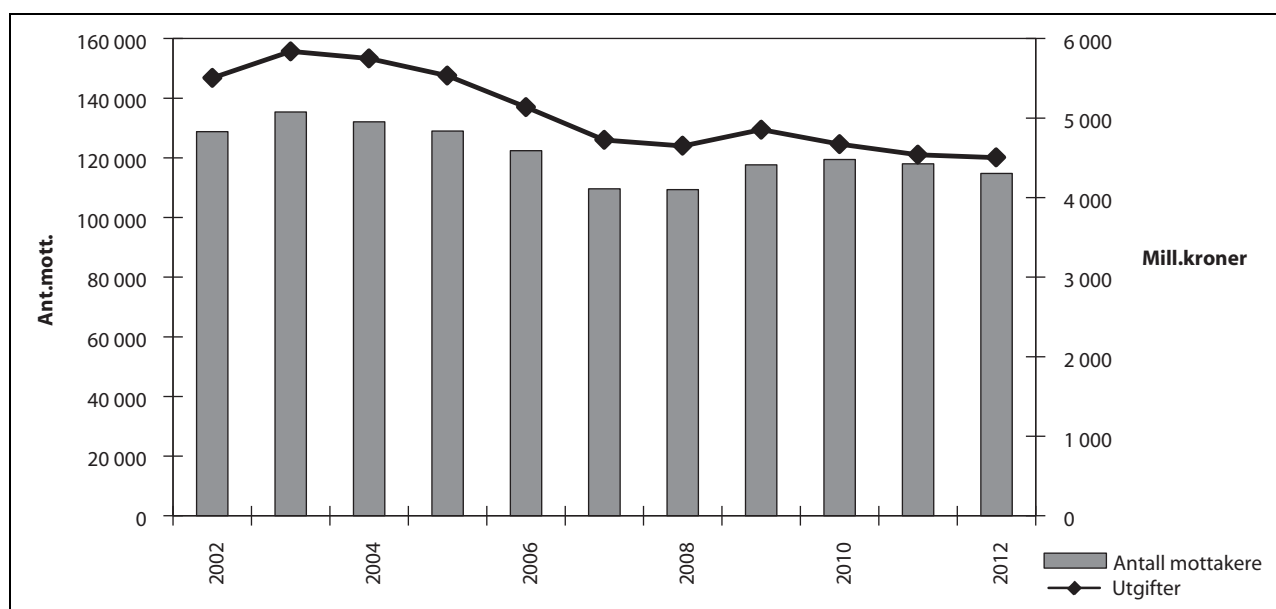
har sosialhjelp som hovedkilde til forsørgelse. I 2008 var antall mottakere av økonomisk sosialhjelp på det laveste nivået på tjuer år, men antallet økte i 2009 og 2010. Økningen i antall stønadsmottakere i 2009 og 2010 skjedde fra et lavt nivå i årene 2007 og 2008. Økningen må sees i sammenheng med svekkelsen på arbeidsmarkedet, og at økonomisk sosialhjelp er et nedre økonomisk sikkerhetsnett i velferdsordningene. Tar man hensyn til at en del stønadsmottakere forsørger barn og ektefelle, er det om lag 5 pst. av befolkningen som lever i husholdninger som mottar sosialhjelp i løpet av et år. Det er til dels store ulikheter i utviklingen i sosialhjelp mellom kommuner.

Unge stønadsmottakere er mer avhengig av utviklingen i arbeidsmarkedet enn for befolkningen ellers. En stor del av veksten i antall stønadsmottakere fra 2008 til 2010 kom i aldersgruppen

18–24 år. Av sosialhjelpsmottakerne i 2012 var 37 pst. under 30 år. Dette var samme andel som for årene før. Som andel av befolkningen i aldersgruppen 16–30 år utgjorde unge med sosialhjelp 4,7 pst. i 2012. Denne andelen har gått noe ned det siste tiåret (5,8 pst. i 2002).

Personer med innvandrerbakgrunn utgjør en stadig større andel av sosialhjelpsmottakerne. Denne andelen var 35 pst. i 2012, mot 31 pst. i 2010. Økningen må bl.a. ses i sammenheng med at antall personer med innvandrerbakgrunn i totalbefolkningen har økt¹⁵. Det ble utbetalt totalt i overkant av 4,5 mrd. kroner i økonomisk sosialhjelp i 2012. Dette var på nivå med året før.

¹⁵ Som personer med innvandrerbakgrunn regnes her både innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn.

Figur 3.8 Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2012-kroner) og antall stønadsmottakere 2002–2012. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. KOSTRA (KOMMUNE-STAT-RApportering).

Et flertall av sosialhjelpsmottakerne har et midlertidig og forbigående hjelpebehov. Nesten halvparten (48 pst.) mottok stønad i inntil tre måneder i 2012, mens 22 pst. mottok stønad i kun én måned. En ikke ubetydelig andel av sosialhjelpsmottakerne som mottar stønad over lang tid, er gjengangere eller har høy grad av stønadsavhengighet. 37 pst. av mottakerne hadde sosialhjelp i seks måneder eller mer i 2012, mens 11 pst. av mottakerne hadde sosialhjelp gjennom hele året.

I 2012 hadde 40 pst. av stønadsmottakerne sosialhjelp som hovedinntektskilde. Etter innføringen av kvalifiseringsprogrammet har det vært

en reduksjon i andelen sosialhjelpsmottakere som har sosialhjelp som hovedinntekt. En stor andel av sosialhjelpsmottakerne mottar sosialhjelp som supplement til ytelser fra folketrygden. I 2012 var denne andelen 35 pst. 32 pst. hadde trygd eller pensjon som hovedinntektskilde. En del personer mottar også sosialhjelp i påvente av behandling av søknad om trygd.

Kun 10 pst. av sosialhjelpsmottakerne hadde arbeidsinntekt som viktigste inntekt i 2012. I underkant av 13 pst. var registrert med enten heltids- eller deltidsarbeid som viktigste arbeidsstatus i 2012. Dette er samme andel som året før. 37

pst. var registrert arbeidsledige, mens 30 pst. ikke var aktive arbeidssøkere.

Økonomisk stønad er i utgangspunktet en midlertidig ytelse. NAV-kontorene kan stille vilkår for tildeling av økonomisk stønad. Vilkårssetting har nær sammenheng med lovens formål om hjelp til selvhjelp. Regjeringen er opptatt av spørsmålet om økonomisk sosialhjelp kan og bør kombineres med krav til aktivitet, og har sett nærmere på kommunenes praksis med hensyn til å stille vilkår for stønad. Se omtale under del II, resultatområdet 2, hovedmål 4 Et inkluderende samfunn og bedre levekår for de vanskeligst stilte.

Kvalifiseringsprogrammet og kvalifiseringsstønad

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad ble innført fra 1. november 2007 som et ledd i arbeidet med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Fra 1. januar 2010 ble programmet en rettighet i alle kommuner. Ved utgangen av april 2013 var det om lag 18 250 personer som var eller hadde vært deltakere i programmet siden 2008. Av de nærmere 13 900 personene som hadde gjennomført eller planmessig avviklet programmet, gikk 47 pst. til arbeid, utdanning eller andre arbeidsrettede tiltak. Antall deltakere i programmet pr. 30. april 2013 var 6 117.

3.5 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Norsk arbeidsliv er i all hovedsak bra. De fleste arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold, de er tilfredse med jobben og er motiverte og engasjerte i arbeidet. Trender i norsk arbeidsliv tilsier også i store trekk en positiv utvikling. Det er imidlertid store ulikheter i arbeidsmiljøforhold mellom ulike yrkes- og næringsgrupper, og det er behov for målrettet innsats for å bedre forholdene til særlig utsatte grupper.

Det kreves en fortsatt aktiv innsats for et anstendig og seriøst arbeidsliv og for å unngå sosial dumping i Norge. Erfaringer fra tilsyn avdekker bl.a. at deler av arbeidslivet er todelt, hvor utenlandske arbeidstakere har vesentlig dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere. Dårlige arbeidsforhold gjelder imidlertid ikke bare arbeidsinnvandrere.

Unge arbeidstakere er også en utsatt gruppe. Arbeidstakere under 25 år står for 13 pst. av alle meldte yrkesskader i årene 2003–2007. Unge i bransjene overnatting og servering, varehandel,

industri og bygg og anlegg er mest utsatt for ulykker. Det er en direkte sammenheng mellom ulykker og arbeidserfaring. Når det gjelder dødsulykker viser Arbeidstilsynets register at 25 pst. av de omkomne i første halvår 2013 var under 27 år.

Enkelte bransjer preges av mange useriøse virksomheter hvor det ikke er forsvarlige arbeidsforhold og hvor arbeidstakerne opplever en vesentlig høyere arbeidsmiljøbelastning enn den yrkesaktive befolkningen for øvrig. I denne sammenheng kan særlig nevnes renholdsbransjen, overnattings- og servingsvirksomhet og deler av transportnæringen.

Stadig flere virksomheter tar i bruk nye måter å organisere arbeidsforhold på. Selv om fast ansettelse skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv benyttes i økende grad midlertidig ansettelse, innleie, konkurranseutsetting og underentreprise som måter å organisere arbeidsforhold på. Dette har ulike årsaker, og kan være et viktig bidrag til omstillingsevne og fleksibilitet, men kan samtidig bidra til at arbeidsmiljølovens formål om trygge ansettelsesforhold utfordres.

Vi har fortsatt et betydelig omfang av sykdom og skader som skyldes kjemisk, fysisk og ergonomisk eksponering i arbeidsmiljøet. Sykepleiere, servicepersonell samt tradisjonelle, tunge mannsdominerte yrker ligger på toppen når det gjelder totalbelastning av disse faktorene. De organisatoriske og psykososiale arbeidsmiljøbelastningene er jevnere fordelt mellom yrkesgruppene, men blant dem som ser ut til å være mest belastet er kvinnedominerte yrker innenfor helsetjenesten og andre tjenesteytende yrker.

Muskel- og skjelettlidelser og psykiske lidelser har gjennom flere år vært de klart største diagnosegruppene bak langtidsfravær og uførepensjonering. Undersøkelser tyder på at det arbeidsrelaterte sykefraværet utgjør mellom 15 og 40 pst. av sykefraværet. Tallene blir svært usikre fordi dette er svært komplekse og sammensatte årsaksforhold. Ca. 10 pst. av arbeidstakere har til enhver tid et arbeidsmiljø som oppleves som belastende, fordelt på flere forskjellige påvirkninger og helseutfall. I bransjer hvor det er kjent at arbeidsmiljøbelastninger kan være store, er også sykefraværet og utstøting/fracfall fra arbeidslivet betydelig.

I 2012 har Arbeidstilsynet registrert 37 omkomne personer som følge av ulykker i det landbaserte arbeidslivet. De tre mest utsatte næringene er bygge- og anleggsvirksomhet, jord-, skog- og havbruk og offentlig administrasjon og forsvar. Ingen av dødsfallene skjedde i petroleumsvirksomheten. Når det gjelder tallfesting av

arbeidsskader er det viktig å være oppmerksom på at dagens statistikk ikke er tilfredsstillende, og at Arbeidstilsynet av den grunn har besluttet ikke å offentliggjøre den. Det pågår et arbeid med å forbedre både innmeldingssystemet og systemet for behandling og statistikkløsning under ledelse av Statistisk Sentralbyrå i samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten og arbeidsmiljømyndighetene. Arbeidet er også ledd i gjennomføringen av en EU-forordning om statistikk for helse og sikkerhet på arbeidsplassen.

På produksjonsinnretninger i petroleumsvirksomheten har frekvensen av alvorlige personska-der økt noe i 2012, men er likevel på et lavt nivå dersom man ser på utviklingen siden 2006.

Det har gjennomgående vært en jevn forbedring i sikkerhetsnivået i norsk petroleumsvirksomhet. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet* (RNNP) 2012 viser god utvikling på mange områder, men det er også indikasjoner på at den vedvarende forbedringen ikke er like stabil på alle områder. Dette gjelder bl.a. indikator for storulykker. Det inntraff ingen storulykke i norsk petroleumsvirksomhet i 2012, men flere alvorlige hendelser og nesten-ulykker viser det store risikopotensialet som er knyttet til petroleumsvirksomheten.

4 Anmodningsvedtak

4.1 Anmodningsvedtak nr. 418 av 19. mars 2013:

«Regjeringen bes sikre at kun de opplysninger som er eksplisitt nevnt i lovverk eller forskrift kan hentes inn gjennom masseinnhenting.

Nærmere redegjørelse for hvordan Arbeidsdepartementet vil følge opp Stortingets anmodningsvedtak nr. 418 av 19. mars 2013 er omtalt under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01.

5 Oversiktstabeller

5.1 Utgifter og inntekter fordelt på kapitler

Forslag til statsbudsjett for 2014 under programområde 09 Arbeid og sosiale formål, 29 Sosiale formål, folketrygden og 33 Arbeidsliv, folketrygden.

Utgifter fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Administrasjon					
600	Arbeidsdepartementet	178 537	177 830	180 370	1,4
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	239 351	250 190	233 890	-6,5
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>417 888</i>	<i>428 020</i>	<i>414 260</i>	<i>-3,2</i>
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken					
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	234 760	743 040	701 440	-5,6
605	Arbeids- og velferdsetaten	11 148 576	10 954 365	11 336 260	3,5
606	Trygderetten	66 630	65 278	66 100	1,3
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>11 449 966</i>	<i>11 762 683</i>	<i>12 103 800</i>	<i>2,9</i>
Tiltak for bedre levekår m.v.					
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	272 837	290 670	324 510	11,6
	<i>Sum kategori 09.20</i>	<i>272 837</i>	<i>290 670</i>	<i>324 510</i>	<i>11,6</i>
Arbeidsmarked					
634	Arbeidsmarkedstiltak	7 064 484	7 449 600	7 679 740	3,1
635	Ventelønn	140 890	125 000	85 000	-32,0
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>7 205 374</i>	<i>7 574 600</i>	<i>7 764 740</i>	<i>2,5</i>
Arbeidsmiljø og sikkerhet					
640	Arbeidstilsynet	505 241	505 000	525 700	4,1
642	Petroleumstilsynet	215 730	236 830	240 700	1,6

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	101 500	104 850	111 600	6,4
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	3 842	3 150	3 200	1,6
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	21 134	22 213	22 690	2,1
649	Treparts bransjeprogrammer	13 290	10 600	10 900	2,8
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>860 737</i>	<i>882 643</i>	<i>914 790</i>	<i>3,6</i>
Pensjoner m.v. under Statens pensjonskasse					
611	Pensjoner av statskassen	9 304	18 800	18 500	-1,6
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	9 427 777	8 674 000	8 759 000	1,0
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	947 000	988 000	1 027 000	3,9
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	23 212 778	21 066 000	26 589 000	26,2
615	Yrkesskadeforsikring	84 623	81 000	83 000	2,5
616	Gruppelivsforsikring	157 843	182 000	174 000	-4,4
2470	Statens pensjonskasse	70 302	45 587	30 476	-33,1
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>33 909 627</i>	<i>31 055 387</i>	<i>36 680 976</i>	<i>18,1</i>
Kontantytelser					
660	Krigspensjon	548 743	513 000	421 000	-17,9
664	Pensjonstrygden for sjømenn	315 000	212 586	80 000	-62,4
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	2 021 619	1 880 000	1 660 000	-11,7
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	390 303	410 000	425 000	3,7
	<i>Sum kategori 09.60</i>	<i>3 275 665</i>	<i>3 015 586</i>	<i>2 586 000</i>	<i>-14,2</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>57 392 094</i>	<i>55 009 589</i>	<i>60 789 076</i>	<i>10,5</i>
Enslige forsørgere					
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 794 309	3 638 300	3 614 300	-0,7
	<i>Sum kategori 29.20</i>	<i>3 794 309</i>	<i>3 638 300</i>	<i>3 614 300</i>	<i>-0,7</i>
Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet					
2650	Sykepenger	34 823 625	37 660 208	38 520 720	2,3
2651	Arbeidsavklaringpenger	36 239 244	36 979 800	34 110 000	-7,8
2655	Uførhet	60 132 183	61 369 000	64 158 000	4,5
	<i>Sum kategori 29.50</i>	<i>131 195 052</i>	<i>136 009 008</i>	<i>136 788 720</i>	<i>0,6</i>
Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.					
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.	8 630 700	9 031 600	8 958 800	-0,8
	<i>Sum kategori 29.60</i>	<i>8 630 700</i>	<i>9 031 600</i>	<i>8 958 800</i>	<i>-0,8</i>

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Alderdom					
2670	Alderdom	150 525 020	162 208 000	176 039 000	8,5
	<i>Sum kategori 29.70</i>	<i>150 525 020</i>	<i>162 208 000</i>	<i>176 039 000</i>	<i>8,5</i>
Forsørgertap m.v.					
2680	Etterlatte	2 401 321	2 279 500	2 332 500	2,3
2686	Gravferdsstønad	173 378	200 000	194 000	-3,0
	<i>Sum kategori 29.80</i>	<i>2 574 699</i>	<i>2 479 500</i>	<i>2 526 500</i>	<i>1,9</i>
Diverse utgifter					
2690	Diverse utgifter	478 182	460 000		-100,0
	<i>Sum kategori 29.90</i>	<i>478 182</i>	<i>460 000</i>		<i>-100,0</i>
<i>Sum programområde 29</i>		<i>297 197 962</i>	<i>313 826 408</i>	<i>327 927 320</i>	<i>4,5</i>
Arbeidsliv					
2541	Dagpenger	10 064 585	11 300 000	10 800 000	-4,4
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.	814 791	705 000	690 000	-2,1
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>10 879 376</i>	<i>12 005 000</i>	<i>11 490 000</i>	<i>-4,3</i>
<i>Sum programområde 33</i>		<i>10 879 376</i>	<i>12 005 000</i>	<i>11 490 000</i>	<i>-4,3</i>
<i>Sum utgifter</i>		<i>365 469 432</i>	<i>380 840 997</i>	<i>400 206 396</i>	<i>5,1</i>

Inntekter fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Administrasjon					
3600	Arbeidsdepartementet	3 464			
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>3 464</i>			
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken					
3605	Arbeids- og velferdsetaten	465 897	44 365	99 710	124,7
3606	Trygderetten	1 760			
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>467 657</i>	<i>44 365</i>	<i>99 710</i>	<i>124,7</i>
Tiltak for bedre levekår m.v.					
3621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	262			
	<i>Sum kategori 09.20</i>	<i>262</i>			

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
Arbeidsmarked					
3634	Arbeidsmarkedstiltak	150	200	200	0,0
3635	Ventelønn m.v.	50 372	46 500	34 850	-25,1
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>50 522</i>	<i>46 700</i>	<i>35 050</i>	<i>-24,9</i>
Arbeidsmiljø og sikkerhet					
3640	Arbeidstilsynet	42 539	38 642	40 001	3,5
3642	Petroleumstilsynet	79 568	47 700	49 370	3,5
3648	Arbeidsretten, meklingsinsti- sjonen m.m.	97			
5571	Sektoravgifter under Arbeidsdepartementet		74 000	86 870	17,4
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>122 204</i>	<i>160 342</i>	<i>176 241</i>	<i>9,9</i>
Pensjoner m.v. under Statens pensjonskasse					
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	7 696 570	9 045 000	10 261 000	13,4
3615	Yrkesskadeforsikring	153 805	154 000	154 000	0,0
3616	Gruppelivsforsikring	85 450	87 000	97 000	11,5
5470	Statens pensjonskasse	14 781	18 070	18 070	0,0
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	1 188 768	1 145 000	2 182 000	90,6
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>9 139 374</i>	<i>10 449 070</i>	<i>12 712 070</i>	<i>21,7</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>9 783 483</i>	<i>10 700 477</i>	<i>13 023 071</i>	<i>21,7</i>
	<i>Sum inntekter</i>	<i>11 978 488</i>	<i>12 837 132</i>	<i>15 020 361</i>	<i>17,0</i>

5.2 Årsverksoversikt

		Årsverk pr. 1/3-10	Årsverk pr. 1/3-11	Årsverk pr. 1/3-12	Årsverk pr. 1/3-13
600	Arbeidsdepartementet	182,9	191,0	190,3	189,1
605	Arbeids- og velferdsetaten	13 500,4	12 989,2	12 771,8	13 016,2
606	Trygderetten	63,0	59,4	63,0	63,4
612	Statens pensjonskasse	378,7	389,4	385,3	389,1
640	Arbeidstilsynet	533,4	540,2	556,9	571,8
642	Petroleumstilsynet	154,3	153,6	150,2	148,8
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	113,6	111,6	110,8	105,8
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m. ¹	3,8	4,0	2,0	2,0
664	Pensjonstrygden for sjømenn	37,9	35,1	34,1	34,1
	Sum	14 968,0	14 473,4	14 264,4	14 520,3

¹ Tallmaterialet i tabellen er basert på ansatte som er regulativt lønnet.

5.3 Bruk av stikkordet kan overføres

Under Arbeidsdepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30-49

					(i 1 000 kr)	
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2013	Forslag 2014		
601	22	Tiltak mot ufrivillig deltid	771			
605	70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte	79 152	208 800		
621	63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte	17 024	191 720		
621	70	Frivillig arbeid	2 371	58 160		
634	21	Forsøk, utviklingstiltak m.v.	35 490	60 400		
634	76	Tiltak for arbeidssøkere	152 570	6 310 330		
634	77	Varig tilrettelagt arbeid		1 207 800		
646	01	Driftsutgifter	100			
646	72	Tilskudd	70	3 200		
648	21	Spesielle driftsutgifter	2 522	1 960		
2650	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv.	74 848	310 720		

Del II
Budsjettforslag

6 Arbeidsdepartementets budsjettforslag for 2014

Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling

1. Innledning

Det overordnede målet for politikken på Arbeidsdepartementets ansvarsområde er å bidra til arbeid, velferd og et inkluderende samfunn gjennom å ta i bruk og å utvikle de virkemidler en samlet sosialpolitikk, arbeidsmarkedspolitik og arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikk gir.

For å kunne utføre departementets oppgaver på en god måte er det behov for forskningsbasert kunnskap på departementets ansvarsområder. Forskningsvirksomheten på departementets ansvarsområde er omtalt under kap. 601.

Det er gitt en nærmere redegjørelse for utfordringer, mål og strategier på politikkområdene Arbeidsdepartementet forvalter under resultatområdene:

- 2 Arbeid og velferd
- 3 Pensjon
- 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet

I tillegg gis en rapport og en redegjørelse for status innenfor det aktuelle politikkområdet.

I del III gis nærmere redegjørelser om følgende tema:

- Handlingsplan mot fattigdom. Rapport og status
- Likestilling
- Miljøprofil – sektorovergrepene tiltak
- Samfunnssikkerhet og beredskap
- Oslo-erklæringen: Erklæring fra International Labour Organization (ILO) sitt niende europeiske regionale møte i Oslo 8.-11. april 2013

I tillegg redegjøres det for grunnbeløp, sært tillegg og stønader som Stortinget fastsetter. Del III inneholder også nøkkeltall fra regnskapet til Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI), i tråd med prosedyrer fastsatt av Finansdepartementet. Budsjettforslaget for STAMI (kap. 643) omtales under resultatområde 4 i del II.

Programkategori 09.00 Administrasjon mv.

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
600	Arbeidsdepartementet	178 537	177 830	180 370	1,4
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	239 351	250 190	233 890	-6,5
	Sum kategori 09.00	417 888	428 020	414 260	-3,2

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-24	Statens egne driftsutgifter	260 290	265 220	242 770	-8,5
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	121 410	125 720	134 120	6,7
70-89	Andre overføringer	36 188	37 080	37 370	0,8
	Sum kategori 09.00	417 888	428 020	414 260	-3,2

Kap. 600 Arbeidsdepartementet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	178 537	177 830	180 370
	Sum kap. 0600	178 537	177 830	180 370

Overført fra 2012 til 2013:
Post 01: 8 693 000 kroner

- Riksmekleren
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Statens pensjonskasse
- Trygderetten

Arbeidsdepartementet har ansvaret for følgende virksomheter:

- Arbeids- og velferdsetaten
- Arbeidsretten
- Arbeidstilsynet
- Pensjonstrygden for sjømenn
- Petroleumstilsynet

Proposisjoner og meldinger fra Arbeidsdepartementet i sesjonen 2012–2013:

- Prop. 193 L (2012–2013) Lov om arbeidsskade-forsikring

- Prop. 166 S (2012–2013) Tilleggsløyvingar som følgje av reguleringa av grunnbeløpet og pensjonar i folketrygda mv. frå 1. mai 2013
- Prop. 163 L (2012–2013) Lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom EL & IT Forbundet og Atea AS våren 2013
- Prop. 151 S (2012–2013) Pensjonar frå statskassa
- Prop. 102 L (2012–2013) Endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover (samleproposisjon)
- Prop. 83 L (2012–2013) Endringer i arbeidsmiljøloven mv. (søksmålsrett for fagforeninger mv., overtredelsesgebyr og ufrivillig deltid)
- Prop. 13 L (2012–2013) Endringer i folketrygdloven og enkelte andre lover (samleproposisjon høsten 2012)
- Prop. 7 L (2012–2013) Endringer i folketrygdloven (tiltak mot misbruk av velferdsordninger)
- Prop. 5 L (2012–2013) Endringer i lov om offentlige anskaffelser m.m. (offentlig tilsyn med forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter)
- Prop. 2 L (2012–2013) Lov om lønnsnemndbehandling av arbeidstvisten mellom LO/Fagforbundet og NHO/MHO Service (private sykehjem) ved tariffoppgjøret 2012
- Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid
- Meld. St. 43 (2012–2013) Årsmelding 2012 for pensjonsordningen for stortingsrepresentanter og regjeringsmedlemmer

De faste budsjettproposisjonene kommer i tillegg til dette.

Kap. 3600 Arbeidsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
02	Diverse inntekter	331		
16	Refusjon fødselspenger	1 264		
18	Refusjon sykepenger	1 360		
96	Aksjer	509		
	Sum kap. 3600	3 464		

Bevilgningen under kap. 600 Arbeidsdepartementet, post 01 Driftsutgifter, kan overskrides mot til-

Kjønns sammensetningen i departementet

Pr. 1. oktober 2012 var det 207 ansatte. Kvinneandelen var på 63 pst.

4 av 9 personer i departementets administrative toppledergruppe er kvinner. Blant avdelingsdirektørene og underdirektørene var andelen kvinner 54 pst. I saksbehandlergruppene var kvinneandelen 70 pst. Blant seniorrådgivere, spesialrådgivere og fagdirektører var kvinneandelen 63 pst.

Rapport 2012

Regnskapet for 2012 under kap. 600, post 01 viste et forbruk på 178,5 mill. kroner. Midlene er nyttet til å dekke departementets ordinære driftsutgifter. Av det totale regnskapet ble 135,5 mill. kroner nyttet til å dekke lønnsutgifter og 43,0 mill. kroner til å dekke øvrige driftsutgifter.

Budsjettforslag 2014

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten er rettet mot alle resultatområdene under departementet.

Bevilgningen dekker de ordinære driftsutgiftene som er nødvendige for at departementet skal kunne ivareta sine oppgaver. Om lag 126 mill. kroner gjelder lønn til ansatte (inkl. arbeidsgiveravgift) i departementet og om lag 54 mill. kroner går til å dekke utgifter til husleie, utskifting av materiell, inventar og utstyr og løpende drift. De største driftsutgiftene er knyttet til husleie, tjenesteavtaler med Departementenes servicesenter, konsulenttjenester og reiseutgifter.

Det foreslås bevilget 180,37 mill. kroner i 2014.

svarende merinntekter under kap. 3600, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
21	Spesielle driftsutgifter	53 600	60 770	62 400
22	Tiltak mot ufrivillig deltid, <i>kan overføres</i>	28 153	26 620	
50	Norges forskningsråd	121 410	125 720	134 120
70	Tilskudd	24 488	24 990	22 860
72	Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.	11 700	12 090	14 510
	Sum kap. 0601	239 351	250 190	233 890

Overført fra 2012 til 2013:

Post 21: 2 859 000 kroner

Post 22: 771 000 kroner

Mål og virkemidler

Langsiktig satsing på kunnskap og kompetanse er avgjørende for å kunne utvikle og fornye arbeids- og velferdspolitikken, og for å kunne yte gode tjenester til befolkningen.

Arbeidsdepartementet har følgende mål for forskning og utredning (FoU) og annen kunnskapsutvikling som departementet finansierer:

1. Å bidra til langsiktig og målrettet kunnskapsoppbygging innenfor Arbeidsdepartementets sektorområder.
2. Å sørge for at det eksisterer nødvendig kunnskap for politikktutforming og forvaltning, herunder kunnskap om måloppnåelse og effekter av iverksatte tiltak.
3. Det skal være kompetente forskningsmiljøer på alle områder som departementet har ansvaret for.

Kunnskapsdepartementet la i 2013 fram Meld. St. 18 (2012–2013) Lange linjer – kunnskap gir muligheter. Et av målene i meldingen er at norsk forskning skal bidra til forskningsbasert velferdspolitikken og til forskningsbasert profesjonsutøvelse i velferdssektorens yrker. Departementet samarbeider med Kunnskapsdepartementet i oppfølgingen av meldingen.

Arbeidsdepartementets forskningsstrategi legger sammen med relevante meldinger og proposisjoner til Stortinget et strategisk grunnlag for departementets arbeid med forsknings- og utviklingsarbeid innenfor departementets ansvarsområde og sektoransvar.

Arbeidsdepartementet bidrar til utvikling av forskningsbasert kunnskap og kompetanse bl.a. gjennom støtte til langsiktig forskning i regi av Norges forskningsråd, gjennom oppdragsforskning bestilt av departementet, og gjennom forskning og kunnskapsinnhenting i regi av underliggende virksomheter. De ulike virkemidlene skal i størst mulig grad supplere hverandre.

Samlet foreslås det at 233,890 mill. kroner bevilges over kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m. Bevilgningen omfatter i tillegg til postene 21 Spesielle driftsutgifter og 50 Norges forskningsråd, også post 70 Tilskudd og post 72 Tilskudd til Senter for Seniorpolitikk, hvor deler av tilskuddet skal brukes til FoU. Det foregår imidlertid også betydelig kunnskapsutvikling innenfor kapitlene 605 Arbeids- og velferdsetaten, 621 Tilskudd til sosiale tjenester og inkludering samt 634 Arbeidsmarkedstiltak. Midler bevilget over disse kapitlene skal også bidra til kunnskapsutvikling for politikktutvikling og tjenesteyting. Departementet bevilger penger til Statens forskningsinstitutt (STAMI) over kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt.

Departementet ser, spesielt i det langsiktige perspektivet, stort behov for sektorovergrepene forskning. Det gjelder for eksempel på kunnskapsområder som arbeidsinnvandring og integrering og grenseflater mellom arbeid og utdanning og arbeid og helse. Departementet har derfor i mange tilfeller søkt tverrsektorielle og samfinansierende løsninger i kunnskapsutviklingen.

Formidling av forskningsresultater er viktig for at ny kunnskap skal tas i bruk. Kunnskapsoppsummeringer benyttes både for å fremme kunnskapsbasert praksis og synliggjøre områder der det er behov for mer forskning og utviklingsarbeid. Departementets oppsummeringer av kunn-

skap i offentlige utredninger og i meldinger til Stortinget bidrar også til formidling av forskningsresultater.

Forskning i regi av Norges forskningsråd

Bevilgningen til Norges forskningsråd skal i hovedsak ivareta det brede sektoransvaret med særlig vekt på anvendt forskning samt langsiktig kompetanse- og kunnskapsoppbygging. I tillegg har Arbeidsdepartementet lagt evalueringen av pensjonsreformen til Norges forskningsråd, jf. omtale under post 50 nedenfor.

I samarbeid med Norges forskningsråd startet Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2006 en evaluering av NAV-reformen som avsluttes i 2013. For nærmere omtale vises det til kap. 604.

Direktefinansiert forskning og utredningsvirksomhet

Innhenting av kunnskap gjennom enkeltoppdrag og rammeavtaler er viktig for utvikling og oppfølging av politikken på departementets ansvars- og fagområder, jf. omtale under post 21 nedenfor. Denne posten finansierer i tillegg til FoU, ny statistikk og evalueringer og analyser av utviklingen på departementets ansvarsområder.

Forskning i regi av underliggende etater

STAMI er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse. Det overordnede målet for STAMI er å skape og å formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. For nærmere omtale vises det til kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt.

Arbeids- og velferdsetatens midler til forsøks- og utviklingsvirksomhet omtales under kap. 634.

Utfordringer og tiltak

Departementets kunnskapsbehov og prioriteringer på FoU-området de kommende årene må ses i sammenheng med de utviklingstrekk og utfordringer som finnes på departementets ansvarsområder. Eksempler på viktige utfordringer er konsekvenser av den demografiske utviklingen med aldrende arbeidsstyrke og økende levealder i befolkningen, høy innvandring, høyt antall med nedsatt arbeidsevne hvorav mange mottar helserelevante trygdeytelser, høyt sykefravær og utstøting i deler av arbeidslivet, samt mange useriøse virksomheter og sosial dumping i enkelte bransjer. Det er behov for mer kunnskap om effektene av departementets tiltak og ord-

ninger, herunder effektene av det nye pensjonssystemet.

Det er de senere årene blitt lagt fram for Stortinget ulike meldinger mv. som beskriver utviklingstrekk og utfordringer på departementets politikkområder. Disse legger viktige føringer for departementets kunnskapsbehov og prioriteringer i årene framover. Blant disse er Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid, Meld. St. 6 (2012–2013) En helhetlig integreringspolitikk, Meld. St. 29 (2010–2011) Felles ansvar for eit godt og anstendig arbeidsliv og Handlingsplan 3 for et anstendig og seriøst arbeidsliv og mot sosial dumping.

Departementet viderefører finansieringen av en bredt sammensatt portefølje av programmer og satsinger i Norges forskningsråd, jf. omtale under post 50. Dette er et viktig tiltak sett i lys av at Arbeidsdepartementet har et bredt og sammensatt arbeidsfelt som tilsier at det er behov for å innhente kunnskap på mange samfunnsområder.

Det er behov for praksisnær forskning som kan danne grunnlag for økt kvalitet i tjenestene som Arbeids- og velferdsetaten yter. Departementet styrker dette området gjennom økte bevilgninger til programmet Praksisrettet forskning og utvikling for helse- og velferdstjenestene (PraksisVel) i Norges forskningsråd, jf. omtale av programmet under post 50.

Det er også behov for flere evalueringer av høy kvalitet som kan danne grunnlag for videreutviklingen av en kunnskapsbasert arbeids- og velferdspolitik. Departementet ønsker at dette området skal gis økt oppmerksomhet innenfor departementets og Arbeids- og velferdsetatens utrednings- og forskningsbevilgninger. En ser for seg en langsiktig evalueringsinnsats som i tillegg til evalueringer også omfatter igangsetting av forsøk i NAV og metodeutvikling for gjennomføring av bedre evalueringer.

Budsjettforslag 2014

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen foreslås økt med 1 mill. kroner i 2014 i forbindelse med midler til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) knyttet til videreutvikling av plattform for norskopplæring. Midlene er omdisponert fra kap. 601, post 70. Det er også satt av midler til dette formålet under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets kap. 822, post 21. Se videre omtale i Prop. 1 S for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Det foreslås bevilget 62,4 mill. kroner i 2014.

Allmenn omtale

Departementets egne anskaffelser av forskning og utredningsvirksomhet finansieres over kap. 601, post 21. Formålet med anskaffelsene er å gi departementet et godt kunnskapsgrunnlag. Posten skal dekke hele bredden av Arbeidsdepartementets fagområde, men fokus vil variere over tid avhengig av særlige kunnskapsbehov innenfor de enkelte politikkområdene. Evalueringer av virkemidler og tiltak innen departementets ansvarsområder er en nødvendig del av dette kunnskapsgrunnlaget. Posten brukes til forskning og utredning om levekår og tiltak mot fattigdom, inntektssikring, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet, arbeidsmarked og arbeidsliv og pensjonsforskning. Utvikling av statistikk og innhenting av beskrivende statistikk, forskningsformidling og deltakelse i OECD-prosjekter, EU-samarbeid og Andre internasjonale prosjekter finansieres også over denne posten.

Satsinger

En rekke av departementets prosjekter løper over flere år og binder opp en stor andel av bevilgningen. I 2014 finansierer departementet prosjekter som bl.a. omfatter kvaliteten i arbeidsmarkedstiltak og effekter av arbeidsmarkedstiltak, konsekvenser av arbeidsinnvandring, framskrivinger av tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft, arbeidsmiljø, kollektiv arbeidsrett, virkninger av pensjonsreformen, økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper, sykefravær og uførepensjon, Arbeids- og velferdsetatens formidlingsarbeid mv.

Innen arbeidsmiljøområdet pågår det blant annet en evaluering av endringene i arbeidsmiljølovens varslingsregler, en undersøkelse av hvordan konkurranseutsetting av offentlige tjenester påvirker lønns- og arbeidsvilkår for arbeidstakerne, studier av omfanget av bruken av særskilt uavhengig stilling, analyse av praksis mht. etablering av alternative arbeidstidsordninger, samt en undersøkelse av innleie av arbeidskraft og konsekvenser av dette for HMS.

Levekårsundersøkelsen om arbeidsmiljø utføres i regi av SSB hvert tredje år. Siden 2006 har undersøkelsen, med finansiering fra Arbeidsdepartementet, blitt utvidet til et utvalg på rundt 19 000 personer for å gi økte muligheter til detaljerte analyser av arbeidsmiljøet i ulike yrkesgrupper og næringer. Undersøkelsen gir viktig informasjon om den generelle tilstanden på arbeidsmiljøområdet i Norge og er en mye brukt kilde til kunnskap, blant annet av NOA, STAMIS

nasjonale overvåkingsverktøy av arbeidsmiljø og helse.

Som ledd i oppfølgingen av Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid vil departementet initiere forskning som kan gi mer forskningsbasert kunnskap om virkninger av tiltaksbruk overfor personer med nedsatt arbeidsevne og kunnskap om hvordan tiltakene bedre kan tilpasses ulike målgrupper for å øke overgangen til jobb mv. Kunnskapen som kommer ut av en slik forskningsinnsats skal bidra til å øke kompetansen om tiltaksbruk i arbeids- og velferdsforvaltningen. Departementet ser for seg en langsiktig evalueringssinnsats som i tillegg til evalueringer også omfatter igangsetting av forsøk i Arbeids- og velferdsetaten og metodeutvikling for gjennomføring av bedre evalueringer.

Med utgangspunkt i departementets FoU-plan for 2014–2016 vil det bli aktuelt å starte opp flere nye prosjekter i 2014.

Rapportering

7 mill. kroner er i 2013 blitt fordelt til informasjonsformål i IA-samarbeidet, hvorav 1 mill. kroner til en årlig IA-konferanse og 1 mill. kroner til evalueringen av IA-arbeidet. Konferansen for 2012 ble arrangert i sammenheng med det norske formannskapet i Nordisk ministerråd. Alle de tre delmålene for IA-arbeidet sto på programmet, og det var også et fokus på å få fram kunnskap om ulike nordiske løsninger på felles utfordringer. Evalueringen av IA-avtalen ble utført av SINTEF Helse. Prosjektet startet i 2011 og ble sluttført juni 2013. Evalueringen konkluderer bl.a. med at begrepet «inkluderende arbeidsliv» har etablert seg som et sentralt begrep i norsk arbeidsliv. Partssamarbeidet på overordnet nivå vurderes å fungere bra, men kan forbedres på regionalt nivå. Evalueringen mener det fortsatt er et stort potensial for videre IA-arbeid i den enkelte virksomhet.

En større evaluering av dagens HMS-regime på petroleumsområdet ble gjennomført i 2013. En faglig ekspertgruppe gjennomførte en bred og uavhengig gjennomgang av tilsynsstrategi og regelverk i petroleumsvirksomheten, for å vurdere om disse er tilpasset dagens og fremtidens utfordringer. Formålet er å bidra til at HMS-regimet skal være innrettet slik at vi kan møte fremtidige utfordringer på sikkerhetsområdet på en god måte. Gruppens rapport er et viktig innspill til det videre arbeidet med dette. Rapporten er sendt på høring med svarfrist 1. desember 2013.

En fireårig kontrakt med Fafo om det kollektive arbeidslivet utløp i 2012. Målet med dette opp-

draget var å videreutvikle kunnskapen om det kollektive arbeidslivet, dels gjennom enkeltprosjekter og dels gjennom løpende «overvåking» og kartlegging av konkrete faktorer som organiseringsgrad, tariffavtaledekning, konfliktomfang i norsk arbeidsliv og oppbygging og vedlikehold av et tariffavtalearkiv. Etter en ny utlysning fikk Fafo kontrakt for fire nye år fra 2013. Fafo vil i denne perioden blant annet gjennomføre analyser knyttet til de nordiske frontfagsmodellene og se på lov- og avtaleregulering i et komparativt perspektiv.

I april 2013 gjennomførte Arbeidsdepartementet det niende europeiske regionale ILO-møtet i samarbeid med Utenriksdepartementet i Oslo. Sentrale tema var arbeid, vekst og sosial rettferdighet i et kriserammet Europa. Konferansen samlet representanter for myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere fra 42 land i Europa og den sentral-asiatiske region.

Det er satt i gang et arbeid som skal se på kvaliteten i arbeidsmarkedstiltak i skjermet sektor som en oppfølging av Brofoss-utvalgets anbefaling. Evalueringen utføres av Nordlandsforskning, og rapporten planlegges ferdigstilt i slutten av 2014. Frischsenteret og Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) evaluerer kvalifiseringsprogrammet. Sluttrapporten fra prosessevalueringen ble publisert i 2011. Resultater fra effektstudien vil foreligge i 2013. Proba, i samarbeid med AFI, evaluerer et forsøk med utvidet egenmeldingsperiode for sykmeldte.

Videre har Arbeidsdepartementet en flerårig avtale med Frischsenteret om evaluering av arbeidsmarkedstiltak for personer med nedsatt arbeidsevne. Hensikten med avtalen er å skape et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag for å forbedre innhold i, organisering av og prioritering mellom tiltak. Under denne avtalen arbeider Frischsenteret med en bred analyse av effekter av ulike attføringstiltak, jf. omtale under kap. 634 post 76. Et forsøk med en strukturert tilnærming til arbeid med bistand (supported employment) blir startet av Arbeids- og velferdsetaten i løpet av 2013. Forsøkene gjennomføres i samarbeid med Frischsenteret som også evaluerer dem som en del av denne avtalen.

Departementet har bestilt en gjennomgang av arbeidsinnvandringspolitikken fra OECD. Videre har departementet en flerårig avtale om forskning om konsekvensene av arbeidsinnvandring med Fafo i samarbeid med Frischsenteret. Forskningsavtalen omhandler faktorer som påvirker tilgangen av arbeidsmigranter til Norge, hvordan deres lønns- og arbeidsvilkår er, og hvordan arbeidsmarkedets virkemåte, økonomien og samfunnet i

Norge påvirkes av arbeidsmigrasjon. Forskingen viser at arbeidsinnvandringen har lønnsdpendende effekter og at innvandrerne bidrar til økt fleksibilitet i arbeidsmarkedet gjennom høy geografisk mobilitet. Det er påvist at svensk ungdom i jobb til en viss grad foretrekker norsk (skole-) ungdom fra arbeidsmarkedet. Arbeidsinnvandrere har ulike tilknytningsformer på arbeidsmarkedet. Mange har kommet til Norge gjennom tjenestemobilitet og arbeidsinnleie. Flere studier ser på betydningen av bedriftenes strategiske tilpasning i valget mellom ansettelse, innleie og bruk av underleverandører og finner at rekrutteringen av utenlandsk arbeidskraft er nært knyttet både til bemanningsbyråenes virksomhet og til endrede arbeidskraftsstrategier i norske bedrifter.

Frischsenteret har fått i oppdrag å beskrive og analysere innvandrergruppers langsiktige tilpasninger i arbeidsmarkedet og i velferdssystemet relativt til andre sammenliknbare grupper i befolkningen, med henblikk på å avdekke årsaksforklaringer til forskjeller i sysselsettingsrater. Bakgrunnen for prosjektet er tidligere studier som viser at det er en tendens til at sysselsettingen faller og at trygdetilbøyeligheten øker etter en periode på rundt 10-15 års botid for enkelte innvandrergupper.

Statistisk sentralbyrå arbeider med å videreutvikle en framskrivingsmodell for tilbud av og etterspørsel etter arbeidskraft med ulike fagretninger og utdanningsnivå. Prosjektet finansieres av Kunnskapsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Arbeidsdepartementet og vil bidra med kunnskap om hvor det kan forventes mangler eller overskudd av arbeidskraft hvis utdanningsvalgene fortsetter som nå og under bestemte forutsetninger om økonomisk utvikling.

Norge deltar i OECDs undersøkelse av voksnes ferdigheter, *Programme for International Assessment of Adult Competencies* (PIAAC). Norges deltakelse er et samarbeid mellom utdannings- og arbeidsmarkedsmyndighetene. Hensikten med undersøkelsen er å måle ferdigheter og bruk av kompetanse i befolkningen i ulike land. OECD vil publisere resultater og analyser høsten 2013 med grunnlag i de internasjonale dataene, og SSB vil publisere en rapport med norske resultater. Databasen med de nordiske landundersøkelsene blir etter planen gjort tilgjengelig for forskere i løpet av 2013. Arbeidsdepartementet bidrar dessuten økonomisk sammen med andre departementer til en analyse av norsk kompetansopolitikk under OECD-prosjektet *Skills Strategy*, bl.a. med bakgrunn i PIAAC-resultatene.

OECD leverte i 2013 rapporten «Mental Health and Work, Norway» som gir en vurdering av arbeidsmarkedspolitikken i Norge overfor personer med psykiske problemer. OECD understreker at det er viktig å skape løsninger på arbeidsplassen slik at psykisk syke kan jobbe i stedet for å være på stønad. For personer med vanlige psykiske lidelser er anbefalingen å bruke kortest mulig sykmelding, men i kombinasjon med opplæring i mestring av problemer i jobbsituasjonen. Rapporten peker også på at det bør arbeides videre med arbeidsgiverstøtte gjennom arbeidslivssentrene. I utførelsesarbeidet anbefaler OECD mer vekt på ordinært arbeid og mindre vekt på langsiktige opplæringstiltak og tiltakskjeder. Et unntak er utdanning og opplæring for personer med svært mangelfull utdanning. Rapporten understreker at det er viktig å fange opp barn med psykiske problemer i barnehage og barneskole for å motvirke at unge faller ut av skolen og/eller får problemer senere i livet. OECD ser et behov i Norge for et bedre samarbeid mellom NAV, helsevesenet og utdanningssektoren.

Viktige deler av pensjonsreformen med fleksibel pensjon fra 62 år, levealdersjustering og ny regulering av pensjoner, trådte i kraft fra 2011. Departementet har satt i gang prosjekter i Statistisk sentralbyrå for å kunne følge utviklingen over tid, bl.a. i eldres yrkesaktivitet og i inntektsutvikling og inntektsfordeling blant eldre. Videre har departementet en langsiktig kontrakt med Statistisk sentralbyrå om bruk av mikrosimuleringsmodellen MOSART, til å gjennomføre beregninger av utviklingen i pensjonsutgiftene på lang sikt.

Statistisk sentralbyrå publiserte sommeren 2013 Rapporten 27/2013 «Inntektsstatistikk for den eldre befolkning 2011». Rapporten viser blant annet at andelen personer med yrkesinntekt har økt for alle aldersgrupper fra 60 til 75 år i perioden 2001–2011. Videre har den eldre befolkningen hatt en høy realinntektsvekst i perioden 2001–2011. For eksempel var medianinntekten for 68-åringene 53 pst. høyere i 2011 enn i 2001, målt i faste kroner. Fra 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fra folketrygden fra 62 år, og å kombinere alderspensjon og arbeidsinntekt uten avkorting av pensjonen. Om lag 35 000 personer mellom 62 og 66 år tok ut alderspensjon i 2011, og de som kombinerte alderspensjon og arbeidsinntekt hadde en langt høyere samlet inntekt enn de som ikke tok ut alderspensjon.

OECD-rapporten «Ageing and Employment Policies Norway – Working better with Age», som ble offentliggjort sommeren 2013, omhandler arbeidsmarkedssituasjonen blant seniorer i Norge

og politikken overfor denne gruppen. Rapporten dokumenterer at sysselsettingen blant eldre er høy og arbeidsledigheten lav i Norge sammenlignet med de aller fleste OECD-land. Samtidig er Norge blant de landene som har høyest forekomst og tilgang til uførepensjon. Ca. 20 % av befolkningen i aldersgruppen 55-59 år og ca. 30 % av aldersgruppen 60-64 år mottar uførepensjon. Den samlede, effektive avgangsalderen fra arbeid er derfor bare så vidt litt høyere i Norge enn for OECD-gjennomsnittet. OECDs konklusjoner viser at mye bra er gjort i Norge, men at det likevel er mer å gå på for å få flere seniorer til å stå lengre i arbeid. Rapporten peker især på at det bare er ca. 40 % av nye alderspensjonister (62 år eller eldre) som i realiteten omfattes fullt ut av pensjonsreformene. De øvrige er ansatt i offentlig sektor, eller de kommer fra uførepensjon. I tillegg er det lange overgangsordninger. OECD påpeker at insentivene til å fortsette lengre i arbeid er lave for offentlig ansatte i Norge.

Trygdesvindel er alvorlig økonomisk kriminalitet, og en aktiv innsats mot trygdesvindel er viktig bl.a. for å sikre velferdsordningenes legitimitet i befolkningen. Omfanget av svindel for uførepensjon, arbeidsavklaringspenger, foreldrepenger, dagpenger og stønad til enslig far eller mor er kartlagt og prosjektet avsluttet i 2013. Som oppfølging av undersøkelsene vil departementet og Arbeids- og velferdsdirektoratet vurdere hvordan fremkomne funn kan brukes til å styrke arbeidet med å oppdage og forebygge trygdesvindel.

Gjennom flere prosjekter i Statistisk sentralbyrå fremmer departementet utviklingen av bedre statistikk innenfor Arbeidsdepartementets område. Dette bidrar til bedre kunnskap bl.a. om sosiale forhold, midlertidig og mer varig arbeidsinnvandring, pensjoneringsatferd og arbeidsmarkedstilpasningen for personer med funksjonshemninger mv. Departementet har en rammeavtale med Statistisk sentralbyrå om årlig rapportering og analyser av økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper.

Post 22 Tiltak mot ufrivillig deltid

Regjeringen har i en treårsperiode fra 2011 gitt midler til forsøk med mål om å redusere antallet arbeidstakere med ufrivillig deltid. Ufrivillig deltid er særlig fremtredende i visse bransjer og yrkesgrupper. Samtidig finnes det flere eksempler på at arbeidsgivere i samarbeid med arbeidstakere har funnet fram til arbeidstidsordninger og bemanningsløsninger som reduserer uønsket og unødvendig deltid.

Arbeids- og velferdsdirektoratet og Vox (nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk) har hatt ansvaret for å forvalte midlene. Etatene har innhentet råd fra en partssammensatt referansegruppe før prosjektene ble valgt ut. 32 prosjekter fikk tilsagn om midler i 2011 og 15 nye prosjekter fikk tilsagn i 2012. Midler for 2013 ble gitt til de allerede igangsatte prosjektene, forskning og administrasjon.

Det er gitt støtte til prosjekter som tar for seg endret organisering av arbeidet i enkeltvirksomheter, for eksempel endrede turnusordninger, vikarpooler og endrede arbeidsoppgaver. Det er også gitt midler til spredning av kunnskap om gode eksempler og utvikling av lokal kompetanse, og til forsøk og piloter rettet mot etter- og videreutdanning av enkeltarbeidstakere. Nesten 80 pst. av prosjektene foregår innenfor kommunal sektor. Resten er innenfor helseforetak, fylkeskommune og privat sektor (2 prosjekter). De fleste forsøkene er i helse- og omsorgssektoren.

Det var i Prop. 1 S (2010–2011) lagt til grunn at satsingen skulle vare i tre år (2011–2013). De fleste prosjektene ble startet høsten 2011, men en del fikk først tildelt midler i 2012 og vil bli avsluttet i 2014.

Foreløpige resultater tyder på at de fleste forsøkene har fått redusert omfanget av ufrivillig deltid hvorav noen mer enn andre. En forskningsmessig evaluering av forsøkene planlegges ferdig høsten 2014. For Arbeidsdepartementet og Kommunal og regionaldepartementet har Fafo gjennomført en kunnskapsstatus over tidligere forsøk på ufrivillig deltid. Et av hovedbudskapene i rapporten er at omtrent alle ordninger som skiller seg ut fra tradisjonell turnus med jobbing hver tredje helg, kan gi økte stillingsprosent eller heltid. En forutsetning her er at forsøkene har vært godt forankret lokalt og at økt stillingsprosent har vært et eget mål i forsøket.

Det foreslås ingen bevilgning for 2014, men ev. overførte midler fra 2013 vil bli brukt til å ferdiggjøre forsøk og til evalueringen.

Post 50 Norges forskningsråd

Det foreslås bevilget 134,12 mill. kroner i 2014.

Allmenn omtale

Norges forskningsråd (NFR) er Regjeringens viktigste verktøy for gjennomføring av forskningspolitikken. Norges forskningsråd mottar tilskudd fra

i alt 16 departementer. Det er utviklet et felles mål- og resultatstyringssystem (MRS) for departementenes tildelinger av midler til Norges forskningsråd. Systemet ble tatt i bruk fra og med budsjettåret 2010. Målstrukturen består av et overordnet mål, som er operasjonalisert i tre mål med tilhørende delmål. Basert på disse målene er det utviklet et sett med styringsparametre som vil være grunnlaget for Forskningsrådets rapportering til departementene. Departementene vil i samarbeid med Forskningsrådet utvikle det nye MRS-systemet videre.

Målene for departementenes tildelinger er som følger:

Mål 1: Økt kvalitet, kapasitet og relevans i norsk forskning i hele landet

Mål 2: God ressursutnyttning og formålstjenlig arbeidsdeling, samhandling og struktur i forskningssystemet

Mål 3: Forskningens resultater tas i bruk i næringsliv, samfunnsliv og forvaltning i hele landet

Forskningsrådet skal bidra til at Norge utvikler seg som kunnskapssamfunn. Norge skal være blant de fremste samfunn når det gjelder å utvikle, dele og å ta i bruk ny kunnskap. Forskingen skal fremskaffe kunnskap som kan øke verdiskaping og velferd, svare på samfunnsutfordringene og utvide grensene for vår erkjennelse.

For nærmere omtale av systemet og målene, se kap. 5, Forsking og utvikling i Prop. 1 S (2013–2014) Kunnskapsdepartementet.

Arbeidsdepartementet legger denne målstrukturen til grunn for samarbeidet med Norges forskningsråd. For Arbeidsdepartementet innebærer dette at støtte til forskning i regi av Norges forskningsråd i hovedsak skal bidra til anvendt forskning og langsiktig kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektorområder.

Forskningsprogrammene har normalt en varighet på 4–10 år, og gjennomføres i tråd med vedtatte programplaner. Interessene til departementet og virksomheter i sektoren er representert i de aktuelle programstyrene.

Satsinger og rapportering

Det foreslås at posten økes med 4 mill. kroner for å styrke programmet PraksisVel.

Bevilgningen fra Arbeidsdepartementet over post 50 går til følgende programmer og satsinger:

*Forskningsprogrammer**Velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM)*

Program for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM) er den største og viktigste forskningssatsingen på velferdsområdet og skal bidra til økt innsikt i forutsetningene for et bærekraftig velferdssamfunn. Forskingen er innrettet mot å etablere ny og bedre kunnskap om velferd, arbeidsliv, internasjonal migrasjon og etniske relasjoner, og sammenhengen mellom disse områdene. Programmet har gjennom programplanen etablert gode rammer for kunnskapsutvikling på tvers av fag og tilnærming.

En grunnleggende utfordring i årene framover er vedlikehold og utvikling av det norske velferdssamfunnet i møtet med en økende sosial og kulturell heterogenitet, globalisering av økonomi, politikk og arbeids- og næringsliv, kombinert med demografiske, sosiale og kulturelle endringer. Utfordringene må møtes med kunnskap om velferdssamfunnets økonomiske, sosiale og normative bærekraft, med inkludering og eksklusjon som sentrale perspektiver. VAM etterstreber ny kunnskap av høy vitenskapelig kvalitet om velferdssamfunnets grunnlag, virkemåter og prosesser. I 2013 ble programmet styrket for å ivareta forskning som kan understøtte Jobbstrategien for personer med nedsatt funksjonsevne.

Programstyret har i 2013 utarbeidet en midtveisrapport for programmet og justert programplanen. I 2012 besto programmet av 39 forskerprosjekter og 2 Instituttforankrede prosjekter i temaet Trygd i porteføljen. Temaene arbeidsmarked og yrkesliv, arbeidsliv og verdiskaping, inkludering og ekskludering, familieliv og yrkesliv er i følge midtveisrapporten godt dekket i prosjektporteføljen.

VAMs midtveisrapport oppsummerer enkelte hovedfunn fra VAMs prosjekter. Ulike studier tar for seg holdninger til og «smitteeffekter» av trygdebruk. Forskingen viser at risikoen for selv å motta en trygdeytelse påvirkes av trygdebruken i ens omgangskrets. Disse «smitteeffektene» er sterkere jo nærmere relasjoner de berørte personene kan antas å ha. Mens i en annen studie, som undersøker om den sosiale interaksjonen mellom kollegaer på arbeidsplassen påvirker folks tilbøyelighet til å bli uføretrygdet, finner forskerne ingen positiv sosial interaksjonseffekt. Videre er det forsket på fordelingsvirkninger av offentlige tjenester. Forskernes konklusjon er at kontantinntekter ikke gir et fullgodt bilde av inntektsfordelingen i et samfunn og at verdien av velferdstjenester også bør inkluderes for å kunne

gi en mest mulig riktig beskrivelse av inntektsfordelingen. Inntektsulikheten i Norge synker og andelen fattige synker når verdien av offentlige tjenester inkluderes i inntektsbegrepet. Data fra et utvalg av OECD-land for perioden 1990–2000 viser at holdningene til innvandring blir mer negative i lavkonjunkturperioder, men forskerne finner ikke støtte for påstanden om at innvandring svekker omfordelingsviljen og den generelle oppslutningen om velferdsstaten blant borgerne. Forskerne har også studert sammenhengen mellom lønnsfordeling og sysselsetting i ulike land. Mønsteret synes å være at land med sammenpresset lønnsstruktur har høyere sysselsettingsprosent, mens land med større lønnsulikhet har lavere sysselsetting. Forskerne konkluderer med at koordinering i lønnsdannelsen bidrar både til høyere sysselsettingsprosent og til en mer sammenpresset lønnsstruktur.

Gjennom VAM-programmet ble det i 2013 publisert tre temanotater på områdene velferd, arbeidsinnvandring og ungdom. Notatene oppsummerer og formidler tilgjengelig forskning og kunnskap på de nevnte områdene.

Tidsskriftet *Søkelys på arbeidslivet* er en sentral formidlingskanal for forskning bl.a. relatert til VAM. Arbeidsdepartementet bidrar til finansieringen av tidsskriftet gjennom bevilgningene til Norges forskningsråd.

Program for Sykefravær, arbeid og helse

Det tidligere programmet Forskning om årsaker til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet (2007–2011) er fra 2011 videreført under navnet Sykefravær, arbeid og helse med revidert programplan. Satsingen på sykefravær og utstøting fortsetter, mens forskning om arbeidsmiljø, arbeidshelse og forebyggende virksomhet i arbeidslivet er styrket. Det overordnede målet for det handlingsrettede programmet er å framskaffe forskningsbasert kunnskap om:

- Sykefravær, uførhet, frafall og utstøting fra arbeidslivet
- Samspillet mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse
- Effektive virkemidler for å forebygge og redusere sykefravær, uførhet og arbeidsrelatert sykdom og fremme godt arbeidsmiljø og helse.

Målene søkes oppnådd gjennom å stimulere til forskning av høy kvalitet som også vil styrke forutsetningene for kunnskapsbasert undervisning.

Programmet har fra oppstart i 2007 bevilget midler til totalt 34 forskerprosjekter, to postdoktorprosjekter og et forprosjekt. Flere av prosjektene fra første programfase er ferdigstilt eller i slutfasen. I den siste programfasen har prosjektene så langt vært rettet mot sykefravær og frafall fra arbeidslivet samt i noen grad samspillet arbeid, arbeidsmiljø og helse. Eldre og arbeidsliv og kvinner og sykefravær er tema i flere prosjekter.

Programstyret har i 2013 tatt initiativ til at det skal foretas en samlet gjennomgang av forskningen i begge programmets faser. Dette skal gi en vurdering både av om prosjektene dekker de problemstillingene som programplanene har angitt som sentrale og om prosjektene tar opp viktige problemstillinger. Denne gjennomgangen vil gi et grunnlag for hvordan programmet skal utlyse sine forskningsmidler i siste fase.

På anmodning fra departementet har programstyret også igangsatt en gjennomgang av fagområdet arbeidshelseforskning i Norge. Formålet er å gi grunnlag for en vurdering av om kapasiteten og kompetansen på arbeidshelseforskningsfeltet er tilstrekkelig.

Som eksempler på interessante funn og kunnskapsutvikling gjennom prosjekter i programmet, kan nevnes:

Dine kollegers sykefravær påvirker deg, delvis naturlig nok gjennom «bakteriell» smitte, men også gjennom deres atferd. Økonomiske insentiver kan ha betydning for sykefraværets varighet, men dette avhenger av insentivenes utforming og målgruppe. Økte lønnsforskjeller innen bedriften øker sykefraværet, spesielt når lønnsforskjellene øker blant dem som ligger lavest i lønnsfordelingen. Innføring av resultatlønn for menn reduserer sykefraværet, spesielt ved svake gruppebaserte insentivordninger (Institutt for samfunnsforskning).

Det har vært en tendens til trendmessig vekst i langtidssykefraværet blant norske arbeidstakere. Veksten har *ikke* vært spesielt knyttet til bestemte aldersgrupper eller fødselskohorter. Det kan være dyrt for arbeidstakerne å være mye borte fra jobben, fordi høyt fravær ofte demper den påfølgende lønnsutviklingen. Sykmeldinger benyttes ikke bare ved sykdom, men også i forbindelse med alvorlige «livskriser» knyttet til for eksempel skilsmisser og dødsfall i nær familie. Det er lite misbruk av egenmeldingsordningen, og svært mange arbeidstakere har ikke noe egenmeldt fravær i det hele tatt. Det er få som bruker opp «kvotene» sine. Det er stor variasjon mellom fastleger i deres «sykmeldingspraksis», både med hensyn til

utskrivning av sykmeldinger som sådan, og med hensyn til bruken av gradert sykmelding. Dagens ordning med 16 dagers betalingsplikt for arbeidsgiver etterfulgt av full dekning av folketrygden medfører at arbeidsgivere anstrenger seg vesentlig mer for å forebygge korttidsfravær enn langtidsfravær. Gradert sykmelding (som alternativ til full sykmelding) bidrar til å redusere lengden på sykefraværene, og reduserer både risikoen for påfølgende tilbakefall og for at en arbeidstaker faller ut av arbeidsmarkedet (Frischsenteret).

Angst og depresjon øker risikoen for sykefravær. Studien undersøker flere mulige årsaker til økt sykefravær under svangerskap, og finner at økningen i sykefraværet ikke henger sammen med naturlige forklaringer som økt alder ved fødsel. Sykefraværet øker fra unnfangelsesmåneden og fortsetter å øke gjennom svangerskapet. I tråd med hypoteser om yrkesaktive kvinners «doble byrde» finner studien at observert sykefravær i årene etter fødselen øker. Men ved høyt sykefravær som følge av et nytt svangerskap, finner studien ikke lenger høyere sykefravær i årene etter fødselen. Studien gir ikke støtte til hypoteser om kvinners «doble byrde», men kan forklare at kvinner har mye høyere sykefravær enn menn (Universitetet i Bergen/Institutt for økonomi).

Et prosjekt har studert hvordan ulike veier ut av arbeidslivet påvirker arbeidstakerens selvbilde gjennom sammenligning av tre ulike typer pensjonering: uføretrygd, AFP og alderspensjon. Resultatene viser at, sammenlignet med dem som fortsetter i jobb, så gir uføretrygd signifikant svekkelse av selvbildet. Tilsvarende ble ikke funnet hos dem som gikk av med AFP eller alderspensjon (Universitetet i Stavanger/Norsk hotellhøgskole).

Et prosjekt om ulikheter i arbeidsdeltakelse og arbeidsrelatert helse finner at eget evnenivå (hos menn) og sosiale oppvekstforhold er sterkt assosiert med senere sykefravær, og at disse sammenhengene opererer tildels uavhengig av egen utdanning og status senere i livet (Statens arbeidsmiljøinstitutt).

Helse, skole og familiesituasjon i ungdomstida påvirker både skolefravall og langvarig trygdemottak i ung voksen alder. Selvrapporterte lese- og skrivevansker i ungdommen er sterkt assosiert med langvarig trygdemottak i ung voksen alder. Ungdommer som ikke fullførte videregående skole er svært utsatt for bruk av langvarige medisinske og ikke-medisinske trygdeytelser. Det er en klar opphoping av arbeidsuførhet hos par (ektepar/samboende). Denne sammenhengen

kan i liten grad forklares med helse og utdanning målt før oppfølgingen startet. Etter at partner fikk innvilget uføretrygd var det forhøyet risiko for uføretrygd for den andre partneren også, både for kvinner og menn (NTNU/Institutt for samfunnsmedisin).

Evalueringsav pensjonsreformen

Viktige elementer i ny alderspensjon i folketrygden er fleksibel alderspensjon, levealdersjustering av alderspensjonen og ny regulering av alderspensjon under utbetaling som er innført fra 2011. Ny opptjeningsmodell for alderspensjon innføres gradvis for personer født i 1954 og senere, og vil først få effekt på utbetalinger av alderspensjon fra 2016.

Sentrale mål for pensjonsreformen er:

- et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- å legge til rette for en fleksibel individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjon
- å motivere til arbeid
- god fordelings- og likestillingsprofil
- enkle hovedprinsipper og god informasjon

Arbeidsdepartementet satte i gang en evaluering av pensjonsreformen i 2010. Departementet legger opp til at evalueringen får en samlet ramme på om lag 56 mill. kroner for perioden 2011–2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten, skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse om temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Evalueringen er organisert under Forskningsrådet, slik at faglig kvalitet og uavhengighet sikres på best mulig måte. Formidling av resultater skal skje fortløpende, bl.a. gjennom brukerseminarer. Det er så langt gjennomført to utlysninger og totalt fem prosjekter har fått tildelt midler.

Forskning om Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten – delstatsing under PETROMAKS 2-programmet (2012–2016)

Forskning om helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren har helt fra 2002 vært organisert som en integrert del av Forskningsrådets PETROMAKS-program finansiert av Arbeidsdepartementet. PETROMAKS 2 har erstattet PETROMAKS som utløp i 2013. Departementet mener at denne organiseringen er hensiktsmessig bl.a. fordi det på flere områder er viktige grenseflater og overlapp mellom sentrale HMS-utfordringer og problemstillinger knyttet til tek-

nologi- og prosessutvikling som PETROMAKS 2-programmet har et hovedfokus på. Eksempler kan være:

- Utvikling av teknisk utstyr eller organisatoriske løsninger og metoder som styrker beslutningsgrunnlag, tidlig varsling og intervensjonsmuligheter under unntakssituasjoner.
- Forskning på tekniske og organisatoriske systemer relatert til forebygging av storulykker, herunder utblåsinger.

Hovedmålet med HMS-satsingen for perioden 2012–2016 er å fremme ny kunnskap og nye løsninger som kan redusere risiko ved å adressere sentrale sektorutfordringer i petroleumsnæringen. Overordnede fokusområder er:

- Strukturelle endringer i petroleumsnæringen
- Storulykkerisiko
- Arbeidsmiljørisiko

Sentrale utfordringer som krever ny kunnskap er bl.a. nytt aktørbilde, internasjonalisering av næringen, ny teknologi, nye driftsformer, aldring og forlenget levetid for innretninger og felt. Forskning knyttet til dykkeraktiviteter på norsk sokkel bør også fremover være et prioritert område innenfor HMS-satsingen. Den nye satsingen forutsetter et flerfaglig og tett samarbeid mellom forskningsaktører og arbeidsliv. Målgruppen er aktørene som er aktive i petroleumsvirksomheten offshore og ved petroleumsrelatert landbasert virksomhet, herunder operatørene, leverandørbedrifter, myndigheter og forskningsmiljøer. Det skal satses aktivt på å få større engasjement fra både flere oljeselskaper og selskaper knyttet til leverandørindustrien enn i foregående satsinger.

Forskning på karbonfangst, -transport, -lagring og fornybar energi

HMS-utfordringene skal også være en integrert del av forskningsprogrammer der hvor det er relevant, f.eks. i forhold til karbonfangst, -transport og -lagring og fornybar energi. Departementet vil arbeide for et tettere framtidig samarbeid mellom HMS-PETROMAKS og bl.a. HMS-forskningen knyttet til programmer som CLIMIT og RENERGI.

Praksisrettet FoU for utvikling av helse- og velferdstjenestene

Som en oppfølging av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd* ble programmet Praksisret-

tet forskning og utvikling for helse- og velferdstjenestene (PraksisVel) etablert i 2012. Målet med satsingen er å styrke forskningen for helse- og velferdstjenestene, i tillegg til å utvikle utdanningene innenfor dette fagfeltet. PraksisVel skal bidra til samarbeid mellom forskning, utdanning, yrkesutøvere og brukere og styrke praksisrettet forskning og kunnskapsbasert praksis. Tjenestene og ytelsene fra arbeids- og velferdsforvaltningen er en del av praksisfeltet i denne satsingen.

Det er så langt gjennomført en utlysning med tildeling av midler til fire prosjekter. Generelt hadde søknadsmassen stort innslag av helsefaglige problemstillinger.

Programmet finansieres i samarbeid med Kunnskapsdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet.

Post 70 Tilskudd

Bevilgningen dekker tilskudd til institusjoner og organisasjoner på departementets politikkområde og departementets forpliktelser knyttet til internasjonale avtaler. Store deler av bevilgningen er bundet opp av internasjonale avtaler og driftstilskudd til ulike organisasjoner.

Rapport 2012

Av en bevilgning på 24,84 mill. kroner ble det regnskapsført 24,49 mill. kroner i 2012.

Nær 65 pst. av det totale regnskapet på posten knytter seg til departementets internasjonale forpliktelser, hvorav de to største gjelder PROGRESS og Bilbao.

Institusjoner og organisasjoner som ble tildelt midler i 2012 er:

Mottaker/formål	Beløp	Rapportering
<i>Sum internasjonale forpliktelser</i>	<i>16 295 712</i>	Midlene er benyttet til å dekke utgifter til EU-kontingenter, driftsstøtte til internasjonale organisasjoner mv.
Magasinet Velferd – driftstilskudd	1 100 000	Midlene er benyttet til å dekke driftsutgifter til tidsskriftet.
Samarbeidsforum for Kontaktutvalget mellom sosialt og økonomisk vanskeligstilte og regjeringen – Batteriet	250 000	Tilskuddet er benyttet til organisering av en landsdekkende konferanse mellom brukere, ansatte i velferdstjenestene og lokalpolitikere i Trondheim oktober 2012 og til studietur til den internasjonale sosialarbeiderkonferansen i Stockholm juli 2012 for deltakerne i Samarbeidsforum for Kontaktutvalget.
Rehabilitation International Norge (RI Norge) – driftstilskudd	700 000	Tilskuddet er benyttet til ferdigstilling av hjemmeside for organisasjonen og til styrking av det internasjonale arbeidet i forbindelse med at RI Norge innehar presidentvervet i RI Global.
Fylkesmannen i Telemark – kartlegging av kompetansebehov i Notodden	350 000	Tilskuddet har delfinansiert en rapport fra Telemarksforskning som kartlegger kompetansebehov og kompetanse-tilbud i Notoddenområdet. Fylkesmannen i Telemark var oppdragsgiver for prosjektet.
Senter for seniorpolitikk – seniorforskning (SSP)	2 500 000	Tilskuddet er benyttet til informasjonsvirksomhet og forskningsprosjekter, statistikk og utredninger som grunnlag for å dokumentere og utvikle seniorpolitikken, herunder oppdatert kunnskap om aldring og arbeid. Kunnskapen brukes aktivt overfor departementet og partene i arbeidslivet i oppfølging av IA-avtalen. Det vises til omtale av SSP under kap. 601, post 72.

Mottaker/formål	Beløp	Rapportering
Mental helse – drift av arbeidslivstelefonen	1 350 000	Tilskuddet går til drift av arbeidslivstelefonen. Arbeidslivstelefonen er et lavterskeltilbud med hovedvekt på svar-tjeneste og veiledning innen psykososiale problemstillinger og mellommenneskelig rådgivning for enkeltpersoner som har utfordringer i arbeidslivet.
Næringslivets hovedorganisasjon – IA-midler	1 850 000	Tilskuddet er benyttet til informasjonsaktiviteter for å øke kjennskapen til og bruken av hovedorganisasjonenes opplæringsverktøy «Inkluderende.no». Verktøyet er utviklet som en del av avtalen om inkluderende arbeidsliv. Verktøyet ble lansert høsten 2011, og antall brukere av verktøyet har i følge prosjektets sluttrapport økt i etterkant av informasjonsaktivitetene.
Norsk Arbeidslivsforum – driftstilskudd	80 000	Tilskuddet er benyttet til å styrke aktivitetene i forumet.
Rehabiliteringssenteret AiR	12 500	I forbindelse med markeringen av 25-årsjubileet for Attføringsssenteret i Rauland 26. august 2011, ble det besluttet å gi en gave på 25 000 kroner til senteret. Dette ble fordelt på 12 500 kroner fra Arbeidsdepartementet og 12 500 kroner fra Helse- og omsorgsdepartementet.
Totalt regnskapsført	24 488 212	

Budsjettforslag 2014

Deler av bevilgningen benyttes til å følge opp departementets internasjonale forpliktelser, bl.a. deltakelse i EU-programmer, jf. St.prp. nr. 51 (2006–2007). Norge deltar pr. i dag i programmet for sysselsetting og sosial solidaritet (PROGRESS) som støtter opp om EUs politikk og fremmer tiltak på de arbeidsliv- og sosialpolitiske områdene. Videre gis det bl.a. tilskudd til Det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao som bistår EØS-land, Kommisjonen og andre beslutningstakere med faglig, vitenskapelig og økonomisk informasjon for å fremme bedre arbeidsmiljø, helse og sikkerhet på arbeidsplassene. Under PROGRESS-programmet har Norge bl.a. nasjonale eksperter i EU-kommisjonen. Programmet løper ut 2013, og budsjettforslaget for 2014 er bl.a. knyttet til betalingsforpliktelser for aktivitetene som omfattes av programmet.

Arbeidsdepartementets deler av programmet skal i perioden 2014–2020 fortsette under et nytt EU-program for sysselsetting og sosial innovasjon EaSI (Programme for Employment and Social Innovation). EaSI viderefører bl.a. aktivitetene til PROGRESS, samt EURES som er arbeidsmarkedsetatens europeiske arbeidsformidlingstjeneste. Forslaget til finansiering og eventuell deltakelse i EaSI programmet er til vurdering i departementet.

Andre større tilskuddsmottakere knyttet til internasjonale forpliktelser er:

- Eiro Dublin (kontingent)
- Fafo (ivaretagelse av oppgaven som nasjonalt rapporteringssenter for Eiro)
- Det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao (kontingent)
- Nordiska expertgruppen för kriteriedokument om kjemiska hälsorisker (driftsstøtte)
- Grensetjenesten, Morokulien
- FN-sambandet (informasjonsvirksomhet om International Labour Organisation)

Bevilgningen nyttes også til å gi støtte til ulike institusjoner og organisasjoner og for 2014 foreslås å gi følgende tilskudd:

- Magasinet Velferd (driftstilskudd)
- Mental helse (tilskudd til drift av telefon for arbeidslivet)
- Norsk arbeidslivsforum (driftstilskudd)
- Rehabilitation International Norge (tilskudd til presidentverv i Rehabilitation International Global)
- Høgskolen i Bergen (tilskudd til pilotprosjekt knyttet til ett-årig kurs i skriveutdanning)

Det foreslås å gi et ekstraordinært tilskudd til magasinet Velferd i 2014 på kr 300 000 for å dekke

deler av utgiftene knyttet til utvikling av digital betalingsløsning.

1 mill. kroner av bevilgningen er foreslått omdisponert til kap. 601, post 21 i 2014 i forbindelse med tilskudd til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) knyttet til videreutvikling av plattform for norskopplæring.

Bevilgningen er foreslått redusert med 2 mill. kroner som følge av at tilskuddet til Senter for seniorpolitikk er foreslått overført til kap. 601, post 72.

Det foreslås bevilget 22,86 mill. kroner i 2014.

Post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.

Senter for seniorpolitikk (SSP) er et kompetansesenter som arbeider med å stimulere til og utvikle en god seniorpolitikk i privat og offentlig virksomhet. De skal synliggjøre seniorennes ressurser og utviklingsmuligheter, inspirere til et inkluderende arbeidsmiljø, bevisstgjøre arbeidsgivere og ledere på seniorutfordringer og arbeide for at arbeidstakere skal velge å stå lenger i arbeidslivet. SSP koordinerer og samarbeider om seniorspørsmål med offentlige myndigheter, virksomheter, arbeidslivets parter, personalfaglige organisasjoner og opplæringsorganisasjoner. I tillegg initierer og støtter SSP forskning innen fagområdet og gir råd og veiledning til partene i arbeidslivet, enkeltvirksomheter og enkeltpersoner.

Tilskuddet går til drift av senteret, utadrettet virksomhet og til forskning for å styrke kunnskapsutvikling om seniorer og arbeid. I SSPs strategiplan 2012–2015 legges det opp til videre arbeid med en lang rekke tiltak og prosjekter innen områdene:

- Samfunnskommunikasjon, herunder bl.a. hjemmeside, tidsskrift og Norsk Seniorpolitisk barometer
- IA-avtalens delmål tre om forlenget yrkesaktivitet
- Kompetanseutvikling i arbeidslivet om praktisk seniorpolitikk
- Forsknings- og utviklingsarbeid
- Samarbeidsavtalen med Arbeids- og velferdsetaten
- Andre innsatsområder som likestillings- og diskrimineringsprosjekt, IKT etc.

Samfunnskontakt og -påvirkning

SSP rapporterer om stabile opplagstall og nettbesøk for sin løpende samfunnsinformasjon gjennom «seniorpolitikk.no» og nyhetsbrev. Det

satses mest på nett-kommunikasjon. Temaer som aldersgrenser, aldersdiskriminering og pensjonering er mest lest. Det europeiske året for aktiv aldring fikk betydelig oppmerksomhet i 2012. Prisen for Årets seniorinitiativ 2012 gikk til Oslo Lufthavn AS for en helhetlig og god seniorpolitikk med gode resultater. SSP er også mye omtalt og henvist til i andre media. SSP utgir en god del brosjyrer og informasjonsmaterie, bl.a. en ny publikasjon i 2012: «De 20 anbefalingene», der det gis praktiske råd om seniorpolitikk i en virksomhet. SSP har også deltatt på mange arrangementer med stand og innlegg.

IA-avtalen (delmål 3)

Arbeidet med IA-avtalen har høy prioritet, og målet om seks måneder lengre yrkesaktivitet blant personer 50 år og eldre kan være innen rekkevidde ved utgangen av 2013. SSP gjennomfører en fornyet offensiv om hvordan lykkes med at flere seniorer fortsetter lengre i arbeid. Offensiven er bredt anlagt med bl.a. nye argumentsamlinger for arbeidsgivere og arbeidstakere, frokostmøter og samfunnsdebatt. Samarbeidet med Arbeids- og velferdsetaten er utviklet videre, og det legges mer vekt på samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet og arbeidslivssentrene i fylkene.

Kunnskaps- og kompetanseutvikling

SSP legger vekt på kunnskapsbasert informasjon og påvirkning. Norsk seniorpolitisk barometer 10. undersøkelse er gjennomført og publisert. Den viser stabil og positiv utvikling i holdninger til seniorer i arbeid. Gjennom avgrensede FoU-prosjekter og forskningsnettverk har man bl.a. fått belyst hvordan seniorennes tilpasninger avhenger av politikk, arbeidsliv og holdninger. Gjennom internasjonal kunnskapsformidling (Norden og Europa) har en bl.a. fått belyst konsekvenser av demografiske endringer og betydningen av høy arbeidsdeltagelse blant eldre i Europa.

SSP rapporterer til Arbeidsdepartementet om sin virksomhet, framdrift og bruk av midlene i mai og oktober.

SSP har i flere år fått et supplement på 2 mill. kroner til FoU-aktivitet over kap 601 Utredningsvirksomhet, forskning med mer, post 70 Tilskudd. Med utgangspunkt i SSPs strategiplan for seniorpolitikk i arbeidslivet (2012–2015) foreslås det at bevilgningen over kap. 601, post 72 økes med 2 mill. kroner mot tilsvarende reduksjon på kap. 601, post 70.

Det foreslås bevilget 14,51 mill. kroner i 2014. Tilskuddet går til å dekke utgifter til SSPs faste stab og aktiviteter slik det framgår over.

Kap. 3601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

Det er ikke ført inntekter på dette kapitlet i 2012.

Bevilgningen under kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m., post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3601, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Resultatområde 2 Arbeid og velferd

Innledning

Nedenfor gis en omtale av arbeids- og velferdspolitikken. Politikkområdet arbeid og velferd omhandler også pensjonspolitikken som omtales under resultatområde 3 Pensjon.

Resultatområdet Arbeid og velferd omfatter politikken knyttet til arbeidsmarked og velferd. Sentrale lover som departementet forvalter på dette området er arbeidsmarkedsloven, arbeids- og velferdsforvaltningsloven, folketrygdloven og lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen. Departementet har videre koordineringsansvar for innsatsen mot fattigdom som omfatter tiltak på flere sektordepartementers ansvarsområder. Departementet har på arbeids- og velferdsområdet etatsstyringsansvaret for Arbeids- og velferdsetaten og Trygderetten.

De samfunnsmessige utviklingstrekkene i arbeids- og velferdspolitikken framstilles i Del I, avsnitt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Etter omtalen av resultatområdet, følger omtale av de enkelte budsjettkapitlene under følgende programkategorier:

- Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken
- Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår
- Programkategori 09.30 Arbeidsmarked
- Programkategori 29.20 Enslige forsørgere
- Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet
- Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.
- Programkategori 29.90 Diverse utgifter
- Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken

For å få en mer sammenhengende og lesevennlig framstilling av resultatområdet, er strukturen i denne proposisjonen noe endret sammenliknet med tidligere år. Den tidligere delmålsstrukturen med ni delmål er nå omarbeidet til temaer som omtales under fem hovedmål. Disse justeringene innebærer ingen innholdsmessig endring av arbeids- og velferdspolitikken.

Hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken er som følger:

1. Et arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv
2. Sikre økonomisk trygghet
3. Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
4. Et inkluderende samfunn og bedre levekår for de vanskeligst stilte
5. En helhetlig, effektiv og brukerorientert arbeids- og velferdsforvaltning

Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til et *arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv*. Høy sysselsetting og god utnyttelse av arbeidskraften er en forutsetning for høy verdiskaping, og for å kunne opprettholde og videreutvikle velferdssamfunnet. Høy sysselsetting er også viktig for å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og forhindre fattigdom. Tilknytning til arbeidslivet er videre viktig for den enkelte for å sikre inntekt, og for å føle seg verdsatt og inkludert i samfunnet.

Arbeids- og velferdspolitikken skal *sikre økonomisk trygghet* ved å sikre inntekt og kompensere for særlige utgifter i forbindelse med bl.a. sykdom, arbeidsledighet, midlertidig svikt i arbeids- og inntektsevnen, uførhet, alderdom og ved aleneomsorg for barn. Inntektssikringsordningene skal også bidra til utjevning av inntekt og levekår gjennom livsløpet for den enkelte, mellom grupper, og stimulere til selvforsørgelse. Det legges derfor vekt på at virkemidler og velferdsordninger – enkeltvis og samlet – utformes, dimensjoneres og tilrettelegges slik at de støtter opp under og gir insentiver til deltakelse i arbeidslivet.

Pensjonsreformen har som mål å trygge framtidens pensjoner og bidra til å sikre bærekraften i den norske velferdsstaten. Innsatsen for å sikre *et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem* omtales under resultatområde 3 Pensjon.

Et arbeidsmarked med høy sysselsetting og lav ledighet samt velferdsordninger som sikrer den enkelte inntekt ved sykdom, uførhet, arbeidsledighet og i alderdommen, bidrar til *et inkluderende samfunn og bedre levekår for de vanskeligst*

stille. Arbeids- og velferdspolitikken inngår sammen med andre politikkområder, som bl.a. utdanningspolitikken, integreringspolitikken, oppvekst- og familierpolitikken, boligpolitikken og helse- og rusmiddelpolitikken, i den samlede innsatsen mot fattigdom.

En helhetlig, effektiv og brukerorientert arbeids- og velferdsforvaltning skal bidra til å nå målene i arbeids- og velferdspolitikken. Arbeids- og velferdsforvaltningen skal møte det enkelte menneske med respekt, service, bidra til sosial og økonomisk trygghet og fremme overgang til arbeid og aktivitet.

Hovedmål 1 Et arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv

Lav arbeidsledighet og høy sysselsetting er overordnede mål for Regjeringen. En aktiv arbeids- og velferdspolitikkk skal bidra til å nå disse målene og samtidig forebygge langvarig ledighet og utstøting fra arbeidslivet. I tillegg skal et velfungerende arbeidsmarked legge til rette for en effektiv utnyttelse av arbeidskraftressursene.

Å forebygge og redusere sykefraværet vil bidra til at flere står i arbeid, og at tilgangen av nye mottakere av helserelaterte ytelser reduseres. God oppfølging av sykmeldte, bruk av gradert sykmelding og gjennomføring av arbeidsrettede tiltak er viktige virkemidler for å nå disse målene. For å nå Regjeringens mål for sysselsettings-, arbeidsmiljø- og inkluderingspolitikken legges det til rette for et inkluderende arbeidsliv som er tilgjengelig for alle som kan arbeide.

Aktiv oppfølging av personer med behov for bistand fra arbeids- og velferdsforvaltningen er et sentralt mål for Regjeringen. Dette gjelder både for personer som har behov for bistand til å komme i arbeid, og for personer med nedsatt arbeidsevne som står i fare for falle ut av arbeidsmarkedet.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Et godt arbeidsmarked med høy sysselsetting

Arbeidsmarkedet i Norge er godt og sysselsettingen er høy, både i et historisk og internasjonalt perspektiv. Norge har klart seg svært godt etter finanskrisen i 2008. Oppgangen i norsk økonomi de siste årene gjenspeiles i god vekst i antall sysselsatte og lav og stabil arbeidsledighet.

Det har vært et fall i sysselsettingsandelen sammenliknet med toppnivået før finanskrisen i 2008. Andelen er nå på om lag samme nivå som i

2005. Fallet i sysselsettingsandelen gir seg utslag i en større andel arbeidsledige, samt en større andel utenfor arbeidsstyrken.

De store etterkrigskullene har det siste tiåret gradvis nærmet seg pensjonsalder. Dette fører isolert sett til lavere sysselsettingsandel og en høyere andel mottakere av helserelaterte ytelser. Nå som de store årskullene fra 1946 går over på alderspensjon, vil denne utviklingen snu.

Etter utvidelsen av EU i 2004 har det vært høy arbeidsrelatert innvandring til Norge. Dette har medført en rekordhøy vekst i befolkningen, som også har fortsatt etter 2008. Arbeidsinnvandrene er i stor grad unge voksne og bidrar dermed til å motvirke aldringen av arbeidsstyrken.

Arbeids- og velferdsdirektoratet undersøker regelmessig næringslivets og offentlige etaters behov for ulike typer arbeidskraft, og hvilke forventninger virksomhetene har til sysselsettingen framover. Årets undersøkelse viser at virksomhetenes etterspørsel etter arbeidskraft har vært noe avdempet i 2013. I følge undersøkelsen våren 2013 var det en beregnet mangel på arbeidskraft på 32 000 personer, 4 500 færre enn på samme tid i 2012. Årets undersøkelse viste også at sysselsettingsforventningene for 2013 var moderate med en estimert sysselsettingsvekst på 0,9 pst. En slik vekst er lavere enn den faktiske sysselsettingsveksten i de to foregående årene.¹⁶

Den lave arbeidsledigheten bidrar til at de fleste som mister arbeidet relativt raskt finner en ny jobb. Enkelte grupper har imidlertid særlige utfordringer med å opprettholde en stabil tilknytning til arbeidsmarkedet.

Potensial for redusert sykefravær

Det samlede sykefraværet har vært relativt stabilt siden 2005, med unntak av en midlertidig økning i 2009. Årstall for sykefravær viser en moderat nedgang i det totale sykefraværet i perioden 2009–2012. Sesongjusterte tall viser at fraværet avtok de to første kvartalene i 2012, fulgt av vekst de to neste kvartalene.

Fra høsten 2009 og fram til sommeren 2012 økte bruken av graderte sykemeldinger, målt med indikatoren *gjennomsnittlig sykmeldingsgrad pr. tapte arbeidsdag*. Ved utgangen av 2. kvartal 2012 var gjennomsnittlig sykmeldingsgrad pr. tapte arbeidsdag 82,2 pst. Indikatoren viser lavere bruk av graderte sykemeldinger de to siste kvartalene i 2012, men omfanget av gradering var fortsatt høy-

¹⁶ Arbeid og velferd 2-2013. NAVs bedriftsundersøkelse 2013. Arbeids- og velferdsdirektoratet 2013.

ere ved utgangen av 2012 enn i perioden 2001–2009.

IA-avtalen har som mål å redusere sykefraværet med 20 pst. fra nivået i 2. kvartal 2001. Ved utgangen av 2. kvartal 2013 var det totale sesongjusterte sykefraværet 6,5 pst. Sykefraværet er redusert med om lag 9,5 pst. fra 2. kvartal 2001 til 2. kvartal 2013. Det betyr at IA-avtalens målsetting om 20 pst. reduksjon i det totale sykefraværet så langt ikke er nådd.

Det er store forskjeller i sykefraværet mellom næringer og fylker. Flere næringer og fylker har redusert sykefraværet med mer enn 20 pst. siden 2001. Kvinner har et høyere sykefravær enn menn, og den relative forskjellen mellom menn og kvinner har økt i løpet av de siste ti år. Utviklingen i sykefraværet er ikke bare betinget av den objektive sykdommen som ligger til grunn for fraværet, men påvirkes i stor grad av hvordan arbeidstaker og arbeidsgiver tilrettelegger på arbeidsplassen, og om arbeidsoppgavene kan løses til tross for helseproblemer hos den enkelte.

Store forskjeller i sykefraværet mellom næringer og fylker og økte kjønnsforskjeller er en utfordring, men viser samtidig at det er potensial for å redusere sykefraværet i Norge.

Det er stor variasjon i bruken av graderte sykmeldinger. Økt bruk av graderte sykmeldinger (i stedet for ugradert sykmelding) reduserer ifølge en rapport fra Frisch-senteret lengden på sykefraværet og omfanget av langtidssykmeldte og øker sannsynligheten for at den sykmeldte er sysselsatt i de etterfølgende år.¹⁷

Arbeids- og velferdsdirektoratet har undersøkt variasjonen i varigheten på sykmeldinger med samme diagnose.¹⁸ Undersøkelsen viser store fylkesvise forskjeller, og disse blir ikke mindre når man ser på den enkelte næring. Tvert imot er det eksempler på at de fylkesvise forskjellene i varighet gjennomgående er større innen de enkelte næringene enn mellom fylkene på landsbasis.

Utfordringene framover er å bidra til reduksjon i sykefraværet gjennom å legge til rette for god oppfølging av sykmeldte, gjennomføre hensiktsmessige og arbeidsrettede tiltak for å opprettholde arbeidstilknytningen og å ha en god og åpen kommunikasjon mellom aktørene (sykmeldt arbeidstaker, arbeidsgiver, sykmelder og Arbeids- og velferdsetaten).

¹⁷ The case of presenteeism – evidence from Norway's sickness insurance program. Journal of public economics. August 2012.

¹⁸ Arbeid og velferd 3-2011. Næringsstruktur og fylkesvise forskjeller i sykefravær. Arbeids- og velferdsdirektoratet 2011.

Situasjonen for utsatte grupper på arbeidsmarkedet

Unge er en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, og ledighetsraten blant ungdom er nær tre ganger høyere enn den samlede ledigheten. Sysselsettingen blant unge har falt mye etter 2008, men nedgangen stoppet i 2012. I løpet av det siste tiåret har det vært en moderat vekst i andelen unge som mottar helserelaterte ytelser, og i dag mottar nær fem pst. av unge under 30 år uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger. Det har vært en liten nedgang i andelen unge som mottar uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger fra 2010 til 2012. Unge er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk.

Høyere ledighet blant unge må ses i sammenheng med at unge oftere bytter jobb og i større grad veksler mellom arbeid og utdanning enn eldre i arbeidsstyrken. De fleste unge i overgang mellom utdanning og jobb får en god og varig arbeidsmarkedstilknytning, men lange perioder med passivitet øker risikoen for at noen senere blir stående varig utenfor arbeid. En viktig utfordring er derfor å sikre at utsatte unge sikres utdanning, opplæring eller arbeidstrening i en tidlig fase. Fullføring av videregående opplæring har stor betydning for den enkeltes muligheter i arbeidsmarkedet. Det er derfor særlig viktig med innsats for å forhindre at unge faller ut av videregående opplæring.

Om lag 210 500 personer var ved utgangen av juni 2013 registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetaten.¹⁹ Av gruppen personer med nedsatt arbeidsevne mottar 3 av 4 arbeidsavklaringspenger. I tillegg er det en del som mottar uførepensjon (12 pst.) og om lag 10 pst. mottar andre ytelser som bl.a. sykepenger, kvalifiseringsstønad, sosialstønad og individstønad. På samme tidspunkt mottok om lag 307 100 personer uførepensjon. En viktig utfordring er å styrke tilknytningen til arbeidsmarkedet for disse gruppene. Om lag 590 000 personer mottok en helserelatert ytelse i 2012, tilsvarende 533 000 årsverk når en bl.a. tar hensyn til gradering, jf. omtale i Del I, punkt 3, Sentrale utviklingstrekk. Flertallet av disse har liten eller ingen tilknytning

¹⁹ Personer med nedsatt arbeidsevne er en betegnelse arbeids- og velferdsforvaltningen benytter overfor brukere som på grunn av fysiske, psykiske eller sosiale årsaker mottar eller skal motta spesiell oppfølging. Denne gruppen omfatter personer som har gjennomført en arbeidsevnevurdering i arbeids- og velferdsforvaltningen, som konkluderer med et betydelig behov for innsats for at personen skal komme i jobb.

til arbeidslivet. Kun 18 pst. av uførepensjonistene mottar gradert uførepensjon, og om lag 25 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger er registrert med et aktivt arbeidsforhold. Personer med funksjonshemninger har en langt lavere sysselsettingsandel enn den øvrige befolkningen, og forskjellen har vært relativt stabil det siste tiåret. Det har imidlertid vært en signifikant økning i sysselsettingen blant funksjonshemmede menn under 40 år fra 2012 til 2013 (SSB). Det har også vært en ikke signifikant økning i aldersgruppen 15–66 år, fra 41 pst. til 43 pst.

Stadig flere innvandrere i det norske arbeidsmarkedet

Ved årsskiftet 2012/2013 utgjorde innvandrerbefolkningen om lag 12 pst. av den samlede befolkningen, og 13 pst. av de sysselsatte. Innvandrere har stått for om lag 2/3 av veksten i antall sysselsatte siden 2004, og nær hele veksten i 2012, i følge registerbasert sysselsettingsstatistikk.

Arbeidsinnvandringen har vært positiv for den samlede sysselsettingen og verdiskapingen i Norge. Samtidig kan økt innvandring gi utfordringer knyttet til sosial dumping. Videre kan høy innvandring gi økt konkurranse om ledige stillinger og fortrenging av enkelte grupper av innenlands arbeidskraft. Departementet følger med på utviklingen i arbeidsinnvandringen og hvordan den påvirker det norske arbeidsmarkedet.

Vi vet at høy sysselsettingsandel blant innvandrere i årene etter ankomst ikke nødvendigvis vil vedvare. Erfaringer med arbeidsinnvandring fra tidligere perioder viser at sysselsettingsraten blant arbeidsinnvandrere kan falle på lengre sikt. Økte arbeidskraftsressurser på ett tidspunkt kan dermed i noen grad gi økt press på offentlige velferdsordninger senere. Dersom innvandrerne deltar i arbeidsmarkedet i samme omfang som befolkningen ellers, og i liten grad fortrenger andre deler av arbeidsstyrken, vil økt innvandring gi et positivt bidrag over tid til sysselsettingsandelen i befolkningen, verdiskapingen pr. innbygger og offentlige finanser. Regjeringens integrerings- og arbeidsmarkedspolitik skal bidra til at dette realiseres.

Strategier og tiltak

Arbeids- og velferdspolitikken er innrettet mot å tilby personer som har problemer med å få eller beholde arbeid, arbeidsrettet bistand som er tilpasset deres behov, og som kan bidra til raskere overgang til arbeid.

Et inkluderende arbeidsliv tar sikte på å skape et arbeidsliv som forebygger helseskader og

utstøting, og legger forholdene til rette for personer som midlertidig eller varig har fått nedsatt funksjonsevne eller arbeidsevne. Regjeringen vil videreføre sitt arbeid med å bidra til å forebygge sykefravær og fokusere på at alle som kan, skal ha mulighet til å bruke sine ressurser i arbeidslivet.

Bidra til et velfungerende arbeidsmarked hvor ledige jobber besettes raskt og arbeidssøkere raskt kommer i arbeid

Et velfungerende arbeidsmarked med lav ledighet og høy sysselsetting er viktig for å fremme målet om arbeid til alle. Effektiv rekruttering og formidling av arbeidskraft bidrar til å skape et velfungerende arbeidsmarked.

Det er en viktig oppgave for Arbeids- og velferdsetaten å tilrettelegge for rask kobling mellom arbeidsgivere som har et rekrutteringsbehov og aktuelle arbeidssøkere. Rask bemanning av ledige stillinger bidrar til god utnyttelse av arbeidsstyrken og til å opprettholde produktiviteten i virksomheten. Andelen ledige stillinger meldt til NAV-kontor, som Arbeids- og velferdsetaten tilviste arbeidssøkere til, var 86 pst. i 2012. Dette er om lag uendret sammenlignet med 2011. I 1. tertial 2013 var andelen 83 pst. Dette er ett prosentpoeng lavere enn samme periode i 2012. Arbeids- og velferdsetaten har god beredskap slik at den kan bistå bedrifter som melder om permitteringer eller nedbemanning.

Arbeids- og velferdsdirektoratets stillingsdatabase, www.nav.no, samler og gjør tilgjengelig informasjon om utlyste stillinger. Andelen av utlyste stillinger som registreres av etaten, er imidlertid lavere nå enn tidligere. En årsak til dette er at det blir stadig mer vanlig, særlig for store virksomheter, å informere om ledige stillinger på virksomhetens hjemmesider. Videre får andre stillingsdatabaser stadig større utbredelse. Mange ledige stillinger besettes også via uformelle nettverk og bekjentskaper. Det legges ut mellom 150 og 200 stillinger på www.nav.no daglig, og mellom 60 og 70 ledige stillinger meldes daglig direkte til NAV-kontorene.

Departementet har gitt Arbeidsforskningsinstituttet i oppdrag å evaluere formidlingsbistand til arbeidssøkere og rekrutteringsbistand til arbeidsgivere ved de lokale NAV-kontorene, og hvordan utsatte grupper av arbeidssøkere kommer i ordinært arbeid.

Arbeids- og velferdsetaten skal ha god kunnskap om og innsikt i det lokale arbeidsmarkedet. Arbeids- og velferdsetaten vil legge vekt på å styrke sin arbeidsmarkedskompetanse de nær-

meste årene. Arbeids- og velferdsetatens utviklingsarbeid er nærmere omtalt under hovedmål 5.

Mange, særlig innvandrere med kort botid i Norge, har i mindre grad nettverk som kan gi inngang til arbeidslivet. Som en del av Regjeringens handlingsplan «Vi trenger innvandrernes kompetanse» (2013–2016) arbeider Arbeids- og velferdsdirektoratet med å legge til rette for at det inngås forpliktende samarbeid mellom Arbeids- og velferdsetaten og kommuner om formidling.

Regjeringens hovedstrategi for å møte etterspørselen etter arbeidskraft i 2014 er å mobilisere innenlandske arbeidskraftsressurser. Rekruttering av kompetanse fra utlandet er imidlertid også viktig for å dekke behovene i det norske arbeidsmarkedet.

EØS-borgere har fri adgang til det norske arbeidsmarkedet. Dersom EØS-borgere ønsker å oppholde seg eller arbeide i Norge i mer enn tre måneder, må de registrere seg hos politiet. Etter fem år med lovlig opphold vil EØS-borgere få varig oppholdsrett. Dagens regler innebærer at det er enkelt å rekruttere arbeidskraft fra EØS-området. Høy arbeidsinnvandring til Norge de senere årene har gitt utfordringer knyttet til sosial dumping. Enkelte bransjer med mange sysselsatte innvandrere er særlig utsatt. Regjeringen la frem sin tredje handlingsplan mot sosial dumping i revidert nasjonalbudsjett 2013. Innsatsen for et seriøst, trygt og inkluderende arbeidsliv er nærmere omtalt under Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet. Rekruttering av arbeidskraft fra land utenfor EØS omfatter for det meste faglært arbeidskraft, spesialister eller sesongarbeidere. Den årlige kvoten på 5 000 tillatelser til arbeidstakere som minst er faglærte, har så langt ikke vært noen reell begrensning.

Det stilles krav om fire ukers saksbehandlingstid for minst 80 pst. av sakene i utlendingsforvaltningen. I 1. tertial 2013 var 65 pst. av sakene behandlet innen fire uker, mot 73 pst. i samme periode året før. I løpet av 1. halvår 2013 utstedte UDI i gjennomsnitt 788 nye arbeidsrelaterte tillatelser pr. måned, en reduksjon på 6 pst. fra samme periode året før.

Arbeids- og velferdsetaten samarbeider med arbeidsmarkedsetatene i EØS/EFTA-området og EU-kommisjonen gjennom EURES (EUROPEAN Employment Services). NAV EURES tilbyr tjenester i alle fylker, og bistår arbeidsgivere med å skaffe arbeidskraft fra EØS/EFTA-området og personer som søker arbeid i dette området. Etterspørselen etter rekrutteringsbistand fra EURES er økende. Dette skyldes økt etterspørsel etter spesifikk kompetanse hos norske arbeidsgivere.

I 2013 er det etablert en nettbasert veiviser med råd og informasjon for personer som ønsker å arbeide i Norge, og for norske arbeidsgivere som ønsker å rekruttere utenlandsk arbeidskraft til Norge; www.workinnorway.no. Mot slutten av 2013 vil den utvides med informasjon for utenlandske firmaer som ønsker å selge sine tjenester i Norge. Videre har Arbeids- og velferdsdirektoratet etablert et pilotprosjekt knyttet til arbeidsinnvandring fra tredjeland ved utenriksstasjonene i Murmansk og New Dehli. Prosjektet skal bl.a. bidra med informasjon til personer som ønsker å arbeide i Norge.

Mange arbeidsinnvandrere har behov for å styrke sine norskkunnskaper. NTNU tilbyr i dag et gratis nettbasert kurs i norsk. Kurset er utviklet for studenter, men er tilgjengelig for alle. Regjeringen foreslår å tildele NTNU midler over kap. 601, post 21 for å videreutvikle den nettbaserte norskundervisningen, slik at denne blir bedre tilpasset arbeidsinnvandreres behov.

Bidra til et inkluderende arbeidsliv som forebygger utstøting og fremmer inkludering

Regjeringen vil videreføre sitt arbeid med å bidra til å forebygge sykefravær og legge til rette for at alle som kan, skal ha mulighet til å bruke sine ressurser i arbeidslivet. Arbeidet gjennomføres i samarbeid med partene i arbeidslivet gjennom intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv.

Avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) ble inngått første gang i 2001, og er nå i sin tredje avtaleperiode. IA-avtalens overordnede mål er å forebygge og redusere sykefravær, styrke jobbnærværet og bedre arbeidsmiljøet, samt hindre utstøting og frafall fra arbeidslivet. En evaluering av SINTEF Helse²⁰ av IA-avtalen konkluderer med at begrepet «inkluderende arbeidsliv» er etablert som et sentralt begrep i norsk arbeidsliv. Partssammenarbeidet på overordnet nivå vurderes å fungere bra, men at det kan bli bedre på regionalt nivå, og at det fortsatt er stort potensial for videre IA-arbeid i den enkelte virksomhet. Regjeringen vil videreføre samarbeidet med partene i arbeidslivet om et mer inkluderende arbeidsliv, og har tatt initiativ til forhandlinger med sikte på at en ny IA-avtale kan foreligge når dagens avtale går ut 31. desember i år.

Et sentralt element i IA-arbeidet er tidlig og tett oppfølging av sykmeldte. Tydelige krav til

²⁰ Ose m.fl. (2013): Evaluering av IA-avtalen (2010–2013). SINTEF Helse 2013

aktørene i sykefraværarbeidet og gode systemer og rutiner for oppfølging av sykmeldte bidrar til at sykmeldte blir tatt godt vare på, og til at arbeidsgivere er trygge på hva de skal gjøre når ansatte blir syke. For å fremme forebygging og tidlig innsats har Arbeids- og velferdsetaten en aktiv rolle som støttespiller for arbeidsgivere ved avklaring og oppfølging av sykmeldte. Arbeids- og velferdsetatens oppdrag i innsatsen for et mer inkluderende arbeidsliv innenfor IA-avtalens tre delmål vil bli videreført i 2014.

Arbeidsgivernes oppfølgingsaktiviteter i 1. terval 2013 er på om lag samme nivå som i samme periode i 2012. Antall oppfølgingsplaner som er sendt inn har økt, og flere arbeidsgivere rapporterer om sine oppfølgingsaktiviteter ved 9 uker. Samtidig er antall gjennomførte dialogmøter ved uke 7 noe lavere. Arbeids- og velferdsetatens oppfølgingsaktiviteter er også på om lag samme nivå i 2013 som i 2012. Noen færre dialogmøter ved 26 uker gjennomføres, samtidig som antall dialogmøte 3 (innen utløpet av sykepengeperioden) har økt noe fra 2012 til 2013. I sum er omfanget av oppfølgingsaktiviteter noe lavere i 2013 enn i 2012.

SINTEF Helse har, som en del av IA-evalueringen, også gjennomgått oppfølgingen av sykmeldte arbeidstakere²¹. SINTEF vurderer at det omfattende systemet som er innført for oppfølging av alle sykmeldte, med krav om oppfølgingsplaner, dialogmøter, rapportering, kontroller og sanksjoner, er ressurskrevende både for arbeidsgivere, Arbeids- og velferdsetaten og leger.

Som grunnlag for forhandlingene om ny IA-avtale har en partssammensatt arbeidsgruppe lagt frem sine vurderinger og anbefalinger.²² Arbeidsgruppen mener at forenklinger av systemet for sykefravær oppfølging, rapporteringsrutiner mv. bør vurderes nærmere i forbindelse med forhandlingene om ny IA-avtale.

Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for å gjennomføre dialogmøte 2 og 3. God gjennomføring av dialogmøtene skal bidra til avklaring av behov for arbeidsrettede tiltak. I forbindelse med gjennomføring av dialogmøtene og i forbindelse med oppfølging av sykmeldte må etaten ha god og tett dialog både med arbeidsgiver og sykmelder.

Gradert sykmelding er et sentralt aktiviserings tiltak overfor sykmeldte. Statistikk over

gjennomsnittlig sykmeldingsgrad pr. tapte arbeidsdag indikerer at bruken av gradert sykmelding økte fra høsten 2009 til sommeren 2012. Fra 2. kvartal 2012 til 2. kvartal 2013 har gjennomsnittlig sykmeldingsgrad ligget stabilt på 82 pst.

Arbeids- og velferdsetaten skal bistå arbeidsgivere i deres tilretteleggingsaktiviteter for å bidra til økt bruk av graderte sykmeldinger.

Det er utviklet en rekke verktøy for å støtte opp under sykmelders rolle for å øke bruken av graderte sykmeldinger. Arbeids- og velferdsetaten skal i sin dialog med sykmeldergrupper støtte opp under tiltak som kan bidra til økt bruk av gradert sykmelding.

Det er dokumentert at det er variasjon i bruken av gradert sykmelding, og at fastlegene kan påvirke sin pasientgruppes sykefraværssadferd. I IA-avtalen og protokollen fra februar 2010 var det enighet om at det var viktig å bidra til en god og ensartet sykmeldingspraksis. Arbeidsdepartementet vil fortsette arbeidet med helsemyndighetene og Legeforeningen for å bidra til en mer enhetlig sykemeldingspraksis.

Arbeids- og velferdsetaten har ansvar for forvaltning av tiltak og virkemidler som kan understøtte og bidra til fortsatt arbeidstilknypning ved sykdom (Raskere tilbake og tilskudd til tilretteleggingstiltak). Tiltakene vil bli videreført i 2014.

NAV Arbeidslivssentrene skal bistå virksomhetene i deres arbeid med å arbeide målrettet og resultatorientert med utvikling av mer inkluderende arbeidsplasser. NAV arbeidslivssenter skal bistå virksomheter med IA-avtale. I løpet av 1. terval 2013 har NAV arbeidslivssenter levert nærmere 22 800 tjenester til IA-virksomhetene. I tilsvarende periode i 2012 ble det levert nærmere 27 700 tjenester. Nedgangen har sammenheng med endringer i etatens saksbehandlingssystem (ARENA) og endringer i tjenesteporteføljen for NAV arbeidslivssenter.

Arbeids- og velferdsetaten skal bidra med avklaring av bistandsbehov og bruk av arbeidsrettede tiltak i sykepengefasen. Dette vil kunne bidra til å redusere sykefraværet og hindre at stønadsmottakere mister tilknytning til arbeidslivet. Etaten skal gjennomføre arbeidsevnevurderinger når det vurderes nødvendig.

Regjeringen har som mål å få flere eldre til å stå lenger i arbeid og legger vekt på et bærekraftig pensjonssystem som et sentralt grunnlag for seniorpolitikken. Seniorarbeidet på arbeidsplassene, livslang læring og innsats for å motvirke diskriminering og utstøting fra arbeidslivet er tiltak for å få gode resultater i seniorpolitikken. Det vises til omtale under resultatområde 3 Pensjon

²¹ Ose m. fl. (2013): Oppfølging av sykmeldte – fungerer dagens regime? SINTEF Helse 2013.

²² Grunnlag for videre IA-samarbeid - Erfaringer og anbefalinger. Rapport fra en partssammensatt arbeidsgruppe Juni 2013.

og kap. 601, post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk mv.

Aktiv og bred innsats for å inkludere utsatte grupper i arbeidsmarkedet

En aktiv og målrettet arbeidsmarkedspolitikk skal bidra til at flest mulig deltar aktivt i arbeidslivet. Personer som har problemer med å få eller beholde arbeid skal gis tilbud om arbeidsrettet bistand som er tilpasset deres behov, og som kan bidra til raskere overgang til arbeid.

Alle som henvender seg til et NAV-kontor, og som ønsker eller trenger det, skal få vurdert sitt behov for bistand for å få eller beholde arbeid. Behovsvurderingen skal kartlegge den enkeltes ressurser og barrierer for å komme inn i arbeidslivet, avklare bistandsbehov og rett til livsoppholdsytelse. Personer som har behov for en mer omfattende vurdering har rett til en arbeidsevnevurdering. Behovsvurderingen ender i et oppfølgingsvedtak fra Arbeids- og velferdsetaten om hvilket bistandsbehov den enkelte vurderes å ha for å kunne komme i arbeid. Personer med bistandsbehov skal delta i utformingen av en konkret aktivitetsplan med arbeid som mål.

Behovs- og arbeidsevnevurderinger er viktige redskap som grunnlag for å gi god arbeidsrettet bistand. Vurderingene blir stadig bedre innarbeidet som metodikk ved NAV-kontorene. Arbeids- og velferdsdirektoratet har utviklet Standard for arbeidsrettet brukeroppfølging. Standarden vil kunne bidra til å øke kvaliteten på den arbeidsrettede oppfølgingen, bl.a. når det gjelder behovs- og arbeidsevnevurderinger og aktivitetsplaner, og vil kunne gi en mer helhetlig bistand til brukere.

Det skal legges til rette for en best mulig tilpasning av de arbeidsrettede tiltakene til behovene for den enkelte og etterspørselen i arbeidsmarkedet. Mange av de som henvender seg til NAV-kontoret har sammensatte behov. For å lykkes i oppfølgingen av personer som har behov for bistand fra flere hold, er det viktig at arbeids- og velferdsforvaltningen har et godt samarbeid med andre sektorer og etater lokalt, for eksempel innen helse og utdanning.

Arbeidssøkere

Regjeringen er opptatt av at personer som blir arbeidsledige raskt skal finne arbeid, slik at færrest mulig opplever lange ledighetsperioder. Derfor skal Arbeids- og velferdsetaten tilby god arbeidsrettet oppfølging til sine brukere. Statistikk fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at

etaten i stor grad følger opp arbeidssøkere tidlig i ledighetsperioden. Andelen arbeidssøkere som hadde fått oppfølging i løpet av de siste tre månedene var 81 pst. i 2012. Dette var en økning på fem prosentpoeng sammenlignet med 2011. Tallene viser også at etaten yter en ekstra innsats for unge. Blant ungdom i alderen 20-24 år hadde 90 pst. fått oppfølging i løpet av de siste tre månedene.

Oppfølgingen fra Arbeids- og velferdsetaten har som mål å bidra til overgang til arbeid for så mange som mulig. Arbeids- og velferdsdirektoratet produserer månedlig statistikk som beskriver hvordan arbeidssøkere som slutter å melde seg hos Arbeids- og velferdsetaten tilpasser seg på arbeidsmarkedet. Tallene inkluderer både personer som har deltatt på tiltak, og personer som ikke har det. I løpet av 2012 var gjennomsnittlig 56 pst. av de tidligere arbeidssøkerne i Arbeids- og velferdsetaten i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert som arbeidssøkere. I 1. halvår 2013 var andelen i arbeid gjennomsnittlig om lag 54 pst. Dette er ett prosentpoeng lavere enn i 1. halvår 2012.

Arbeidsrettede tiltak benyttes for å styrke den enkeltes muligheter på arbeidsmarkedet, og forebygge utstøting fra arbeidslivet. Det legges opp til et samlet tiltaksnivå på om lag 71 100 plasser i 2014, hvorav 14 000 plasser for helt ledige. Ungdom, innvandrere fra land utenfor EU/EØS, langtidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne er grupper som er særlig utsatte på arbeidsmarkedet, og flere av disse vil ha behov for bistand for å komme i arbeid. Disse gruppene skal prioriteres ved tildeling av arbeidsrettede tiltak.

Regjeringen er opptatt av å øke sysselsettingen blant innvandrergupper som i dag har lav sysselsetting. Satsing og tilpasning av arbeidsmarkedspolitiske virkemidler vil skje innenfor rammen av oppfølging knyttet til NOU 2011:7 Velferd og migrasjon, NOU 2011: 14 Bedre integrering og Meld. St. 6 (2012–2013) En helhetlig integreringspolitikk. I møte med brukere med bakgrunn fra ulike land, og med ulike forutsetninger for det norske arbeidsmarkedet, er det nødvendig at veiledere har kompetanse som kan bidra til god oppfølging og individuell veiledning. Arbeids- og velferdsetatens kompetansestrategi (2013–2020) skal bidra til å utvikle veiledernes ferdigheter i å identifisere og møte brukerens individuelle behov.

Fullført utdanning er viktig for å sikre en stabil tilknytning til arbeidsmarkedet. Samtidig erfarer arbeids- og velferdsforvaltningen at mange unge som henvender seg til NAV-kontoret ikke har full-

ført videregående opplæring. Det er utdanningsmyndighetenes ansvar å tilby dette til ungdom og voksne som har rett til videregående opplæring. Unge kan imidlertid ha behov for tilleggstjenester fra arbeids- og velferdsforvaltningen for å kunne bli værende i skolen og fullføre opplæringen, som økonomisk rådgiving eller bistand knyttet til boligsituasjon. Som en del av Ny GIV er det etablert et forsøk med NAV-veiledere på videregående skoler i enkelte fylker. Videre kan kombinasjoner av arbeidsrettede tiltak og opplæring bidra til å motivere til å fullføre videregående opplæring, eller være introduksjon til en læreplan.

Innsatsen for ungdom utenfor utdanning og arbeidsliv har blitt styrket gjennom Ny GIV. Den fylkeskommunale oppfølgingstjenesten har fått langt bedre oversikt over målgruppen, og langt flere i målgruppen har kommet i aktivitet. Arbeids- og velferdsforvaltningen rapporterer om godt samarbeid og samhandlingsrutiner mellom NAV-kontor og oppfølgingstjenesten/videregående skole om å fange opp og gi tilbud til ungdom som står i fare for å falle fra, eller har falt fra videregående opplæring. Om lag 900 ansatte i oppfølgingstjenesten og arbeids- og velferdsforvaltningen har gjennomført etter- og videreutdanning gjennom prosjektet Ny GIV. Arbeidsdepartementet og Kunnskapsdepartementet vil fortsette samarbeidet om unge utenfor opplæring og arbeidsliv også etter at prosjektperioden for Ny GIV er over ved utgangen av 2013.

Tidlig innsats er viktig for å hindre at unge blir stående lenge utenfor opplæring og arbeid. Garantiordningene for ungdom skal sikre at unge som henvender seg til arbeids- og velferdsforvaltningen raskt får bistand for å komme i arbeid, eller tilbake i utdanning. Garantien for ungdom under 20 år skal sikre at ungdom som ikke har skoleplass eller arbeid får tilbud om arbeidsrettede tiltak. Denne gruppen har ofte ikke fullført videregående opplæring, og følges opp i samarbeid med utdanningsmyndighetene. Garantiordningene for ungdom i alderen 20-24 år skal sikre at ungdom som ikke har nedsatt arbeidsevne, men har behov for bistand for å komme i arbeid, raskt får utarbeidet en aktivitetsplan. Garantiordninger for ungdom er nærmere omtalt under Programkategori 09.30 Arbeidsmarked.

Personer med nedsatt arbeidsevne

Regjeringen vil legge til rette for at flere med nedsatt arbeidsevne skal komme i arbeid, og opprettholde sin tilknytning til arbeidslivet. Alle personer med behov for arbeidsrettet bistand skal få tilbud

om dette så raskt som mulig. Dette gjelder særlig personer med nedsatt arbeidsevne som står i fare for utstøting og overgang til uføretrygd.

Det er en viktig oppgave for Arbeids- og velferdsetaten å bidra til at virksomhetene tilpasser arbeidsplassene for personer med nedsatt arbeids- og funksjonsevne, og øke yrkesdeltakelsen blant personer som mottar helserelaterede ytelser, slik at flere blir i stand til å utnytte sin arbeidsevne og bruke sine ressurser i arbeidslivet.

Arbeids- og velferdsdirektoratets statistikk over personer med nedsatt arbeidsevne som slutter å melde seg hos Arbeids- og velferdsetaten, viste for 2012 at om lag 43 pst. var i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert hos Arbeids- og velferdsetaten. I 1. halvår 2013 var tilsvarende andel 45 pst. Dette er to prosentpoeng høyere enn i 1. halvår 2012.

Mange med nedsatt arbeidsevne har behov for arbeidsrettede tiltak. Denne gruppen skal få tilbud om hensiktsmessige tiltak så raskt som mulig, uten at det oppstår unødig ventetid. I 2014 skal om lag 57 100 av det samlede nivået på om lag 71 100 tiltaksplasser rettes inn mot personer med nedsatt arbeidsevne. Dette innebærer en styrket innsats for denne gruppen sammenlignet med 2013.

Andelen personer med nedsatt arbeidsevne som har fått oppfølging har økt. I 1. tertial 2013 har 78 pst. av personene med nedsatt arbeidsevne fått oppfølging de siste seks månedene. Dette er 3 prosentpoeng mer enn i tilsvarende periode i 2012. De fleste får individuell oppfølging gjennom en arbeidsevnevurdering og utarbeiding av en aktivitetsplan. Arbeidsevnevurderingen skal ligge til grunn for vurderinger knyttet til arbeidsavklaringspenger, uførepensjon og kvalifiseringsprogrammet.

Det store antallet brukere med nedsatt arbeidsevne og stor variasjon i brukerbehov stiller krav til arbeids- og velferdsforvaltningens oppfølging. Godt samarbeid med behandlingsapparatet og felles forståelse av behovet for å starte tidlig med arbeidsrettede tiltak er avgjørende for å bidra til at flere kan bruke sine ressurser i arbeidslivet.

Foreliggende statistikk gir ikke oppdatert informasjon om ventetider for å komme inn i et arbeidsrettet tiltak. Denne statistikken er under utvikling. Det er imidlertid indikasjoner på at ventetiden har blitt lengre, og at flere venter på tiltaksplass nå enn før. Regjeringens forslag om å øke antallet tiltaksplasser i 2014 for personer med nedsatt arbeidsevne kan bidra til kortere ventetid.

Regjeringen er opptatt av å sikre god kvalitet i de arbeidsrettede tiltakene. Det arbeides med å utvikle et system i Arbeids- og velferdsetaten for

tettere oppfølging og kontroll av innholdet i tiltakene. Det er også satt i gang et arbeid med å utvikle virkemidler som kan bidra til at resultatene av den arbeidsrettede innsatsen blir bedre. Bl.a. videreføres forsøk med resultatbasert finansiering knyttet til oppfølging av personer med nedsatt arbeidsevne. Hensikten er å prøve ut om økonomiske insentiver stimulerer tiltaksarrangementer til å få flere over i arbeid. Regjeringen ønsker samtidig å satse på økt bruk av ordinært arbeidsliv som tiltaksarena for personer med nedsatt arbeidsevne. Dette gjennom bl.a. forsøk med tidlig utplassering og tett individuell oppfølging av personer med nedsatt arbeidsevne, som skal fremme ansettelse og jobbfastholdelse i ordinært arbeidsliv.

Forsøk med tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger ble i 2013 iverksatt i fire fylker. Unge mottakere av arbeidsavklaringspenger prioriteres, og både arbeidstaker og arbeidsgiver får tett oppfølging av Arbeids- og velferdsetaten. Regjeringen forventer at dette forsøket sammen med Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne skal bidra til at flere unge får en varig forankring i arbeidslivet. Forsøket blir evaluert. En sentral problemstilling er i hvilken grad lønnstilskudd kombinert med utvidet adgang til midlertidig ansettelse og utvidet oppfølging av arbeidstaker og arbeidsgiver fører til økt sjanse for å få og bli i jobb for personer med nedsatt arbeidsevne. Forsøket skal gå over fem år. Det vises til nærmere omtale under kap. 2651, post 70 Arbeidsavklaringspenger, kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere og kap. 605, post 01 Driftsutgifter.

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad er innført som et ledd i arbeidet med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Kvalifiseringsprogrammet er fra 2010 en rettighet i alle kommuner. Tiltak for å legge til rette for at alle i målgruppen blir vurdert for deltakelse i programmet, og at alle deltakere får et individuelt tilpasset arbeidsrettet program som bidrar til å styrke deltakerens tilknytning til arbeidsmarkedet, skal prioriteres også i 2014. For nærmere omtale vises det til hovedmål 4.

Unge personer med nedsatt arbeidsevne kan være særlig utsatt på arbeidsmarkedet. Regjeringen foreslår derfor å utvide aldersgruppen for garantien for ungdom med nedsatt arbeidsevne fra 20-24 år til 20-29 år fra 1. januar 2014, jf. forslag i Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid. Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble

lansert i 2012, og videreføres i 2014. Hovedmålgruppen er unge under 30 år. Sysselsettingsandelen for personer som selv oppgir at de har en funksjonshemming økte noe i 2013 sammenlignet med 2012. For nærmere omtale av jobbstrategien og styrket innsats for utsatte unge vises det til punkt 2.2 Satsinger og hovedprioriteringer i del I.

Arbeids- og velferdsforvaltningen har gjort en betydelig innsats for personer med psykiske lidelser, bl.a. gjennom Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse (2007–2012). En oppsummering av erfaringene med strategiplanen fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser bl.a. at tilrettelagte tilbud med integrert behandling, arbeidsrettede tiltak tilpasset den enkeltes behov og tett oppfølging av brukerne er suksessfaktorer i dette arbeidet. Gjennom Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016) vil Regjeringen forsterke innsatsen for at sykmeldere, arbeidsgivere og arbeids- og velferdsforvaltningen skal legge økt vekt på at personer med psykiske lidelser opprettholder tilknytningen til arbeid. Oppfølgingsplanen innebærer også tiltak for å forebygge psykiske helseproblemer og rusproblemer i skolen og tilrettelegge for at elever med psykiske helseproblemer og rusproblemer skal kunne gjennomføre videregående opplæring.

Regjeringen ser behov for å knytte virkemidler på hjelpemiddelområdet tettere til de øvrige virkemidlene som er innrettet mot å få flere i arbeid. NAV Kompetansesenter for tilrettelegging og deltakelse ble etablert i 2011. Kompetansesenteret skal bidra til at mennesker med nedsatt funksjonsevne blir inkludert i aktivitet, utdanning og arbeidsliv. I kompetansesenterets fremtidige oppdrag vil stimulering til økt tverrfaglig samarbeid med andre enheter i Arbeids- og velferdsetaten (NAV-kontor, arbeidslivssentrene, arbeidsrådgivningskontorene og hjelpemiddelsentralene) stå sentralt.

Videre innsats for flere i arbeid

I Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid drøftes strategier og tiltak som ytterligere kan støtte opp under målet om arbeid til alle. I meldingen skisseres en politikk hvor målet er å øke sysselsettingen blant personer med nedsatt arbeidsevne. Meldingen drøfter en rekke tiltak som skal gjøre det lettere for personer med nedsatt arbeidsevne å utnytte den resterende arbeidsevnen sin, og få brukt sin kompetanse i arbeidslivet. Dette er en videreutvikling av arbeidslinja med det siktemål at arbeid i det ordinære arbeidslivet skal være et naturlig og reelt førstevalg for flere enn i dag.

I meldingen foreslås det videreføring og styrking av en rekke tiltak, jf. omtalen i Del I i denne proposisjonen.

Hovedmål 2 Sikre økonomisk trygghet

Under dette hovedmålet gis en nærmere omtale av viktige utviklingstrekk og utfordringer, strategier og tiltak i utformingen av sentrale inntektssikringsordninger i folketrygden og hjelpemidler til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet for personer med varig nedsatt funksjonsevne. En nærmere omtale av regelverket for stønadsordningene gis i omtalen under de enkelte budsjettkapitlene.

Inntektssikringsordningene i folketrygden gir økonomisk trygghet ved å sikre den enkelte inntekt og kompensere for særlige utgifter ved bl.a. arbeidsløshet, aleneomsorg for barn, sykdom og uførhet. Samtidig skal inntektssikringsordningene bidra til hjelp til selvhjelp slik at den enkelte skal kunne forsørge seg selv ved inntektsgivende arbeid.

Samtidig skal det legges til rette for at personer med nedsatt funksjonsevne sikres likeverdige levekår, livskvalitet og aktive, selvstendige liv på linje med den øvrige befolkningen. Folketrygden dekker en rekke hjelpemidler til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Færre mottakere av dagpenger

Utviklingen i antall mottakere av dagpenger er nært knyttet til utviklingen i antall arbeidsledige og permitterte. Siden 2010 har antall mottakere av dagpenger gradvis avtatt. Det skyldes en gunstig utvikling på arbeidsmarkedet og lavere arbeidsledighet. I gjennomsnitt mottok om lag 53 100 personer dagpenger i 2012, noe som er en nedgang på 11 pst. sammenliknet med 2011. I 1. halvår 2013 var det gjennomsnittlig om lag 54 800 dagpengemottakere. Sammenliknet med samme periode i 2012 er dette en nedgang på om lag 4 pst.

Mange står utenfor arbeidslivet og mottar helse relaterte ytelser

Andelen av befolkningen som mottar uførepensjon, arbeidsavklaringspenger eller sykepenger har endret seg lite de siste ti årene. Likevel er andelen som mottar helse relaterte ytelser (sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uførepensjon) høy i Norge. Antallet mottakere av helse rela-

terte trygdeytelser har økt markant de siste 15-20 årene, og nesten hver femte person i alderen 18-66 år mottar i dag en helse relatert ytelse. Antall mottakere av helse relaterte ytelser har økt fra i underkant av 500 000 personer ved utgangen av 2001 til om lag 590 000 personer ved utgangen av 2012. Antallet har økt i hele perioden med unntak av en nedgang fra 2003 til 2004 og fra 2010 til 2011. Målt som andel av befolkningen har det vært en svak nedadgående tendens de siste to årene.

Antall uførepensjonister som andel av befolkningen i alderen 18-67 år har falt fra 10 pst. ved utgangen av 2001 til 9,5 pst. ved utgangen av 2012. Denne reduksjonen må ses i sammenheng med innføringen av tidsbegrenset uførestønad og senere arbeidsavklaringspenger. Andelen i befolkningen 18-67 år som mottar enten uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger, har i perioden 2003-2012 vært stabil mellom 14,2 og 14,8 pst. Høy innvandring påvirker både alderssammensetning i befolkningen og sysselsettingsandelen innen hver aldersgruppe. Det har vært spesielt høy innvandring siden 2004. Aldersfordelingen og lavere trygdetilbøyelighet på kort sikt blant innvandrere gjør at andelen mottakere av helse relaterte ytelser i befolkningen er lavere sammenliknet med om en ikke hadde hatt høy arbeidsinnvandring de siste årene.

Den høye andelen stønadmottakere innebærer at unødvendig mange står utenfor arbeidslivet. Noe av fraværet fra arbeidslivet er imidlertid av kortere varighet. Av de helse relaterte ytelsene er gjennomstrømmingen størst for sykepenger. Bak hvert tapte årsverk i 2012 på grunn av sykefravær sto det 8,1 personer. De fleste som mottar sykepenger, kommer tilbake i arbeid, men av de som bruker opp sykepengeretten, mottar godt over halvparten arbeidsavklaringspenger seks måneder senere. Utviklingen i antall uførepensjonister henger også tett sammen med utviklingen i antall mottakere av andre helse relaterte ytelser. Eksempelvis mottar vel 40 pst. uførepensjon tre måneder etter avgang fra arbeidsavklaringspenger. Det er derfor viktig å se trygdeytelsene i sammenheng.

Det er sammenheng mellom lengden på fraværet og varig utstøting fra arbeidslivet. Dette kan skyldes langvarige og alvorlige skade- og sykdomstilstander, men det er også grunn til å anta at lange perioder utenfor arbeidslivet fører til redusert motivasjon og mestringsevne, og som følge av dette også redusert arbeidsevne. Personer som får innvilget uførepensjon, har en varig nedsatt arbeidsevne, og det er svært få som kommer tilbake i arbeid etter å ha fått innvilget uførepensjon.

Mange er i ferd med å gå ut maksimal stønadperiode på arbeidsavklaringspenger

Om lag 160 000 personer ble 1. mars 2010 overført til arbeidsavklaringspenger fra de tre tidligere ytelsene rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad. Ved utgangen av august i år er 63 900 av disse fortsatt mottakere av arbeidsavklaringspenger. Ved utgangen av februar 2014 vil de første mottakerne av arbeidsavklaringspenger ha gått ut den maksimale fireårsperioden på arbeidsavklaringspenger. Mange av disse har tidligere gjennomgått lange stønadsløp, og det er grunn til å vente at mange vil ha rett til uførepensjon. Det må derfor forventes et økt antall mottakere av uførepensjon i 2. halvår 2013 og utover i 2014. I tillegg vil det kunne være personer som avslutter perioden med arbeidsavklaringspenger, og som verken kommer i arbeid eller fyller vilkårene for å få uførepensjon eller får unntak fra regelverket om maksimal stønadperiode for arbeidsavklaringspenger.

Hjelpemiddelområdet

Personer som mottar hjelpemidler har forskjellige behov, avhengig av type og grad av funksjonsnedsettelse, alder, levekår og oppfølgingsbehov. Hjelpemidler omfatter alt fra relativt enkle produkter til avanserte teknologiske produkter. I tillegg kommer stønad til dekning av utgifter til rene tjenester som tolking, tolke- og ledsagerhjelp og lese- og sekretærhjelp. Mellom 130 000 og 150 000 brukere mottar årlig hjelpemidler fra hjelpemiddelsentralene. Det er generelt korte saksbehandlingstider på hjelpemiddelområdet sett under ett, selv om det er utfordringer bl.a. på bilområdet.

Hva som til enhver tid defineres som hjelpemidler etter folketrygdloven, endrer seg over tid. Det gjøres løpende vurderinger av hvilke produkter som er vanlige også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne, og som det derfor ikke gis stønad til. Stortinget vedtok i statsbudsjettet for 2012 å fjerne en del rimelig og universelt utformet utstyr i husholdningen til å lage mat, spise og drikke, samt utstyr til renhold og personlig hygiene fra hjelpemiddelsortimentet, jf. Prop. 1 S (2011–2012) og Innst. 15 S (2011–2012). Dette medførte at antall utleverte hjelpemidler på bestillingsordningen ble redusert fra 177 000 til 114 000 fra 2011 til 2012.

Retten til tolk for døve og døvblinde er hjemlet i folketrygdloven. Tolketjenesten yter tolking for om lag 3 500 tolkebrukere, hvorav om lag 85 pst. er døve og 15 pst. er døvblinde. Drøye 50 000 tol-

keoppdrag ble dekket i 2011. Grunnet innføring av ny IKT-løsning på tolkeområdet i 2012 foreligger det ikke statistikk over bestilte oppdrag og dekningsgrad for 2012. Slik statistikk vil imidlertid være tilgjengelig igjen for årene fra og med 2013. Dekningsgraden har de senere årene økt fra 80 pst. til 90 pst. Det er samtidig et økende behov for tolketjenester innenfor undervisning, arbeid og annen samfunnsdeltakelse. På denne bakgrunn ble tolketjenesten i Arbeids- og velferdsetaten styrket gjennom revidert nasjonalbudsjett med 8,3 mill. kroner fra 1. juli 2013.

Riksrevisjonen påpekte mangler ved Arbeids- og velferdsetatens forvaltning av bilstønadordningen i Dokument 3:6 (2006–2007). På bakgrunn av dette og utfordringer med saksbehandlingstidene de siste årene, følges bilområdet særskilt. Dette er nå i bedring, selv om behandlingstidene fortsatt ligger i overkant av kravene til normert saksbehandlingstid. Det har også vært rettet en del kritikk fra brukerorganisasjonene mot ordningens innretning. Kritikken gjelder særlig grensesnittet mellom gruppe 1-biler (ordinær bil) og gruppe 2-biler (spesielt tilpasset kassebil).

Strategier og tiltak

Regjeringen fører en omfattende og aktiv arbeids- og velferdspolitikke for å møte utfordringene knyttet til at mange står utenfor arbeidslivet. Den aktive arbeidsmarkedspolitikken og innsatsen for å fremme et inkluderende arbeidsliv er nærmere omtalt under hovedmål 1.

Sikre god balanse mellom sentrale velferdshensyn og samtidig gi insentiver til arbeid

Noen mennesker er ikke i stand til å ta inntektsgivende arbeid av helsemessige eller andre årsaker. Andre vil i perioder ikke finne arbeid. Inntektssikringsordningene skal gi inntekt dersom arbeidsinntekten faller bort, både ved midlertidig inntektsbortfall som for eksempel ved arbeidsledighet eller sykdom, og når man trer ut at arbeidslivet på grunn av varig svikt i arbeidsevnen eller alder.

En høy andel stønadsmottakere er dels et uttrykk for et romslig velferdssamfunn med mål om sosial og økonomisk utjevning. Videre fører en høy andel sysselsatte også til at flere har rett til stønad. Den høye andelen som mottar stønad kan være et uttrykk for at personer med helseproblemer har utfordringer med å få innpass i arbeidslivet. Det er samtidig en nær sammenheng mellom arbeid og velferd, både for den enkelte og for sam-

funnet. Det legges derfor vekt på å utforme virkemidler og velferdsordninger slik at det lønner seg å arbeide.

Folketrygdens system for å sikre inntekt ved sykdom og ledighet er utformet slik at man i hovedsak opparbeider rettigheter gjennom arbeid. Det gjelder særlig hvor høy utbetalingen blir, da ytelsene beregnes som en prosentsats av den inntekten som helt eller delvis har falt bort. For flere ytelser (herunder dagpenger og sykepenger) er tidligere arbeidsinntekt også en forutsetning for å komme inn under ordningen. Deltakelse i arbeidslivet gir dermed god inntektssikring ved ledighet, sykdom og eventuell uførhet siden retten til og størrelsen på stønadsinntekter ofte avhenger av tidligere arbeidsinntekt.

Kompensasjonsgraden, dvs. hvor stor andel av den bortfalte inntekten som blir erstattet, er noe ulik i de forskjellige ordningene. I sykepengeperioden gis det full inntektskompensasjon opptil seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Den gode dekningen i sykepengeperioden er begrunnet med at man ikke skal måtte forholde seg til en ny og vanskeligere økonomisk situasjon allerede i starten av et sykdomsforløp. De andre ordningene har en noe lavere kompensasjonsgrad. De fleste vil dermed få høyere inntekt dersom de går fra trygd til arbeid. Dette stimulerer til deltakelse i arbeidslivet. Når en tar hensyn til samspillet mellom livsoppholdsytelser, minstenivåer i disse, tilleggstyelser og skattesystem, kan det likevel være tilfeller hvor den økonomiske gevinsten av å arbeide framfor å motta trygd på kort sikt kan være liten eller fraværende. Dette vil særlig gjelde for personer med lave inntekter.

Livsoppholdsytelser som skal gi midlertidig inntektssikring, legger vanligvis til grunn en sammenheng mellom den enkeltes plikter og rettigheter. Kravene til aktivitet og arbeid er klart formulert i dagpengeordningen. Det stilles bl.a. krav om at dagpengemottakere skal være reelle arbeidssøkere og kunne, med visse forbehold, ta ethvert arbeid hvor som helst i landet. Dette er bl.a. begrunnet med at oppfølging og krav til å være aktiv arbeidssøker synes å være viktig for overgangen til arbeid.

Overgangsstonaden sikrer inntekt i en overgangsperiode for enslig mor eller far som er midlertidig ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid på grunn av omsorg for barn. Stønadens skal stimulere til arbeid og utdanning. I statsbudsjettene for 2012 og 2013 ble det gjort endringer for å understøtte målet med ordningen gjennom tidligere krav om yrkesrettet aktivitet og begrenset varighet på gjentatte stønadsperioder.

Regjeringen foreslår at overgangsstonaden skal skattelegges som lønnsinntekt for nye mottakere fra 1. april 2014. Dette er i tråd med hvordan en rekke andre stønader skattelegges, jf. nærmere omtale under kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far.

Bruk av aktivitetskrav kan bidra til å motvirke passivitet, bedre insentivene for overgang til arbeid og gi legitimitet til velferdsordningene. Det legges derfor vekt på at for å motta en ytelse skal det stilles krav til ulike former for medvirkning og aktivitet, og eventuelt sanksjoner dersom pliktene ikke overholdes. I de helserelaterte ytelsene skal det likevel utvises skjønn ved fastsettelsen av aktivitetskrav til den enkelte mottakeren og ved bruk av sanksjoner, og disse må i det enkelte tilfellet avveies mot det som er hensiktsmessig av helsemessige grunner. Samtidig viser erfaring at jo senere en kommer i arbeidsrettet aktivitet, jo lavere er sannsynligheten for at en lykkes med å komme i arbeid. Nyere forskning viser også at arbeid og aktivitet i mange tilfeller er helsebringende. Opplegget for oppfølging av sykmeldte har bl.a. på denne bakgrunn vært endret og tilpasset flere ganger det siste tiåret. Det er videre innarbeidet en rekke vilkår i ordningen med arbeidsavklaringspenger slik at insentivene i ordningen skal bidra til å sikre en aktiv prosess mot arbeid.

Som et nedre sikkerhetsnett kan det gis økonomisk sosialhjelp, også som et supplement til ytelser fra folketrygden. Ved tildeling av økonomisk sosialhjelp kan det stilles vilkår. Vilråene stilles etter en særskilt vurdering, og skal bidra til at stønadsmottakeren blir selvhjulpent.

Det legges vekt på at flere enn i dag får tatt i bruk sin gjenværende arbeidsevne. Krav til aktivitet sammen med økt bruk av graderte ytelser, kan også bidra til å øke arbeidstilbudet. Alle helserelaterte ytelser skal derfor graderes hvis mottakeren har noe gjenværende arbeidsevne, jf. også omtalen under hovedmål 1. Samtidig mottar mange av de som mottar arbeidsavklaringspenger og uførepensjon fulle ytelser. Eksempelvis har 4 av 5 uføre full uførepensjon. Om lag 23 pst. av disse har likevel en arbeidsinntekt i tillegg til full uførepensjon. Dette indikerer at det er et potensial for at flere med varig nedsatt arbeidsevne kan arbeide noe. Dagens regler for uførepensjon motiverer imidlertid ikke til å øke arbeidsinntekten ut over friinntekten. Ny uføretrygd, som skal innføres fra 2015, gir bedre muligheter for å kombinere arbeid og trygd, særlig for de med varierende arbeidsevne. I den nye ordningen er avkortingsreglene utformet slik at det stort sett alltid vil lønne seg å arbeide mer, jf. Prop. 130 L (2010–2011) Endringer i folke-

trygdloven (ny uføretrygd og alderspensjon til uføre).

I Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid presenteres hovedtrekkene i en supplerende og helhetlig strategi der formålet er å bidra til at flere enn i dag får utnyttet sin gjenværende arbeidsevne. Siden arbeidsgivere har en nøkkelrolle for å virkeliggjøre målet om et arbeidsliv der alle kan delta, må insentivene rettet mot arbeidstakere og arbeidsgivere ses i sammenheng. I stortingsmeldingen drøftes derfor en rekke tiltak rettet både mot arbeidsgivere og arbeidstakere som skal gjøre det lettere for personer med nedsatt arbeidsevne å utnytte den resterende arbeidsevnen sin gjennom å kombinere arbeid og trygd, jf. også omtalen under hovedmål 1 og i Del 1 av denne proposisjonen.

Begrense antallet som går ut maksimal stønadperiode på arbeidsavklaringspenger

Utviklingen for de som er i ferd med å gå ut den maksimale stønadperioden på fire år for arbeidsavklaringspenger følges nøye. Det legges stor vekt på at så mange som mulig får god avklaring og oppfølging med sikte på overgang til arbeid. For personer som har behov for særlig langvarig utredning, oppfølging eller behandling og det samtidig anses som mulig å komme i arbeid på sikt, kan perioden med arbeidsavklaringspenger forlenges utover maksimalperioden på fire år, slik at disse vil kunne fortsette på arbeidsavklaringspenger etter 1. mars 2014.

Arbeidsdepartementet legger for øvrig opp til å klargjøre i forskrift om arbeidsavklaringspenger hvilke perioder som skal inngå i den maksimale stønadperioden på arbeidsavklaringspenger. Det vil likevel kunne være enkelte som ikke fyller vilkårene for uførepensjon, og som heller ikke kommer i arbeid etter endt periode på arbeidsavklaringspenger. Noen av disse vil for eksempel gå over i utdanning eller ha rett til økonomisk sosialhjelp.

Hjelpemiddelområdet

I forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2012 vedtok Stortinget å fjerne en del enkle og rimelige hjelpemidler fra hjelpemiddelsortimentet, jf. Prop. 1 S (2011–2012) og Innst. 15 S (2011–2012). Det har i etterkant av dette kommet tilbakemeldinger fra brukerorganisasjonene om uheldige konsekvenser for brukere som har fått økte utgifter til hjelpemidler de selv må anskaffe. Departementet er i dialog med brukerorganisasjo-

nene og følger med på konsekvensene av vedtaket.

Tilbud om aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Personer under 26 år kan i dag få dekket aktivitetshjelpemidler. For å gi personer med funksjonsnedsettelse muligheter til å delta i sportsaktiviteter uavhengig av alder, foreslås det å innføre en rammestyrte ordning til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år fra 1. juli 2014. Departementet vil komme nærmere tilbake til utformingen av regelverket knyttet til denne ordningen.

Styrking av tolketjenesten

Tolketjenesten foreslås styrket i 2014, jf. også omtale under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten. Dette er en videreføring av styrkingen i revidert nasjonalbudsjett 2013. Midlene skal nyttes til å ansette flere tolker, dekke oppdragsrelaterte kostnader, samt å utvide åpningstiden for bildetolking. Samlet vil dette bidra til å øke tolkekapasiteten.

Videre vil det i 2014 settes i gang et ettårig pilotprosjekt i tolketjenesten i Arbeids- og velferdsetaten hvor oppdragsrelaterte kostnader som reise, overtid, mv. for fast ansatte tolker i tre fylker vil bli belastet stønadsbudsjettet istedenfor Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett. Formålet med pilotprosjektet er å undersøke om dette vil kunne gi en mer hensiktsmessig fordeling av tolkeoppdrag mellom fast ansatte tolker og frilanstolker, og således gi en mer effektiv utnyttelse av de samlede tolkeressursene.

Gjennomgang av regelverket for stønad til bil

Bilstønadsordningen ble evaluert høsten 2012, jf. rapporten «Evaluering av bilstønadsordningen». I lys av evalueringen har departementet hentet inn innspill fra brukerorganisasjonene. Organisasjonenes innspill gjelder særlig grensesnittet mellom de som har behov for en ordinær bil (såkalt gruppe 1-bil), og de som har behov for spesielt tilpasset kassebil (såkalt gruppe 2-bil). Saken er fortsatt til vurdering i departementet.

Hovedmål 3 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Status og strategier knyttet til målet om et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem er omtalt under resultatområde 3 Pensjon.

Hovedmål 4 Et inkluderende samfunn og bedre levekår for de vanskeligst stilte

Regjeringens mål er et samfunn med små forskjeller, like muligheter og uten fattigdom. Alle skal, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet. Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til å redusere ulikheter i levekår, utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og bekjempe fattigdom.

Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til et inkluderende samfunn som sikrer alle muligheter til deltakelse. Regjeringen vil føre en politikk som legger til rette for at alle, ut fra sine forutsetninger, får muligheter til å oppnå gode levekår.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Stabil andel med lavinntekt

Flertallet i den norske befolkningen har høy levestandard og gode levekår. Til tross for god inntektsutvikling generelt i samfunnet er det noen som har så lav inntekt og levestandard at dette begrenser deres muligheter for fullverdig deltakelse i samfunnet.

Andelen med lavinntekt har holdt seg noenlunde stabil de senere årene, til tross for økonomisk vekst og økt sysselsetting. En av forklaringene på dette er at det har vært en betydelig økning i medianinntekten²³, som har veid opp for det positive bidraget av at flere har kommet i arbeid. Mange i lavinntektsgruppen står utenfor eller har svak tilknytning til arbeidsmarkedet og mottar offentlige stønader. Selv om realinntektsveksten i gjennomsnitt har vært betydelig også for disse, har den vært svakere enn veksten i medianinntekten. Et økt innslag av personer med innvandrerbakgrunn er med på å forklare utviklingen.

I treårsperioden 2009–2011 hadde 3,3 pst. av befolkningen, eller 149 000 personer (studenter holdt utenfor), en inntekt under 50 pst. av medianinntekten (OECD-ekvivalensskala). Målt ut fra inntekt under 60 pst. av medianinntekten (EU-skala) hadde 7,7 pst. av befolkningen, eller om lag 351 000 personer, lavinntekt i treårsperioden 2009–2011.

Færre pensjonister med lavinntekt

Sammensetningen av lavinntektsgruppen har endret seg over tid. Endrede familiemønstre med flere enslige forsørgere og aleneboende har isolert sett bidratt til økt forekomst av lavinntekt. Andelen barn og barnefamilier med lavinntekt har økt, og dette må ses i sammenheng med økningen i innvandrerbefolkningen. Samtidig har forekomsten av lavinntekt i andre grupper, bl.a. blant pensjonister, falt. Opptrapping av minstepensjonen, økt yrkesaktivitet blant eldre og høyere pensjonsgrunnlag blant nye pensjonistkull har bidratt til denne utviklingen. Videre har omleggingen av pensjonistbeskatningen bidratt til lavere skatt for pensjonister med lave inntekter.

Det er stor mobilitet ut av og inn i lavinntektsgruppen. Det er likevel en utfordring at noen grupper er mer utsatt for fattigdom og lavinntekt enn andre, og at noen blir værende i lavinntektsgruppen over lang tid.

Flere barn i familier med lavinntekt

Fra en begynte å måle vedvarende lavinntekt på slutten av 1990-tallet og fram til midten av 2000-tallet fant det sted en kraftig økning i andelen barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Veksten har imidlertid flatet ut og andelen har holdt seg stabil de senere årene. Antallet barn i lavinntekts-husholdninger har likevel jevnt over økt, fordi befolkningen øker.

I perioden 2009–2011 levde 4,9 pst. av alle barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt målt ved 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala). Dette tilsvarer 47 100 barn. Andelen målt med 60 pst. av medianinntekten (EU-skala) var 7,6 pst., eller 73 900 barn.

Økningen av barn i lavinntektsfamilier har vært spesielt stor blant familier med ikke-vestlig landbakgrunn. Dette dreier seg til dels om nyankomne familier med svak tilknytning til arbeidsmarkedet. I denne gruppen er det mobilitet ut av lavinntekt, etter hvert som en del av disse får en mer etablert tilknytning til arbeidsmarkedet. Det er en del familier med innvandrerbakgrunn med lang botid i landet som fortsatt befinner seg i lavinntektsgruppen. Dette er ofte barnerike familier og der kun én eller ingen av foreldrene er i arbeid. Det er spesielt høy forekomst av lavinntekt blant familier med landbakgrunn fra Somalia, Afghanistan, Irak og Pakistan.

Forskning viser at barn i lavinntektsfamilier i mindre grad deltar i organiserte fritidsaktiviteter, og de har dårligere tilgang til enkelte forbruksgo-

²³ Medianinntekten er den inntekten som deler befolkningen i to like store deler, der den ene halvparten har lavere inntekt enn medianinntekten, og den andre halvparten har høyere inntekt.

der, som fritidsutstyr, enn andre barn. Barn i lavinntektshushold reiser sjeldnere på ferie, og oppgir savn av ferie og opplevelser. Barn i lavinntektshushold bor ofte dårligere og trangere enn andre og bor sjeldnere i en bolig som familien selv eier.

Andelen innvandrere med lavinntekt har falt

Forekomsten av lavinntekt blant innvandrerbefolkningen har gått ned i de senere årene. Denne utviklingen har funnet sted samtidig som andelen av totalbefolkningen med vedvarende lavinntekt har holdt seg noenlunde stabil. Forekomsten av lavinntekt blant innvandrerbefolkningen ligger fortsatt på et høyt nivå. Målt ut fra 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala), hadde 15 pst. av alle innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2009–2011. Tilsvarende andel målt ved 60 pst. av medianinntekten (EU-skala) var 25 pst. Mange nyankomne innvandrere har behov for kvalifiseringstiltak og annen bistand for å få innpass i arbeidsmarkedet. For mange innvandrere tar det tid å få fotfeste i arbeidslivet. Forekomsten av lavinntekt blant innvandrere varierer ut fra landbakgrunn, migrasjonsårsak og botid. Det er et mål at andelen av innvandrere med vedvarende lavinntekt skal minke ned mot nivået for befolkningen generelt.

Lavinntektshusholdninger har ofte svak tilknytning til arbeidslivet

Lavinntekt fanger opp noen vesentlige dimensjoner knyttet til fattigdom, mens andre levekårsforhold ikke fanges opp.

For personer i yrkesaktiv alder er det en nær sammenheng mellom svak tilknytning til arbeidslivet og lavinntekt. Mange lavinntektshushold har en vesentlig del av inntekten i form av offentlige overføringer. Mange lavinntektshusholdninger har en viss tilknytning til arbeidslivet, men omfanget av arbeidsdeltakelsen er ikke tilstrekkelig til å løfte dem over lavinntektsgrensene. Dette er tilfellet bl.a. for en del barnerike innvandrerfamilier der kun én av foreldrene er i lønnet arbeid, og for en del enslige forsørgere som arbeider deltid. Det er en sterk sammenheng mellom formell utdanning og tilknytning til arbeidsmarkedet. Lav utdanning, manglende gjennomføring av videregående opplæring og ledighet i ung alder medfører økt risiko for å stå langvarig utenfor arbeidslivet. Personer uten fullført videregående opplæring er særlig utsatt. En del har helseproblemer,

rusproblemer eller psykiske problemer, og nedsett arbeidsevne. Det er en utfordring å få personer som står langt fra arbeidsmarkedet inn i arbeid. Samtidig skal personer som ikke kan arbeide, ha trygghet for inntekt gjennom inntektssikringsordningene.

Enkelte har sammensatte og langvarige levekårsproblemer. Dette gjelder bostedsløse, tungt belastede rusavhengige, innsatte i fengsler, langtidsmottakere av sosialhjelp og enkelte andre.

Strategier og tiltak

Bred innsats for bedre fordeling og mot fattigdom

Regjeringen la som en oppfølging av Fordelingsutvalgets innstilling fram Fordelingsmeldingen (Meld. St. 30 (2010–2011)) høsten 2011. Den brede fordelingspolitikken omfatter virkemidler og innsatsområder som også er grunnleggende i en helhetlig og langsiktig innsats for å forebygge lavinntekt og fattigdom. Regjeringens politikk for å bekjempe fattigdom bygger på langsiktige tiltak og en forebyggende innsats.

En viktig forutsetning for å skape et samfunn med små sosiale og økonomiske forskjeller er å gi alle barn og unge samme muligheter til å delta og utvikle seg i samfunnet, uavhengig av foreldrenes økonomiske bakgrunn og sosiale situasjon. Regjeringen er derfor opptatt av å føre en aktiv fordelingspolitikk med et bredt forebyggende perspektiv. Målsettingen er å endre forhold som skaper og opprettholder sosial og økonomisk ulikhet. Dette innebærer forebyggende innsats overfor barnefamilier, i barn og unges oppvekstmiljø, i barnehagene, i skole og utdanning, i arbeidslivet og innenfor velferdsordningene.

Den norske velferdsmodellen kjennetegnes av forholdsvis store omfordelinger gjennom skattesystemet, universelle velferdsordninger, et godt utbygd offentlig finansiert utdanningssystem, en aktiv arbeidsmarkedspolitikk mv. Velferdsmodellen har bidratt til færre fattige og jevnere inntektsfordeling i Norge sammenliknet med andre land. Regjeringen bygger videre på denne velferdsmodellen, og vil fornye og videreutvikle velferdsordningene.

Arbeidsmarkedet er den viktigste arenaen for å forebygge og bekjempe fattigdom. Regjeringen vil utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og bekjempe fattigdom ved å bringe flere inn i arbeidslivet slik at flest mulig kan leve av egen inntekt. Regjeringen viderefører innsatsen for et mer inkluderende arbeidsliv og for å øke overgangen til arbeid for utsatte grupper på arbeidsmarkedet. En samlet arbeids- og velferdsforvaltning

skal bidra til å få flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad. Det legges vekt på målrettede tiltak overfor grupper i arbeidsmarkedet med svake kvalifikasjoner. Regjeringen følger opp jobbstrategien for personer med nedsatt funksjonsevne. Oppfølgingen av unge utenfor utdanning og arbeid styrkes. Regjeringen har lagt fram Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid og Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016), jf. omtale under hovedmål 1. Samlet vil dette bidra til inngang i arbeidslivet og begrense perioder med lavinntekt.

Regjeringen vil gjennom velferdsordningene sikre økonomisk trygghet for personer som på grunn av sykdom eller andre forhold ikke kan arbeide. Inntektssikringsordningene og skattesystemet påvirker inntektsfordelingen og gir viktige bidrag til fattigdomsbekjempelse og omfordeling både på kort og lang sikt.

Arbeids- og velferdspolitikken står sentralt i arbeidet for å redusere ulikheter i levekår, utjevne økonomiske og sosiale forskjeller og bekjempe fattigdom. Tiltak på andre sektorområder inngår også i den samlede innsatsen for å utjevne forskjeller og bekjempe fattigdom: oppvekstpolitikken, utdanningspolitikken, helsepolitikken, den sosiale boligpolitikken, integreringspolitikken mv. For å bedre levekårene for de vanskeligst stilte er det nødvendig med en bred innsats og tiltak på flere sektorer.

Offentlige tjenester, som utdanning, helse- og omsorgstjenester, barnehage mv. har stor betydning for fordelingen av inntekt og levekår i befolkningen.

Regjeringen styrker barnehage og skole for å gi barn likeverdige oppvekst- og læringsvilkår. Regjeringen vil videreføre tiltak for å øke gjennomføringen i videregående opplæring.

Sosiale helseforskjeller henger nært sammen med forskjeller i levekår og ulikheter i inntekt. Regjeringen har lagt fram en folkehelsemelding til Stortinget (Meld. St. 34 (2012–2013)).

Tiltak for personer med rusproblemer og tiltak for mennesker med psykiske lidelser er viktige innsatsområder for å bedre levekårene for vanskeligstilte. Regjeringen har lagt fram en stortingsmelding om rusmiddelpolitikken (Meld. St. 30 (2011–2012)). Forebygging, tidlig innsats, samhandling og bruker- og pårørendeperspektiv vektlegges.

En egnet bolig i et godt bomiljø er viktig for barns oppvekst og for foreldrenes mulighet til arbeidsdeltakelse. Regjeringen har lagt fram en boligmelding til Stortinget (Meld. St. 17 (2012–2013)). Vanskeligstilte på boligmarkedet er et sen-

tralt tema. Regjeringen vil i 2013 utarbeide en ny nasjonal strategi for boligsosialt arbeid som skal gjelde fra 2014.

Å øke sysselsettingen blant innvandrere og sikre en god integrering av innvandrerbefolkningen er sentralt for å forebygge og redusere fattigdom. Regjeringen har lagt fram en melding om en helhetlig integreringspolitikk (Meld. St. 6 (2012–2013)). Tiltaket Jobbsjansen har som formål å øke sysselsettingen blant innvandrere som står langt fra arbeidsmarkedet, og som ikke er målgruppe for andre ordninger. Tiltaket retter seg særlig mot kvinner. Tiltaket er en del av den styrkede arbeidslinjen i integreringspolitikken. Se Prop. 1 S (2013–2014) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Kommunesektoren har fått et betydelig økonomisk løft under denne Regjeringen. Dette, sammen med en omorganisering av velferdstjenestene gjennom NAV-reformen, er viktige ledd i innsatsen for bedre fordeling og mot fattigdom. Gjennom økte inntektsrammer også i 2014, legger Regjeringen forholdene til rette for fortsatt vekst i tjenestetilbudet.

Enkelte områder i større byer har særskilte utfordringer av et slikt omfang at det er behov for en særlig innsats. Områdesatsing er et virkemiddel for å bedre miljø, boforhold og levekår i avgrensede geografiske områder. Staten vil bidra med 25 mill. kroner til en områdesatsing i indre Oslo øst. Som et ledd i områdesatsingen foreslås det satt av 4 mill. kroner på Arbeidsdepartementets budsjett over kap. 621, post 63 til utvikling av sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte. Det er på Miljøverndepartementets budsjett også satt av 15 mill. kroner til områdesatsing på Fjell i Drammen. Flere departementer, bl.a. Arbeidsdepartementet, deltar i samarbeidet. Dette er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2013–2014) for Miljøverndepartementet.

Frivillige organisasjoner, egenorganiserte grupper og andre frivillige aktører er viktige medspillere i innsatsen mot fattigdom og sosial eksklusjon. Regjeringen viderefører dialogen med representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte gjennom Kontaktutvalget, og vil legge til rette for sosialt entreprenørskap.

Handlingsplan mot fattigdom

Regjeringen la sammen med statsbudsjettet for 2007 fram en handlingsplan mot fattigdom. Handlingsplanen er fulgt opp med tiltak og styrking i de årlige statsbudsjettene, og omfatter tiltak under flere sektordepartementer. Tiltakene mot

fattigdom videreføres i 2014. Tiltakene er rettet inn mot handlingsplanens mål om at alle skal gis muligheter til å komme i arbeid, at alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg, og å bedre levekårene for de vanskeligst stilte. I del III, punkt 7, gis en samlet rapportering på tiltak mot fattigdom som er iverksatt eller styrket i årene 2006–2013 knyttet til handlingsplan mot fattigdom. Se også fagproposisjonene for gjeldende departement. Mange av tiltakene, bl.a. kvalifiseringsprogrammet, reduserer fattigdom direkte gjennom å bidra til at personer kommer i arbeid. Også andre tiltak har bidratt til bedre levekår, økt livskvalitet og bedre muligheter for enkeltpersoner og familier.

Forsterket innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier

På enkelte områder er det behov for en forsterket innsats og mer målrettede tiltak overfor personer med økt risiko for fattigdom og sosial eksklusjon, spesielt overfor barn og unge. Regjeringen vil legge til rette for at alle barn og unge gis muligheter til å delta og utvikle seg i samfunnet uavhengig av foreldrenes økonomiske og sosiale situasjon. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2014 en forsterket innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier. Det foreslås å etablere og styrke ordninger for å understøtte barns muligheter til aktivitet og deltakelse. Formålet er å fremme sosial inkludering og mestringskompetanse for å ivareta barns velferd, og forebygge fattigdom og sosial eksklusjon senere i livet. Det foreslås også tiltak rettet mot å bedre økonomien til barnefamilier med lave inntekter. Satsingene omfatter tiltak under Arbeidsdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Kulturdepartementet.

Økt tilskudd for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret

For å understøtte barns muligheter til aktivitet og deltakelse vil Regjeringen øke tilskuddet for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret med 20 mill. kroner til samlet 45 mill. kroner. Det skal legges vekt på tiltak som bidrar til aktivitet og deltakelse blant utsatte barn og unge, herunder individuelle aktivitetstilskudd og etablering av utstyrsbanker, jf. nærmere omtale under kap. 621, post 63.

Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom

Regjeringen vil i 2014 etablere en ny nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom. Den nasjonale ordningen mot barnefattigdom skal bidra til å sikre barn og unge berørt av fattigdomsproblematikk deltakelse i fritidsaktiviteter og familiene tilgang til ferieopplevelser. Søknader fra kommuner med store levekårsproblemer, tiltaksutvikling i samarbeid med frivillig sektor og forebyggende tjenester prioriteres. Innsatsen mot barnefattigdom som har vært en del av tilskuddsordningen *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*, vil bli lagt inn i den nye nasjonale ordningen. Det foreslås en samlet bevilgning på 96 mill. kroner til den nye ordningen, jf. nærmere omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Den nye nasjonale tilskuddsordningen inngår i Regjeringens samlede satsing mot barnefattigdom. Tilskuddsordningen blir sett i sammenheng med andre statlige tilskuddsordninger og satsinger, bl.a. ordningen med tilskudd til tiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret. Det er et mål at det skal bli enklere for søkerne å få en helhetlig oversikt over ordningene.

Tilskuddsordning for å øke kultur- og organisasjonsdeltakelse blant barn og unge fra lavinntektsfamilier

Kulturdepartementet vil etablere en ny ordning for å redusere sosiale forskjeller i kultur- og organisasjonsdeltakelse blant barn og unge. Målgruppen er barn og unge i familier med lav inntekt. Aktiviteter i frivillige organisasjoner innen idrett, kunst og kultur er blant de viktigste fritidsaktivitetene for barn og unge. Disse organisasjonene er viktige arenaer for fysisk, kulturell og sosial utfoldelse. Det skal legges til rette for økt deltakelse i hovedsak innen eksisterende tilbud og ordninger og samarbeid mellom aktører fra det offentlige, det frivillige feltet og andre relevante aktører. Det foreslås satt av 5 mill. kroner i 2014 til å etablere en tilskuddsordning for å øke kultur- og organisasjonsdeltakelse blant barn og unge fra lavinntektsfamilier, jf. nærmere omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kulturdepartementet.

Endringer i bidragsforskotteringsordningen

Bidragsforskott ytes fra staten til enslige forsørgerer når barnebidrag fra den bidragspliktige forel-

deren ikke betales. Det foreslås å øke bidragsforskottet til enslige med barn over 11 år begrenset til de som mottar høyeste forskottssats, det vil si personer med inntekt under 235 101 kroner. Satsen foreslås økt med 1/3 av ordinær sats (den tidligere 75-prosentsatsen). Forslaget vil gi et økonomisk løft for de eldste barna med foreldre som har de laveste inntektene. For enslige forsørgere som ikke kan dele forsørgerkostnadene med den andre forelderen, er det rimelig at staten yter litt mer til dem med store barn og med lavest inntekt, slik at det å kun ha en forelder som forsørger seg, ikke hindrer barnet i å delta i like stor grad som andre barn. Forslaget vil gi en netto utgift i 2014 på 14 mill. kroner ved innføring fra 1. juli 2014, jf. nærmere omtale under kap. 2620, post 76.

Styrking av bostøtten

Bostøtten skal bidra til å sikre vanskeligstilte husstander en egnet bolig. For å hjelpe dem som har lave inntekter og høye boutgifter, foreslår Regjeringen å heve boutgiftstakene for alle mottakere i 2014. Regjeringen foreslår at bostøtten styrkes med 50 mill. kroner for at ordningen skal bli bedre for barnefamilier med lave inntekter, jf. nærmere omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kommunal- og regionaldepartementet.

Utvikling av sosiale tjenester og tiltak for sosial inkludering

Kommunene har ansvar for viktige fellesoppgaver for å sikre alle innbyggere gode levekår. De sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen skal bidra til å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet, og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet.

Staten har de senere årene etablert en rekke kommunerettede tilskudd som har som mål å styrke kompetanse og kvalitet og bidra til videreutvikling av sosiale tjenester og tiltak som et ledd i innsatsen mot fattigdom og sosial eksklusjon. Det ble i 2003 etablert et tilskudd til oppfølgingstjenester i bolig (boligsosialt arbeid), i 2004 tilskudd til økonomi- og gjeldsrådgivning, i 2005 tilskudd til tiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier og i 2008 tilskudd til utviklingsarbeid overfor unge i risikosoner.

Kvalifiseringsprogrammet

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad er innført som et ledd i arbeidet

med å få flere i arbeid og bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid. Kvalifiseringsprogrammet er fra 2010 en rettighet i alle kommuner.

Hovedinntrykket er at det arbeides godt med kvalifiseringsprogrammet i NAV-kontorene. Det har vært en positiv utvikling i andelen deltakere som går til ordinært arbeid eller et arbeidsrettet løp etter gjennomført eller planmessig avsluttet program, fra 41 pst. i 2010 til 50 pst. i 2012.

Det framkommer samtidig i rapporter fra fylkesmannsembetene at enkelte NAV-kontor og kommuner prioriterer programmet lavt. Tiltak for å legge til rette for at alle i målgruppen blir vurdert for deltakelse i programmet, og at alle deltakere får et individuelt tilpasset arbeidsrettet program som bidrar til å styrke deltakerens tilknytning til arbeidsmarkedet, vil derfor bli prioritert også i 2014.

Vilkårsbruk

Økonomisk sosialhjelp skal være en midlertidig ytelse i en overgangsfase, ikke en inntektskilde over tid. Tildeling av stønad må ses i sammenheng med andre tiltak og virkemidler som kan bidra til at mottakeren blir selvforsørget gjennom arbeid.

Regjeringen vil at sosialhjelp kombineres med krav til aktivitet der dette er hensiktsmessig. Arbeidsdepartementet har gjennomført en ekstern undersøkelse om bruken av vilkår knyttet til sosialhjelp. Undersøkelsen viste at omfanget av vilkårsetting varierer mye mellom kommunene. Ved ett av fem NAV-kontor anslås det at det stilles vilkår i de aller fleste sakene, over 80 pst. Samtidig oppgir om lag ett av fem kontor at de stiller vilkår i mindre enn én av fem saker. Andelen av sakene der det stilles arbeidsrettede vilkår er omtrent den samme. Større kontor stiller oftere vilkår enn mindre kontor, og en del små kontor opplyser at de kjenner brukerne godt og har andre former for oppfølging enn bruk av vilkår. Arbeidsrettede og økonomiske vilkår er mest brukt. Det stilles langt oftere vilkår overfor unge i aldersgruppen 18 til 30 år enn for andre grupper.

På bakgrunn av rapporten og tilbakemeldinger fra kommunene er det etter Arbeidsdepartementets vurdering ikke behov for å foreslå lovendringer. Dagens regelverk gir nødvendig rom for å bruke aktivitetskrav, og rapporten viser at kommunene i stor grad bruker aktivitetskrav og andre vilkår når dette er hensiktsmessig. På bakgrunn av tilbakemeldinger fra kommunene, har imidlertid Arbeidsdepartementet sørget for at det

er utarbeidet mer presise retningslinjer for bruk av sanksjoner i de tilfeller der vilkårene brytes.

Oppfølging av tilsyn med stønad til livsopphold til barnefamilier

Det landsomfattende tilsynet med NAV-kontorenes behandling av søknader fra barnefamilier om stønad til livsopphold i 2012 viste at mange kommuner ikke sikret at barnas livssituasjon og behov ble systematisk vurdert. Fylkesmennene har fulgt opp de kommunene dette gjaldt og har i samarbeid med Arbeids- og velferdsdirektoratet gjennomgått regelverk og retningslinjer for saksbehandlingen i opplæringsprogram for samtlige NAV-kontor.

Kvalifiseringsprogrammet er tema for landsomfattende tilsyn i 2013 og 2014.

Styrking av fylkesmannsembetenes rådgivnings- og veiledningsfunksjon

For å bedre rettssikkerhet og service for personer med behov for sosiale tjenester, har Arbeidsdepartementet igangsatt et toårig prøveprosjekt ved fylkesmannsembetene i Oslo og Akershus, Rogaland og Østfold. Fylkesmennene er tilført ekstra ressurser for å styrke informasjons- og veiledningsrollen overfor brukerne og legge til rette for økt kommunikasjon med NAV-kontorene. Prosjektet vil gi mer systematisert kunnskap om tilgjengelighet til tjenestene og om brukergruppers informasjonsbehov.

Tjenester fra arbeids- og velferdsforvaltningen i fengsler

I St.meld. nr. 37 (2007–2008) lanserte Regjeringen tilbakeføringsgarantien. Som del av oppfyllelse av garantien ble det bl.a. gjennomført et forsøk «Fra fengsel til kvalifiseringsprogram» i perioden 2009–2012. Formålet var å finne gode modeller som kunne sikre innsatte integrerte tjenesteforløp, kontinuitet, og tettere individuell oppfølging i overgangen fra fengsel til frihet.

Med utgangspunkt i erfaringene som ble gjort i forsøket arbeider Arbeidsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet med å videreutvikle samarbeidsformer og permanente ordninger for å sikre at alle innsatte tilbys tjenester som bidrar til en best mulig overgang fra soning til aktiv deltakelse i samfunnet og i arbeidslivet, herunder å vurdere overføring av ressurser fra kriminalomsorgen til Arbeids- og velferdsetaten. Status

og ev. konklusjoner av arbeidet vil bli omtalt i revidert nasjonalbudsjett 2014.

Samarbeid med frivillig sektor

Frivillige organisasjoner og sammenslutninger bidrar på ulike måter til et mer inkluderende samfunn. Noen fungerer som talerør for sosialt og økonomisk vanskeligstilte, utfører likemanns- og selvhjelpsarbeid, og/eller tilbyr tjenester og tiltak til målgruppen. Utvikling av et levende og godt lokalsamfunn forutsetter at organisasjoner for sosialt og økonomisk vanskeligstilte deltar. Regjeringen vil videreføre og videreutvikle dialogen med representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte gjennom Kontaktutvalget for disse gruppene. Staten bidrar på ulike måter, herunder med tilskuddsmidler, til å stimulere til utvikling av tiltak for sosial inkludering i regi av frivillige aktører, jf. nærmere omtale under kap. 621, post 70.

Sosialt entreprenørskap

Sosialt entreprenørskap har de siste årene vært gjenstand for økende oppmerksomhet både i Norge og de andre nordiske landene. Som ledd i det norske formannskapet i Nordisk Ministerråd (NMR) ble det høsten 2012 arrangert et nordisk seminar om sosialt entreprenørskap. Seminaret vil bli fulgt av en nordisk arbeidsgruppe som skal kartlegge innsatser i Norden for å legge til rette for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i arbeidet med å inkludere flere i arbeid og samfunnsniv. Arbeidsgruppen skal levere sin rapport i 2014. Tilskudd til sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon videreføres i 2014.

Hovedmål 5 En helhetlig, effektiv og brukerorientert arbeids- og velferdsforvaltning

Arbeids- og velferdsforvaltningen er Regjeringens viktigste verktøy i gjennomføringen av arbeids- og velferdspolitikken. Arbeids- og velferdsforvaltningen består av Arbeids- og velferdsetaten og de tjenestene som kommunene har lagt til NAV-kontorene. Det er 456 NAV-kontorer som drives i partnerskap mellom kommunen og Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten har egne enheter som utfører mer spesialiserte oppgaver, for eksempel knyttet til ytelsesforvaltningen og hjelpemiddelforvaltningen. Arbeids- og velferdsdirektoratet leder

Arbeids- og velferdsetaten og har også et faglig veilederansvar for de kommunale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen.

En samlet arbeids- og velferdsforvaltning har gitt mulighet for helhetlig bistand og oppfølging uavhengig av om behovet er arbeid, trygd, sosialfaglig oppfølging eller pensjon. Virkemidler og ytelser innen arbeids- og velferdsforvaltningen er endret for å styrke arbeidslinja.

Regjeringen viderefører det langsiktige og systematiske forbedringsarbeidet i arbeids- og velferdsforvaltningen for å nå målene i arbeids- og velferdspolitikken. I Prop. 1 S (2012–2013) ble oppfølgingen av brukerne, ytelsesforvaltningen og IKT-modernisering satt som de tre viktigste innsatsområdene for Arbeids- og velferdsetaten. Disse videreføres i 2014.

Det endrings- og moderniseringsarbeidet som skjer i forvaltningen må hele tiden balanseres mot hensynet til løpende driftsoppgaver. Ambisjonsnivået for utviklingsarbeid i tiden framover må derfor ses i sammenheng med de drifts- og utviklingsoppgavene som etaten allerede er i gang med, spesielt med tanke på det omfattende IKT-moderniseringsarbeidet som er igangsatt.

Tilstandsvurdering og utfordringer

For å lykkes med målene i arbeids- og velferdspolitikken er det vesentlig at virkemidler og tiltak, herunder oppfølging av brukerne er tilpasset brukernes behov.

Brukerne er nå mer tilfreds enn før

Gjennom årlige brukerundersøkelser fanger Arbeids- og velferdsdirektoratet opp brukernes erfaringer og vurderinger med etatens tjenesteyting. Undersøkelsene fra 2012 og 2013 viser en bedring i brukertilfredsheten sammenlignet med årene 2009–2011. I 2009 var det en betydelig nedgang i brukertilfredshet blant etatens brukere sammenlignet med 2008. Resultatene i 2010 og 2011 var om lag på samme nivå som i 2009, mens tilfredsheten økte på de fleste områder i 2012. Resultatene fra undersøkelsen i 2013 viser en ytterligere framgang på mange områder. På en skala fra 1-6, svarte 75 pst. av brukerne i 2013 positivt (4, 5 eller 6) på spørsmål om hvor fornøyde de er med NAVs service helhetlig sett²⁴. I 2012 var andelen 68 pst. Videre svarte 78 pst. av

brukerne positivt (4, 5 eller 6) på spørsmål om de opplever å bli møtt med respekt i årets undersøkelse. Det er 4 prosentpoeng høyere enn i 2012.

Direktoratet rapporterer at økningen i brukertilfredshet er i tråd med utviklingen i resultatene fra de lokale brukerundersøkelsen ved NAV-kontorene. Resultatene fra innbyggerundersøkelsen i 2013 viser også en positiv utvikling i brukertilfredshet blant NAVs brukere, men fortsatt er NAV blant de offentlige virksomhetene med dårligst brukertilfredshet.

Årets brukerundersøkelser blant arbeidsgivere viser også en bedring på flere områder. På spørsmål om hvor fornøyd virksomhetene er med NAVs service totalt sett, svarer 70 pst. positivt, dvs. enten 4, 5 eller 6 på en skala fra 1 til 6. Dette er en bedring på 6 prosentpoeng sammenliknet med resultatet i 2012. Undersøkelsen viser en forbedring i resultatene både når det gjelder NAVs tilgjengelighet og informasjon overfor arbeidsgiverne.

Antall serviceklager på forvaltningen er også uttrykk for brukernes tilfredshet. I 2012 ble ordningen med felles mottak av serviceklager opprettet. Alle innkomne serviceklager går nå gjennom NAV klageinstans. Formålet med ordningen er bedre klagesaksbehandling og bedre publikumskontakt. I 2012 mottok NAV klageinstans 5 114 serviceklager. Den hyppigste klageårsaken var lang saksbehandlingstid og gjaldt først og fremst korttidsytelsene til livsopphold. Klagene følges opp der de oppsto, samtidig som de analyseres i klageenheten som grunnlag for å forbedre forvaltningen.

For å bedre rettssikkerhet og service overfor brukere av de lovpålagte kommunale oppgavene i arbeids- og velferdsforvaltningen ble det i 2013 etablert et to-årig forsøk ved fylkesmannsembetene i Rogaland, Østfold og Akershus, jf. omtale under hovedmål 4.

Flere får oppfølging, men overgangen til arbeid er en utfordring

I NAV-kontorene skal brukerne møte et helhetlig tjenestetilbud hvor både kommunale og statlige virkemidler ses i sammenheng. Forvaltningen er i en god utvikling. Flere brukere får oppfølging, og viktige brukergrupper får hyppigere oppfølging. Antallet som har gjennomgått en arbeidsevnevurdering har økt, samtidig som direktoratet har satt fokus på å forbedre kvaliteten i den brukerrettede oppfølgingen, jf. omtale under hovedmål 1 og 4.

Resultatene knyttet til overgang til arbeid, både for ordinære arbeidssøkere og for personer

²⁴ Respondentene i både Arbeids- og velferdsdirektoratets egne brukerundersøkelser og innbyggerundersøkelsen er blitt bedt om å vurdere «NAVs» service og tjenesteyting.

med nedsatt arbeidsevne viser små endringer det siste året, jf. omtale under hovedmål 1. Det er en klar ambisjon i det videre arbeidet å forsterke den planmessige forbedringen av brukeroppfølgingen for å øke overgangen til arbeid. Arbeids- og velferdsforvaltningen arbeider målrettet for at så mange som mulig skal kunne delta i arbeidslivet, både gjennom den generelle arbeidsrettede brukeroppfølgingen, og gjennom egne satsinger og systematiske utprøvinger for enkelte grupper som er særlig utsatt. Jobbstrategien for personer med nedsatt funksjonsevne, forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd og garantiordninger for ungdom er noen eksempler på tiltak som er satt i verk i de senere år.

God utvikling i partnerskapet

Partnerskapet mellom stat og kommune i NAV-kontorene utøves lokalt. Tjenesteinnholdet i NAV-kontorene vil variere, avhengig av samarbeidsavtalen som er inngått mellom etaten og den enkelte kommune. For å understøtte samarbeidet og å videreutvikle NAV-kontorene ble det i 2012 inngått en utviklingsavtale mellom KS og Arbeidsdepartementet. Partene i avtalen er enige om at det er behov for å styrke kunnskapen om partnerskapet generelt og hvordan dette praktiseres lokalt. Som et ledd i denne kunnskapsutviklingen, arrangerte KS og departementet i november 2012 en dagskonferanse om partnerskapet. Tilbakemeldingene fra Arbeids- og velferdsetaten og kommunesektoren er at samarbeidet i NAV-kontorene gjennomgående utvikler seg i positiv retning.

Raskere saksbehandling av ytelser

Ytelsesforvaltningen har blitt bedre de siste årene. En økende andel av sakene blir behandlet innen normert tid²⁵. I tillegg er antall saker til behandling og antall saker over ytre grense²⁶ redusert. Samlet sett er andel vedtak fattet innen normert tid nå over etatens interne krav på 75 pst. Arbeids- og velferdsetaten innfører systematiske kvalitetsmålinger på stadig flere områder. Resultater fra stikkprøvemålingene viser en forbedring i dokumentasjon av vurderingene og en økende andel riktige vedtak. Det er imidlertid geografiske

²⁵ «Normert tid» viser hvor stor andel av sakene det er fattet vedtak i innen en gitt frist satt for hver enkelt ytelse. Etatens eget mål er at minst 75 pst. av sakene skal behandles innen den angitte fristen.

²⁶ «Ytre grense» er saker til behandling (restanser) som har ligget lenger enn direktoratets fastsatte grense. Grensen varierer mellom ytelsene.

variasjoner i saksbehandlingstid og kvalitet, og det er fortsatt manglende måloppnåelse på enkelte ytelsesområder.

Riksrevisjonen har over flere år i den årlige revisjonen påpekt svakheter ved kvaliteten i saksbehandlingen på utenlandsområdet i Arbeids- og velferdsetaten. Kontroll- og konstitusjonskomiteen uttalte ved behandlingen av Dokument 1 (2012–2013) at den ser med bekymring på at iverksatte tiltak ikke har ført til bedre kvalitet, jf. Innst. 2335 (2012–2013). Kontroll- og konstitusjonskomiteen påpekte at økt mobilitet og høy arbeidsinnvandring vil gi utfordringer framover både hva angår kvalitet, effektivitet og tilgjengelighet.

Det er fortsatt utfordringer på utenlandsområdet, men i 2012 har måloppnåelsen blitt betraktelig bedre i NAV Internasjonalt, som behandler saker for personer bosatt i utlandet med norske trygderettigheter. I 2012 ble det innført tiltak som har gitt vesentlig kortere saksbehandlingstid. Det er også etablert et eget kontaktsenter for NAV Internasjonalt som har forbedret tilgjengeligheten og kvaliteten i svarene til brukerne. Etaten vil i tiden framover vurdere flere tiltak for å forbedre arbeidet med utenlandssaker²⁷.

Arbeids- og velferdsetaten har et stort fokus på arbeidet med å bedre forvaltningen av ytelser til revurdering. Det er fortsatt stor inngang av saker til revurdering som følge av at etatens kontrollregime stadig avdekker feilutbetalingssaker. Produksjonen av revurderingssaker øker jevnt, og restansene er på vei ned.

Økt avdekning av trygdemisbruk

Arbeidet med å bekjempe trygdemisbruk har blitt styrket de siste årene. Dette har bidratt til at etaten aldri har avdekket så mye misbruk som i 2012. I 2012 ble det levert anmeldelser for om lag 210 mill. kroner. Tendensen er også at Arbeids- og velferdsetaten avdekker stadig flere grove tilfeller.

Strategier og tiltak

Det systematiske arbeidet med å utvikle en brukervennlig og effektiv arbeids- og velferdsforvaltning fortsetter i tråd med de strategier som har vist seg å gi god resultatforbedring på vesentlige områder. Det innebærer en styrking av den arbeidsrettede oppfølgningen av brukere for å

²⁷ Saker som innebærer at bruker endrer bostedsland, oppholdsland og/eller arbeidsland, til eller fra Norge, og der denne endringen vil kunne påvirke saken.

bidra til økt overgang til arbeid, sikre rask og riktig saksbehandling, heve kvaliteten på tjenestene, forenkle og profesjonalisere kontakten med brukerne i alle kanaler og øke kunnskapen om effekten av virkemidlene i arbeids- og velferdspolitikken.

Arbeids- og velferdsetatens virksomhetsstrategi for perioden 2011–2020 identifiserer fem viktige innsatsområder med tilhørende hovedgrep. Innsatsområdene er knyttet til: Arbeid først, pålitelig forvaltning, aktive brukere, kunnskapsrik samfunnsaktør og løsningsdyktig organisasjon. De strategier og langsiktige planer som inngår her vil stå sentralt i forbedringsarbeidet framover for å nå målene i arbeids- og velferdspolitikken på en best mulig måte.

Langsiktig plan for oppfølging av brukerne i arbeids- og velferdsforvaltningen

Det pågår eller planlegges en rekke satsinger som er viktige for å heve kvaliteten i det brukerrettede oppfølgingsarbeidet. I oppfølgingen av Arbeids- og velferdsetatens virksomhetsstrategi for 2011–2020 prioriteres arbeidet med å styrke arbeidsmarkedskompetansen, styrke samarbeidet med arbeidslivet, ha en treffsikker bruk av tiltak, styrke ferdighetene i veiledning og samhandling med brukeren, og forsterke den systemrettede brukermedvirkningen. Det iverksettes både lokale og nasjonale tiltak på disse områdene. Dette innebærer bl.a. utvikling av felles prinsipper og metoder for veiledning, innføring av felles standarder for arbeidsrettet oppfølging, ulike kompetansehevende tiltak, utprøving av nye modeller for oppfølging, samt kvalitetsmålinger, ressursundersøkelser og analyser for å få bedre oversikt over utviklingen og effektene av oppfølgingen.

Arbeidsdepartementet har bedt Arbeids- og velferdsdirektoratet utvikle en helhetlig plan for å styrke oppfølgingsarbeidet i arbeids- og velferdsforvaltningen. Det er et mål at den helhetlige planen skal være en plattform og et utgangspunkt for en dialog mellom departementet og direktoratet om prioriteringer og veivalg.

Fokus på bedre brukerorientering

Arbeids- og velferdsetaten arbeider for å bedre brukernes kontakt med og kanaler inn mot forvaltningen, både via internett, telefon og personlig oppmøte på NAV-kontoret. Målet er både å yte god service til brukerne, og å frigjøre ressurser til å bistå brukere som trenger mest oppfølging ved NAV-kontorene.

Det legges til rette for at nav.no skal være brukernes førstevalg for å innhente informasjon. I takt med den teknologiske utviklingen, bl.a. gjennom økt bruk av mobile enheter som smarttelefoner og nettbrett, arbeides det fortløpende med å tilpasse innhold og tjenester på nett til brukernes endrede ønsker. IKT-moderniseringen vil gi muligheter til økt brukerdiallog på nett, gjennom flere selvbetjeningsløsninger og mulighet for innsyn i egen sak.

De som tar kontakt via telefon, betjenes nå av en felles kø og ett telefonnummer. Etaten jobber videre med spesialisering av kontaktsentrene. Dette innebærer bl.a. at henvendelsene sorteres etter tjeneste- og ytelsesområder for å øke kvaliteten på svarene til brukeren, sikre større grad av likebehandling og sørge for at henvendelsene i størst mulig grad blir besvart og avsluttet ved første kontakt. Leveranser fra IKT-moderniseringen vil også ha innvirkning på tjenesteinnhold og belastningen på kontaktsentrene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har et aktivt og systematisk samarbeid og dialog med brukerorganisasjonene for å drøfte utviklingsområder i forvaltningen og å ta imot innspill. Dette skjer gjennom møter i sentralt brukerutvalg, samt dialogarenaer og bilaterale møter med brukerorganisasjonene.

Kompetanseutvikling

Riktig kompetanse er en forutsetning for å løse arbeids- og velferdsforvaltningens oppgaver på en kvalitativt god og effektiv måte. Det er stor bredde og variasjon i kompetansebehovet i arbeids- og velferdsforvaltningen. Det stiller krav til en systematisk tilnærming for å sikre rekruttering og utvikling av kompetanse i dagens organisasjon, samt en langsiktig tilnærming for å sikre utdanning av god kompetanse innen velferdsfeltet i årene fremover.

Arbeids- og velferdsetaten har siden etableringen brukt betydelige ressurser til kompetanseheving. Arbeids- og velferdsetaten ferdigstilte en kompetansestrategi høsten 2012. Tiltak innenfor kompetanseheving fremgår også som sentralt i etatens virksomhetsstrategi for 2011–2020. De første fem-seks årene i arbeids- og velferdsforvaltningen har vært preget av etableringsprosesser og reformer som særlig har dreid seg om prosesskompetanse, IKT og oppgavespesifikke ferdigheter. I etatens kompetansestrategi pekes det nå særlig på behovet for å styrke kompetansen knyttet til de direkte brukerrettede tjenestene framover. Sentrale temaer er oppfølging og veiledning

av brukerne, arbeidsmarkedskunnskap, samfunnsforståelse, forvaltning og ledelse. Styrking av veiledningskompetansen og arbeidsmarkedskompetansen er viktig for å nå målsettingen om flere i arbeid og større bruk av ordinært arbeidsliv som arena for tiltak. Dette vil fortsatt være viktige satsingsområder for etaten framover.

Stortingsmeldingen om utdanning for velferdstjenestene, Meld. St. 13 (2011–2012) Utdanning for velferd. Samspill i praksis, inneholder en samlet nasjonal kunnskapspolitikk for framtidens helse- og sosialfaglige utdanninger. Meldingen tar utgangspunkt i kompetansebehovene for helse- og velferdstjenestene. Målet er at utdanningene bedre skal kvalifisere medarbeidere i tjenestene til å utøve yrket basert på helhetlig kunnskap fra forskning og praktisk erfaring. Arbeidsdepartementet deltar i oppfølgingen av meldingen på ulike områder.

Kunnskapsutvikling

Tjenesteutvikling og praksis i arbeids- og velferdsforvaltningen skal være forankret i pålitelig kunnskap. En god forståelse av hva som påvirker forvaltningens resultater er nødvendig for å utvikle tjenestene. Det handler både om å få mer kunnskap om hva som bidrar til effektiv tjenesteutøvelse, og hvordan kvaliteten er i tjenestene til brukerne. Departement og direktorat vil arbeide videre med å utvikle en kunnskapsfunksjon for å sikre en god koordinering av kunnskapsutviklingen, herunder hvilke krav som skal stilles til direktoratets statistikk- og kunnskapsproduksjon og hvordan de samlede ressursene som brukes på forskning og kunnskapsutvikling best kan benyttes i årene framover.

Utvikling av partnerskapet, herunder samordning med andre aktører

NAV-kontorene forvalter både statlige og kommunale virkemidler. Et fortsatt godt samarbeid mellom stat og kommune i NAV-kontorene og mellom arbeids- og velferdsforvaltningen lokalt og relevante kommunale og statlige tjenester utenfor NAV-kontorene, er viktig for å styrke tjenestene til personer med særlig behov for bistand for å komme i arbeid. Partnerskapet utøves lokalt i NAV-kontorene. Erfaringene viser at det er stor variasjon i hvordan dette skjer. I den videre utviklingen av partnerskapet vil det ved igangsetting av sentrale initiativ og aktiviteter legges vekt på at det skal være et godt lokalt handlingsrom. Samtidig må gode lokale erfaringer systematiseres og

formidles slik at det gir grunnlag for en løpende utvikling av det enkelte NAV-kontor. Avtalen mellom KS og departementet danner et overordnet grunnlag for den videre utviklingen av partnerskapet. Følgende temaer er i avtalen angitt som sentrale for videreutvikling av NAV-kontoret: Styrke kompetanseutvikling på tvers av ansvarsområder og tjenester i NAV-kontorene, bedre styringsdialogen mellom eierne av NAV-kontorene, IKT-tjenester som forenkler og bygger helhetlige tjenester i NAV-kontorene, videreutvikle systemer for brukermedvirkning, og videreutvikle modeller for samhandling mellom NAV-kontoret og andre relevante tjenester.

Kvalitet og intern kontroll

Arbeids- og velferdsetaten skal videreføre det systematiske arbeidet med å forbedre kvaliteten i ytelsesforvaltning og tjenester til brukerne. Kontrollstrategien legger rammene for etatens årlige handlingsplaner for god intern kontroll, og kvalitetssystemet bidrar til økt kvalitet i etatens arbeidsprosesser. Kvalitetssystemet er forankret i etatens virksomhetsstrategi og standardiserer arbeidsprosesser for å sikre god, effektiv og trygg gjennomføring av forvaltningsoppgavene og den arbeidsrettede bistanden. Etaten skal fortsette arbeidet med å utvikle og innføre arbeidsprosesser basert på god praksis. For å skape gode læringssløyer innføres også systematiske kvalitetsmålinger på sentrale stønadsområder. Det vil gjøre det mulig å følge kvalitetsutviklingen over tid etter hvert som planlagte tiltak gjennomføres og gir effekt. Dette er et vesentlig element i etatens kontinuerlige forbedringsarbeid.

IKT-modernisering

IKT-moderniseringen er en stor satsing i etaten framover, og vil ha stor betydning for etatens videreutvikling. Moderniseringen innebærer nye og bedre muligheter for kontakten mellom brukere og Arbeids- og velferdsetaten, endringer og effektivisering av saksbehandling og betydelig organisatorisk utvikling. Nye IKT-løsninger skal gi mulighet for økt bruk av selvbetjening, automatisering av saksbehandlingen og elektronisk datautveksling. Moderniseringsarbeidet skal i sum bidra til en langsiktig endringsprosess som skal gi redusert ressursbruk til registrering, enklere saksbehandlingsrutiner, bedre informasjon og økt kontroll. Målsettingen er at mer ressurser skal kunne dreies mot oppfølging av brukere med sikte på å få flere i arbeid og aktivitet. IKT-moder-

niseringsprogrammet er planlagt som tre prosjekter, hvert på ca. to år med en separat beslutningsprosess for hvert av prosjektene. Prosjekt 1 ble startet høsten 2012.

Gjennomføringen av IKT-moderniseringsprogrammet er nærmere omtalt under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen.

Ny organisering av ytelsesforvaltningen

God oppgaveløsning i arbeids- og velferdsforvaltningen krever også hensiktsmessig organisering og spesialisering for å sikre tilstrekkelig kompetanse på alle ytelsesområdene. En betydelig omorganiseringssprosess i etaten er igangsatt, både gjennom nye styringslinjer og økt spesialisering av forvaltningsenhetene. Spesialisering av ytelsesforvaltningen etter saksområder skal bidra til effektiv behandling av saker, sikre likebehandling og rett ytelse til rett tid, samt oppbygging av robuste kompetansemiljøer. Spesialisering er også nødvendig for å redusere risiko ved innføring av nye IKT-løsninger gjennom moderniseringsprogrammet og styrke mulighetene for framtidig uttak av gevinster. Det legges opp til en gjennomføring av spesialiseringen i tre puljer frem mot 2018.

Innsats mot trygdemisbruk

En aktiv innsats mot trygdemisbruk er viktig for å sikre velferdsordningenes legitimitet. Arbeids- og

velferdsetaten jobber målrettet for å forebygge og avdekke trygdemisbruk. I lys av Proba-rapporten «Trygdesvindler i Norge» har direktoratet utarbeidet en handlingsplan med konkrete tiltak for i større grad å avdekke og redusere risiko for trygdemisbruk. Tiltakene omfatter bl.a. informasjon, mer samhandling med andre aktører, vurdering av regelverksendringer og økte kontrolltiltak.

Stortinget vedtok i april 2013 lovforslag fra Regjeringen som gir flere verktøy for å avdekke og forebygge misbruk av velferdsordninger. Endringene innebærer en presisering og klargjøring av adgangen til å samkjøre offentlige registre, legitimasjonsplikt ved krav om ytelser, opplysninger fra regnskapsfører og rapportering fra utlendingsmyndighetene.

Medarbeidernes sikkerhet – vold og trusler

Det legges vekt på at de ansatte i arbeids- og velferdsforvaltningen skal ha en trygg arbeidsplass. Alle NAV-kontor er pålagt å ha en plan for håndtering av situasjoner med vold og trusler. Arbeids- og velferdsdirektoratet har også utarbeidet en veileder om forebygging og oppfølging av vold og trusler mot forvaltningens ansatte. Arbeids- og velferdsdirektoratet foretar nå en gjennomgang for ytterligere å styrke de ansattes sikkerhet. Det er bl.a. satt ned en arbeidsgruppe med deltakelse fra Oslo kommune, KS og representanter for de ansatte. Arbeidsgruppen vil ha en bred gjennomgang av risiko og mulige tiltak.

Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen	234 760	743 040	701 440	-5,6
605	Arbeids- og velferdsetaten	11 148 576	10 954 365	11 336 260	3,5
606	Trygderetten	66 630	65 278	66 100	1,3
	Sum kategori 09.10	11 449 966	11 762 683	12 103 800	2,9

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-24	Statens egne driftsutgifter	10 959 957	10 584 018	10 946 340	3,4
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	275 671	976 930	948 660	-2,9
70-89	Andre overføringer	214 338	201 735	208 800	3,5
	Sum kategori 09.10	11 449 966	11 762 683	12 103 800	2,9

Kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 45</i>		211 775	7 540	
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		22 985	735 500	701 440
	Sum kap. 0604		234 760	743 040	701 440

Overført fra 2012 til 2013:
Post 45: 51 458 000 kroner

Allmenn omtale

Bevilgningen dekker utgifter til særskilte utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen. I 2013 dekket bevilgningen evaluering av

NAV-reformen og utgifter knyttet til IKT-modernisering i arbeids- og velferdsforvaltningen. For 2014 dekker bevilgningen utgifter knyttet til IKT-modernisering i Arbeids- og velferdsetaten.

NAV-evalueringen blir slutført i 2013. NAV-evalueringen trekker i begrenset grad konklusjoner med klare og entydige anbefalinger om endringsbehov eller konkrete løsningsforslag knyttet til de problemstillinger som analyseres. Likevel belyser rapportene problemstillinger og utfordringer som, sammen med andre kilder, danner et samlet kunnskapsgrunnlag med relevant betydning for departementets prioriteringer og styringssignaler.

Stortinget ga i 2012 sin tilslutning til at Arbeidsdepartementet kunne starte opp Prosjekt 1 i IKT-moderniseringsprogrammet i Arbeids- og velferdsetaten med en kostnadsramme på 1 750 mill. kroner (2012-kroner), jf. Prop. 111 S (2011–2012) og Innst. 375 S (2011–2012).

Sentralt styringsdokument for programmet og for Prosjekt 1 med vedlegg og tilleggsdokumenter, som er kvalitetssikret i henhold til Finansdepartementets retningslinjer (KS2), har ligget til grunn for programmet. Prosjekt 1 ble planlagt med en varighet fra august 2012 til april 2015, dvs. ca. 2 ½ år oppdelt i 4 leveranser.

IKT-moderniseringen i Arbeids- og velferdsetaten er et stort og komplekst program og det er derfor en betydelig risiko i gjennomføringen av programmet. Prosjektet følges derfor nøye med hensyn til gjennomføring, risiko og ikke minst nødvendige tiltak underveis for å nå målene med moderniseringsarbeidet. Etter hver av leveransene i Prosjekt 1 skal det gjennomføres grundig evaluering av kvalitet, kostnader og produktivitet.

Leveranse 1 er planlagt satt i drift i oktober 2013, noen uker forsinket i forhold til opprinnelig plan. Prosjekt 1 har hatt enkelte forsinkelser i oppstartfasen, som bl.a. har ført til noe lavere produktivitet og dermed også justeringer av innhold i leveranseplanene. Ved produksjonssetting av leveranse 1 er derfor enkelte tiltak utsatt til senere leveranser. Dette gjelder særlig «innsyn i egen sak». På denne bakgrunn er det stipulert et mindreforbruk på kap. 604, post 45 i 2013.

Prosjekt 1 skal etter planen bl.a. etablere en ny plattform for brukervennlige og effektive løsninger på ytelsesområdene, med høy grad av selvbetjening og økt automatisering av saksbehandlingen. Systemløsningen skal også tilfredsstillende krav i økonomireglementet og krav til personvern. Den skal bygge videre på gjenbrukbare deler av pensjonssystemet (PESYS), og etablere en løsning som kan benyttes for alle de gjenværende ytelsesområdene.

Et viktig mål med Prosjekt 1 er leveranse av systemstøtte for uførereformen med oppstart 1. januar 2015. Analyser gjennomført av Arbeids- og velferdsdirektoratet har vist at realiseringen av vedtaksmodul for uføre med ny modernisert systemløsning er svært komplisert. Ikke minst er tilpasningene i IKT-løsningene i det eksisterende pensjonssystemet vesentlig mer omfattende enn opprinnelig antatt. Arbeids- og velferdsdirektoratet har orientert departementet om at de legger til grunn økt gjenbruk i Prosjekt 1 gjennom å bruke PESYS som vedtaksmodul for uføre. Selvbetjenningsrutinene for uføre skal fortsatt realiseres med modernisert systemløsning. Ifølge direktoratet vil denne endringen i gjennomføringsstrategi gi lavere risiko i systemutviklingen og gi bedre kontroll over etatens samlede arbeid med å iverksette uførereformen 1. januar 2015. Direktoratet anbefaler videre at Prosjekt 1 videreføres, men med 6–12 måneders utvidelse av prosjektperioden og med et redusert omfang i forhold til opprinnelig planlagt. Det vil i løpet av høsten 2013 bli utarbeidet detaljerte planer for den videre gjennomføringen av Prosjekt 1, herunder en detaljert gjennomgang av omfang og eventuelle budsjettmessige implikasjoner. Departementet har nå Arbeids- og velferdsdirektoratets anbefalinger til vurdering, og vil orientere Stortinget på egnet måte om det videre arbeidet med Prosjekt 1.

Budsjettforslag 2014

Basert på estimater og usikkerhetsanalyser foretatt som del av KS2-vurderingen, er prosjektkostnadene for Prosjekt 1 beregnet som følger (tall i tusen 2012-kroner):

	Total	2012	2013	2014	2015
Forventet (P50)	1 510 000	183 488	620 398	566 092	140 022
Øvre ramme (P85)	1 750 000	200 000	719 003	668 719	162 278

Justert til 2014-priser foreslås en bevilgning for 2014 på 701,44 mill. kroner, hvorav 124,8 mill. kroner er departementets usikkerhetsavsetning. Arbeidsdepartementet vil i forbindelse med revi-

dert nasjonalbudsjett for 2014 komme tilbake til eventuelle budsjettkonsekvenser av den replanlegging som det er redegjort for over.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 45

NAV-evalueringen blir slutført i 2013.

Det foreslås ingen bevilgning i 2014.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres, kan nyttes under post 21

Arbeidet med IKT-modernisering i arbeids- og velferdsforvaltningen fortsetter i 2014.

Det foreslås bevilget 701,44 mill. i 2014.

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	10 655 999	10 482 400	10 850 430
21	Spesielle driftsutgifter	25 553	28 800	29 810
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	252 686	241 430	247 220
70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte, <i>kan overføres</i>	214 338	201 735	208 800
Sum kap. 0605		11 148 576	10 954 365	11 336 260

Overført fra 2012 til 2013:

Post 01: 276 254 000 kroner

Post 21: 1 394 000 kroner

Post 45: 7 109 000 kroner

Post 70: 79 152 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for gjennomføringen av sentrale deler av arbeids- og velferdspolitikken på statlig side. Arbeids- og velferdsetaten ledes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Arbeids- og velferdsdirektoratet ivaretar også oppgaver som direktorat for kommunale sosiale tjenester og på levekårsområdet.

Rapportering om Arbeids- og velferdspolitikken er gitt under de aktuelle hovedmålene under resultatområde 2 Arbeid og velferd, jf. også resultatområde 3 Pensjon. For omtale av utfordringer, strategier og tiltak vises det også til omtalen under resultatområde 2.

Budsjettforslag 2014**Post 01 Driftsutgifter**

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Arbeids- og velferdsetaten.

Driftsbudsjettet til Arbeids- og velferdsetaten har de senere årene blitt betydelig styrket for å

bidra til en god gjennomføring av arbeids- og velferdspolitikken. I 2014 foreslås ytterligere styrking av driftsbudsjettet. Bevilgningsforslaget innebærer samlet sett en økning på 368 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett for 2013, inkludert lønns- og prisjustering for 2014.

Nedenfor følger omtale av de viktigste endringene i Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning.

En vesentlig del av styrkingen er knyttet til kompensasjon for økte drifts- og forvaltningsutgifter som følge av IKT-moderniseringen. IKT-moderniseringen skal over tid gi grunnlag for å redusere antall årsverk som benyttes i ytelsesforvaltningen i Arbeids- og velferdsetaten. Denne gevinsten vil imidlertid først komme når de nye systemene er tatt i bruk og de eksisterende systemene er faset ut. Når nye systemer tas i bruk parallelt med at en må drifte eksisterende systemer, vil det i en overgangsperiode føre til økte årlige drifts- og forvaltningsutgifter. For 2014 foreslås det derfor å øke driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten med 100 mill. kroner.

Tolketjenesten i Arbeids- og velferdsetaten styrkes. Styrkingen bidrar til å møte et økende behov for tolketjenester innenfor undervisning, arbeid og annen samfunnsdeltakelse. Styrkingen av tolkeområdet vil innebære at flere får tolkehjelp, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013).

Driftsbevilgningen foreslås også økt som følge av forslag om utvidet aldersgruppe for garantiordningen for unge med nedsatt arbeidsevne, jf. omtale av satsing på oppfølging av ungdom utenfor arbeid og utdanning i del I under pkt. 2.2.1 og under del II, programkategori 09.30.

Personellressursene i etaten foreslås økt som følge av endret tiltakssammensetning og flere tiltaksplasser til personer med nedsatt arbeidsevne. Det vises til omtale under kap. 634, post 76.

Forsøk med lønnstilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger, trappes opp. Det foreslås å øke bevilgningen under kap. 605, post 01 for økt oppfølging fra etatens side. Det vises til nærmere omtale under kap. 634, post 76 og kap. 2651, post 70.

Ordnningen med funksjonsassistanse i arbeidslivet gjøres om til en permanent rammestyrte ordning under kap. 634, ny post 79. I den forbindelse økes driftsbevilgningen til Arbeids- og velferdsetaten. Det vises til nærmere omtale under kap. 634, postene 21 og 79.

Ifølge en EU-forordning skal all utveksling av trygdeinformasjon mellom EU/EØS-land skje ved bruk av elektroniske dokumenter. Prosjektet EESSI skal innfri de kravene som følger av EU-forordningen. EESSI ble midlertidig stanset i 2012, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013). Det er satt av midler på Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning til gjenoppstart av prosjektet sommeren 2014.

Driftsbevilgningen økes slik at innbetaling av arbeidsgiveravgift på pensjonspremie til Statens pensjonskasse er i samsvar med regelverket. Det vises til tilsvarende økning for budsjettåret 2013, jf. Prop. 149 S (2012–2013) og Innst. 470 S (2012–2013).

Forvaltningsansvaret for helserefusjoner ble overført fra Arbeids- og velferdsetaten til Helsedirektoratet fra 1. januar 2009, og det har skjedd en gradvis overføring av oppgaver. Det foreslås derfor å redusere bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende økning på Helse- og omsorgsdepartementets område, kap. 720, post 01.

Det foreslås bevilget 10 850,4 mill. kroner i 2014.

Som følge av bevilgninger under kap. 3605, post 04 og post 05 øker kap. 605, post 01 tilsvarende.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 418, 19. mars 2013

I forbindelse med behandlingen av Prop. 7 L (2012–2013) vedtok Stortinget følgende romertallsvedtak, jf. Romertallsvedtak II i Innst. 245 L (2012–2013):

«Regjeringen bes sikre at kun de opplysninger som er eksplisitt nevnt i lovverk eller forskrift kan hentes inn gjennom masseinnhenting.»

Masseinnhenting er regulert i en ny § 21-4 d i folketrygdloven, der det i første ledd bokstav b er regnet opp hvilke opplysninger som kan gjøres til gjenstand for masseinnhenting. Ifølge paragrafen andre ledd kan det ved forskrift bestemmes at masseinnhenting skal kunne omfatte også andre opplysninger enn de som er regnet opp i første ledd bokstav b, forutsatt at de nye opplysningene er av samme art som de som er nevnt i loven. Selv om det etter dette vil gå fram av lov eller forskrift hvilke opplysninger som kan gjøres til gjenstand for masseinnhenting, vil det kunne oppstå tvil om tolkingen av bestemmelsene. Departementet vil sørge for at dette blir fulgt opp i rundskriv og retningslinjer slik at opplysninger kun innhentes i samsvar med bestemmelser i lov eller forskrift.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen nyttes bl.a. til utgifter til ordningen med tilretteleggingsgaranti og ulike tiltak i tilknytning til ordningen med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte.

Arbeids- og velferdsdirektoratet vil i 2014 arbeide med å utvikle en ny løsning for elektronisk kommunikasjon av helseopplysninger mellom Arbeids- og velferdsetaten og sykmelder, som tilrettelegger for at oppfølgingsplan fra arbeidsgiver kan sendes sykmelder elektronisk.

Det foreslås bevilget 29,81 mill. kroner i 2014.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen nyttes bl.a. til ordinære IT-investeringer i Arbeids- og velferdsetaten, bl.a. til utskifting og oppgradering av utstyr som ikke lenger tilfredsstiller gjeldende krav til funksjonalitet og driftssikkerhet, samt til utskifting av programvare.

Det foreslås bevilget 247,22 mill. kroner i 2014.

Post 70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte, kan overføres

Formålet med ordningen med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte, også kalt Raskere tilbake, er å bidra til redusert sykefravær ved at personer som mottar sykepenger blir raskere tilbakeført til arbeidslivet. Ordningen skal stimulere spesialisthelsetjenesten til å etablere nye tilbud rettet mot sykemeldte arbeidstakere og legge til rette for at Arbeids- og velferdsetaten kan tilby arbeidsavklaring, oppfølging og arbeidsrettet rehabilitering samt behandlingstilbud for personer med lettere psykiske lidelser og/eller sammensatte lidelser. Ordningen er rettet mot brukere med ulike bistandsbehov, fra mindre tilretteleggingsbehov til mer omfattende og sammensatt problematikk. Det utvikles tverrfaglige prosjekter lokalt som bidrar til å styrke samarbeidet mellom aktører på helsesiden og Arbeids- og velferdsetaten.

I 1. halvår 2013 ble det gjennomført om lag 1 700 plasser i gjennomsnitt innenfor Arbeids- og velferdsetatens tilbud. Ordningen har bidratt til å utvide og videreutvikle tilbudet for sykemeldte. Tjenestene i spesialisthelsetjenesten og i Arbeids-

og velferdsetaten gir til sammen stor variasjon i tilbudet. International Research Institute of Stavanger (IRIS) har evaluert ordningen, der det foreligger to delrapporter. Den ene delrapporten er en tjenestestudie som omhandler kartlegging av tilbudene og organisering. Den andre delrapporten omhandler aktørers erfaringer og synspunkter om oppfølging av sykemeldte og ordningen raskere tilbake (aktørstudien). Funn er bl.a. at et flertall av respondentene gir uttrykk for at kompetanse om inkluderende arbeidsliv bør spres til helsepersonell, det bør utvikles modeller for tettere samarbeid mellom helsetjenesten og Arbeids- og velferdsetaten, og raskere tilbake-tilbudene trenger bedre tilgang til forskningsbasert kunnskap om hva som er effektivt for tilbakeføring. Det er ikke gjennomført noen effektundersøkelse i denne evalueringen.

Metodeutviklingsprosjekt innen arbeidsrettet rehabilitering avsluttes ved årsskiftet 2013/2014. Prosjektet evalueres av ECON. Sluttrapport fra evalueringen vil etter planen foreligge i etterkant av prosjektet, jf. omtale under kap. 634 post 76.

Ordningen Raskere tilbake vil bli vurdert nærmere i forbindelse med forhandlingene om ny IA-avtale.

Det foreslås bevilget 208,8 mill. kroner i 2014.

Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Administrasjonsvederlag	21 726	22 365	22 110
02	Refusjoner m.m.	24		
04	Tolketjenester	3 309		2 300
05	Oppdragsinntekter mv.	68 145		52 300
06	Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag	21 478	22 000	23 000
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	17 464		
16	Refusjon fødselspenger	92 369		
17	Refusjon lærlinger	136		
18	Refusjon sykepenger	241 246		
	Sum kap. 3605	465 897	44 365	99 710

Post 01 Administrasjonsvederlag

Post 01 består av vederlag for etatens administrasjon av enkelte andre ytelser enn folketrygdens egne ytelser.

Kildene for administrasjonsvederlag er:

- Fellesordningen for Tariffestet Pensjon
- Kommunale tilleggsytelser
- Statens pensjonskasse
- Refusjon fra EU

Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Pensjonstrygden for sjømenn har sagt opp avtale om kjøp av tjenester fra Arbeids- og velferdsetaten. Bevilgningen på kap. 3605, post 01 foreslås redusert med 1 mill. kroner. Bevilgningen på kap. 605, post 01 foreslås redusert tilsvarende.

Det foreslås bevilget 22,11 mill. kroner i 2014.

Post 02 Refusjoner mm.

Under post 02 inntektsføres refusjoner fra forskningsinstitusjoner som får utarbeidet spesielle dataleveranser fra etaten mv. Kap. 605, post 21 kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 04 Tolketjenester

Under post 04 regnskapsføres inntekter fra tolkeoppdrag som skal dekkes av andre instanser enn folketrygden. Arbeids- og velferdsetaten kan over-

skride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Det ble ikke bevilget på denne posten i 2013. Kap. 605, post 01 oppjusteres i tråd med bevilgningen på kap. 3605, post 04 for 2014.

Det foreslås bevilget 2,3 mill. kroner i 2014.

Post 05 Oppdragsinntekter mv.

Under post 05 inntektsføres bl.a. oppdrag, fremleie og kantinesalg i Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Det ble ikke bevilget på denne posten i 2013. Kap. 605, post 01 oppjusteres i tråd med bevilgningen på kap. 3605, post 05 for 2014.

Det foreslås bevilget 52,3 mill. kroner i 2014.

Post 06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag

Ved søknad om offentlig fastsettelse og endring av barnebidrag skal hver av partene i bidragsaker, dersom begge foreldrene er bosatt i Norge, betale gebyr. Gebyr ilegges bare dersom inntekten deres overstiger en fastsatt grense, som pr. 1. juli 2013 er 235 100 kroner. Gebyrets størrelse er fastsatt til ett rettsgebyr.

Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Det foreslås bevilget 23 mill. kroner i 2014.

Kap. 606 Trygderetten

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
01	Driftsutgifter	66 630	65 278	66 100
	Sum kap. 0606	66 630	65 278	66 100

Overført fra 2012 til 2013:
Post 01: 3 270 000 kroner

Allmenn omtale

Trygderetten er en uavhengig ankeinstans som skal treffe avgjørelser om enkeltpersoners rettighe-

ter og plikter etter lov om folketrygd m.fl., jf. lov av 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten.

Trygderetten er formelt sett ingen domstol, men har mange trekk til felles med de alminnelige domstolene. Trygderetten kan ikke instrueres av noe annet organ om avgjørelsene, og Trygderettens leder kan ikke instruere retten i den enkelte

sak. Trygderettens kjennelser kan bringes inn for de alminnelige domstolene med lagmannsretten som første instans.

Rapport

Sakstilgangen til Trygderetten ble halvert i perioden 2004–2009. I 2009 var saksinngangen på 2 329 saker. Saksinngangen i 2010 og 2011 var noe høyere enn i 2009. I 2011 var saksinngangen på 2 738 saker. I 2012 falt saksinngangen noe, til 2565 saker.

Saksbeholdningen pr. 1. januar 2012 var på 762 saker. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2012 var på 4,1 måneder, en økning fra 2011 på 0,3 måneder. Målsettingen er en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på mindre enn 4 måneder. Saksbehandlingstiden varierer noe fra område til

område. Om lag 83 pst. av sakene i 2012 ble behandlet innen seks måneder.

76 pst. av alle kjennelser fra Trygderetten var med full grunngeving i 2012, mot 75 pst. i 2011. I alle andre saker ble det gitt en forenklet grunngeving der det går fram hva retten særlig har lagt vekt på i sin avgjørelse. Alle saker avgjort i Trygderetten har dermed en selvstendig begrunnelse.

Trygderetten omgjorde 13,7 pst. av sakene som ble behandlet i 2012. 10,5 pst. av sakene ble opphevet og returnert til ny behandling, i hovedsak fordi sakene var for dårlig opplyst. I de resterende sakene ble tidligere vedtak stadfestet.

Trygderettens kjennelser kan bringes inn for domstolene med lagmannsretten som første instans. I 2012 er det avsagt 38 dommer. Staten ble frifunnet i 26 saker, mens Trygderettens kjennelser ble opphevet eller kjent ugyldige i 12 saker.

Sakstilgang, avgang og restanser 2004–2012

	2004	2009	2010	2011	2012
Innkomne saker	5 280	2 329	2 637	2 738	2 565
Avgjorte saker	5 730	2 419	2 612	2 563	2 753
Restanser	1 902	739	764	946	762

Strategier og utfordringer for 2014

Trygderetten skal avsi kjennelser i overensstemmelse med de lover og regler som gjelder. Trygderetten skal behandle og avgjøre sakene slik at vilkårene som er stilt til behandlingen i lov om anke til Trygderetten er oppfylt.

Trygderetten skal avgjøre sakene med en forsvarlig saksbehandlingstid, og behandle og avgjøre sakene på en slik måte at det gir tillit både hos den ankende part og ankemotparten.

Saksinngangen til Trygderetten forventes å ligge på om lag 2 700 saker i 2013. For 2014 forventes saksinngangen å øke noe, til anslagsvis

2 800 saker. Et sentralt mål for Trygderetten er å avgjøre sakene i takt med økningen i saksinngangen.

Det er viktig at Trygderetten avsier prinsipielle kjennelser, som er retningsgivende for forvaltningen, og at Trygderetten koordinerer egen praksis.

Budsjettforslag 2014

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Trygderetten.

Det foreslås bevilget 66,1 mill. kroner i 2014.

Kap. 3606 Trygderetten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
16	Refusjons fødselspenger, Trygderetten	539		
18	Refusjon sykepenger	1 221		
	Sum kap. 3606	1 760		

Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	272 837	290 670	324 510	11,6
	Sum kategori 09.20	272 837	290 670	324 510	11,6

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-24	Statens egne driftsutgifter	38 602	60 620	63 740	5,1
60-69	Overføringer til kommune- forvaltningen	170 576	163 330	191 720	17,4
70-89	Andre overføringer	63 659	66 720	69 050	3,5
	Sum kategori 09.20	272 837	290 670	324 510	11,6

Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
21	Spesielle driftsutgifter	38 602	60 620	63 740	
63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>	170 576	163 330	191 720	
70	Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>	53 462	56 190	58 160	
74	Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner m.v.	10 197	10 530	10 890	
	Sum kap. 0621	272 837	290 670	324 510	

Overført fra 2012 til 2013:
Post 21: 834 000 kroner
Post 63: 17 024 000 kroner
Post 70: 2 371 000 kroner

Kap. 621 omfatter bevilgninger til utvikling av sosiale tjenester i kommunene og tiltak for sosial inkludering i regi av frivillige organisasjoner på Arbeidsdepartementets område. Bevilgningene

forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet, som ivaretar oppgaver på sosial- og levekårsområdet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen går til tiltak for å legge til rette for kompetanse- og kvalitetsutvikling i de sosiale tjenestene i kommunene. Størsteparten av midlene går til å dekke drift av Arbeids- og velferdsdirektoratets og Fylkesmannens kompetanse- og kvalitetsutviklingstiltak i kommuner og NAV-kontor knyttet til kvalifiseringsprogrammet, sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte på kap. 621, post 63.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har et særlig ansvar for kompetanseutvikling i de sosiale tjenestene i kommuner og NAV-kontor, og skal bidra til at tjenestene blir forvaltet på en forsvarlig måte. Fylkesmannen er hovedkontakt for kvalifiseringsprogrammet i fylkene og samarbeider med NAV fylke om oppfølgingen av programmet.

I 2012 og 2013 er det gjennomført en rekke tiltak for at alle i målgruppen for kvalifiseringsprogrammet skal bli vurdert for deltakelse, og at de som fyller lovens vilkår skal få tilbud om et individuelt tilrettelagt arbeidsrettet program. Det er bl.a. arrangert fagmøter mellom aktørene på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå, samt opplæring i sosialtjenesteloven med forskrift og rundskriv. Fylkesmannsembetene rapporterer at hovedinntrykket er at det arbeides godt med programmet i NAV-kontorene. Opplæringen ser ut til å ha økt forståelsen av programmet som en rettighet, og kvaliteten på programmene har blitt bedre. Det framkommer samtidig at enkelte NAV-kontor og kommuner prioriterer programmet lavt. Tiltak for at alle i målgruppen for kvalifiseringsprogrammet skal bli vurdert for deltakelse og at de som fyller vilkårene i loven skal få tilbud om program, skal derfor også prioriteres i 2014. Kvalifiseringsprogrammet vil være tema for landsomfattende tilsyn i 2013 og 2014 (se omtale nedenfor).

Andre viktige innsatsområder i 2012 og 2013 har vært boligsosialt arbeid, økonomisk rådgivning, tiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier og innsats overfor unge i risikosoner. Kompetanse- og utviklingstiltak knyttet til disse områdene videreføres i 2014. For nærmere omtale av innsatsen se kap. 621, post 63.

Da lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen trådte i kraft 2010, ble det etablert tilsyn med tjenestene. Fylkesmennene og Statens helsetilsyn har gjennom tilsyn avdekket regelbrudd og svakheter ved styringen av de

sosiale tjenestene ved NAV-kontorene. Resultatene har ført til oppfølging av enkeltkommuner og har blitt benyttet som grunnlag for landsomfattende opplærings- og kvalitetsutviklingsprogram i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet og fylkesmennene. Dette gjelder også resultatene fra tilsynet i 2012, som gjaldt kommunenes og NAV-kontorenes rutiner for å sikre at barns behov blir kartlagt og individuelt vurdert ved behandling av søknader om økonomisk stønad til familier. I 2013 gjennomføres landsomfattende tilsyn med kommunens forvaltning av kvalifiseringsprogrammet. Det kontrolleres at programmet gjøres tilgjengelig for de brukerne som trenger det. Helsetilsynet oppfordrer kommuner og NAV-kontor om fortløpende å bruke tilsynsrapportene som grunnlag for læring og systematisk gjennomgang av om praksis er i samsvar med lovens krav.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har i juni 2013 revidert deler av rundskriv til lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen. Opplæring i loven med utgangspunkt i dette rundskrivet vil fortsette inn i 2014. Fylkesmannen har det lokale ansvaret for opplæringen.

Deler av bevilgningen går til å dekke driftsutgifter til enkelte landsdekkende nasjonale tiltak på sosialtjenesteområdet.

Den landsdekkende økonomirådstelefonen, 800GJELD, som ble opprettet i 2009, gjør økonomisk rådgivning lettere tilgjengelig og bidrar til at personer med økonomiske problemer kommer raskere i gang med å finne en løsning. Tjenesten gir enkel rådgivning med sikte på hjelp til selvhjelp. Tjenesten omfatter nå også oppfølgingssamtaler. En brukerundersøkelse viser at brukerne opplever god tilgjengelighet og god service hos 800GJELD. Tjenesten har økt folks bevissthet og er et viktig bidrag i arbeidet med økonomisk rådgivning. Tjenesten styrkes i 2014 gjennom også å la publikum ta skriftlig kontakt med servicesenteret.

Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer Handlingsplan mot menneskehandel (2011–2014). Innsatsen har som mål å gi bistand og beskyttelse til ofre for menneskehandel og bidra til selvhjulpenhet gjennom bl.a. aktivisering og arbeidstrening. NAV Grünerløkka har hatt et særskilt ansvar for ofre for menneskehandel med innvilget refleksjonsperiode siden 2006. Også i Bergen kommune er det tverretattlig innsats overfor mennesker i prostitusjon og ofre for menneskehandel. NAV Grünerløkka og Bergen kommunes arbeid med ofre for menneskehandel er evaluert i 2012. Innsatsen videreføres i 2014.

Budsjettforslag 2014

Posten styrkes med 1 mill. kroner som et ledd i et tilskudd for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret, styrkes.

Det foreslås bevilget 63,74 mill. kroner i 2014.

Post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, kan overføres

Bevilgningen går til kompetanse- og utviklingstiltak og prosjekter i kommunene rettet mot sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Kommunene har ansvar for viktige fellesoppgaver for å sikre alle innbyggere gode levekår. Bevilgningen har de senere årene blitt styrket som ledd i innsatsen mot fattigdom.

Som et ledd i en forsterket innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier, foreslås tilskuddet for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret styrket med 20 mill. kroner i 2014. Se omtale nedenfor.

Som et ledd i en områdesatsing i indre Oslo øst, foreslås det satt av 4 mill. kroner på Arbeidsdepartementets budsjett til utvikling av sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Miljøverndepartementet.

Tiltak for å inkludere flere vanskeligstilte i arbeid

I 2009 ble det i et samarbeid mellom Arbeids- og velferdsdirektoratet og Kriminalomsorgens sentrale forvaltning igangsatt et treårig nasjonalt forsøk med formål å finne fram til modeller som sikrer innsatte integrerte tjenesteforløp, kontinuitet og tettere individuell oppfølging i overgang fra fengsel til frihet. Sju lokale fengsler og NAV-kontor har deltatt i forsøket som i all hovedsak ble avsluttet i 2012. Fire delprosjekter som i 2013 har testet ut større bruk av videokonferanseutstyr som ledd i samarbeidet med hjemkommunene til innsatte, avsluttes i løpet av 2013. Det leveres en tilleggsrapport om disse erfaringene i desember 2013. Forsøket evalueres. Det foreligger en rapport fra prosjektperioden i august 2013, og det skal avgis en tilleggsrapport i 2014 med utgangspunkt i intervju og oppfølging av innsatte etter prosjektslutt. Med utgangspunkt i erfaringene fra forsøket skal det i 2014 arbeides videre med nasjonal implementering av modeller og rutiner for samarbeid.

Høsten 2010 ble det igangsatt et treårig forsknings- og utviklingsprosjekt hvor formålet er

å utvikle kunnskapsbaserte metoder for oppfølging av deltakere i kvalifiseringsprogrammet. Et viktig mål for prosjektet er å samle kunnskap som kan bidra til å videreutvikle metoder for oppfølging av andre vanskeligstilte grupper på arbeidsmarkedet. Modellen som anvendes har betegnelsen «Helhetlig, prinsippstyrt, metodisk tilnærming (HPMT)» og bygger bl.a. på erfaringer fra tidligere forsøk med tett individuell oppfølging av personer med sammensatte behov. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med utvalgte fylkesmannsembeter og NAV-kontor, og er innrettet mot veiledere som jobber med oppfølging av deltakere i kvalifiseringsprogrammet. Statusrapporter fra prosjektperioden viser at programmet har en klar positiv effekt på utøvelsen av oppfølgingsarbeidet og veiledernes opplevelse av egen profesjonalitet.

Foreløpige data fra en evaluering av prosjektet indikerer også positiv, signifikant effekt på brukernes overgang til arbeid. Utprøvningsfasen i prosjektet ble avsluttet 30. juni 2013 og sluttrapporten ventes å være klar i løpet av 2013. I 2014 vil det bli arbeidet videre med integrasjon og tilpasning av de metodiske komponentene i arbeidet med kompetanseutvikling i arbeids- og velferdsforvaltningen. Metodikken anses relevant både for arbeidet med kvalifiseringsprogrammet og i tilpasset, avgrenset form, for andre brukergrupper avhengig av bistandsbehov.

Boligsosialt arbeid

I 2003 ble det opprettet en tilskuddsordning til oppfølgingstjenester i bolig i kommunene. Formålet med ordningen er å styrke og utvikle de ordinære tjenestene i kommunene for å bedre ivareta den enkeltes behov for oppfølging i bolig. Målgruppen er bostedsløse og rusmiddelmissbrukere. Tilskuddsordningen har siden 2010 hatt benevnelsen tilskudd til boligsosialt arbeid.

Ved utgangen av 2012 mottok 103 kommuner/bydeler tilskudd til 111 tiltak gjennom ordningen. Rapporteringen fra kommunene viser at midlene har bidratt til at nærmere 3 800 personer har mottatt oppfølgingstjenester. Det ytes et bredt spekter av tjenester, herunder råd og veiledning, bistand til å skaffe bolig og etablering i boligen, praktisk bistand/miljøtiltak i hjemmet, økonomisk rådgivning, helsefremmende tiltak og arbeids-, aktivitets- og fritidstiltak. Om lag 30 pst. av tjenestemottakerne var unge i alderen 18–25 år. Mange har behov for bistand til å finne egnet bolig, og tett oppfølging for å gjennomføre videregående opplæring, delta i arbeidsrettede tiltak eller ordinært arbeid.

Oppfølgingstjenester i bolig er et viktig virkemiddel for å forebygge begjæringer og utkastelser fra bolig. Kommunene oppgir at oppfølgingstjenester i bolig har hindret utkastelser av bolig for om lag 500 personer.

Høsten 2012 ble det i samarbeid med Diakonhjemmets Høgskole startet en videreutdanning i metodisk boligsosialt arbeid. Formålet er økt kompetanse for å sikre brukerne et mest mulig helhetlig tjenestetilbud. Videreutdanningstilbudet skal evalueres.

Det meldes i rapporteringen fra kommunene både om utfordringer knyttet til mangel på midlertidige og egnede varige boliger, samt utfordringer knyttet til kompetanse og kapasitet til oppfølging i bolig.

Tilskudd til boligsosialt arbeid videreføres i 2014. Regjeringen varslet i Meld. St. 17 (2012–2013) en ny nasjonal strategi for boligsosialt arbeid. Strategien skal utarbeides i 2013 og gjelde fra 2014.

Økonomi- og gjeldsrådgivning

Siden 2004 har det vært gjennomført en rekke tiltak for å utvikle kvaliteten på kommunenes tilbud til personer med økonomi- og gjeldsproblemer. Formålet er å bidra til at enkeltpersoner og familier med økonomiske problemer og gjeldsbyrder får kontroll og styring over egen økonomi. Økonomisk rådgivning er en obligatorisk tjeneste i NAV-kontorene. Den har i utgangspunktet alle kommunens innbyggere som målgruppe, men er også et viktig virkemiddel for å unngå eller redusere bruk av økonomisk sosialhjelp.

I 2013 er det gitt tilskudd til 21 interkommunale nettverk, som involverer 107 kommuner, for å stimulere til samarbeid mellom små kommuner og til utvikling av tjenestene. Ett av nettverkene omfatter alle kommuner i Nord-Trøndelag. Erfaringene fra nettverkene og en evaluering fra 2010 viser at det gir god effekt å samordne ressursene på området gjennom interkommunale nettverk. Kunnskapsoverføring, redusert sårbarhet og økt forebygging trekkes fram som suksesskriterier. Det er derfor et mål å øke antall interkommunale prosjekter. Tilskudd til interkommunale nettverk har resultert i gode rådgivningsprosjekter og bidrar til å styrke tjenestetilbudet regionalt. For de minste kommunene er det trolig eneste mulighet til å opprettholde et adekvat tilbud til befolkningen. Tilskuddsmidlene videreføres i 2014.

Økonomisk rådgivning inngår som en sentral del av NAV-kontorets kommunale tjenester. Økonomisk rådgivning krever god, og i enkelte tilfel-

ler spesialisert, kompetanse, noe som krever et tilpasset og differensiert opplæringsopplegg. Fortsatt økt fokus på økonomisk rådgivning i NAV-kontoret vil også kunne føre til økt etterspørsel etter økonomirådgivningstjenester i kommunene. For å møte dette behovet, vil økonomiske rådgivere også i 2014 tilbys kurs, samlinger og faglige fora. Se omtale av økonomirådstelefon, 800GJELD, under kap. 621, post 21.

Innsats mot fattigdom blant barn og barnefamilier

I 2005 ble det etablert en tilskuddsordning for å stimulere til tiltak i kommunene for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og unge. Målgruppen for tiltak er barn, unge og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret. Formålet med ordningen er å styrke det sosiale og forebyggende arbeidet i kommunene, utvikle nye tiltak overfor målgruppen, utvikle tiltak og virkemidler som styrker det helhetlige oppfølgings- og veiledningsarbeidet overfor lavinntektsfamilier, og å bedre koordinering av tiltak og samarbeid og samhandling med andre tjenesteområder.

Tilskuddsordningen ble styrket i 2007 og 2008. I 2013 er det fordelt midler til 85 kommuner og bydeler. De fleste tiltakene er rettet inn mot sosial inkludering av barn, unge og barnefamilier. Ferie- og fritidsaktiviteter er prioritert. Det er også gitt støtte til leksehjelp, utstyrsbanker i kommunen og til å utarbeide handlingsplaner. Tiltak for barn og unge med foreldre som deltar i kvalifiseringsprogram er prioritert. Flere kommuner/NAV-kontor har også mottatt midler til utvikling av helhetlig oppfølgingsprogram med sikte på å få foreldrene ut i arbeid samtidig som barna får nødvendig oppfølging. Som en følge av Helsetilsynets landsomfattende tilsyn i 2012, som viste at barnas situasjon ikke er tilstrekkelig kartlagt ved behandling av søknader om økonomisk stønad, er tiltak som bidrar til å sikre barneperspektivet tydeligere prioritert i søknader om og ved fordeling av tilskudd for 2013.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har i samarbeid med Helsedirektoratet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Fylkesmannen gitt støtte til større satsinger som Sjumilssteget i Troms og Talenter for framtida i Telemark.

En evaluering av tilskuddsordningen fra 2009 viser at ordningen har bidratt til inkludering av barn og unge i ulike aktiviteter og på sosiale arenaer. Det er blitt økt bevissthet i kommunene om fattigdom og sosial eksklusjon blant barn og unge.

Tiltakene har gitt rom for å arbeide forebyggende og utvikle nye tiltak. Evalueringen pekte på utfordringer knyttet til forankring av tiltakene i kommunene, og behov for en mer helhetlig innsats for å bedre situasjonen for barn og unge i disse familiene.

I 2013 har Arbeids- og velferdsdirektoratet satt i gang et forarbeid med en pilot for oppfølgingsprogram for lavinntektsfamilier. Det vil bli gjennomført en kunnskapsoppsummering som vil foreligge i 2014. På bakgrunn av denne vil direktoratet eventuelt sette i gang en pilot som vil bli systematisk fulgt opp og evaluert.

Direktoratet styrker innsatsen for å formidle kunnskap og spre erfaringer om fattigdom blant barn og unge, og tiltak og virkemidler. Det legges vekt på å øke kunnskapen om sosiale tjenester og hvordan bestemmelsene i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen kan anvendes og bidra til å forebygge og redusere fattigdom blant barn og unge.

Regjeringen er opptatt av at også barn i familier som mottar sosialhjelp skal kunne være aktive og delta i fritidsaktiviteter. Det er bakgrunnen for at hensynet til barn er løftet tydeligere fram i det nye rundskrivet om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen. Det framgår av rundskrivet at kostnader til alminnelige fritidsaktiviteter skal inngå i livsoppholdet. Fordi kunnskapen om regelverket ikke har vært god nok alle steder, har Arbeids- og velferdsdirektoratet iverksatt opplæring i hvordan det nye rundskrivet skal forstås og hva det vil si at man skal ta hensyn til barna. Helseilsynet gjennomfører landsomfattende tilsyn med de sosiale tjenestene i NAV-kontorene, herunder fokuseres det på NAV-kontorenes oppfølging av barnefamilier.

For å understøtte barns muligheter til aktivitet og deltakelse vil Regjeringen øke tilskuddet for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret med 20 mill. kroner til samlet 45 mill. kroner. Det skal legges vekt på tiltak som bidrar til aktivitet og deltakelse blant utsatte barn og unge, herunder individuelle aktivitetstilskudd og etablering av utstyrsbanker.

Innsats overfor utsatte unge

Som et ledd i innsatsen mot fattigdom ble det i 2008 igangsatt et utviklingsarbeid overfor barn og unge i risikosoner. Målgruppen for satsingen er ungdom 15-25 år. Innsatsen konsentreres om ungdom som står i fare for eller har falt ut av videregående opplæring, utvikler kriminell adferd eller tes-

ter ut rusmidler, og minoritetsungdom. Innsatsen tar utgangspunkt i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen og skal bidra til å iverksette modellforsøk og utviklings- og kompetansetiltak. I tiltaksporteføljen inngår 13 kommuner, samt tre interkommunale prosjekter. Utviklingsarbeidet videreføres i 2014.

Satsingen er under evaluering. Den første evalueringsrapporten fra 2012 viser at 29 pst. av deltakerne ser ut til å fortsette på skole etter prosjektslutt, 28 pst. deltar på tiltak i regi av NAV-kontoret (mot 7 pst. før prosjektdeltakelse), mens 19 pst. er i hel- eller deltidsarbeid (mot 3 pst. før prosjektdeltakelse). Kun 4 pst. er helt ledige etter prosjektdeltakelse, mot 30 pst. forut for prosjektdeltakelse.

Evalueringen viser at tett og tidlig oppfølging, kombinert med skreddersydde tiltak og samarbeid med skole- og helsesektoren, fører til at færre faller fra. Det er særlig seks innsatsområder som er sentrale: klar prioritering og god forankring av arbeidet lokalt, regelmessig samarbeid på system- og ledernivå, tverrfaglig samarbeid på saksbehandlernivå, tett oppfølging av ungdommene, oppfølging av skole og arbeidsplass og trygge og lite stigmatiserende møtepunkter mellom ungdom og NAV-kontoret. Evalueringsfunnene legges til grunn for det videre arbeidet. Sluttrapport fra evalueringen vil foreligge i 2015.

Et viktig utviklingsområde er samordning av tjenester og tiltak mellom NAV-kontor, videregående opplæring, Oppfølgingstjenesten og andre kommunale tjenester. Erfaringene fra Ny GIV Oppfølgingsprosjektet viser behov for tett oppfølging av ungdom som ofte har sammensatte behov. Arbeids- og velferdsdirektoratet har med bakgrunn i disse erfaringene etablert forsøk med NAV-veiledere i videregående skoler i Stavanger, Tromsø og Jessheim. Forsøket er tverrsektorielt forankret. Forsøket evalueres.

En hovedutfordring i arbeidet med utsatt ungdom er at mange har sammensatte livsutfordringer og har behov for helhetlig og koordinert bistand. For å møte denne utfordringen fikk fylkesmennene i 2013 i oppdrag å bedre koordineringen av tjenester rettet mot barn og unge med sammensatte problemer. Tverrsektorielt samarbeid skal understøttes ved bruk av eksisterende arenaer eller ved å etablere nye, tverrsektorielle arenaer for kompetanse- og erfaringsutveksling på fylkesnivå. I 2013 fikk fylkesmennene og NAV fylke i oppdrag å iverksette kompetansehevende tiltak og legge til rette for erfaringsutveksling om oppfølging av ungdom.

Nordlandsprosjektet, Ungdom i svevet, ble avsluttet som prosjekt i 2010. Prosjektet høstet gode erfaringer. Fylkesmennene skal i samarbeid med NAV fylke formidle og videreføre erfaringene ut til de lokale NAV-kontorene, kommunene og fylkeskommunen. Fylkesmannen i Nordland og Universitetet i Nordland har en særlig pådriver- og veilederrolle.

Samarbeid mellom forskning, utdanning, praksis og brukere

I perioden 2006–2011 ble det i et samarbeid mellom Arbeidsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet gjennomført et forsøk med nye samarbeidsformer mellom forskning, utdanning og praksis i sosialtjenesten (HUSK). I tilknytning til forsøket ble det også gjennomført et samarbeid om fag- og kompetanseutvikling i fem kommuner som opprettet NAV-kontor i 2009 med formål å styrke utviklingen av en helhetlig, felles arbeidsmetodikk i NAV-kontorene og tilrettelegge for utvikling av en mer kunnskapsbasert praksis. Evalueringen av forsøkene viste at det er gjort verdifulle erfaringer og fremskaffet kunnskap som bør følges opp videre. Dette gjelder ikke minst erfaringer med nye former for brukermedvirkning.

Programmet «Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontorene» ble igangsatt første tertial 2013. Programmet er fireårig og skal baseres på et samarbeid mellom forskning, utdanning, praksis og brukere. Hovedformålet er å bidra til god kompetanse og kvalitet i det samlede tjenestetilbudet i NAV-kontorene, herunder både kommunale og statlige ansvarsområder og oppgaver. NAV-kontorenes oppfølging av personer med sammensatte behov skal ha et særskilt fokus, og satsingen skal bidra til at disse mottar helhetlig bistand med inkludering i arbeid og samfunnsnivå som mål. Programmet er forankret på fylkesnivå i et samarbeid mellom Fylkesmannen og NAV fylke. Tre fylkesprosjekter er etter søknad valgt ut til å delta: Østfold/Buskerud, Sør-Trøndelag og Rogaland. Programmet videreføres i 2014.

Regjeringen viser i Meld. St. 13 (2011–2012) til at man tar sikte på å etablere et program i regi av Norges Forskningsråd (NFR) for praksisrettet forskning for helse- og velferdstjenestene. NFR har i 2013 tildelt midler til fire prosjekter innenfor den nye satsingen *Praksisrettet FoU for helse- og velferdstjenestene (PraksisVel)*. Jf. omtale under kap. 601, post 50. Det vises også til omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kunnskapsdepartementet.

Budsjettforslag 2014

Posten foreslås styrket med 19 mill. kroner i 2014 for å styrke tilskuddet for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier som er i kontakt med de sosiale tjenestene i NAV-kontoret.

Posten foreslås styrket med 4 mill. kroner som et ledd i en områdesatsing i indre Oslo øst.

Det foreslås bevilget 191,72 mill. kroner i 2014.

Post 70 Frivillig arbeid, kan overføres

Bevilgningen går til frivillige organisasjoner og private stiftelser som utfører arbeid for vanskeligstilte. Disse fungerer som talerør for sosialt og økonomisk vanskeligstilte og utfører likemanns- og selvhjelpsarbeid. Enkelte organisasjoner tilbyr tjenester og tiltak til målgruppen. Utviklingen av et levende og godt samfunn forutsetter at organisasjoner for sosialt og økonomisk vanskeligstilte deltar. Egenorganisering bidrar til bredere deltakelse i samfunnet og legger bedre grunnlag for fellesskap.

Som et ledd i å styrke og videreutvikle dialogen og samarbeidet med frivillige organisasjoner ble det i 2008 etablert et kontaktutvalg mellom Regjeringen og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Kontaktutvalget hadde tre møter i 2012 og ett møte i første halvår 2013. Det er etablert et samarbeidsforum for organisasjonene som deltar i Kontaktutvalget. Samarbeidsforum er sekretariat for organisasjonene i Kontaktutvalget. Forumet er en arena for erfaringsutveksling og dyktiggjøring i samfunnsdebatt og deltakelse, og stimulerer til samarbeid mellom organisasjonene. Batteriet, som er et landsdekkende ressurscenter i regi av Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, er sekretariat for Samarbeidsforum. Det er etablert Batterier i Bergen, Trondheim, Bodø og Kristiansand. Batteriene driver hjelpe- og støttearbeid for organisasjoner og til etablering av nye organisasjoner, og er i kontakt med et stort nettverk av organisasjoner lokalt.

Det ble i 2008 etablert en ordning for tilskudd til drift av organisasjoner som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon, og til prosjekter/aktiviteter i regi av frivillige organisasjoner. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som opplever fattigdom og står i fare for sosial eksklusjon. Formålet er å styrke mulighetene for egenorganisering, selvhjelpsaktiviteter, brukerinnflytelse og interessepolitisk arbeid. I tillegg til driftsstøtte til Samarbeidsforum med Kontaktutvalget og Batteriene, er det i 2013 gitt driftsstøtte til 17 organisasjoner og tilskudd til 21 prosjekter. Gjennom

driftsstøtten til ulike organisasjoner er mulighetene for egenorganisering og selvhjelpsaktiviteter for mange sosialt og økonomisk vanskeligstilte styrket. I 2012 ble det foretatt en gjennomgang av tilskuddsregelverket for støtte til frivillige organisasjoner. Revidert regelverk er gjort gjeldende fra 2013. Batteriene og Samarbeidsforum med Kontaktutvalget og organisasjoner som tidligere har fått tilskudd gjennom Stortingets budsjettvedtak eller gjennom tildelingsbrev skal, etter en vurdering av om de fortsatt oppfyller vilkårene for støtte, prioriteres ved fordeling av tilskudd. Prosjekter som er rettet inn mot kjerneområdet for tilskuddsordningen, dvs. egenorganisering, selvhjelpsaktiviteter, brukerinnflytelse og interessepolitisk arbeid, og prosjekter i regi av brukerorganisasjoner og egenorganiserte, er gitt en klarere prioritering.

I 2011 ble det etablert en tilskuddsordning for å stimulere til utvikling av sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører som retter sin virksomhet mot bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon. Et viktig formål med ordningen er å bidra til at egenorganiserte som har erfart fattigdom og sosial og økonomisk eksklusjon, stimuleres til utvikling av sosialt entreprenørskap, der kompetanse og erfaringsbasert kunnskap er relevant. Målgruppen er sosialt og økonomisk vanskeligstilte som enten opplever eller står i fare for å oppleve fattigdom og sosial eksklusjon. I alt sju virksomheter som jobber mot fattigdom og sosial eksklusjon har mottatt tilskudd i perioden 2011–2013. Tilskudd til sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenører videreføres i 2014. Det skal innenfor rammen for denne ordningen gis mulighet for å søke om utviklingstilskudd. Formålet med utviklingstilskudd er å stimulere til utvikling av gode ideer og forretningsmodeller for søkere som er eller vil bli sosiale entreprenører knyttet til fattigdomsfeltet.

I 2005 ble det etablert en tilskuddsordning med formål å stimulere til utvikling av nye tiltak og metoder for aktivisering og arbeidstrening av personer med liten eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet i regi av frivillige organisasjoner. Tiltakene skal gi lavterskeltilbud om aktivisering og arbeidstrening som et ledd i målet om å gi alle muligheter til å komme i arbeid, samt bidra til å bedre levekårene for de vanskeligst stilte. Målgruppen er personer som står svært langt fra arbeidsmarkedet, og som i mange henseender er sosialt ekskludert. Siktemålet vil for enkelte være rehabilitering, inkludering og økt livskvalitet, mens andre vil kunne nyttiggjøre seg av mer arbeidsrettede tiltak med sikte på integrering i arbeidslivet. En evaluering av tilskuddsordningen

i 2008 viser at tiltakene bidrar til at personer som ønsker seg aktivisering og arbeidstrening, men som ikke mestrer terskelen i vanlige arbeidsmarkedstiltak, får et tilbud. Tiltakene omfatter et bredt spekter av tiltak fra sosial trening og hverdagsmestring til mer arbeidsrettede tiltak. Tilskuddsordningen ble styrket i 2009. I 2013 er det tildelt tilskudd til 40 prosjekter. Det er gitt tilskudd til tiltak bl.a. i regi av Kirkens Sosialtjeneste, Stiftelsen Kirkens Bymisjon, Frelsesarmeenes Rusomsorg og Røde Kors. Tilskuddsmidlene videreføres i 2014.

Budsjettforslag 2014

Det foreslås bevilget 58,16 mill. kroner i 2014.

Post 74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner mv.

Det har vært gitt tilskudd til pensjonistenes organisasjoner i en årrekke. For å etablere et klarere regelverk for ordningen, ble det utarbeidet et utkast til forskrift for tilskudd til pensjonistenes organisasjoner. Saken har vært på offentlig høring med frist 10. juli 2012. Forskrift om tilskudd til pensjonistenes organisasjoner trådte i kraft 31. oktober 2012 med virkning fra og med 2013.

Tilskuddsordningen skal gi økonomiske bidrag til pensjonistorganisasjoners drift og eldrepolitiske arbeid. Målet er økt engasjement og aktivitet på området. Målgruppen for tilskuddsordningen er landsdekkende pensjonistorganisasjoner som har som formål å fremme eldrepolitiske interesser, herunder pensjonistenes sosiale, økonomiske, helsemessige og kulturelle interesser, og styrke pensjonistenes stilling i samfunnet.

Forskriften angir enkelte nærmere vilkår for tilskudd.

Tilskuddsordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner for 2013 ble lyst ut med søknadsfrist 10. desember 2012. Det kom inn ni søknader fra landsdekkende pensjonistorganisasjoner: Forsvarets seniorforbund, Jernbanepensjonistenes forbund, Landslaget for offentlige pensjonister, Pensjonistforbundet, Politiets pensjonistforbund, Postens pensjonistforbund, Seniorsaken, Statens vegvesens pensjonistforbund og Telepensjonistenes pensjonistforbund.

Alle organisasjonene ble innvilget tilskudd fordelt forholdsmessig etter antall medlemmer.

Direktoratet skal føre kontroll med at tilskuddsmidlene benyttes etter forutsetningene, jf. Stortingets bevilgningsreglement § 10 andre ledd.

Budsjettforslag 2014

Det foreslås bevilget 10,90 mill. kroner i 2014.

Kap. 3621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
02	Inntekter sosiale tjenester og inkludering	262		
	Sum kap. 3621	262		

Bevilgningen under kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering, post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overskrides mot tilsvarende

merinntekter under kap. 3621, post 02, jf. romertallsvedtak II.

Programkategori 09.30 Arbeidsmarked

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
634	Arbeidsmarkedstiltak	7 064 484	7 449 600	7 679 740	3,1
635	Ventelønn	140 890	125 000	85 000	-32,0
	Sum kategori 09.30	7 205 374	7 574 600	7 764 740	2,5

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-24	Statens egne driftsutgifter	222 203	213 600	145 400	-31,9
60-69	Overføringer til kommune- forvaltningen			23 800	
70-89	Andre overføringer	6 983 171	7 361 000	7 595 540	3,2
	Sum kategori 09.30	7 205 374	7 574 600	7 764 740	2,5

Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
21	Forsøk, utviklingstiltak m.v., <i>kan overføres</i>	81 313	88 600	60 400	
60	Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser i Oslo kommune				23 800
76	Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>	6 983 171	6 244 470	6 310 330	
77	Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>			1 053 530	1 207 800
78	Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser			63 000	41 410
79	Funksjonsassistanse i arbeidslivet				36 000
	Sum kap. 0634	7 064 484	7 449 600	7 679 740	

Overført fra 2012 til 2013:

Post 21: 35 490 000 kroner

Post 76: 152 570 000 kroner

Allmenn omtale

De arbeidsrettede tiltakene utgjør en viktig del av innsatsen for å få flere i arbeid. Tiltakene kan benyttes for å avklare arbeidsevne, å øke mulighetene for overgang til inntektsgivende arbeid, eller å gi et meningsfullt arbeid til personer som har vanskeligheter med å få arbeid på ordinære lønns- og arbeidsbetingelser.

Samlet gir departementets forslag til satsing på arbeidsrettede virkemidler en ramme på 7 679,74 mill. kroner for 2014 under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, jf. omtale under de enkelte postene nedenfor. I tillegg kommer behovet for tilsgnsfullmaktene på 3 286,29 mill. kroner.

Post 21 Forsøk, utviklingstiltak mv., kan overføres

Rapport

Midlene under kap. 634, post 21 disponeres av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Midlene ble i 2012 og 2013 benyttet til forsøk med funksjonsassistenter i arbeidslivet, arbeids- og utdanningsreiser, tilretteleggingstilskudd for rekruttering av arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne, servicehund, TV av og med psykisk utviklingshemmede (Empo TV) og ulike utrednings- og forsøksprosjekter, herunder Arbeids- og velferdsdirektoratets program FARVE – Forsøksmidler ARbeid og VElferd. Fra 2013 er arbeids- og utdanningsreiser postert på kap. 634, post 78.

Det ble i 2012 iverksatt et landsomfattende forsøk med tilretteleggingstilskudd for rekruttering av arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne. Målgruppen for forsøket er personer med nedsatt arbeidsevne som står utenfor arbeidslivet. Gjennom tilretteleggingstilskuddet vil arbeidsgiver kunne få dekket eventuelle kostnader forbundet med ulike tilpasninger i arbeidssituasjonen. Det kan også ytes tilskudd til kurs og kortere opplæringstiltak. Det vil videre kunne dekke utgifter til kjøp av gjenstander og arbeidshjelpemidler, slik det er innenfor den eksisterende ordningen for sykmeldte arbeidstakere.

Formålet med forsøksordningen funksjonsassistanse i arbeidslivet er å gjøre det lettere for personer med sterk fysisk funksjonsnedsettelse å være i arbeid. Ordningen innebærer at en assistent bistår den enkelte med hjelp til praktiske gjøremål i arbeidssituasjonen. Pr. juli 2013 var det om lag 120 brukere i forsøksordningen. Ordningen

foreslås gjort permanent fra 1. januar 2014, og utvidet til også å omfatte ledsaging av blinde og svaksynte i arbeidssituasjonen, jf. omtale under post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet.

Det ble i 2011 satt av 5 mill. kroner til prøveordning med servicehund. Formålet med forsøksprosjektet er å kartlegge og vurdere nytte og behov for servicehunder i et samfunnsøkonomisk perspektiv, herunder om dette skal være et offentlig ansvar. Forarbeidet med å inkludere deltakere i prosjektet er nå avsluttet for seks brukere. Totalt er det ønskelig med 8 deltakere. Gjennomføring av prosjektet inndeles i to puljer. Første pulje med fire deltakere starter opp i oktober 2013. Hundeskolen forbereder opptrening av ytterligere fire hunder som blir klare til overtakelse av brukere våren 2014. Prosjektperioden skal være av to års varighet fra hunden er utlevert til brukeren. Det innebærer at siste pulje avslutter prosjektperioden våren 2016. Evaluering av prosjektet gjennomføres umiddelbart etter at prosjektet er gjennomført.

Bevilgningen til programmet FARVE – Forsøksmidler ARbeid og VElferd – fordeles av Arbeids- og velferdsdirektoratet til innhentede tilbud og forslag til prosjekter. I løpet av 2012 ble det publisert 22 rapporter under dette programmet. Blant prosjektene som er blitt avsluttet siden 4. kvartal 2012, kan nevnes:

- En oppfølgingsundersøkelse av kvaliteten i arbeidsevnevurdering. Denne rapporten viste at kvalitetsarbeidet mot slutten av 2011 og begynnelsen av 2012 var noe bedre enn den første tiden etter innføringen av metoden, men at det fremdeles vil være et stykke å gå før gjennomføringen av arbeidsevnevurderinger er tilfredsstillende. Proba gjennomførte undersøkelsen.
- Et forsøk har utviklet arbeidsplasser for unge med aspergers syndrom. Det skjedde i samarbeid mellom Statped Vest, NAV Arbeidsrådgiving og arbeidsmarkedsbedriften A2G, m.fl.
- En analyse av opplæringstiltak for innvandrere viste at overgangen til arbeid økte noe, og mest for kvinner. Effektene var små og det var en tendens til at ledighetsperiodene ble forlenget når man inkluderte tiden opplæringen tok (ISF og Frisch). En evaluering av oppfølging av sykmeldte konkluderer med at det sannsynligvis ikke kan påvises noen effekt på sykefraværet av dialogmøter, rapportering, kontroller og sanksjoner (SINTEF).

Budsjettforslag 2014

Arbeids- og velferdsdirektoratet fordeler via FARVE-programmet midler til forsøk og ekstern forsknings- og utredningsvirksomhet. Det skal legges særlig vekt på evaluering av forsøk og utviklingsarbeid i etaten. Hensikten med bevilgningen er å bidra til politikk- og kunnskapsutvikling på prioriterte deler av arbeids- og velferdsområdet. Ny kunnskap skal formidles slik at den kan bidra til kompetanseutvikling i etaten. Bevilgningen til FARVE skal i 2014 bl.a. brukes til evaluering av et randomisert kontrollert forsøk med individuell jobbstøtte (IPS).

Regjeringen foreslår å videreføre bevilgningen på 25 mill. kroner fra 2013 til forsøksprosjektet med tilretteleggingstilskudd for arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne.

For omtale av bevilgningen til ordningen med funksjonsassistanse vises det til post 79 nedenfor.

Det foreslås bevilget 60,4 mill. kroner i 2014.

Post 60 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser i Oslo kommune

Oslo kommune fortsetter sin kommunale ordning fram til implementering av nytt landsdekkende regelverk 1. september 2014. Oslo kommune vil fram til dette tidspunktet kompenseres for ressursbehovet knyttet til arbeids- og utdanningsreiser som dekkes innenfor regelverket for den statlige ordningen, samt administrasjonsutgifter knyttet til dette, jf. omtale under kap. 634, post 78 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser. Disse kostnadene er beregnet til om lag 23,8 mill. kroner i 2014.

Det foreslås bevilget 23,8 mill. kroner i 2014.

Post 76 Tiltak for arbeidssøkere, kan overføres

Arbeidsmarkedstiltak skal tildeles ut fra den enkeltes individuelle behov for arbeidsrettet bistand, uavhengig av hvilken målgruppe personen tilhører eller hvilke ytelser personen mottar. Arbeids- og velferdsetaten har en stor portefølje av arbeidsrettede tiltak som kan tildeles personer med behov for bistand for å komme i arbeid.

Noen tiltaksformer av lengre varighet og med tettere oppfølging er forbeholdt personer med nedsatt arbeidsevne. For nærmere beskrivelse av de ulike arbeidsrettede tiltakene vises det til omtale i Prop. 1 S (2012–2013).

Som et ledd i oppfølgingen av stortingsmeldingen Flere i arbeid, Meld. St. 46 (2012–2013), vil Regjeringen se nærmere på bruken og innretningen av arbeidsmarkedstiltakene for personer med nedsatt arbeidsevne. I et pågående utviklingsarbeid for å bedre kvaliteten i de arbeidsrettede tiltakene vil det bli utviklet et system for å følge opp og kontrollere innholdet i tiltakene og resultatene av tiltakene. For å få flere personer med nedsatt arbeidsevne i arbeid, vil det bli lagt til rette for å opprette flere tiltaksplasser innenfor ordinært arbeidsliv. Regjeringen ønsker også at flere ideelle organisasjoner kan bli leverandører av arbeidsrettede tiltak. Det vil bli satt i gang et arbeid med å forenkle regelverket for arbeidsmarkedstiltakene slik at tiltakene kan bli lettere å ta i bruk.

Rapport

Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at det var en gjennomsnittlig samlet tiltaksgjennomføring på om lag 72 250 plasser i 2012. Dette er gjennomsnittlig om lag 1 000 flere tiltaksplasser enn planlagt nivå. Tabellen under viser antall gjennomførte tiltaksplasser for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne de siste tre årene, samt planlagt tiltaksnivå for 2013.

Antall gjennomførte tiltaksplasser for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne. Gjennomsnitt for året. 2010 – 2012. Plantall for 2013.

	2010	2011	2012	2013 ¹
Ledige	18 500	15 900	16 850	16 000
Personer med nedsatt arbeidsevne	49 800	48 400	46 400	45 800
Varig tilrettelagt arbeid (post 77 fra 2013)	8 500	8 800	9 000	9 200
Sum	76 800	73 100	72 250	71 000

¹ Planlagt tiltaksnivå etter revidert nasjonalbudsjett 2013

I Prop. 1 S (2012–2013) ble det bevilget midler som, gitt visse forutsetninger om tiltakenes sammensetning og priser, i utgangspunktet skulle gi rom for en gjennomsnittlig gjennomføring av om lag 70 700 plasser for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne på post 76 og post 77. I revidert nasjonalbudsjett ble det bevilget midler for ytterligere 300 tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne, noe som gir et planlagt tiltaksnivå på totalt 71 000 tiltaksplasser i 2013. I tillegg gir et forsøk med arbeidsavklaringspenger som lønnstilskudd ytterligere 150 tiltaksplasser.

For å sikre fleksibilitet ble det i 2013 lagt til grunn et intervall rundt måltallet for tiltaksgjennomføringen i departementets styringsdialog med Arbeids- og velferdsetaten. Ordningen videreføres i 2014.

Fra 2013 budsjetteres tiltakene varig tilrettelagt arbeid og produksjonsverksted på egen post under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid, jf. kap. 634, post 77.

Arbeidsdepartementet har en løpende avtale med Frisch-senteret for å få forskningsbasert analyse av effektene av tiltak for personer med nedsatt arbeidsevne. Avtalen har varighet frem til august 2014, med mulighet for forlengelse i to år.

En bred evaluering av tiltakseffekter er under publisering. For personer med nedsatt arbeidsevne kan det være en utfordring å bli værende i arbeid over tid. Resultater fra evalueringen bekrefter funn fra tidligere evalueringer om at tiltak som medfører rask formidling til ordinært arbeidsliv også bidrar til at personer med nedsatt arbeidsevne blir i jobb over tid.

Ordinær utdanning kan ha god effekt på overgang til arbeid. Siden utdanning ofte går over lang tid, vil effekten komme først på relativt lang sikt. En mer omfattende evaluering av utdanningstilskuddet er under arbeid.

Frisch-senteret bidrar også i et randomisert forsøk i regi av Arbeids- og velferdsetaten, hvor målet er rask formidling til ordinært arbeid og tett oppfølging av personer med nedsatt arbeidsevne. Forsøket iverksettes i 1. halvår 2014.

Arbeids- og velferdsetaten har igangsatt et utviklingsarbeid for å styrke kvaliteten på de arbeidsrettede tiltakene for personer med nedsatt arbeidsevne. Arbeidet innebærer bl.a. en gjennomgang av rutiner for gjennomføring og oppfølging av arbeidsrettede tiltak og utvikling av statistikk for bedre måling av resultatoppnåelse for de ulike tiltakene.

Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne ble iverksatt i 2012 og forsterket og videreført med nye tiltak i 2013. Hovedmålgrup-

pen omfatter aldersgruppen under 30 år. SINTEF har fått i oppdrag å evaluere iverksettingen av jobbstrategien. Rapporten vil foreligge ved utgangen av året.

I alt 900 tiltaksplasser ble avsatt til jobbstrategiens målgruppe i 2012 og 2013. I tillegg prioriteres gruppen under 30 år innenfor etatens totale tiltaksinnsats. 40 øremerkede stillinger er tilført Arbeids- og velferdsetaten til gjennomføring av jobbstrategien. Det er utviklet informasjonsmateriell og kompetanseprogram for arbeidsgivere og NAV-ansatte. Et forsøk med tilretteleggingstilskudd til arbeidssøkere ble startet opp 1. januar 2012 og er videreført i 2013. Ordningene med funksjonsassistanse i arbeidslivet og arbeids- og utdanningsreiser, ble tilført nye midler gjennom jobbstrategien både i 2012 og 2013, jf. nærmere omtale under kap. 634, post 78 og 79.

Arbeids- og velferdsetaten gjennomfører prosjektet JussRessurs i regi av Arbeidslivsenteret i Oslo og Akershus i 2013 for å synliggjøre unge med nedsatt funksjonsevne som en ressurs i jurist- og advokatbransjen.

Statistikk fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at i underkant av 50 pst. av jobbstrategiens målgruppe deltar til enhver tid i arbeidsrettede tiltak. 54 pst. av strategiens målgruppe var i arbeid seks måneder etter at de ikke lenger var registrert hos Arbeids- og velferdsetaten. Dette er 12 prosentpoeng høyere enn for gruppen med nedsatt arbeidsevne. Ifølge Statistisk sentralbyrå har det vært en positiv utvikling i sysselsettingen blant funksjonshemmede menn under 40 år, hvor sysselsettingen har økt signifikant fra 2012 til 2013. Undersøkelsen viser også en økning i sysselsettingen blant funksjonshemmede i aldersgruppen 15-66 år fra 41 pst. til 43 pst., men denne økningen er ikke statistisk signifikant.

For å øke jobbmulighetene i offentlig sektor for unge med nedsatt funksjonsevne har Arbeidsdepartementet i 2013 igangsatt et samarbeidsprosjekt med to statlige etater, Arbeidstilsynet og Statens Pensjonskasse, samt kommunene Sandnes, Bergen, Sarpsborg og Lindesnes. Prosjektet gjennomføres i nært samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten og Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet. Det tas sikte på kompetansespredning til andre offentlige virksomheter. Prosjektet vurderes videreført i 2014. Se Del I for mer omtale av Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne.

I 2013 ble det innført ny garanti for helt ledig ungdom i alderen 20-24 år, med behov for bistand for å komme i arbeid. Garantien innebærer godkjent aktivitetsplan innen en måned etter at perso-

nen hadde fått et oppfølgingsvedtak fra NAV-kontoret. Garantien ble iverksatt fra 2. halvår 2013, jf. Prop. 1 S (2012–2013). Arbeids- og velferdsdirektoratet har utfordringer knyttet til å utarbeide statistikk over ventetider fra oppfølgingsvedtak til godkjent aktivitetsplan. Arbeidsdepartementet har derfor ikke statistikk som kan belyse etatens måloppnåelse knyttet til den nye garantiordningen for helt ledige unge. Departementet vil komme tilbake til Stortinget med rapportering på måloppnåelse.

I 2013 ble det også innført ny garanti for ungdom 20-24 år med nedsatt arbeidsevne. Denne garantien innebar et mål om at 90 pst. i gruppen til en hver tid skulle ha en godkjent aktivitetsplan. Denne garantien ble iverksatt fra 1. januar 2013. Statistikken for måling av måloppnåelse for denne garantien er også forsinket. Departementet vil også her komme tilbake til Stortinget med rapportering på måloppnåelse.

Stønad til livsopphold mv. til tiltaksdeltaker, den såkalte individstønaden, finansieres over kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak. Stønaden gir en inntekt i tiltaksperioden for personer som ikke mottar andre livsoppholdsytelser. Individstønaden tildeles for de dagene vedkommende deltar i et arbeidsrettet tiltak, og kan stimulere til aktivitet eller arbeidserfaring for unge som ellers ville vært passive. På den andre siden kan stønaden føre til at det blir mindre attraktivt å fullføre videregående skole. Det er behov for økt kunnskap om individstønadens insentiveffekter for unge. Derfor vil departementet sette i gang et forskningsprosjekt om hvordan individstønaden påvirker unges tilpasning til utdanning og arbeidsliv.

For å synliggjøre Arbeids- og velferdsetatens fordeling av tiltaksressursene og oppfølgingen av særskilte arbeidssøkergrupper, rapporteres det i det følgende separat om gjennomføringen av tiltak for henholdsvis ledige og personer med nedsatt arbeidsevne for 2012 og 1. halvår 2013.

Gjennomføring av tiltak for ledige

I 2012 gjennomførte Arbeids- og velferdsetaten om lag 16 900 tiltaksplasser i gjennomsnitt for ledige. I 1. halvår 2013 ble det gjennomført om lag 17 800 tiltaksplasser i snitt. Dette er 1 400 færre plasser enn i samme periode året før.

Den arbeidsrettede bistanden skal tilpasses den enkelte arbeidssøkers behov. Samtidig skal utsatte grupper som ungdom, innvandrere fra land utenfor EØS-området og langtidsledige prioriteres ved inntak til arbeidsmarkedstiltak. I 2012 utgjorde personer under 20 år om lag 3,4 pst. av

alle registrerte ledige. Samtidig var om lag 12,3 pst. av deltakerne i tiltak for ledige under 20 år. Dette indikerer at de yngste arbeidssøkerne er prioritert i tråd med ungdomsgarantien som skal gi tilbud om arbeidsmarkedstiltak til ungdom under 20 år som står uten arbeid eller skoleplass.

I 2012 utgjorde 20-24-åringer 14,7 pst. av alle registrerte ledige. Samtidig utgjorde 20-24-åringene 19,5 pst. av deltakerne i arbeidsmarkedstiltak for ledige.

Arbeidsdepartementet har samarbeidet med Kunnskapsdepartementet om forsøk med utvikling av opplæringsmodeller for voksne arbeidssøkere uten fullført videregående opplæring. Forsøksperioden varte i tre år med avslutning i 2013.

Erfaringer så langt viser positive resultater med hensyn til samarbeidet mellom fylkeskommunen og NAV-fylke om målgruppen og om etablering av gode opplæringsmodeller. Prosjektet evalueres av Proba Samfunnsanalyse. Utdanningsdirektoratet har hatt ansvar for oppfølgingen av utprøvingene. Utdanningsdirektoratet vil følge opp resultatene av forsøkene med en plan for erfaringsspredning høsten 2013.

Innvandrere er en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, og utgjorde 36 pst. av de registrerte ledige i 2. kvartal 2013. Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå har innvandrere fra Afrika høyest ledighet med 12,4 pst. I samme periode utgjorde innvandrerne 44 pst. av alle deltakere i tiltak for ledige. Det var flere innvandrerkvinner enn -menn som deltok på arbeidsmarkedstiltak.

Det er etablert en langtidsledighetsgaranti som skal sikre personer med langvarige ledighetsperioder tilbud om arbeidsrettet tiltak i Arbeids- og velferdsetaten. Garantien omfatter personer med minst toårig arbeidssøkerperiode og seks måneders sammenhengende ledighet. Rapportering fra Arbeids- og velferdsdirektoratet har vist svakere måloppnåelse for langtidsledighetsgarantien enn forutsatt. Tall for april 2013 viser at garantien er oppfylt for bare 15 pst. av målgruppen. Det ble gjennomført en undersøkelse av Arbeids- og velferdsdirektoratet i april 2013, som viste at 57 pst. hadde deltatt på tiltak i løpet av den siste toårsperioden.

Gjennomføring av tiltak for personer med nedsatt arbeidsevne

I 2012 ble det gjennomført i gjennomsnitt om lag 55 400 tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne. I 1. halvår 2013 var tilsvarende tall om lag 55 900 hvorav 46 700 tiltaksplasser på post 76 og 9 200 tiltaksplasser på post 77, jf kap. 634, post

77 for øvrig omtale av tiltakene varig tilrettelagt arbeid og produksjonsverksted. Det vises for øvrig til omtale av personer med nedsatt arbeidsevne under del I, punkt 3 Sentrale utviklingstrekk.

Arbeids- og velferdsetaten har gjennomført en betydelig innsats overfor personer med psykiske lidelser, bl.a. som ledd i oppfølgingen av Opptrappingsplan for psykisk helse, og gjennom Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse (2007–2012). Regjeringens Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016) videreutvikler innsatsen i Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse (2007–2012). Målet er at personer med psykiske lidelser skal leve verdige liv, gjennomføre utdanning og delta i arbeidslivet.

Kvalifiseringsprogrammet retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Programmet skal bidra til at flere kommer i arbeid, og er en lovpålagt oppgave for kommunene. Den som fyller vilkårene i loven har rett til et individuelt tilpasset program og en tilhørende kvalifiseringsstønad. Arbeidsmarkedstiltak i statlig eller kommunal regi inngår som viktige elementer i programmet. Antall deltakere i programmet ved utgangen av 1. tertial 2013 var om lag 6 100.

I perioden fra 2008 til 1. kvartal 2013 var det i overkant av 13 900 personer som gjennomførte eller planmessig avsluttet programmet. Av disse gikk 47 pst. til ordinært arbeid eller et løp med arbeid som mål. For nærmere omtale, se hovedmål 4 og del I, 3 Sentrale utviklingstrekk.

Forsøk med tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger ble i 2013 igangsatt i Hordaland, Oslo, Vest-Agder og Østfold. Forsøket skal gå over fem år, og det er avsatt 150 plasser til forsøket i 2013. Unge mottakere av arbeidsavklaringspenger prioriteres, og både arbeidstaker og arbeidsgiver får tett oppfølging av Arbeids- og velferdsetaten. Regjeringen forventer at dette forsøket, sammen med Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne, skal bidra til at flere unge får en varig forankring i arbeidslivet. Forsøket blir evaluert når det gjelder gjennomføring og effekter. En sentral problemstilling er i hvilken grad lønnstilskudd, kombinert med utvidet adgang til midlertidig ansettelse og utvidet oppfølging av arbeidstaker og arbeidsgiver, fører til økt sjanse for å få jobb og bli i jobb for personer med nedsatt arbeidsevne.

Forsøk med tidsubestemt lønnstilskudd (TULT) ble igangsatt i fem fylker i 2007. Fra 2008 er tiltaket gjort landsdekkende. Målgruppen for tiltaket er personer i og utenfor arbeidslivet som

har vesentlig og varig nedsatt arbeidsevne, hvor alternativet kan være uførepensjonering. Dette gjelder personer med varig nedsatt arbeidsevne på grunn av helsemessige og sosiale årsaker. Deltakelse på tiltaket krever at NAV-kontoret har gjennomført en arbeidsevnevurdering og at andre tidsavgrensede tiltak har vært prøvd eller vurdert. Tiltaket hadde i gjennomsnitt om lag 2 300 deltakere i 2012.

Målet med tidsubestemt lønnstilskudd er å redusere tilgangen til uførepensjon og andre langvarige stønadsløp. Regjeringen har i Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid lagt fram en strategi for å sikre at flere med varig nedsatt arbeidsevne skal kunne være i inntektsgivende arbeid. Tiltak rettet mot arbeidsgiver vil her være et viktig virkemiddel. Andre nordiske land som Sverige og Danmark har et betydelig høyere omfang av varige/langvarige lønnstilskudd for personer med nedsatt arbeidsevne. Regjeringen har innhentet erfaringer fra andre land og vil vurdere disse nøye, bl.a. hvordan man skal unngå at lønnstilskudd fører til fortrenningseffekter i arbeidsmarkedet. Avgrensning av målgruppen til bare å omfatte personer som ikke har tilknytning til arbeidslivet vil være et mulig tiltak. Regjeringen vil også vurdere å innføre et opplegg med jevnlig revurdering av deltakerne på tiltaket med sikte på overgang til ordinær jobb uten tilskudd. Etter en slik gjennomgang tar Regjeringen sikte på å gjøre tidsubegrenset lønnstilskudd til en permanent ordning.

Forsøk med metodeutvikling innen tiltaket arbeidsrettet rehabilitering, med sikte på inkludering av flere personer med nedsatt arbeidsevne i arbeidslivet, avsluttes i 2013. Det vil komme noe regnskapsmessig etterslep i 2014. Forsøket vil bli evaluert.

I forsøk med kjerneoppgaver i NAV legges det opp til at Arbeids- og velferdsetaten i større grad gjennomfører avklarings- og oppfølgingstjenester i egen regi, som alternativ til kjøp av slike tjenester i form av tiltak fra eksterne leverandører. Forsøket ble iverksatt i 1. halvår 2013.

Budsjettforslag 2014

Det foreslås bevilget 6 310,33 mill. kroner i 2014. Det er tatt hensyn til tilsagnsfullmakter som gir tilatelse til å inngå forpliktende avtaler om utbetaling av midler i foregående og påfølgende budsjettår.

Forslaget til bevilgning under post 76 må ses i sammenheng med omtalen under hovedmål 1 Et arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Gitt visse forutsetninger om arbeidsmarkedstiltakenes sammensetning og priser, foreslår Regjeringen et tiltaksnivå på om lag 14 000 plasser for ledige, og om lag 56 700 plasser for personer med nedsatt arbeidsevne i 2014. Dette gir et nivå på 70 700 tiltaksplasser, som er en videreføring av tiltaksnivået fra saldert budsjett 2013. Av tiltaksplassene for personer med nedsatt arbeidsevne finansieres 9 200 plasser under kap. 634, post 77.

I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2013 økte Regjeringen tiltaksnivået med 600 plasser i snitt for 2. halvår 2013. Det store antallet personer med nedsatt arbeidsevne tilsier at det vil være et stort behov for arbeidsrettet bistand for denne gruppen også i 2014. Det er viktig å unngå lang ventetid på tiltaksplass. Regjeringen foreslår at innsatsen for personer med nedsatt arbeidsevne styrkes med om lag 2 000 flere plasser i 2014 sammenliknet med saldert budsjett 2013. Økningen gir også ytterligere rom for å ta i bruk ordinært arbeidsliv som tiltaksarena for denne gruppen. Tiltaksnivået for ledige reduseres samtidig med om lag 2 000 plasser sammenliknet med saldert budsjett 2013. Reduksjonen har sammenheng med forventninger om en stabil arbeidsmarkedssituasjon framover.

Regjeringen foreslår å trappe opp antall deltakere i forsøket med tilskudd til arbeidsgivere som ansetter personer som har rett til arbeidsavklaringspenger, fra et gjennomsnittsnivå på 150 plasser i 2013 til 400 plasser i 2014. Disse tiltaksplassene kommer i tillegg til den øvrige satsingen på arbeidsrettede tiltak for personer med nedsatt arbeidsevne. Det er omdisponert 33,5 mill. kroner fra kap. 2651, post 70 som fordeler seg med 20,1 mill. kroner på bevilgning og 13,4 mill. kroner på tilsagnsfullmakt til regnskapsmessig etterslep for aktiviteten i 2014 med utbetaling i 2015, jf. omtale under kap. 2651, post 70.

Samlet tiltaksnivå for ledige og personer med nedsatt arbeidsevne på post 76 og post 77, inkludert tiltaksplasser knyttet til forsøk med arbeidsavklaringspenger, er på 71 100 i 2014.

I tillegg til bevilgningen i 2014 kommer behovet for tilsagnsfullmakter på 2 590,68 mill. kroner. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser som gjennomføres i 2014, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2015, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2014/2015. Tabellene nedenfor oppsummerer ressursbehov, bevilgning og tilsagnsfullmaktene det er redegjort for over.

Behovet for bevilgning og tilsagnsfullmakter under kap. 634, post 76 i 2014

	Kap. 634, post 76 (i mill. kroner)
Totalt ressursbehov i 2014 (behovet for midler knyttet til all tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2014, uavhengig av utbetalingstidspunkt)	6 331,25
- Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2014 og utbetales i 2015	837,44
+ Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2013 og utbetales i 2014	816,52
= Totalt bevilgningsbehov i 2014	6 310,33

Nærmere om behovet for tilsagnsfullmakter i 2014

	Kap. 634, post 76 (i mill. kroner)
Behovet for tilsagnsfullmakt for å opprettholde tiltaksnivået over årsskiftet 2014/2015	1 753,24
+ Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2014 og utbetales i 2015	837,44
= Totalt behov for tilsagnsfullmakt 2014	2 590,68

Nærmere om enkelte satsinger knyttet til arbeidsmarkedstiltakene

Det vises til omtale av arbeidsmarkedspolitikken innretning under Hovedmål 1 Et arbeidsmarked med høy sysselsetting, lav ledighet og et inkluderende arbeidsliv.

Som en del av oppfølgingen av Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid, vil det bli igangsatt ulike utviklingsprosjekter og forsøk. Det er særlig behov for å se på hvordan *kvaliteten* i attføringsarbeidet og *resultatene* av innsatsen kan forbedres. Det vil bl.a. skje gjennom å utvikle bedre rutiner for oppfølging og kontroll av kvaliteten og innholdet i tiltakene, og gjennom forsøk med resultatbasert finansiering som gjør at det lønner seg for leverandørene av arbeidsmarkedstiltak å få flere med nedsatt arbeidsevne i jobb.

Det er iverksatt et forsøk med resultatbasert finansiering knyttet til oppfølging av personer med nedsatt arbeidsevne fra 2. halvår 2013. Hensikten med forsøket vil være å prøve ut om økonomiske incentiver har effekt når det gjelder å stimulere tiltaksarrangører til innsats som bidrar til at flere med nedsatt arbeidsevne kommer over i arbeid. Det vil også iverksettes et forsøk med en særskilt oppfølgingsmetodikk kalt supported employment fra 1. halvår 2014. Målet er tidlig utplassering og tett oppfølging av personer med nedsatt arbeidsevne, som skal sikre ordinært arbeid og jobbfastholdelse.

Å stimulere til deltakelse i arbeidslivet er viktig for å nå regjeringens ambisjoner knyttet til målene om et inkluderende arbeidsliv, fattigdomsbekjempelse og et inkluderende samfunn. Jobbstrategi for personer med nedsatt funksjonsevne, iverksatt 1. januar 2012, skal understøtte disse målene ved å legge til rette for at flere med nedsatt funksjonsevne kommer i arbeid. Arbeidet bygger bl.a. på avtalen om et inkluderende arbeidsliv og avtalens delmål 2 om å øke yrkesdeltakelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne. Jobbstrategien videreføres i 2014. For en nærmere beskrivelse av jobbstrategien vises det til omtale under Del I.

Regjeringens Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse (2013–2016) skal bidra til at erfaringene med arbeidsmarkedstiltakene som ble iverksatt gjennom Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse (2007–2012) skal videreføres og spres, slik at målgruppen får et godt tilpasset tilbud for avklaring av arbeidsevnen og deltakelse i ordinært arbeid.

Arbeidsmarkedstiltakene inngår som sentrale elementer i introduksjonsprogrammet for nyan-

komne innvandrere, i satsingen på kvalifiseringsprogrammet og i innsatsen overfor personer som mottar legemiddelassistert rehabilitering. Den arbeidsmarkedspolitiske innsatsen på disse områdene videreføres i 2014. Det er, som ledd i oppfølgingen av Meld. St. 6 (2012–2013) En helhetlig integreringspolitikk- mangfold og fellesskap, nedsatt en arbeidsgruppe som skal se nærmere på samarbeidet mellom Arbeids- og velferdsetaten og kommunene om deltakere på introduksjonsprogram, samt gjennomgå bruken av arbeidsmarkedstiltak for innvandrere.

Ungdom er en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, og regjeringen er opptatt av å hindre at ungdom blir stående utenfor arbeid og utdanning. Det er viktig å avklare den enkeltes behov for bistand på et tidlig tidspunkt og dermed motvirke at ungdommen blir stående utenfor skole og arbeidsliv.

Arbeidsdepartementet samarbeider med Kunnskapsdepartementet om regjeringens satsing for økt fullføring i videregående opplæring, Ny GIV. Her samarbeider departementene om å intensivere oppfølgingen av ungdom i alderen 15–21 år, for å hindre at unge faller utenfor utdanning og arbeidsliv. Samarbeid om kombinasjoner av arbeidsrettede tiltak fra Arbeids- og velferdsetaten og opplæring fra fylkeskommunen skal også bidra til å hindre at ungdom faller helt ut av utdanning og arbeidsliv, og hjelpe flere til å fullføre videregående opplæring. Prosjektperioden for Ny GIV varer ut 2013. Regjeringen vil videreføre innsatsen for økt fullføring i videregående opplæring i 2014. Innsatsen innenfor Ny GIV er også omtalt under Hovedmål 1 i Resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Ungdomsgarantien for unge under 20 år skal sikre tilbud om arbeidsrettede tiltak for ungdom som står uten arbeid eller skoleplass. Ungdom under 20 år som henvender seg til Arbeids- og velferdsetaten har ofte ikke fullført videregående opplæring, og følges opp i samarbeid med utdanningsmyndighetene. Denne gruppen inngår også i målgruppen for Ny GIV. Garantien for ungdom under 20 år videreføres i 2014.

Unge voksne som står utenfor utdanning og arbeidsliv kan oppleve mange av de samme utfordringer som yngre aldersgrupper. Ungdom som har nedsatt arbeidsevne kan være særlig utsatt. Derfor foreslår Regjeringen å utvide målgruppen for garantien for ungdom med nedsatt arbeidsevne fra 1. januar 2014, fra ungdom i alderen 20–24 år til ungdom i alderen 20–29 år.

Arbeidsdepartementet vil videreføre samarbeidet med Kunnskapsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet (Kriminalomsorgen) og Kommunal- og regionaldepartementet om for-

søksprosjektet Tilbakeføring gjennom arbeid, fritid og utdanning (TAFU), rettet mot personer som har sonet ferdig en fengselsstraff. TAFU har vært evaluert av Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), som vurderer prosjektet som vellykket. Det tas sikte på å gjøre prosjektene i Troms og Rogaland permanente fra 2015.

Jobbskappingsprosjekter

Jobbskappingsprosjekter er en tilskuddsordning som gir støtte til prosjekter som gir opplæring og veiledning til personer som ønsker å etablere egen virksomhet.

Regjeringen vil at Arbeids- og velferdsetaten skal kunne fortsette å tilby etablererkurs, men at etablererkurs fra og med 2014 skal defineres som AMO-kurs og anskaffes ved anbud. Det foreslås videre at aldersgruppen 20-24 år ikke lenger skal være en prioritert målgruppe ved inntak til tiltaket. Arbeidsdepartementet har evaluert kursene og finner at de har få deltakere i aldersgruppen 20 – 24 år. Det har vist seg vanskelig å finne egnede kandidater i gruppen bl.a. fordi aldersgruppen har lite egenkapital, mangler arbeidserfaring og nødvendig nettverk for å lykkes med å etablere egen bedrift.

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 76 til kap. 605, post 01

I forsøk med kjerneoppgaver i NAV legges det opp til at Arbeids- og velferdsetaten i større grad gjennomfører avklarings- og oppfølgingstjenester i egen regi, som alternativ til kjøp av slike tjenester i form av tiltak fra eksterne leverandører. Forsøket finansieres innenfor en fullmakt på omdisponering av inntil 40 mill. kroner fra kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605, post 01 Driftsutgifter, som knyttes til avklarings- og oppfølgingsressurser internt i Arbeids- og velferdsetaten. Det legges til grunn at etaten gjennom omdisponeringen gir avklarings- og oppfølgingstjenester til minst like mange personer som det omdisponerte beløpet ville gitt av tiltaksplasser. Omdisponeringsfullmakten foreslås videreført i 2014.

Post 77 Varig tilrettelagt arbeid

Varig tilrettelagt arbeid er et tiltak for personer som mottar uførepensjon eller i nær framtid ventes å få innvilget uførepensjon. Tiltaket kan gjennomføres hos forhåndsgodkjente tiltaksarrangører eller i ordinært arbeidsliv. Det er ikke mål om

overgang til ordinært arbeid, men mulighetene for å komme over i ordinært arbeid skal vurderes jevnlig. Tiltaket finansieres gjennom tilskudd etter faste satser.

Rapport

Fra 2013 er varig tilrettelagt arbeid og produksjonsverksted budsjettert under kap. 634, post 77. Tidligere var tiltaksplassene varig tilrettelagt arbeid og produksjonsverksted en del av arbeidsmarkedstiltakene for arbeidsledige og personer med nedsatt arbeidsevne under kap. 634, post 76. Målet med omleggingen har vært å skille tiltak av varig eller langvarig karakter fra arbeidsmarkedstiltak der målet er overgang til ordinært arbeid.

I 2012 ble det i gjennomsnitt gjennomført 8 000 tiltaksplasser i varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet og 1 000 plasser i ordinær virksomhet. I Prop. 1 S (2012–2013) ble det bevilget midler som, gitt visse forutsetninger om tiltakenes sammensetning og priser, i utgangspunktet skulle gi rom for en gjennomsnittlig gjennomføring av om lag 9 200 tiltaksplasser i 2013 på kap. 634, post 77. Antall tiltaksplasser er økt fra 8 500 i 2010.

Forsøksprosjektet med TV for og med mennesker med utviklingshemming, Empo TV, hadde oppstart i første halvår 2009. Det ble da gitt tilsagn om investeringsmidler for fem år. Forsøksprosjektet avsluttes ved utgangen av 2013, men Arbeidsdepartementet er kjent med at det er gitt tilskudd som sikrer videre drift i 2014.

Prosjektet Arbeidsplasstilrettelegging for sterkt fysisk funksjonshemmede, kalt Marensprosjektet, ble startet i 2002. Marensprosjektet ble fra 1. januar 2013 en del av Kompetanseutvikling Grenland AS (GREP) og heter nå GREP Marensro.

Budsjettforslag 2014

Det planlegges et tiltaksnivå i 2014 med om lag 9 200 tiltaksplasser i gjennomsnitt.

Det foreslås bevilget 1 207,80 mill. kroner i 2014. Det er tatt hensyn til tilsagnsfullmakter som gir tillatelse til å inngå forpliktende avtaler om utbetaling av midler i foregående og påfølgende budsjettår.

Det foreslås avsatt midler i 2014 over kap. 634, post 77 til fortsatt drift av varig tilrettelagt arbeid i GREP Marensro.

I tillegg til bevilgningen i 2014 kommer behovet for tilsagnsfullmaktene på 695,61 mill. kroner. Disse tilsagnsfullmaktene er knyttet til tiltaksplasser

ser som gjennomføres i 2014, men hvor kostnadene kommer til utbetaling i 2015, og til opprettholdelse av tiltaksaktiviteten over årsskiftet 2014/

2015. Tabellene nedenfor oppsummerer ressursbehov, bevilgning og de tilsagnsfullmakter det er redegjort for over.

Behovet for bevilgning og tilsagnsfullmakter under kap. 634, post 77 i 2014

	Kap. 634, post 77 (i mill. kroner)
Totalt ressursbehov i 2014 (behovet for midler knyttet til all tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2014, uavhengig av utbetalingstidspunkt)	1 207,81
- Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2014 og utbetales i 2015	117,39
+ Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2013 og utbetales i 2014	117,38
= Totalt bevilgningsbehov i 2014	1 207,80

Nærmere om behovet for tilsagnsfullmakter i 2014

	Kap. 634, post 77 (i mill. kroner)
Behovet for tilsagnsfullmakt for å opprettholde tiltaksnivået over årsskiftet 2014/2015	578,22
+ Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksaktivitet som gjennomføres i 2014 og utbetales i 2015	117,39
= Totalt behov for tilsagnsfullmakt 2014	695,61

Fullmakt til å omdisponere midler fra kap. 634, post 77 til kap. 634, post 76

Regjeringen foreslår at Arbeidsdepartementet gis fullmakt til å omdisponere inntil 10 pst. av bevilgede midler under kap. 634, post 77 Varig tilrettelagt arbeid til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.

Post 78 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser

Arbeids- og utdanningsreiser ble etablert som forsøksordning i 2001. Ordningen skulle hindre at personer med nedsatt funksjonsevne ikke kan ta arbeid eller utdanning på grunn av manglende transporttilbud. Forsøket skulle tilpasses etablerte ordninger for transport og støtte, og fange opp funksjonshemmede som har falt utenom disse ordningene.

Stortinget vedtok i statsbudsjettet for 2013 å gjøre forsøksordningen med arbeids- og utdanningsreiser om til en landsdekkende, permanent ordning. Vedtaket om en permanent landsdekkende ordning innebærer at den statlige ordningen utvides til også å omfatte brukere i Oslo. Det legges opp til at nytt regelverk for den statlige ordningen som inkluderer Oslo, iverksettes 1. september 2014. I den forbindelse etableres også en reisekortordning som erstatter dagens bruk av kjørekort ved regionale helseforetak ved bestilling av arbeids- og utdanningsreiser. Den statlige ordningen skal ikke være til hinder for at kommunene kan ha egenfinansierte ordninger som et supplement. Det arbeides videre med hvordan brukere i Oslo kan fases inn i den landsdekkende ordningen. Fram til implementering av nytt landsdekkende regelverk for arbeids- og utdanningsreiser 1. september 2014 finansierer staten den delen av Oslos ordning som tilsvarer statlig regelverk, jf. omtale under

post 60 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser i Oslo kommune. Det foretas en begrenset økning i egenandelen ved arbeids- og utdanningsreiser og det gis fortsatt mulighet for å kombinere støtte til arbeids- og utdanningsreiser med stønad til bil i særlige tilfeller. Fram til iverksetting av nytt regelverk baseres ordningen på de samme inngangskriteriene og vilkår for øvrig som i den tidligere forsøksordningen.

Bevilgningen på kap. 634, post 78 ble ifm. revidert nasjonalbudsjett for 2013, jf. Prop. 149 S (2012–2013), redusert med 28 mill. kroner mot at det ble bevilget 22 mill. kroner på kap. 634, post 60, jf. omtale under kap. 634, post 60 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser i Oslo kommune. I 2014 anslås ressursbehovet å øke med 5,7 mill. kroner til 41,4 mill. kroner i Arbeids- og velferdsetaten grunnet økning på om lag 70 brukere. Samlet ressursbehov for arbeids- og utdanningsreiser anslås til 65,205 mill. kroner, derav 23,8 mill. kroner under post 60.

Det foreslås bevilget 41,4 mill. kroner i 2014.

Post 79 Funksjonsassistanse i arbeidslivet

Ordnningen med funksjonsassistanse i arbeidslivet ble opprettet som en prøveordning i 1997 i regi av Sosial- og helsedirektoratet. Fra 2005 er ordningen overført til trygdeetaten og senere til Arbeids- og velferdsetaten. Funksjonsassistanse kan gis til yrkesaktive personer med omfattende fysiske funksjonsnedsettelse dersom det er påkrevet for å kunne være i arbeid.

Forsøksordningen innebærer at en lønnet assistent bistår den enkelte funksjonshemmede med hjelp til praktiske formål i arbeidssituasjonen. Assistenten skal ikke utføre arbeidstakerens ordinære arbeidsoppgaver. En evaluering av ordningen utført av Econ Poyry viser at den bidrar til at personer med sterke funksjonsnedsettelse kommer i, og blir værende i jobb.

Med bakgrunn i de positive erfaringene med forsøket foreslås ordningen etablert som en permanent rammefinansiert ordning hjemlet i arbeidsmarkedsloven og tiltaksforskriften. En permanent ordning vil sikre forutsigbarhet hos arbeidsgivere og brukere for nødvendig tilrettelegging og oppfølging på arbeidsplassen.

I Innst. 15 S (2012–2013) viser arbeids- og sosialkomiteen til at det bør vurderes hvordan man

kan sikre ledsaging i arbeidssituasjonen, samt hvorvidt lese- og sekretærhjelpsordningen bør ses i sammenheng med andre ordninger, som for eksempel funksjonsassistanse. Komiteen påpeker også at det er viktig å sikre nødvendig ledsagelse i en arbeidssituasjon.

Regjeringen mener at for enkelte blinde, svaksynte og døvblinde vil det være behov for ledsaging på arbeidsstedet ved forflytning til og fra møter, kantine, og på arbeidsreiser m.m. Etter dagens regelverk gis det ikke slik støtte innenfor forsøksordningen. Slik ledsaging er heller ikke en del av dagens ordning med lese- og sekretærhjelp på arbeidsplassen.

Det foreslås derfor at funksjonsassistanse som en permanent ordning også utvides til å omfatte ledsaging for blinde og svaksynte (inkludert ledsaging for døvblinde) i arbeidssituasjonen. Forslaget er et konkret tiltak for oppfølging av tilråding i NOU 2010: 5 Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering – Et helhetlig hjelpemiddeltilbud, og flertallsmerknad fra Arbeids- og sosialkomiteen i Innst. 15 S (2012–2013). Forslaget er også i tråd med målsettingene for jobbstrategien for personer med nedsatt funksjonsevne og Meld. St. 46 (2012–2013) Flere i arbeid.

Å innlemme et slikt formål i ordningen med funksjonsassistanse vil være en vesentlig styrking av virkemiddelapparatet for å inkludere denne gruppen i ordinært arbeidsliv.

Departementet har også vurdert å slå sammen funksjonsassistanse og lese- og sekretærhjelp på arbeidsplassen i en ny utvidet ordning for funksjonsassistanse i arbeidslivet. Samlet sett mener departementet at brukere som er avhengige av lese- og sekretærhjelp på arbeidsplassen sikres et best tilbud gjennom dagens folketrygdfinansiert ordning.

Budsjettforslag 2014

En permanent utvidet ordning inkludert ledsaging i arbeidssituasjonen for blinde og svaksynte vil medføre et økt bevilgningsbehov på 6 mill. kroner i 2014.

Det foreslås at kap. 634, post 21 reduseres med 31,3 mill. kroner samt at rammen under kap. 605, post 01 økes med 1,3 mill. kroner i 2014.

Det foreslås bevilget 36 mill. kroner i 2014.

Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2014
		2012	Saldert budsjett 2013	
85	Innfordring av feilutbetalinger, Arbeidsmarkeds- tiltak	150	200	200
	Sum kap. 3634	150	200	200

Budsjettforslag 2014**Post 85 Innfordring av feilutbetalinger,
arbeidsmarkedstiltak**

Inntektene under post 85 har sammenheng med innfordringer av feilutbetalinger til tiltaksarrangører og enkelte tiltaksdeltakere.

Det foreslås bevilget 0,2 mill. kroner i 2014.

Kap. 635 Ventelønn

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2014
		2012	Saldert budsjett 2013	
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	140 890	125 000	85 000
	Sum kap. 0635	140 890	125 000	85 000

Allmenn omtale

Ventelønnsordningen gir oppsagte tjenestemenn rett til ventelønn på bestemte vilkår, og fortrinnsrett til ny stilling i staten. Ordningen er hjemlet i lov av 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m. (tjenestemannsloven). I tillegg er oppsagte arbeidstakere fra utskilte, tidligere statlige, virksomheter gitt midlertidige rettigheter til den statlige fortrinnsretts- og ventelønnsordningen. Disse rettighetene er gitt i særlover som normalt varer tre år etter omdanningstidspunktet. Rettigheter som er utløst i denne perioden består imidlertid etter særlovens opphør. Eventuelle ventelønnskostnader som er hjemlet i særlov skal dekkes av virksomhetene/selskapene selv gjennom refusjonsplikt. Ordinære forvaltningsorganer er også pålagt refusjonsplikt. Arbeids- og velferdsetaten beregner og utbetaler ventelønn.

Rapport

Det har de seneste årene vært en betydelig nedgang i antall mottakere av ventelønn. Det gjennomsnittlige antallet ventelønns-mottakere gikk ned fra om lag 2 320 i 2006 til 640 i 2012. Dette utgjør en nedgang på 72 pst. Utbetalingene ble redusert fra 395 mill. kroner i 2006 til 141 mill. kroner i 2012. Reduksjonen har sammenheng med svært lav tilgang til ordningen, samtidig med en høy avgang. De aller fleste mottakerne går ut den maksimale stønadperioden, oftest til fylte 67 år. En viss andel går over på AFP eller uførepensjon, mens noen få går over til nytt arbeid. Det forventes en fortsatt lav nyttilgang av ventelønns-mottakere i årene fremover.

Pr. august 2013 var det om lag 460 personer som hadde ventelønnsrettigheter. Av disse var det om lag 400 personer som mottok løpende utbetaling av ventelønn, mens om lag 60 personer hadde midlertidig stans i ytelsen pga. midlertidig arbeid eller sykdom. 93 pst. av ventelønns-mottakerne med løpende utbetaling av ventelønn er 60 år eller over.

Budsjettforslag 2014**Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning**

Det foreslås bevilget 85 mill. kroner i 2014.

Kap. 3635 Ventelønn m.v.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Refusjon statlig virksomhet m.v.	49 246	45 000	34 050
85	Innfordring av feilutbetaling av ventelønn	1 126	1 500	800
	Sum kap. 3635	50 372	46 500	34 850

Budsjettforslag 2014**Post 01 Refusjon statlig virksomhet mv.**

Under posten føres refusjonspliktige inntekter.
Det foreslås bevilget 34,1 mill. kroner i 2014.

Post 85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn

Innfordring av feilutbetaling av ventelønn har sammenheng med størrelsen på utbetalingene av ventelønn.

Det foreslås bevilget 0,8 mill. kroner i 2014.

Programkategori 29.20 Enslige forsørgere

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 794 309	3 638 300	3 614 300	-0,7
	Sum kategori 29.20	3 794 309	3 638 300	3 614 300	-0,7

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	3 794 309	3 638 300	3 614 300	-0,7
	Sum kategori 29.20	3 794 309	3 638 300	3 614 300	-0,7

Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	2 573 023	2 428 000	2 380 000
72	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	362 532	370 000	390 000
73	Utdanningsstønad	53 309	55 000	60 000
75	Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	327	300	300
76	Forskuttering av underholdsbidrag	805 118	785 000	784 000
	Sum kap. 2620	3 794 309	3 638 300	3 614 300

Hovedtrekkene i regelverket

Formålet med stønadene er å bidra til at enslige forsørgere skal bli i stand til å forsørge seg selv gjennom arbeid. Full overgangsstønad utgjør to ganger grunnbeløpet i folketrygden. Den er inntektsprøvd og reduseres med 40 pst. for inntekt som overstiger halvparten av folketrygdens grunnbeløp. Stønad til barnetilsyn, utdanningsstønad og stønad til flytting for å komme i arbeid kan

også gis på bestemte vilkår. Overgangsstønadene gis som hovedregel i inntil tre år, fram til yngste barn fyller åtte år.

I 2012 og 2013 ble det gjort endringer i regelverket for overgangsstønad. Hensikten med endringene var å gjøre stønaden mer arbeidsrettet. Fra 1. januar 2012 ble det stilt krav om yrkesrettet aktivitet fra yngste barn fyller ett år for nye tilfeller. Aktivitetskravet kan fylles ved å være i arbeid som utgjør minst 50 pst. av full tid, under

utdanning som utgjør minst 50 pst. av utdanning på full tid eller ved å stå tilmeldt Arbeids- og velferdsetaten som reell arbeidssøker. Fra 1. januar 2013 ble varigheten på nye perioder med overgangsstønad begrenset til å gjelde frem til barnet har rett til barnehageplass etter barnehageloven § 12a. Dette innebærer at enslige forsørgere som tidligere har mottatt en full periode med overgangsstønad, dvs. tre hele år, får begrenset varigheten på nye stønadsperioder. Det ble også innført krav om uforskyldt ledighet for rett til overgangsstønad.

Bidragforskott ytes til barn under 18 år som ikke bor sammen med begge foreldrene, også i

saker der farskap ikke er fastsatt. Forskottet er inntektsprøvd ut fra mottakerens inntekt, antall egne barn i egen husstand og om vedkommende er enslig eller gift/samboende. Fra 1. mai 2011 ble grensen for høyeste forskottssats hevet betydelig, og inntektsprøvingen ble gjort fullt ut gjeldende også for barn uten oppgitt far mv. Det tas refusjon i eventuelt bidrag fra bidragspliktige, og mulighetene for bidrag må være utnyttet dersom forskott skal kunne ytes. Før bidragsforskott blir utbetalt, skjer en automatisk kontroll av om bidrag er innbetalt fra bidragspliktige og med hvilket beløp. Forskott utbetales bare i den utstrekning forskottet overstiger innbetalt bidrag.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Stønadsutgifter til enslig mor eller far, løpende kroner (i 1 000 kroner) ved utgangen av 2011–2012

År	2011	2012	Endring 2011–2012 pst.
Overgangsstønad	2 553 131	2 573 023	0,8
Stønad til barnetilsyn	365 359	362 532	-0,8
Utdanningsstønad	53 902	53 309	-1,1
Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	255	327	28,2
Sum totalt	2 972 647	2 989 191	-0,6

Fra 2011 til 2012 økte utgiftene til stønader til enslig mor eller far med 0,6 pst, målt i løpende kroner. Utbetalingene av overgangsstønad økte med 0,8 pst. Målt i fast G gikk utgiftene ned med 3,1 pst. Fast G innebærer at regnskapstallene er justert for utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, slik at de årlige utgiftene i større grad blir sammenliknbare. Nedgangen i utgifter målt i fast G skyldes en nedgang i antall mottakere av overgangsstønad.

Det var en nedgang i utgiftene til stønad til barnetilsyn på 0,8 pst. fra 2011 til 2012 målt i løpende kroner. Antall mottakere av stønad til barnetilsyn i gjennomsnitt pr. måned gikk ned fra 15 700 i 2011 til 15 400 i 2012.

Utgiftene til utdanningsstønad gikk ned med 1,1 pst. fra 2011 til 2012. Dette skyldes en nedgang i både antall mottakere og i gjennomsnittlig ytelse.

Mottakere av overgangsstønad

Ved utgangen av 2012 var det om lag 21 300 mottakere av overgangsstønad og til sammen om lag

28 800 som mottok overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn. Det har vært en nedgang i antallet mottakere av overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn med om lag 1 100 personer fra 2011 til 2012. Det har også vært en nedgang i antall mottakere på 4,4 pst. ved utgangen av 1. halvår 2013 sammenlignet med tilsvarende periode i 2012.

Andelen mottakere med full overgangsstønad har vært avtakende over flere år. Dette skyldes at en større andel av mottakerne har en arbeidsinntekt som overstiger et halvt grunnbeløp i folketrygden, og dermed får overgangsstønaden avkortet. Reduksjonen i andelen mottakere med full overgangsstønad fortsatte i 1. halvår 2013.

Av mottakere av overgangsstønad med yngste barn på ett år eller eldre var 78 pst. i aktivitet i form av utdanning eller arbeid ved utgangen av 1. halvår 2013. Andelen aktive har gått opp sammenlignet med utgangen av 1. halvår 2012, da andelen aktive var på 75 pst. Av de aktive var 68 pst. i arbeid og 32 pst. under utdanning ved utgangen av første halvår 2013. Andel av de aktive

under utdanning økte sammenlignet med utgangen av første halvår 2012, hvor dette gjaldt 30 pst. Andelen aktive har vært økende over flere år. Går vi tilbake til juni 2008, var 73 pst. av overgangsstonadmottakere med yngste barn på ett år eller eldre i aktivitet. Den langsiktige utviklingen med økt andel aktive kan ses i sammenheng med utviklingen i sysselsetting og utdanningsnivå blant kvinner generelt. Økningen i andelen aktive har tiltatt etter innføringen av aktivitetskrav fra yngste barn fyller ett år. Denne endringen gjaldt nye tilfeller fra 1. januar 2012.

Mottakere av stønad til enslig mor eller far er også omtalt i Del I 3 Sentrale utviklingstrekk.

Utgiftsutviklingen i 2013

I 1. halvår 2013 ble det regnskapsført 1 251 mill. kroner i overgangsstonad til enslige forsørgere under kap. 2620, post 70. For 1. halvår 2012 var utgiftene på samme post 1 261 mill. kroner. Dette tilsvarer en nedgang i utgiftene til overgangsstonad på 0,8 pst.

Statens utgifter til bidragsforskott

Statens utgifter til forskott var i 2012 på 805 mill. kroner, og refusjon i betalt bidrag fra bidragspliktige var på 331 mill. kroner jf. kap. 5701, post 73, dvs. at statens nettoutgifter var på 474 mill. kroner. For 2011 var utgiftene på 837 mill. kroner, mens refusjonene i betalt bidrag fra bidragspliktige var på 379,2 mill. kroner, dvs. en nettoutgift på 457,8 mill. kroner.

Budsjettforslag 2014

For overgangsstonaden bidrar reguleringen av stonaden pr. 1. mai 2013 til å øke inneværende års utgifter med 62 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr. 1. mai 2013, og det tas ikke hensyn til neste års regulering av overgangsstonaden i anslaget for 2014, jf. omtale under del I pkt. 2.1.

Post 70 Overgangsstonad, overslagsbevilgning

Anslag for mottakere av overgangsstonad, 2013–2014

	2013	2014
Mottakere av overgangsstonad, gjennomsnitt	20 900	20 700

I 2013 anslås det et gjennomsnitt på om lag 20 900 mottakere av overgangsstonad. På bakgrunn av utviklingen i 2013 ventes det en fortsatt nedgang i antall mottakere i 2014, og om lag 20 700 mottakere i gjennomsnitt. Det ventes en tilnærmet uendret gjennomsnittlig ytelse på om lag 123 000 kroner.

Overgangsstonaden blir i dag skattlagt som pensjonsinntekt, dvs. med lav trygdeavgift og lavt minstefradrag. Mottakere av overgangsstonad blir skattlagt etter skattebegrensingsregelen dersom dette gir lavere skatt enn etter ordinære regler.

Regjeringen foreslår at overgangsstonaden skal skattlegges som lønnsinntekt for nye mottakere. Dette er i tråd med hvordan en rekke andre stonader skattlegges. Se forøvrig omtale i Prop. 1 LS (2013–2014) Skatter, avgifter og toll 2014.

Den foreslåtte skatteendringen vil gi høyere skatt for mottakere av overgangsstonad, og dermed en lavere stønad etter skatt. Regjeringen foreslår derfor å øke den maksimale bruttostonaden fra 2 G til 2,36 G for nye mottakere. Samtidig økes avkorting av stonaden mot inntekt over et halvt grunnbeløp fra 40 pst. til 47,2 pst. Dette gir noe høyere stønad etter skatt enn med dagens regler for mottakere som ikke har inntekt ved siden av overgangsstonaden. Stonaden vil være fullt avkortet ved samme inntektsnivå som tidligere.

Regjeringen foreslår at endringene trer i kraft fra 1. april 2014, og at de blir gjort gjeldene for nye tilfeller. Fra 2017 vil de nye reglene gjelde alle mottakere. Økt overgangsstonad kombinert med økt avkorting mot inntekt som kompensasjon for endrede skatteregler fra 1. april 2014, gir behov for en økning i bevilgningen til overgangsstonad på 60 mill. kroner i 2014. Når tiltaket er fullt innført i 2017 vil effekten på post 70 tilsvare om lag 400 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 2 380 mill. kroner i 2014.

Post 72 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Det har vært en nedgang i antall mottakere av stønad til barnetilsyn i 1. halvår 2013, og det ventes et gjennomsnittlig antall mottakere på om lag 15 000 i 2013. Det ventes om lag uendret antall mottakere i 2014, og en gjennomsnittlig ytelse på om lag 24 600 kr.

Det foreslås bevilget 390 mill. kroner i 2014.

Post 73 Utdanningsstønad

Det var en svak økning i antallet mottakere av utdanningsstønad i 1. halvår 2013 på om lag 1,5 pst. Det ventes et uendret antall mottakere av utdanningsstønad i 2013 sammenlignet med 2012 på om lag 1 450 mottakere. I tråd med utviklingen i første halvår 2012 anslås det en nedgang i gjennomsnittlig ytelse i 2013. Det anslås en gjennomsnittlig ytelse på om lag 40 000 kr.

Det foreslås bevilget 60 mill. kroner i 2014.

Post 75 Tilskudd til flytting for å komme i arbeid

Tilskudd til flytting kan gis til enslig mor eller far dersom det er nødvendig for at han eller hun skal komme i arbeid.

Det foreslås bevilget 0,3 mill. kroner i 2014.

Post 76 Forskottering av underholdsbidrag

Anslaget fastsettes på bakgrunn av forventet endring i antall barn i saker med bidragsforskott og i utbetaling pr. barn.

Antall barn i saker med bidragsforskott er ventet å gå ned med 4 pst. fra 2012 til 2013 og med ytterligere 4 pst. i 2014. Det er ikke ventet vesentlig endring i utbetaling i det beløp som kan utbetales pr. barn. Nær to tredeler av tilstått forskudd kommer til utbetaling. Av utbetalt forskudd blir nær 40 pst refundert, gjennom barnebidrag fra bidragspliktige jf. kap. 5701 Diverse inntekter, post 73 Refusjon fra bidragspliktige.

*Forslag om styrking av
bidragsforskotteringsordningen*

Det foreslås å øke bidragsforskottet til enslige med barn over 11 år begrenset til de som mottar

høyeste forskottssats, det vil si personer med inntekt under 235 101 kroner. Satsen foreslås økt med 1/3 av ordinær sats (den tidligere 75-prosent-satsen).

Forslaget innebærer forbedringer for enslige forsørgere med lavest inntekt. Bakgrunnen for forslaget er at barn koster mer å forsørge etter hvert som de blir eldre. Dette tas det hensyn til ved fastsettelse av underholdsbidrag ved at underholdskostnaden som legges til grunn øker med barnets alder. Bidragsforskottet utgjør imidlertid samme beløp uansett alderstrinn.

Beregnete bruttokostnader for forsørgelse på et rimelig nivå er høyere for de eldste barna. Statens institutt for forbruksforskning anslår at det koster 7 488 kroner pr. måned å forsørge et barn mellom 11 og 15 år og 8 338 kroner pr. måned når barnet har fylt 15 år.

For enslige forsørgere som ikke kan dele forsørgerkostnadene med den andre forelderen, er det rimelig at staten yter litt mer til dem med store barn og med lavest inntekt, slik at det å ha kun en forelder som forsørger seg, ikke hindrer barnet i å delta i like stor grad som andre barn. Om lag 16 500 barn over 11 år vil kunne få økt forskott etter endringen.

Departementet foreslår at lovendringene skal gjelde fra 1. juli 2014. Merutgiftene på kap. 2620 post 76 knyttet til forslaget er beregnet til 24 mill. kroner, mens refusjonsinntektene på kap. 5701 post 73 er beregnet til 10 mill. kroner, dvs. at forslaget anslås å gi en netto utgift på 14 mill. kroner.

Helårsvirkningen knyttet til forslaget er beregnet til 48 mill. kroner på kap. 2620 post 76, og 20 mill. kroner på kap. 5701 post 73, dvs. at forslaget anslås å gi en netto utgift på 28 mill. kroner på helårsbasis.

Det foreslås bevilget 784 mill. kroner i 2014.

Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom og uførhet

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
2650	Sykepenger	34 823 625	37 660 208	38 520 720	2,3
2651	Arbeidsavklaringspenger	36 239 244	36 979 800	34 110 000	-7,8
2655	Uførhet	60 132 183	61 369 000	64 158 000	4,5
	Sum kategori 29.50	131 195 052	136 009 008	136 788 720	0,6

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	131 195 052	136 009 008	136 788 720	0,6
	Sum kategori 29.50	131 195 052	136 009 008	136 788 720	0,6

Kategorien omfatter utgifter til sykepenger, arbeidsavklaringspenger og uførepensjon. Under sykepenger inngår sykepenger, omsorgs- og pleiepenger, tilskudd til tilretteleggingstiltak, samt utgifter til feriepenger av sykepenger etter reglene i folketrygdloven kapittel 8 og 9. Under

arbeidsavklaringspenger inngår arbeidsavklaringspenger og tilleggsstønader etter folketrygdloven kapittel 11 og legeerklæringer. Under ytelser til uføre inngår uførepensjon og menerstatning ved yrkesskade etter folketrygdloven kapittel 12 og 13.

Kap. 2650 Sykepenger

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
70	Sykepenger for arbeidstakere m.v., <i>overslagsbevilgning</i>	30 661 556	33 280 000	34 010 000	
71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 582 931	1 720 000	1 730 000	
72	Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom m.m., <i>overslagsbevilgning</i>	508 984	550 000	550 000	
73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	312 208	300 208	310 720	
75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 757 946	1 810 000	1 920 000	
	Sum kap. 2650	34 823 625	37 660 208	38 520 720	

Overført fra 2012 til 2013:
Post 73: 74 848 000 kroner

Innledning

Sykepenger skal gi kompensasjon for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive som er arbeidsuføre på grunn av sykdom eller skade. Sykepengeperioden er inntil ett år. Arbeidsgiver skal betale sykepenger i opptil 16 kalenderdager (arbeidsgiverperioden). Selvstendig næringsdrivende og frilansere må selv dekke tapt arbeidsinntekt i de første 16 kalenderdagene av en sykepengeperiode. Sykepenger beregnes på grunnlag av tidligere inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden. Sykepenger til arbeidstakere og frilansere gis med 100 pst. av grunnlaget, mens selvstendig næringsdrivende får sykepenger med 65 pst. av grunnlaget. Sykepenger kan graderes ned til 20 pst. ved delvis arbeidsuførhet. Selvstendig næringsdrivende og frilansere kan mot særskilt premie tegne forsikring som omfatter sykepenger for de første 16 sykedagene og/eller sykepenger med 100 pst. av grunnlaget.

Folketrygdloven og arbeidsmiljøloven pålegger arbeidsgiver, Arbeids- og velferdsetaten og den sykmeldte selv en rekke oppfølgings- og aktivitetskrav. Hensikten med disse kravene er å stimulere og hjelpe den sykmeldte så raskt som mulig helt eller delvis tilbake i arbeidslivet.

Pleiepenger og omsorgspenger skal kompensere for bortfall av arbeidsinntekt for yrkesaktive i forbindelse med barns sykdom og pleie av nærstående i livets slutfase. Ytelsene beregnes som sykepenger.

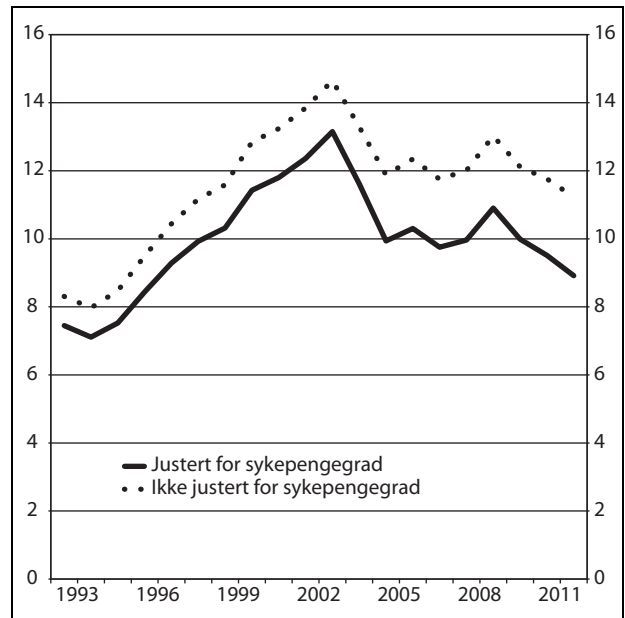
Pleiepenger kan gis til foreldre som har omsorg for barn under institusjonsopphold og hvis barnet lider av en livstruende eller annen svært alvorlig sykdom eller skade. Pleiepenger kan også tilstås til den som pleier en nærstående i hjemmet i livets slutfase i opptil 60 dager.

Omsorgspenger tilstås til en arbeidstaker som må være borte fra arbeidet på grunn av omsorg for sykt barn under 12 år. Ytelsen gis i opptil 10 stønadsdager for hvert kalenderår. Hvis vedkommende har ansvar for mer enn to barn, gis omsorgspenger i opptil 15 dager. Til arbeidstaker med kronisk sykt eller funksjonshemmede barn kan det gis 10 stønadsdager ekstra. Når arbeidstaker er alene om omsorgen, dobles antall stønadsdager. Arbeidsgiver dekker de første 10 stønadsdager, mens trygden dekker omsorgspenger utover 10 stønadsdager.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Folketrygdens totale utgifter til sykepenger var 34 511 mill. kroner i 2012. Det tilsvarer en nedgang på 0,7 pst. sammenlignet med 2011.

Figur 6.1 Antall sykepengedager betalt av folketrygden pr. sysselsatt lønnstaker

Folketrygden utbetaler som hovedregel sykepenger for fravær ut over 16 dager. Arbeidsgiver utbetaler sykepenger for de første 16 dagene (arbeidsgiverperioden). I 2012 ble det utbetalt sykepenger for 11,2 dager pr. sysselsatt lønnstaker totalt, se figur 6.1. Dersom en justerer for gradert sykefravær, ble det utbetalt sykepenger for 8,9 dager i 2012. Dette er en reduksjon fra 2011 hvor det ble utbetalt sykepenger for 9,5 dager. Dette tilsvarer en nedgang på 6,3 pst.

Det totale sykefraværet²⁸, i henhold til sykefraværstatistikken, ble redusert med 3,0 pst. fra 2011 til 2012. Likevel var utgiftene til sykepenger til arbeidstakere om lag uendret fra 2011 til 2012. Dette skyldes økning i sykepengegrunnlaget og i sysselsettingen. Det har i 2012 vært en nedgang både i antall sykepengetilfeller, gjennomsnittlig varighet og gjennomsnittlig sykepengegrad.

95 pst. av sykepengeutgiftene til arbeidstakere (29 146 mill. kroner) gjelder sykepenger ved egen

²⁸ Sykefraværet måles som tapte dagsverk på grunn av egen sykdom i pst. av avtalte dagsverk (sykefraværprosenten). Det totale sykefravær består av legemeldt og egenmeldt fravær.

sykdom etter arbeidsgiverperioden på 16 dager. Fra 2011 til 2012 er utgiftene til sykepenges til arbeidsledige økt med 1,1 pst. til 570 mill. kroner. Refusjon til ordningen for kronisk syke var 557 mill. kroner i 2012, som tilsvarer en økning på 11,2 pst. fra 2011. Utgiftene for personer som mottok

pleiepenges ved pleie av nær pårørende i terminalfasen økte fra 14,3 mill. kroner i 2011 til 17,6 mill. kroner i 2012. Utgiftene til refusjonsordningen for gravide økte med 19,1 pst. til 130 mill. kroner i 2012.

Sykepengeutgifter på post 70 Arbeidstakere mv. etter formål (mill. kroner)

	2011	2012	Endring i pst.
Sykepenges ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden	29 245,2	29 145,5	-0,3
Forsikringsordning for frilansere	0,8	0,5	-38,3
Sykepenges til yrkesaktive midlertidig ute av inntektsgivende arbeid	137,9	158,1	14,6
Sykepenges til arbeidsledige	561,6	569,6	1,1
Refusjon til ordningene for			
– Små bedrifter	18,5	16,5	-10,9
– Kronisk syke	500,6	556,8	11,2
– Tilskudd ved arbeidsreiser	8,9	9,9	15,0
– Gravide	109,2	130,1	19,1
– Opplæringspenges ved omsorg for funksjonshemmet barn	56,8	57,1	2,9
– Pleiepenges ved pleie av nær pårørende i livets slutfase	14,3	17,6	22,8
Sum	30 653,8	30 661,6	0,3

Utgiftene til sykepenges til selvstendig næringsdrivende var 1 583 mill. kroner i 2012. Dette tilsvarer en nedgang på 2,0 pst. fra 2011 til 2012.

Utgiftene til omsorgs- og pleiepenges økte med 0,3 pst. til 509 mill. kroner i 2012. Av dette utgjorde utgiftene til omsorgspenges nær 26 mill. kroner. Dette tilsvarer en økning på 12,9 pst. fra 2011. Utgiftene til pleiepenges var 483 mill. kroner i 2012, som innebærer en nedgang på 0,3 pst. fra 2011. Utgiftsreduksjonen har sammenheng med en nedgang i antall pleiepengedager fra 2011 til 2012.

For å bidra til å nå målene i Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv ble Tilretteleggingstilskuddet og Refusjon av bedriftshelsetjenester igangsatt i 2002. De totale utgiftene til tilretteleggingstiltakene var 249 mill. kroner i 2011 og 312 mill. kroner i 2012.

I løpet av 1. halvår 2013 er det regnskapsført 15 539 mill. kroner i sykepenges til arbeidstakere. Dette tilsvarer en nominell vekst i utgiftene på 7,1 pst. sammenlignet med utgangen av 1. halvår

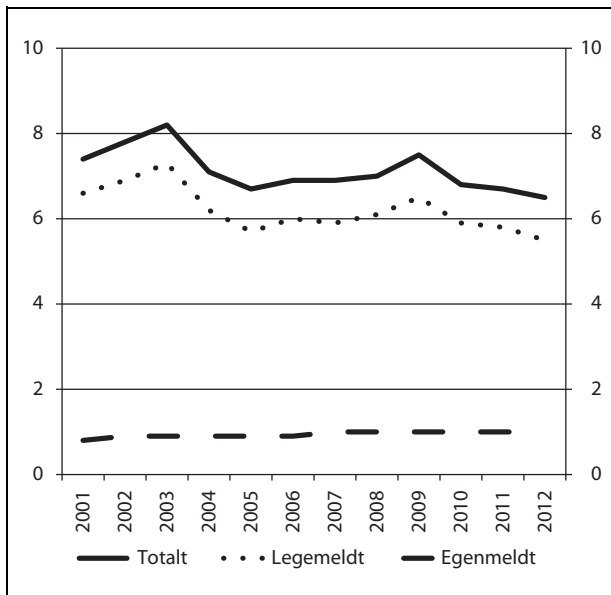
2012. Utgiftsveksten har sammenheng med at sykefraværet hittil i 2013 har vært noe høyere enn i 2012. Samtidig har det vært økning i sykepengegrunnlaget og i sysselsettingen.

I 1. halvår 2013 er det regnskapsført 820 mill. kroner i sykepenges til selvstendig næringsdrivende. Dette er en vekst på 4,8 pst. sammenlignet med utgiftene etter 1. halvår 2012.

Utgiftene til omsorgs- og pleiepenges var på 248 mill. kroner etter 1. halvår 2013, hvilket tilsvarer en økning på 6,2 pst. i forhold til samme periode i 2012.

Utviklingen i sykefraværet

Utviklingen i sykefraværet måles som antall tapte dagsverk pga. sykdom i pst. av alle avtalte dagsverk for arbeidstakere. Sykefraværstatistikken publiseres kvartalsvis av SSB og Arbeids- og velferdsdirektoratet. Statistikken oppgir totalt sykefravær, som består av legemeldt og egenmeldt sykefravær.

Figur 6.2 Utviklingen i sykefraværsprosenten. Årstall 2001–2012.

Det totale sykefraværet økte kraftig fra midten av 1990-tallet og frem til 2003. Fra 2001 til 2003 økte det totale sykefraværet, målt med årstall fra 7,4 pst. til 8,2 pst. Fra 2003 til 2005 fant det sted en brå og markant nedgang, og i 2005 var det totale fraværet nesten 20 pst. lavere enn i 2003. Det er flere forhold som kan ha påvirket utviklingen i sykefraværet i denne perioden. Endret regelverk knyttet til bedre oppfølging av de sykmeldte og strengere krav for å bli langtidssykmeldt i mer enn åtte uker, samt økt bruk av gradert sykemelding, kan være blant de viktigste årsakene til nedgangen i sykefraværet i perioden. Siden 2005 har sykefraværsprosenten vært noenlunde stabil med unntak av 2009 som var et spesielt år med kraftig økning i sykefraværet.

Fra 2010 til 2011 er det totale sykefraværet (årsgjennomsnittet) redusert fra 6,8 til 6,7 pst., som tilsvarer en reduksjon på 1,5 pst. I 2012 er det totale sykefraværet ytterligere redusert til 6,5 pst. Dette innebærer en nedgang på 3,0 pst. Sykefraværet endte i 2012 på det laveste nivået siden den første IA-avtalen ble signert i 2001.

Sykefraværet i 2012 var på 8,4 pst. for kvinner og 5,0 pst. for menn. Nedgangen i sykefraværet fra 2011 til 2012 var størst blant menn, med en nedgang på 5,7 pst. Kvinnenes fravær ble redusert med 2,3 pst. fra 2011 til 2012. Den relative forskjellen i sykefraværet mellom kjønnene har følgelig økt fra 2011 til 2012.

Siden 2001 har det vært en økning i det egenmeldte fraværet. I 2001 var det egenmeldte sykefraværet 0,8 pst., mens det i 2012 var 1,0 pst. Det

er særlig i næringer dominert av offentlig sektor at veksten har vært tydelig. Dette kan være en indikasjon på at økt egenmeldingsperiode som følge av IA-avtalen har hatt betydning.

Sykefraværsutviklingen hittil i 2013

Sykefraværet hittil i 2013 ligger på om lag samme nivå som etter 2. kvartal 2012. I 2. kvartal 2013 var det sesongkorrigerede sykefraværet 6,5 pst. mot 6,4 pst. i 2. kvartal 2012. Dette tilsvarer en økning på 2,6 pst. Blant menn har sykefraværet økt med 2,9 pst, mens sykefraværet blant kvinner har blitt redusert 2,2 pst. Fra 2. kvartal 2012 til 2. kvartal 2013 har sykefraværet økt noe i bygg- og anleggsvirksomhet samt i forretningsmessig tjenesteyting. Undervisning samt eiendomsdrift, teknisk tjenesteyting har hatt noe nedgang. Andelen med gradert sykefravær i 2. kvartal 2013 ligger på samme nivå som i 2. kvartal 2012. Andelen graderte sykefraværstilfeller var litt under 26 pst. i 2. kvartal 2013.

Målet i avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv er en reduksjon i sykefraværet med 20 pst. fra 2001-nivået. Sykefraværet er redusert med 9,5 pst. fra 2. kvartal 2001 til 2. kvartal 2013. Nedgangen er større blant menn (-15,2 pst.) og noe mindre blant kvinner (-5,2 pst.).

Budsjettforslag 2014

Post 70 Sykepenger for arbeidstakere mv., overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år, legges det til grunn en vekst i det trygdefinansierte sykefraværet på 1 pst. på årsbasis i 2013, sammenlignet med 2012²⁹. For 2014 legges det til grunn nullvekst i sykefraværet i forhold til det gjennomsnittlige nivået i 2013. I tillegg til sykefraværet, påvirkes sykepengeutgiftene av sysselsettingsutviklingen og lønnsveksten. I budsjettforslaget for 2014 er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 1,1 pst. i 2013 og 1,0 pst. i 2014. Videre er det lagt til grunn en økning i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst blant sykmeldte) på 3,9 pst. i 2013 og 3,5 pst. i 2014.

Det foreslås bevilget 34 010 mill. kroner i 2014.

²⁹ Sykefraværsstatistikken viser utviklingen i det totale sykefravær, som omfatter både egenmeldt og legemeldt fravær. Anslag på utviklingen i det trygdefinansierte sykefravær omfatter kun sykefravær etter 16. fraværingsdag. Anslag for 2013 er oppdatert med statistikk til og med juli 2013. Ulik periode og mer oppdatert informasjon på anslag til sykepenger forklarer avvik mellom anslag på sykepengeutbetalinger og sykefraværsstatistikken.

Post 71 Sykepenger for selvstendige, overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år, legges det til grunn en nullvekst i det trygde-finansierte sykefraværet for selvstendige på årsbasis i 2013, sammenlignet med 2012. For 2014 legges det også til grunn en nullvekst i sykefraværet sammenlignet med det gjennomsnittlige nivået i 2013. I tillegg er det lagt til grunn en økning i sysselsettingen på 1,1 pst. i 2013 og på 1,0 pst. i 2014 og en økning i sykepengegrunnelaget (lønnsvekst blant selvstendige) på 3,5 pst. både i 2013 og 2014.

Det foreslås bevilget 1 730 mill. kroner i 2014.

Post 72 Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom m.m., overslagsbevilgning

For 2014 er det lagt til grunn nullvekst i antall mottakere av omsorgs- og pleiepenger og en

økning i omsorgs- og pleiepengegrunnelaget på 3,5 pst.

Det foreslås bevilget 550 mill. kroner i 2014.

Post 73 Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., kan overføres

Det foreslås bevilget 310,72 mill. kroner i 2014.

Post 75 Feriepenger av sykepenger, overslagsbevilgning

For 2014 er det lagt til grunn en feriepengeandel på 5,9 pst. av anslått utbetaling til sykepenger til arbeidstakere i 2013.

Det foreslås bevilget 1 920 mill. kroner i 2014.

Kap. 2651 Arbeidsavklaringpenger

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	35 470 296	36 164 800	33 380 000
71	Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	447 232	465 000	385 000
72	Legeerklæringer	321 716	350 000	345 000
	Sum kap. 2651	36 239 244	36 979 800	34 110 000

Innledning

Arbeidsavklaringspenger skal sikre inntekt for personer som får aktiv behandling, deltar på arbeidsrettede tiltak eller får annen oppfølging med sikte på å skaffe seg eller beholde arbeid. For å komme inn på ordningen skal arbeidsevnen være nedsatt med minst 50 pst. på grunn av sykdom eller skade. Arbeidsavklaringspenger beregnes på grunnlag av tidligere pensjonsgivende inntekt opp til seks ganger grunnbeløpet i folketrygden (G). Ytelsen gis med 66 pst. av pensjonsgivende inntekt, eller gjennomsnittet av den pensjonsgivende inntekten de tre siste kalenderårene, regnet fra året før inntektsevnen ble satt ned. Alle er sikret en minste årlig ytelse på 2 G. Den som får sin arbeidsevne nedsatt før fylte 26 år på grunn av en alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert (ung ufør) er sikret en minste årlig ytelse på 2,44 G. Ytelsen innvilges for inntil ett år ad gangen og kan som hovedregel tilstås i inntil fire år.

Tilleggsstønader skal kompensere for utgifter til bøker og undervisningsmateriell, reiser, flytting, barnetilsyn og bosted som stønadsmottaker har i forbindelse med deltakelse på arbeidsrettede tiltak.

Posten legeerklæringer gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferds-etaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelser fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

Rapport

Utgiftsutviklingen

I 2012 ble det utbetalt 35 470 mill. kroner til mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette innebærer en reduksjon på 0,2 pst. sammenlignet med 2011. Selv om det gjennomsnittlige grunnbeløpet er større i 2012 enn i 2011, er utgiftene til arbeidsavklaringspenger redusert.

I 2012 ble det utbetalt 447 mill. kroner i tilleggssstønader. Dette innebærer en reduksjon på 54 mill. kroner eller 10,8 pst. sammenlignet med 2011.

Utgifter til legeerklæringer var 321,7 mill. kroner i 2012. Dette innebærer en økning på 9,8 pst. fra 2011. Økningen i utgifter til legeerklæringer har i hovedsak sammenheng med økte takster for legeerklæringer og en økning i antall dialogmøter der lege deltar.

Mottakere av arbeidsavklaringspenger

Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger var 174 373 i 2011 og 168 148 i 2012, som tilsvarer en reduksjon på 3,6 pst. Etter innføringen av arbeidsavklaringspenger 1. mars 2010 var det en økning i antall mottakere fram mot sommeren 2011, primært som følge av lav avgang fra ytelsen. Siden juni 2011 har antallet mottakere avtatt noe. Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger har vært om lag stabilt siden utgangen av 3. kvartal 2012.

Nedgangen i antall mottakere gjennom 2012 skyldes en reduksjon i antall nye mottakere. Dette skyldes bl.a. nedgang i sykefraværet og i antallet som bruker opp sykepengere retten sin. Det er også nedgang i andre nye mottakere, som for eksempel kan ha vært arbeidssøkere eller mottakere av kvalifiseringsstønad.

Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger i gjennomsnitt for 2012. Etter alder og kjønn

	Under 30 år	30–49 år	50 år og over	Totalt
Kvinner	15 417	54 880	28 686	98 983
Menn	12 730	34 525	21 911	69 166
Sum	28 147	89 405	50 597	168 148

53 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger er i aldersgruppa 30–49 år. 30 pst. er 50 år og

eldre, mens andelen i aldersgruppa under 30 år er om lag 17 pst. Andelen kvinner er 59 pst.

Mottakere av arbeidsavklaringspenger på tiltak¹. Totalt antall og prosentvis andel på ulike tiltak. Årsgjennomsnitt 2010²–2012.

	2010	2011	2012
Arbeidspraksis	27,1	29,3	32,2
Arbeidsrettet rehabilitering	0,4	0,7	0,8
Avklarings tiltak	4,4	4,9	5,5
Helsemessig utredning/ behandling	0,2	0,1	0,1
Jobbskaping og egenetablering	0,4	0,3	0,3
Lønnstilskudd	2,4	2,1	2,1
Oppfølging	16,6	17,5	18,9
Opplæring	47,5	44,4	39,5
Sysselsettingstiltak, permisjoner og vikariater	0,0	0,0	0,0
Tilrettelagt arbeid	0,8	0,6	0,5
Tilrettelegging	0,1	0,0	0,1
Totalt antall på tiltak	37 766	37 631	36 176

¹ Mottakere av arbeidsavklaringspenger på tiltak er her definert etter rettighet til ytelsen ved utgangen av måneden.

² Siden arbeidsavklaringspenger ble innført 1. mars 2010, omfatter årsgjennomsnittet i 2010 mottakere av arbeidsavklaringspenger på tiltak i mars-desember 2010.

Om lag 21 pst. av alle mottakerne av arbeidsavklaringspenger var på tiltak i 2012³⁰. De fleste av

disse var under opplæring (39,5 pst.). 32,2 pst. var i arbeidspraksis og 18,9 pst. var på tiltaket oppfølging, et tiltak som i stor utstrekning foregår i det ordinære arbeidslivet. Mange mottakere av arbeidsavklaringspenger er under aktiv medisinsk behandling, og inngår derfor ikke i tabellen ovenfor.

³⁰ Mottakere er her definert etter utbetaling av ytelsen i løpet av måneden. Gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger var i 2012 om lag 168 100, mens gjennomsnittlig antall mottakere som var på tiltak var om lag 36 200 samme år. Basert på disse tallene blir andelen som til enhver tid er på tiltak om lag 21 pst. i gjennomsnitt for året.

Mottakere av arbeidsavklaringspenger¹ i desember 2011 og desember 2012 fordelt etter nivået på årlig ytelse².
G = 79 216 kroner i desember 2011 og G = 82 122 kroner i desember 2012.

Ytelse i G	Desember 2011	Desember 2012	Desember 2011	Desember 2012
	Antall	Antall	Andel i pst.	Andel i pst.
Mindre eller lik 2G	35 493	38 430	20,9	23,1
2G–3G	67 605	63 462	39,4	38,2
Over 3G	68 075	64 414	39,7	38,7
Sum	171 623	166 306	100,0	100,0

¹ Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger var 171 760 i desember 2011 og 166 396 i desember 2012. Enkelte typer av etterbetalinger er ikke medregnet i tabellen.

² Ytelsene i tabellen er før gradering pga. meldekortopplysninger.

Om lag 23 pst. av mottakerne av arbeidsavklaringspenger hadde i desember 2012 en ytelse som var lik minsteytelsen på to ganger folketrygdens grunnbeløp (G) eller lavere³¹. 38,2 pst. av mottakerne mottok en ytelse mellom to og tre G, og en om lag like stor andel (38,7 pst.) mottok en ytelse som var høyere enn tre G. Sammenlignet med desember 2011 har andelen med en ytelse på to G eller lavere økt, mens andelen med ytelse i de øvrige intervallene er redusert. Økningen i andelen med en ytelse på mindre eller lik to G kan ha sammenheng med en reduksjon i antall mottakere som kom inn i ordningen fra tidsbegrenset uførestønad, og som hadde kompensasjon for bortfall av skattemessig særfradrag for alder og uførhet³². I desember 2011 var det om lag 14 400 overgangssaker fra tidsbegrenset uførestønad og i desember 2012 om lag 2 600.

Status etter avgang fra arbeidsavklaringspenger³³ viser at 42,3 pst. av de som avsluttet et stønadsløp på arbeidsavklaringspenger i 2012, mottok uførepensjon tre måneder etter at stønadsmottaket ble avsluttet. Dette er 4,6 prosentpoeng lavere enn i 2011.

Andelen med overgang fra arbeidsavklaringspenger til uførepensjon i 2011 og 2012 var preget av en administrativ ekstrainsats i Arbeids- og velferdsetaten i forbindelse med behandling av uføresaker og i oppfølgingen/avklaringen av tidligere mottakere av tidsbegrenset uførestønad. Det var forventet at mange av de tidligere mottakerne av tidsbegrenset uførestønad skulle ha overgang til uførepensjon siden mange hadde mottatt helserelevante ytelser relativt lenge. Overgang til uførepensjon på slutten av 2011 og begynnelsen av 2012 var derfor noe høyere enn tidligere i 2011.

Om lag 24 pst. av de som har avsluttet mottak av arbeidsavklaringspenger i 2012, var i arbeid tre måneder etter at stønadperioden var avsluttet samtidig som de ikke kombinerte arbeid med noen trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten. Dette er som i 2011.

33,8 pst. av de som avsluttet en stønadperiode med arbeidsavklaringspenger i 2012 er verken gjenfunnet på uførepensjon eller i arbeid uten noen

trygdeytelse fra Arbeids- og velferdsetaten. Dette kan eksempelvis være personer som mottok sosialhjelp, var privat forsørget eller ordinære arbeidssøkere. Tilsvarende andel i 2011 var 29,3 pst.

Utviklingen hittil i 2013

I juli 2013 var det om lag 163 800 mottakere av arbeidsavklaringspenger. Dette er om lag 4 800 færre enn på samme tid i 2012. Gjennomsnittlig antall mottakere for 2013 er anslått til 164 800 personer. Dette tilsvarer en nedgang på 2,0 pst. i forhold til gjennomsnittlig antall mottakere i 2012.

I 1. halvår 2013 er det regnskapsført om lag 17 400 mill. kroner i arbeidsavklaringspenger, som innebærer en nedgang i utgiftene på 0,9 pst. i forhold til utgangen av 1. halvår 2012. Utgiftsutviklingen har sammenheng med reduksjon i antall mottakere av arbeidsavklaringspenger.

I 1. halvår 2013 er det regnskapsført 209 mill. kroner i tilleggsstønader, som innebærer en nedgang i utgiftene på 12,7 pst. i forhold til utgangen av 1. halvår 2012.

I 1. halvår 2013 er det regnskapsført 174 mill. kroner til legeerklæringer, hvilket innebærer en nedgang i utgiftene på 5,0 pst. i forhold til utgangen av 1. halvår 2012.

Budsjettforslag 2014

For arbeidsavklaringspenger bidrar reguleringen av folketrygdens grunnbeløp pr. 1. mai 2013 til å øke inneværende års utgifter med 881 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med utgangspunkt i folketrygdens grunnbeløp pr. 1. mai 2013, og det er ikke tatt hensyn til reguleringen av pensjonene i 2014 i anslaget for 2014.

Post 70 Arbeidsavklaringspenger, overslagsbevilgning

For 2014 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av arbeidsavklaringspenger på 153 900 og en gjennomsnittlig utbetaling pr. mottaker på om lag 216 820 kroner.

Regjeringen satte i 2013 i gang et forsøk i Hordaland, Oslo, Vest-Agder og Østfold med lønnstilskudd for arbeidsgivere som ansetter personer med rett til arbeidsavklaringspenger jf. omtale under kap. 634, post 76 og kap. 605, post 01. I forbindelse med videreføringen av prosjektet omdisponeres det 44,3 mill. kroner fra kap. 2651, post 70 til kap. 605, post 01 og kap. 634, post 76.

Det foreslås bevilget 33 380 mill. kroner i 2014.

³¹ På grunn av samordning med andre ytelser kan en motta arbeidsavklaringspenger som er lavere enn minsteytelsen

³² Kompensasjonen faller bort når vedtaket i overgangssaken løper ut, og ytelsen regnes ut etter de ordinære reglene for arbeidsavklaringspenger.

³³ Antall mottakere av arbeidsavklaringspenger er her definert etter rettighet til ytelsen, og ikke etter utbetaling av ytelsen slik det var i Prop. 1 S (2012–2013). Grunnet en teknisk feil er det for tiden ikke mulig å hente ut individdata for antall mottakere av arbeidsavklaringspenger etter utbetaling.

Post 71 Tilleggsstønad, overslagsbevilgning

For 2014 er det lagt til grunn en reduksjon i antall mottakere av tilleggsstønader på 3,1 pst. Det er lagt til grunn vekst i satsene til stønad til barnetilsyn, til bøker og undervisningsmateriell og til boutgifter på 3,5 pst. Øvrige satser er regulert i henhold til utviklingen i Konsumprisindeksen.

Det foreslås bevilget 385 mill. kroner i 2014.

Post 72 Legeerklæringer

Posten gjelder dekning av honorar til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om ytelser fra folketrygden. Posten omfatter også honorar til leger i forbindelse med deltakelse på dialogmøter for sykmeldte.

Det foreslås bevilget 345 mill. kroner i 2014.

Kap. 2655 Uførhet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	22 670 117	23 110 000	24 215 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	35 073 950	35 830 000	37 470 000
72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	2 220 036	2 249 000	2 295 000
73	Foreløpig uførepensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	-7 424		
75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	113 719	114 000	117 000
76	Yrkesskadetrygd gml. Lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	61 785	66 000	61 000
	Sum kap. 2655	60 132 183	61 369 000	64 158 000

Innledning

Uførepensjon skal sikre inntekt til personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt med minst halvparten på grunn av sykdom eller skade. Det er et vilkår for rett til uførepensjon at vedkommende har gjennomgått hensiktsmessig behandling for å bedre inntektsevnen. Arbeidsrettede tiltak skal være gjennomført hvis ikke åpenbare grunner tilsier at dette ikke er hensiktsmessig. Uførepensjon består av grunnpensjon fastsatt på grunnlag av trygdetid og tilleggspensjon beregnet på grunnlag av tidligere pensjonsgivende inntekt. Uførepensjon er fullt opptjent etter 40 år. Det medregnes framtidig trygdetid og framtidige pensjonspoeng fra uføretidspunktet fram til og med det året vedkommende fyller 66 år. Særtilllegg ytes til den som ikke har rett til tilleggspensjon eller har tilleggspensjon mindre enn særtillegget. Den som blir ufør før fylte 26 år på grunn av alvorlig og varig sykdom som er klart dokumentert, får medregnet fremtidige pensjonspoeng med minst 3,50 for hvert år (ung ufør).

Det gis behovsprøvd barnetilllegg for hvert barn uførepensjonisten forsørger med 40 pst. av

grunnbeløpet i folketrygden før en eventuell reduksjon på grunn av inntekt.

Rapport*Utgiftsutviklingen*

Utgiftene til uførepensjon økte med 6,5 pst. eller 3 666 mill. kroner fra 2011 til 2012. Totalt var utgiftene til uførepensjon i 2012 på 60 132 mill. kroner mot 56 466 mill. kroner i 2011. Utgiftsveksten har i hovedsak sammenheng med økningen i grunnbeløpet i folketrygden i forbindelse med trygdeoppjøret for 2012. Videre kan utgiftsveksten forklares med en økning i antall uførepensjonister. Spesielt i 1. kvartal 2012 var det høy tilgang til uførepensjon fra arbeidsavklaringspenger. Dette var i stor grad tidligere mottakere av tidsbegrenset uførestønad.

Mottakere av uførepensjon

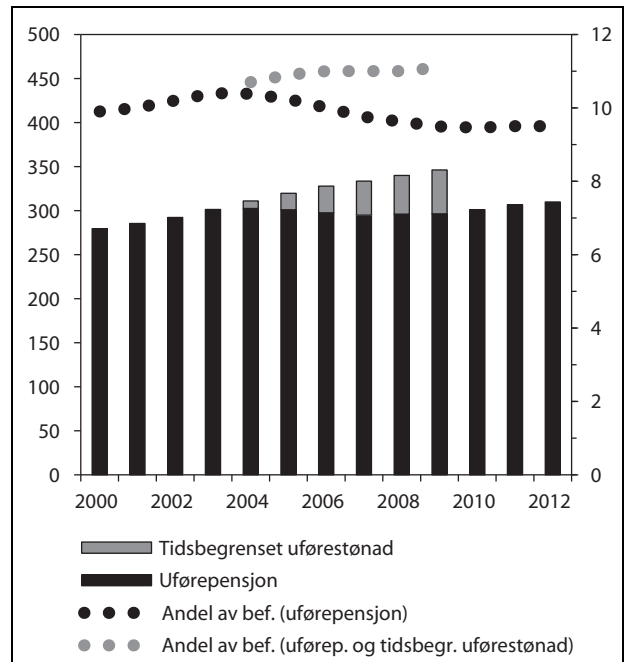
Ved utgangen av 2012 mottok 309 890 personer uførepensjon. Dette er en økning på 1,1 pst. sammenlignet med utgangen av 2011, eller 3 240 flere personer enn ved utgangen av 2011. Ved utgangen

av 2012 var 9,5 pst. av befolkningen mellom 18 og 66 år mottakere av uførepensjon. Andelen har vært uendret i perioden 2009–2012.

Figur 6.3 viser utviklingen i antall personer som mottok uføreytelser fra 2000 til 2012. I perioden fra 2001 til 2009 økte antall mottakere av uføreytelser med 60 800, fra om lag 285 400 til nær 346 200. Dette tilsvarer en vekst på rundt 21 pst. Målt i forhold til befolkningen i alderen 18–66 år, økte andelen mottakere av uføreytelser fra 10,0 til 11,1 pst. i samme periode.

Fra 1. mars 2010 ble tidsbegrenset uførestønadsammen med attførings- og rehabiliteringspenger erstattet av arbeidsavklaringspenger. Dette førte til en reduksjon i antall mottakere av uføreytelser med om lag 50 000 personer. Dette innebar at antall mottakere av uføreytelser som andel av befolkningen ble redusert fra 11,1 til 9,5 pst i 2010.

I perioden fra 2000 til 2012 har antall mottakere av uførepensjon (ved utgangen av året) økt med om lag 30 300 personer, som tilsvarer en økning på 10,8 pst. Målt i forhold til befolkningen i alderen 18–66 år, avtok andelen mottakere av varig uførepensjon fra 9,9 til 9,5 pst. i samme periode.

Figur 6.3 Mottakere av uførepensjon og tidsbegrenset uførestønadsammen med attførings- og rehabiliteringspenger. Antall ved utgangen av året (venstre akse) og som andel av befolkningen 18–66 år (høyre akse). Antall i tusen. Andel i pst.

Antall nye mottakere av uførepensjon i løpet av året og prosentvis endring fra året før. 2008–2012

År	Antall nye mottakere av uførepensjon			Prosentvis endring fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2008	22 082	10 372	11 710	10,5	8,8	12,1
2009	25 502	11 658	13 844	15,5	12,4	18,2
2010	28 252	12 846	15 406	10,8	10,2	11,3
2011	30 934	13 233	17 701	9,5	3,0	14,9
2012	29 306	12 171	17 135	-5,3	-8,0	-3,2

I 2012 ble det 29 306 nye uførepensjonister. Dette er en nedgang på 1 628 personer sammenlignet med 2011, tilsvarende en nedgang på 5,3 pst. Det var en nedgang i antall nye mottakere både for menn og for kvinner.

Nedgangen i antall nye uførepensjonister fra 2011 til 2012 må ses i sammenheng med at det har vært en nedgang i antall personer som avsluttet en stønadsperioden med arbeidsavklaringspenger. Om lag 80 pst. av de nye uførepensjonistene kommer fra arbeidsavklaringspenger. Dette gjelder i stor grad personer som tidligere har mottatt tidsbegrenset uførestønadsammen med attførings- og rehabiliteringspenger og som nå har fått innvilget

uførepensjon. Dette er av stor betydning for at tilgangen i perioden 2010–2012 har vært høyere enn i perioden 2008–2009, særlig for kvinner.

Det er flere kvinner enn menn som mottar uførepensjon. Ved utgangen av 2012 var 57 pst. av uførepensjonistene kvinner. Som andel av befolkningen i alderen 18–66 år, mottok 11,2 pst. av kvinnene uførepensjon, mens tilsvarende andel for menn var 7,9 pst. Med unntak av aldersgruppene under 34 år, er uføreandelen blant kvinner høyere enn blant menn i alle aldersgrupper. Det er særlig i aldersgruppene fra 50 år og over at kvinners uføreandel er høy sammenlignet med menn.

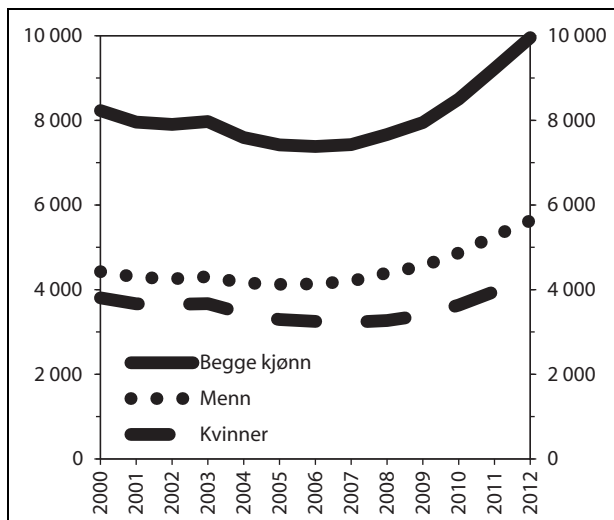
Nær 254 000 av 309 890 uførepensjonister mottok 100 pst. uførepensjon ved utgangen av 2012. Dette tilsvarer om lag 82 pst. av alle uførepensjonistene. 18 pst. av uførepensjonistene mottok en gradert ytelse. Andelen med gradert ytelse er uendret fra 2011 til 2012.

Sett i forhold til det totale antallet uførepensjonister er det en svært liten andel av uførepensjonistene som får redusert sin uføregrad i løpet av et år. I 2012 gjaldt dette 1 255 personer. Mange av de som prøver seg i arbeid har inntekt innenfor friinntekten på et grunnbeløp i folketrygden, og får dermed ikke endret uføregrad ved økt arbeidsinnsats.

23,2 pst. av uførepensjonistene med 100 pst. uførepensjon i 2011 hadde arbeidsinntekt ved siden av pensjonen. Andelen har vært om lag uendret de siste årene. Det er relativt sett flere menn enn kvinner som har arbeidsinntekt, og menn har i tillegg en høyere inntekt enn kvinner.

Mottakere av uførepensjonister under 30 år

Siden 2002 har antall uførepensjonister under 30 år økt med 2 050 personer. Økningen har vært størst i aldersgruppen 18–24 år, men det har også vært en mindre økning i aldersgruppen 25–29 år. Uføre under 30 år som andel av befolkningen i samme aldersgruppe har økt fra 1,15 til 1,25 pst. fra 2002 til 2012.

Figur 6.4 Antall mottakere av uførepensjon under 30 år ved utgangen av året.

Utviklingen i mottakere av uførepensjon under 30 år må ses i sammenheng med utviklingen av mottakere med tidsbegrenset uførestønad. Ved utgangen av 2009 var det om lag 3 000 mottakere av

tidsbegrenset uførestønad under 30 år. Mange unge uføre som tidligere ville fått innvilget uførepensjon fikk i perioden fra 2004 til februar 2010 i stedet innvilget tidsbegrenset uførestønad. Fra 2007 har antallet uførepensjonister under 30 år økt, og økningen var spesielt høy i perioden 2010 til 2012. Veksten har sammenheng med at flere unge som fikk innvilget tidsbegrenset uførestønad og senere fikk ytelsen konvertert til arbeidsavklaringspenger nå har fått innvilget uførepensjon.

Utviklingen i 2013

Ved utgangen av juni 2013 mottok om lag 307 100 personer uførepensjon, mot 310 400 personer ved utgangen av juni 2011, en nedgang på 1,1 pst. I løpet av 1. halvår 2013 fikk 11 800 nye personer uførepensjon. Det ble 5 500 færre nye uførepensjonister i løpet av 1. halvår 2013 sammenlignet med 1. halvår 2012. Ved utgangen av 1. halvår 2013 var 9,4 pst. av befolkningen mellom 18 og 66 år mottakere av uførepensjon.

Yrkesskadetrygd, gammel lovgivning

Yrkesskadetrygden har avtakende betydning, fordi den bare omfatter skader inntruffet før 1971. I 2012 utgjorde utgiftene 62 mill. kroner, mot 73 mill. kroner i 2011. En nedgang på 15,1 pst. i forhold til året før.

Reform av yrkesskadeområdet

I dag er det to ordninger som til sammen sikrer arbeidstaker rett til full erstatning ved yrkesskader og yrkessykdommer: Folketrygdlovens særregler ved yrkesskader og yrkessykdommer administrert av Arbeids- og velferdsetaten, og en lovpålagt yrkesskedeforsikringsordning administrert av arbeidsgivers skadeforsikringsselskap. Arbeidstakere og arbeidsgivere må dermed forholde seg både til to ulike regelsett og til to administrative systemer.

Som en oppfølging av NOU 2004: 3 Arbeidsskadeforsikring har Arbeidsdepartementet arbeidet med et forslag om å slå sammen de to yrkesskadeordningene lovmessig og organisatorisk. Departementet hørte i 2007 et nytt forslag som innebærer bl.a. at det opprettes en uavhengig enhet i offentlig regi som skal avgjøre krav om erstatning ved yrkesskade etter ny lov. På bakgrunn av høringsinstansenes innspill ble forslaget utdypet og konkretisert, og sendt på ny høring i 2008. I NOU 2008: 11 Yrkessykdommer har et medisinsk ekspertutvalg foreslått endringer i

dagens liste over sykdommer som kan godkjennes som yrkessykdom. Denne innstillingen ble hørt parallelt med departementets utdypede forslag til ny organisering av yrkesskadeområdet. Hovedtrekkene i en ny ordning ble omtalt i Prop. 111 S (2011–2012) -Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2012. Ved behandlingen sluttet et flertall i Stortinget seg til opplegget.

Arbeidsdepartementet har i Prop. 193 L (2012–2013) Lov om arbeidsskadeforsikring, lagt

fram forslag til materielle regler for rett til erstatning etter en ny arbeidsskadeforsikringslov. Forslaget, som med få unntak innebærer en kodifisering og konsolidering av det nåværende rettslige rammeverket, utgjør første del av en større reform av arbeidsskadeområdet. Proposisjonen som nå er lagt fram skal i neste omgang følges opp med lovforslag om de gjenstående elementene i reformen, herunder den framtidige organiseringen av arbeidsskadeområdet.

Budsjettforslag 2014

Følgende prognoser er lagt til grunn ved fastsettning av budsjettforslaget for 2014.

	2012	2013	2014
Antall uførepensjonister med grunnpensjon (middelbestand)	310 121	307 970	315 400
Antall uførepensjonister med tilleggspensjon (middelbestand)	301 805	299 960	307 515
Antall uførepensjonister med sært tillegg (middelbestand)	58 100	56 665	57 400
Gjennomsnittlig grunnpensjon, inkl. etterbet., kroner	73 098	75 845	76 780
Gjennomsnittlig tilleggspensjon, inkl. etterbet., kroner	116 210	120 355	121 845
Gjennomsnittlig sært tillegg, inkl. etterbet., kroner	38 215	39 540	40 015

Beløpene i tabellen er basert på gjennomsnittlig beløp for grunnbeløpet i folketrygden for det enkelte år.

Samlet for uførhet bidrar reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 til å øke utgiftene i 2013 med 1 530 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med utgangspunkt i folketrygdens grunnbeløp pr. 1. mai 2013, og det er ikke tatt hensyn til reguleringen av pensjonene i 2014 i anslaget for 2014.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

For 2014 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av grunnpensjon på 315 400 og en gjennomsnittlig årlig utbetaling pr. mottaker på 76 780 kroner.

Det foreslås bevilget 24 215 mill. kroner i 2014.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

For 2014 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av tilleggspensjon på 307 515 og en gjennomsnittlig årlig utbetaling pr. mottaker på 121 845 kroner.

Det foreslås bevilget 37 470 mill. kroner i 2014.

Post 72 Sært tillegg, overslagsbevilgning

For 2014 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig antall mottakere av sært tillegg på 57 400 og en gjennomsnittlig årlig utbetaling pr. mottaker på 40 015 kroner.

Det foreslås bevilget 2 295 mill. kroner i 2014.

Post 75 Menerstatning ved yrkesskade, overslagsbevilgning

Utgiftene på posten har de senere år vært relativt stabile. I 2012 var utgiftene på 113,7 mill. kroner, som er en økning på 1,8 mill. kroner eller 2,4 pst. fra året før, mens vedtatt budsjett for 2013 er 114 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 117 mill. kroner i 2014

Post 76 Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter til uførepensjon for yrkesskader inntruffet før 1971 og har en nedadgående trend i antall mottakere og utgifter over tid.

Det foreslås bevilget 61 mill. kroner i 2014.

Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.	8 630 700	9 031 600	8 958 800	-0,8
	Sum kategori 29.60	8 630 700	9 031 600	8 958 800	-0,8

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	8 630 700	9 031 600	8 958 800	-0,8
	Sum kategori 29.60	8 630 700	9 031 600	8 958 800	-0,8

Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 726 948	1 770 000	1 790 000	
71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 705 066	1 740 000	1 690 000	
73	Hjelpemidler m.v. under arbeid og utdanning	123 770	145 000	154 700	
74	Tilskudd til biler	762 144	740 000	795 000	
75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 653 482	2 731 600	2 559 100	
76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	209 543	245 000	235 000	
77	Ortopediske hjelpemidler	1 066 292	1 160 000	1 220 000	
78	Høreapparater	383 455	500 000	490 000	
79	Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år			25 000	
	Sum kap. 2661	8 630 700	9 031 600	8 958 800	

Innledning

Kapitlet omfatter grunnstønad, hjelpestønad og hjelpemidler, dvs. stønad til alle typer hjelpemidler for personer med varig nedsatt funksjonsevne i dagliglivet, arbeidslivet og i tilknytning til utdanning etter reglene i folketrygdloven kapittel 6 og 10.

Grunn- og hjelpestønad skal gi økonomisk kompensasjon til personer som på grunn av varig sykdom, skade eller lyte har visse ekstrautgifter eller som trenger særskilt tilsyn og pleie.

Grunnstønad gis til bestemte formål, bl.a. til drift av tekniske hjelpemidler, transport og fordyret kosthold ved diett. Den laveste satsen utgjør 7 716 kroner i året pr. 1. januar 2013 og høyeste sats utgjør 38 580 kroner.

Hjelpestønad kan gis til den som har særskilt behov for tilsyn og pleie på grunn av varig sykdom eller skade. Stønaden gis bare dersom det foreligger et privat pleieforhold. Ordinær hjelpestønad utgjør 13 836 kroner i året pr. 1. januar 2013. Forhøyet hjelpestønad som kan tilstås til barn og unge under 18 år med særskilt behov for tilsyn og pleie, utgjør 2, 4 eller 6 ganger ordinær hjelpestønad. Høyeste sats utgjør 83 016 kroner i året pr. 1. januar 2013.

Gis hjelpestønad til barn, er det er vanligvis foreldrene som mottar stønaden som verge for

barnet. Hjelpestønad er en skattefri kontant ytelse som kan benyttes til å kjøpe hjelp.

Stortinget vedtar satsene for grunn- og hjelpestønad i eget romertallsvedtak. Forslag til sats for 2014 framgår av budsjettforslaget for 2014.

Folketrygden kompenserer for utgifter til bedring av arbeidsevnen og funksjonsevnen i dagliglivet for personer som har varig sykdom, skade eller lyte. Det gis stønad til tiltak som er nødvendige og hensiktsmessige for at vedkommende skal bli i stand til å skaffe seg eller beholde arbeid eller for å bedre funksjonsevnen i dagliglivet. Denne stønaden gis i form av utlån, tilskudd eller lån til bl.a. hjelpemidler, høreapparat, lese- og sekretærhjelp for blinde og svaksynte, tolkehjelp for hørselshemmede, tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde og motorkjøretøy eller annet transportmiddel. Det kan også gis stønad til ombygging av maskiner og tilrettelegging av fysisk miljø på arbeidsplassen.

Rapport

Grunn- og hjelpestønad

Tabellene under viser antall grunn- og hjelpestønadmottakere etter alder og sats pr. 31. desember 2012. Ved utgangen av 2012 mottok til sammen 125 100 personer grunnstønad og 81 100 hjelpestønad. Antall mottakere er litt lavere enn i 2011.

Antall grunnstønadmottakere etter alder og sats pr. 31. desember 2012.

Alder	I alt	0-17 år	18-66 år	67 år og eldre
Antall i alt	125 113	13 849	79 165	32 099
Sats 1	57 786	6 045	33 514	18 227
Sats 2	10 477	1 238	6 556	2 683
Sats 3	22 320	873	15 168	6 279
Sats 4	30 521	5 330	20 853	4 338
Sats 5	2 718	260	2 022	436
Sats 6	1 291	103	1 052	136

Om lag 46 pst. av grunnstønadmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2012.

Ved utgangen av 2012 var i alt 4 040 nye personer tilkjent grunnstønad, mens 5 656 nye personer var tilkjent hjelpestønad.

Antall hjelpestønadsmottakere etter alder og sats pr. 31. desember 2012.

Alder	I alt	0-17 år	18-66 år	67 år og eldre
Antall i alt	81 104	34 463	28 605	18 036
Sats 0	15 633	-	5 796	9 837
Sats 1	42 491	11 608	22 698	8 185
Sats 2	16 113	16 010	89	14
Sats 3	5 173	5 158	15	-
Sats 4	1 694	1 687	7	-

Om lag 52 pst. av hjelpestønadsmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2012. Det er i hovedsak barn og ungdom i alderen 0–17 år som mottar hjelpestønad etter sats 2–4.

Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

Utgiftene på denne posten var 123,8 mill. kroner i 2012, mot 124,6 mill. kroner i 2011. Utgifter til tolkehjelp for hørselshemmede i arbeid og i utdanning har hatt en betydelig årlig økning fra 2008 til 2012. Dette skyldes bl.a. økt behov for tolking i forbindelse med at flere unge hørselshemmede tar høyere utdanning. Det har også vært økt sat-

sing på tolking i arbeidslivet gjennom prøveordningen «Tolk på arbeidsplass» i regi av hjelpemiddelsentralene i fire fylker.

Antall innkomne saker til Arbeids- og velferdsetaten som gjelder hjelpemidler og tilrettelegging på arbeidsplass har gått ned fra 2011 til 2012. Nedgangen kan tyde på at arbeidsgivere i noe større grad enn tidligere dekker utgifter til tilpasninger på arbeidsplass i stedet for å søke om stønad. Utstyr som tidligere ble ansett som spesialutstyr er nå i større grad blitt standard vare. Kostnadene pr. sak har økt noe, slik at utgiftene til dette formålet har stabilisert seg.

Utgiftsutvikling for de enkelte stønadene i perioden 2010–2012 (mill. kroner)

	2010	2011	2012
I alt	110,1	124,6	123,8
Lån og tilskudd til tilrettelegging til arbeid	31,6	32,3	29,1
Tolkehjelp døve	61,3	70,7	75,0
Tolkehjelp døvblinde	4,8	4,6	4,9
Lese- og sekretærhjelp	12,5	12,5	13,8
Avgifter		4,5	1,0

Tilskudd til biler

Utgiftene til stønad til bil var på ca. 757 mill. kroner i 2012 mot 662 mill. kroner i 2011. Økningen var på 14,3 pst. Denne økningen har bl.a. sammenheng med at det i 2010 og 2011 har vært reduserte utgifter, etter omorganisering av dette området i Arbeids- og velferdsetaten.

Ved utgangen av 2012 var det etablert fem fullverdige bilsentra. Omorganiseringen har gitt mer

stabile og robuste fagmiljøer. Antall søknader og behandlingstid for gruppe 1-bil har vært ganske stabil fra 1. tertial 2012 til 1. tertial 2013 med ca. 1 150 saker og rundt 4 måneders gjennomsnittlig behandlingstid. Andelen saker som behandles innen normert tid har økt fra 41,5 til 47,1 pst., mens andelen saker over ytre grense har sunket fra 16 til 14 pst.

For gruppe 2-bil har antall søknader økt fra 959 til 1 021, men gjennomsnittlig behandlingstid

og antall saker over ytre grense har gått noe ned. Andel saker som behandles innen normert tid har økt (til 69,5 pst.) og ligger ikke så langt unna målet på 75 pst.

Om lag 70 pst. av sakene om gruppe 1-bil avslås i dag. For å begrense antall urealistiske søknader og dermed få en raskere saksbehandling for dem som har rett til stønad til bil, prioriterer etaten å gi best mulig veiledning og informasjon både på nett og i egne veiledningssamtaler.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har gjennomført en kvalitetsundersøkelse av vedtakene på bilområdet, som ble ferdigstilt i april 2013. Gjennom-

gangen viser at kvaliteten på vedtakene i all hovedsak er god, med korrekt stønadsutmåling, samordnet skjønnsutøvelse, riktig begrunnelse og resultat.

Bilstønadsordningen ble evaluert høsten 2012, jf. rapporten «Evaluering av bilstønadsordningen» av Deloitte. I lys av evalueringen har departementet hentet inn innspill fra brukerorganisasjonene. Organisasjonenes innspill gjelder særlig grensenivået mellom de som har behov for en ordinær bil (såkalt gruppe 1-bil), og de som har behov for spesielt tilpasset kassebil (såkalt gruppe 2-bil). Saken er fortsatt til vurdering i departementet.

Kostnadsutvikling på de enkelte stønadene på bilområdet, hele året i perioden 2010–2012 (mill. kroner)

	2010	2011	2012
I alt	703,3	662,2	757,1
Kjøp av bil gruppe 1	137,4	157,1	145,4
Kjøp av bil gruppe 2	297,2	273,2	358,8
Utstyr, ombygging, kjøreopplæring	307,7	274,1	299,9
Innbetaling gjeldsoppgjør, mv.	-39,0	-42,2	-47,0

Over 90 pst. av de samlede utgiftene til utstyr, ombygging og kjøreopplæring gjelder biler i gruppe 2.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

Utgifter på denne posten var på 2 659 mill. kroner i 2012. I 2011 var utgiftene 2 633 mill. kroner. Dette innebærer en reduksjon i utgiftene på 26 mill. kroner, som tilsvarer en reduksjon på 1,0 pst. De største utgiftspostene i 2012 var hjelpemidler til husholdning og bolig (698 mill. kroner) og elektrisk rullestol (482 mill. kroner).

Det blir fortløpende vurdert hvilke hjelpemidler som er vanlige også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne, og som det derfor ikke skal gis stønad til. Grensen mellom hva som defineres som et hjelpemiddel og hva som er en vanlig forbruksvare vil endre seg over tid.

Hjelpemiddelsentralene gjennomfører årlig om lag 500 ulike kurs og opplæringstiltak overfor kommunene og andre samarbeidspartnere for å øke kunnskapen om hjelpemidler og for å sikre gode løsninger for brukerne.

I 2012 var det 129 890 brukere som mottok et eller flere utlån gjennom hjelpemiddelsentralene. Dette er en nedgang på 5,2 pst. fra 2011. Nedgangen har bl.a. sammenheng med at en del enkle og rimelige hjelpemidler er tatt ut av sortimentet, og

at stønad til utstyr til trening og stimulering er begrenset til bare å gjelde utstyr som er spesielt utviklet for personer med funksjonsnedsettelse. I tillegg var det om lag 23 200 brukere som fikk service på hjelpemidler, og 14 800 som fikk råd, veiledning mv. Om lag 10 pst. av alle registrerte hjelpemiddelbrukere er barn og unge under 18 år. Andelen i yrkesaktiv alder er om lag 37 pst. Rundt 53 pst. av brukerne er personer over 67 år. Kommunene satser i stor grad på hjemmebasert omsorg i egne boliger framfor institusjoner, noe som bidrar til økt behov for utlån av hjelpemidler. Aldringen i befolkningen vil, spesielt på litt sikt, øke etterspørselen etter hjelpemidler.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Utgiftene på denne posten var 209,6 mill. kroner i 2012. Det var en økning på 9,1 pst. fra 2011. Det meste av utgiftene er knyttet til førerhunder, tolkehjelp og tilpasningskurs. Utgiftene til reise og opphold er også store, og har økt betydelig de siste årene. De samlede utgifter til tolkehjelp for døve og døvblinde, i arbeid og i dagliglivet, økte fra om lag 133 mill. kroner i 2011, til om lag 141 mill. kroner i 2012.

Tolketjenesten er en del av hjelpemiddelsentralens tjenestetilbud og yter tolking for om lag

3 500 tolkebrukere, hvorav om lag 85 pst. er døve og 15 pst. døvblinde eller døvblindblitte. Ifølge Arbeids- og velferdsdirektoratet fikk tolketjenesten i 2011 inn 63 612 bestillinger på tolking³⁴. Dette tilsvarer en økning på 8,8 pst. fra 2010. Av disse ble 7 828 oppdrag avbestilt av bruker. Av de gjenstående bestillingene ble 50 254 oppdrag dekket. Dette utgjør en dekningsgrad på 90 pst. I 2010 var dekningsgraden på 88 pst.

Det arbeides med utvikling av et mer fleksibelt tolketilbud, bl.a. gjennom bildetolking. Behovet for tolking er økende. Den begrensede tilgangen på offentlig ansatte tolker gir utfordringer med å møte det økende behovet. Det er særlig utfordringer knyttet til å fylle behovet for tolkning innen utdanning, arbeid og tolking for barn på ulike arenaer.

Ortopediske hjelpemidler

Utgiftene til ortopediske hjelpemidler var 1 066 mill. kroner i 2012. Det var en økning på 8,3 pst. fra 2011. De største produktgruppene det ble gitt støtte til i 2012 var ortoser og fotsenger (409 mill. kroner), proteser (298 mill. kroner) og fottøy (277 mill. kroner). Utgiftsveksten henger først og fremst sammen med antall produserte hjelpemidler og økte materialkostnader.

Høreapparater og tinnitusmaskerere

Utgiftene til høreapparater var i 2012 på 383,5 mill. kroner. Det var en nedgang på 19,6 pst. fra 2011. Nedgangen skyldes en større omlegging av innkjøpsordningen for høreapparater og tinnitusmaskerere. Arbeids- og velferdsetaten betaler nå når bruker får apparatet endelig utlevert etter utprøving og tilpasning. Dette medførte en betydelig tidsforskyvning av utbetalingene, og utgiftene i 2012 ble derfor redusert. I 2012 ble det kjøpt inn 48 120 høreapparater og 2 097 tinnitusmaskerere gjennom folketrygden, mot 73 723 høreapparater og 2 768 tinnitusmaskerere i 2011. Antall stønadsaker til behandling er likevel uendret.

Reparasjonskostnader økte med 0,7 pst. i 2012. Tinnitusmaskerere representerte en total kostnad på om lag 5 mill. kroner i 2012.

Reparasjon av hjelpemidler

Det vurderes fortløpende om det vil lønne seg å reparere hjelpemiddelet ute hos bruker, og gjenbruke innleverte hjelpemidler, kontra å kjøpe nytt. I 2010 ble kravene til reparasjon av hjelpemidler skjerpet. Reparasjon av hjelpemidler prioriteres utfra hvor viktige de er for brukeren. I løpet av 2012 ble det utført 50 050 reparasjoner. 88 pst. av akuttreparasjonene er utført innen kravet på 24 timer. 80 pst. av reparasjonsoppdragene i prioritert 2 (innen 7 dager) er utført innen normtiden (kravet er 75 pst.). De resterende oppdragene er utført etter avtale med bruker.

Prøveordninger som videreføres

Under posten Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning gjennomføres følgende prøveordninger:

Arbeids- og velferdsetaten igangsatte høsten 2007 et forsøk med hjelpemidler til personer som stammer. Forsøksordningen er avgrenset til personer over 18 år som er i arbeid eller utdanning og hvor hjelpemiddelet er nødvendig og hensiktsmessig for at de fortsatt skal kunne være i slik aktivitet. Prøveordningen videreføres i 2014.

Prøveordningen med administrativ organisering av «Tolk på arbeidsplass» i regi av hjelpemiddelsentralene og prøveordningen med tilpassningskurs under Resonaremodellen videreføres i 2014.

Under posten Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler, samarbeider Arbeidsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet om prøveordningen med tilskudd til tilrettelegging av bolig i stedet for trappeheis og /eller løfteplattform.

Pilotprosjekt

Under posten Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester igangsettes et ettårig pilotprosjekt i tolketjenesten i Arbeids- og velferdsetaten. I pilotprosjektet vil oppdragsrelaterte kostnader som reise, overtid mv. for fast ansatte tolker i tre fylker (tolketjenester) bli belastet stønadsbudsjettet (kap. 2661) istedenfor hjelpemiddelsentralenes driftsbudsjett (kap. 605). Pilotprosjektet skal evalueres av ekstern evaluator.

Budsjettforslag 2014

Post 70 Grunnstønad, overslagsbevilgning

Utgiftene på posten i 2012 var på 1 727 mill. kroner. Utgifter til grunnstønad var 880 mill. kroner

³⁴ Grunnet innføring av nye IKT-løsninger finnes det ikke statistikk for tolkeoppdrag i 2012.

etter 1. halvår 2013. Dette er en økning på 17 mill. kroner i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en økning på 2,0 pst.

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall grunnstønadmottakere på 124 010 i 2013 og 123 110 i 2014.

Det foreslås at satsene, fra 1. januar 2014, justeres med 1,5 pst. og økes til:

- Sats 1: 7 836 kroner
- Sats 2: 11 976 kroner
- Sats 3: 15 708 kroner
- Sats 4: 23 136 kroner
- Sats 5: 31 356 kroner
- Sats 6: 39 168 kroner

Det foreslås bevilget 1 790 mill. kroner i 2014.

Post 71 Hjelpetønad, overslagsbevilgning

Utgiftene på posten i 2012 var på 1 705 mill. kroner. Utgifter til hjelpetønad var 850 mill. kroner etter 1. halvår 2013. Dette er en reduksjon på 5 mill. kroner i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en reduksjon på 0,6 pst.

Det er lagt til grunn et gjennomsnittlig antall hjelpetønadmottakere på 79 880 i 2013 og 78 920 i 2014.

Det foreslås at satsene, fra 1. januar 2014, justeres med 1,5 pst. og økes til:

- Sats 0: 13 068 kroner
- Sats 1: 14 052 kroner
- Sats 2: 28 104 kroner
- Sats 3: 56 208 kroner
- Sats 4: 84 312 kroner

Det foreslås bevilget 1 690 mill. kroner i 2014.

Post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

Utgiftene på posten i 2012 var på 124 mill. kroner. Utgifter til hjelpemidler under arbeid og utdanning var 67,9 mill. kroner etter 1. halvår 2013. Dette er en økning på 11,4 mill. kroner i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en reduksjon på 20,1 pst.

For 2013 er det lagt til grunn en volumvekst på 10 pst. og en prisøkning på 3,1 pst.

For 2014 er det lagt til grunn en volumvekst på 5 pst. og en prisøkning på 3,1 pst.

Det er behov for å heve lønnsnivået til frilanstolkene. Det foreslås at basis for timesatsen heves fra lønnstrinn 26 til lønnstrinn 29. Merutgiftene er beregnet til 1,9 mill. kroner, som blir fordelt på kap. 2661, post 73 og post 76. Endringen

foreslås med virkning fra 1. januar 2014. Videre foreslås det å innføre minstetid på 1 time for oppdrag for frilanstolkene. Dette gir en beregnet merutgift på 0,8 mill. kroner på kap. 2661, post 73.

Det foreslås bevilget 154,7 mill. kroner i 2014.

Post 74 Tilskudd til biler

Fra 1. januar 2013 ble tildelingskriteriene for gruppe 2-bil utvidet slik at også personer over 18 år med sterkt begrenset gangfunksjon som har behov for egen bil for å komme seg til og fra arbeid eller utdanning, kan tildeles gruppe 2-bil. Utvidelsen er anslått å gi årlige merutgifter på 11 mill. kroner. Det er lagt til grunn at effekten av utvidelse vil fordele seg med 60 pst. i 2013 og 40 pst. i 2014. Det er lagt til grunn en budsjetteffekt av tiltaket i 2014 på om lag 4 mill. kroner.

Utgiftene på posten i 2012 var på 757 mill. kroner. Utgiftene var 358,5 mill. kroner etter 1. halvår 2013. Dette er en økning på 9 mill. kroner i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en økning på 2,6 pst.

For 2013 er det lagt til grunn en nullvekst i antall mottakere og en prisøkning på 1,7 pst. For 2014 er det lagt til grunn en nullvekst i antall mottakere og en prisøkning på 1,5 pst.

Det foreslås bevilget 795 mill. kroner i 2014.

Post 75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

Utgiftene på posten i 2012 var på 2 659 mill. kroner. Utgiftene var 1 194 mill. kroner etter 1. halvår 2013. Dette er en nedgang på 82,3 mill. kroner i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en reduksjon på 6,5 pst.

For 2013 er det lagt til grunn en nedgang i antall mottakere på 5 pst. og en prisøkning på 1,7 pst. For 2014 er det lagt til grunn en nedgang i antall mottakere på 2 pst. og en prisøkning på 1,5 pst.

Det foreslås bevilget 2 559,1 mill. kroner i 2014.

Post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Utgiftene på posten i 2012 var på 210 mill. kroner. Utgiftene var 100,8 mill. kroner etter 1. halvår 2013. Dette er en økning på 1,3 mill. kroner i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en økning på 1,3 pst.

For 2013 er det lagt til grunn en volumvekst på 2 pst. og en prisøkning på 3,1 pst. For 2014 er det

lagt til grunn en volumvekst på 3 pst. og en prisøkning på 3,1 pst.

Det foreslås bevilget 235 mill. kroner for 2014.

Post 77 Ortopediske hjelpemidler

Utgiftene på posten i 2012 var på 1 066 mill. kroner. Utgiftene var 526,4 mill. kroner etter 1. halvår 2013. Dette er en økning på 31,2 mill. kroner i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en økning på 6,3 pst.

For 2013 er det lagt til grunn volumvekst på 5 pst. og en prisøkning på 1,7 pst. For 2014 er det lagt til grunn en volumvekst på 5 pst. og en prisøkning på 1,5 pst.

Det foreslås bevilget 1 220 mill. kroner i 2014.

Post 78 Høreapparater

Utgiftene på posten i 2012 var på 384 mill. kroner. Utgiftene var 154,6 mill. kroner etter 1. halvår 2013. Dette er en nedgang på 87,5 mill. kroner i

forhold til utgiftene etter 1. halvår 2012, som tilsvarer en reduksjon på 36,1 pst.

For 2013 er det lagt til grunn en volumvekst på 4 pst. og en prisøkning på 1,9 pst. For 2014 er det lagt til grunn en volumvekst på 4 pst. og en prisøkning på 1,5 pst.

Det foreslås bevilget 490 mill. kroner i 2014.

Post 79 Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år

Personer under 26 år kan i dag få dekket aktivitetshjelpemidler. Det foreslås å innføre en rammestyrt ordning til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år. Ordningen er tenkt innført fra 1. juli 2014. Departementet vil komme nærmere tilbake til den konkrete utformingen av regelverket knyttet til denne ordningen. Kriterier for ordningen vil bli drøftet med organisasjonene før de blir fastsatt.

Det foreslås bevilget 25 mill. kroner i 2014.

Programkategori 29.90 Diverse utgifter

Utgifter under programkategori 29.90 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
2690	Diverse utgifter	478 182	460 000		-100,0
	Sum kategori 29.90	478 182	460 000		-100,0

Utgifter under programkategori 29.90 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	478 182	460 000		-100,0
	Sum kategori 29.90	478 182	460 000		-100,0

Kap. 2690 Diverse utgifter

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
70	Sykestønadsutgifter i utlandet		325 379	330 000	
77	Pasienter fra gjensidighetsland mv.		152 803	130 000	
	Sum kap. 2690		478 182	460 000	

Budsjettkapitlet er fra 1. januar 2014 overført til Helse- og omsorgsdepartementet. Det vises til omtale i Prop. 1 S (2013–2014) Helse- og omsorgsdepartementet.

Kap. 5701 Diverse inntekter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
02	Diverse inntekter	677 543	570 000	570 000
03	Hjelpemiddelsentraler m.m.	33 021	35 805	36 590
71	Refusjon ved yrkesskade	820 884	960 150	844 000
73	Refusjon fra bidragspliktige	331 164	340 000	305 000
74	Refusjon medisinsk behandling	63 514	20 000	
80	Renter	1 455	1 700	1 700
	Sum kap. 5701	1 927 581	1 927 655	1 757 290

Post 02 Diverse inntekter

Post 02 består i det vesentligste av følgende inntekter:

- Renter og avdrag på attføringslån
- Tilbakebetaling på grunn av for mye utbetalt til leger
- Tilbakebetaling på grunn av for mye utbetalt til stønadsmottakere
- Avdrag bidragslån
- Prosjektinntekter
- Andre refusjoner og inntekter

Det foreslås bevilget 570 mill. kroner i 2014.

Post 03 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Posten omfatter bl.a. salg av hjelpemidler og biler.
Det foreslås bevilget 36,59 mill. kroner i 2014.

Post 71 Refusjon ved yrkesskade**Bakgrunn**

En vesentlig del av folketrygdens utgifter ved yrkesskade blir finansiert av arbeidsgivere ved en refusjonsordning knyttet til den obligatoriske yrkesskadeforsikringen etter lov av 16. juni 1989 nr. 65.

Refusjonen skjer gjennom en fastsatt prosent-sats/refusjonssats av de faktiske erstatningsutbetalinger fra forsikringsselskaperne. Refusjonssatsen skal således avspeile forholdet mellom trygdens utgifter og erstatningsutbetalingene, men tar ikke sikte på å få dekket de faktiske trygdeutgifter i de enkelte yrkesskadetilfeller.

Av praktiske grunner følger oppgjørsåret kalenderåret, men forsikringsselskaperne kan først ha oppjøret ferdig beregnet og utbetalt 1. mars i det etterfølgende året. Fra 1. januar, fram til forfall 1. mars, blir selskaperne belastet renter i henhold til dagslånsrenten i Norges Bank.

Nærmere om folketrygdens utgifter og refusjonsinntekter ved yrkesskade

Folketrygdens faktiske utgifter ved yrkesskade er langt større enn beløpet som blir refundert. Dette skyldes at stønadsarter, i hovedsak korttidsytelser som sykepenger og utgifter til helsetjenester, er holdt utenfor refusjonsordningen. Refusjonsordningen omfatter heller ikke enkelte persongrupper som hører inn under det offentliges ansvar, som for eksempel skoleelever og innsatte i fengsler.

I tabellen nedenfor framgår de faktiske refusjonsinnbetalinger som folketrygden har fått fra forsikringsselskaperne fra og med 2008 og til og med juli 2013 (nominelt og i mill. kroner).

Refusjonsinnbetalinger fra forsikringsselskaperne

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Inntekt	910	970	972	932	821	835

Refusjonssatsen har vært fastsatt til 120 pst. av erstatningsutbetalingene siden 1991, da ordningen ble innført. Departementet vil bemerke at refusjonsordningen bygger på en forenklet modell basert på at man medregner de kapitaliserte ufø-

reytelser fullt ut i beregningsgrunnlaget, mens andre trygdeytelser ikke medregnes. Refusjons-satsen beholdes uendret på 120 pst. av erstatningsutbetalingene også i 2014

Det foreslås bevilget 844 mill. kroner i 2014.

Post 73 Refusjon bidragspliktige

Det tas refusjon for utbetalt bidragsforskott (se kap. 2620, post 70) i innbetalt bidrag fra bidragspliktige for samme periode, maksimalt tilsvarende det beløp som er utbetalt i forskott.

I 2012 ble det innbetalt 331 mill. kroner fra bidragspliktige. Dette utgjør om lag 41,1 pst av utbetalt forskott på kapittel 2620 post 26.

Anslagene som legges til grunn på denne posten utgjør en andel av det beløp som forventes utbetalt i bidragsforskott i samme periode. Det anslås at inntektene i 2014 vil utgjøre 39 pst. av utgiftene på kap. 2620, post 76.

Forslag om styrking av bidragsforskotteringsordningen

Under kapittel 2620 foreslås det å øke bidragsforskottet til enslige med barn over 11 år begrenset til de som mottar høyeste forskottssats, det vil si

personer med inntekt under 235 101 kr. Satsen foreslås økt med 1/3 av ordinær sats (den tidligere 75-prosentsatsen).

Endringsforslaget er rettet mot forskottsmottagere med lav inntekt. Endringen er forventet å gi 48 mill. kroner mer i utbetalt forskott pr. år, og 20 mill. kroner mer i refusjon i innbetalt bidrag fra bidragspliktige, også på årsbasis. Ettersom endringen foreslås iverksatt fra 1. juli 2014, ventes merutgiftene for 2014 å være 24 mill. kroner og refusjonen fra bidragspliktige 10 mill. kroner. Det vises til nærmere omtale under kapittel 2620 post 76.

Det foreslås bevilget 305 mill. kroner i 2014.

Post 74 Refusjon medisinsk behandling

Budsjettposten er fra 1. januar 2014 overført til Helse- og omsorgsdepartementet. Det vises til omtale i Prop. 1 S (2013–2014) Helse- og omsorgsdepartementet.

Post 80 Renter

Posten gjelder vesentlig renteinntekter av bankinnskudd og av lån og innskudd for kontorlokaler.

Det foreslås bevilget 1,7 mill. kroner i 2014.

Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst.endr. 13/14
2541	Dagpenger	10 064 585	11 300 000	10 800 000	-4,4
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.	814 791	705 000	690 000	-2,1
	Sum kategori 33.30	10 879 376	12 005 000	11 490 000	-4,3

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst.endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	10 879 376	12 005 000	11 490 000	-4,3
	Sum kategori 33.30	10 879 376	12 005 000	11 490 000	-4,3

Kap. 2541 Dagpenger

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
70	Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>	10 064 585	11 300 000	10 800 000	
	Sum kap. 2541	10 064 585	11 300 000	10 800 000	

Allmenn omtale

Dagpenger under arbeidsledighet skal gi økonomisk trygghet ved inntektsbortfall på grunn av arbeidsledighet og samtidig stimulere til å komme tilbake i arbeid. Personer som har tapt arbeidsinntekt og fått arbeidstiden redusert, kan ha rett til dagpenger under arbeidsledighet dersom de oppfyller kravet om tidligere arbeidsinntekt av en viss størrelse. Utformingen og praktiseringen av dagpengeregulverket er en del av den aktive arbeidsmarkedspolitikken ved at det stilles krav om å være reell arbeidssøker. Dette forutsetter aktivitet

og mobilitet hos den arbeidsledige. Oppfylles ikke lovens krav, kan dagpengene falle bort for en periode. Arbeidstakere som permitteres, kan på bestemte vilkår og i en avgrenset periode motta dagpenger. Det legges vekt på en rask behandling av dagpengesøknader og rask utbetaling av dagpenger.

Rapport

Nedgang i antall dagpengemottakere

Gjennomsnittlig var veksten i antall dagpengemottakere i 2010 og 2011 avtakende sammenliknet

med året før. I 2012 mottok gjennomsnittlig tilnærmet 53 100 personer dagpenger, noe som er en nedgang på 11 pst. sammenliknet med 2011. Det var gjennomsnittlig om lag 54 800 dagpengemottakere i 1. halvår 2013. Sammenliknet med samme periode i 2012 er dette en nedgang på om lag 4 pst., tilsvarende 2 100 dagpengemottakere.

Utgiftene til dagpenger var i 2012 tilnærmet 10,065 mrd. kroner. I 1. halvår 2013 summerte utgiftene over dagpengekapitlet seg til om lag 5,5 mrd. kroner. Dette er en nedgang i utgiftene på 5 pst. sammenliknet med 1. halvår 2012.

Tabellen under viser omfang og sammensetning av dagpengemottakere for 2011, 2012 og 1. halvår 2013.

Gjennomsnittlig antall dagpengemottakere 2011 – 1. halvår 2013

	2011	2012	1. halvår 2012	1. halvår 2013
Helt ledige ikke permitterte	33 990	31 152	31 977	32 674
Helt ledige permitterte	4 445	2 858	3 799	2 693
Delvis ledige ikke permitterte	11 618	10 755	11 439	11 452
Delvis ledige permitterte	3 635	2 403	3 233	2 149
Andre (inkl. tiltaksdeltakere)	6 077	5 952	6 522	5 867
Sum	59 765	53 120	56 969	54 836

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Regelverket for dagpenger under permittering ble i løpet av 1. halvår 2009 tilpasset et svekket arbeidsmarked ved flere endringer, bl.a for å sette bedriftene i stand til å holde på viktig kompetanse i en midlertidig nedgangskonjunktur. Etter at en bedret situasjon i arbeidsmarkedet ikke lengre tilsa at det var samme behov som før for å beholde utvidelsene, ble regelendringene reversert med virkning fra 1. januar 2012.

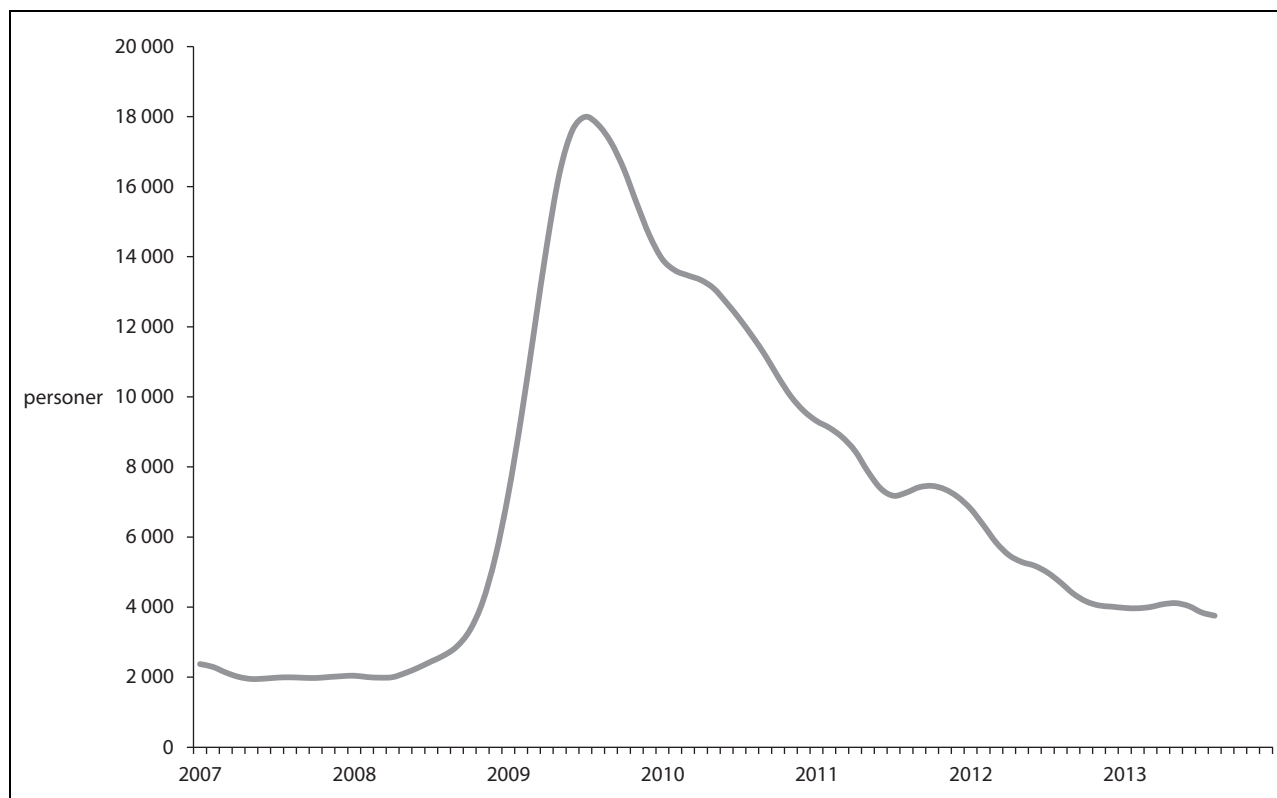
Gjennomsnittlig mottok dagpengemottakere dagpenger i 21 uker i 2012 mot 20 uker i 2011. Flertallet av dagpengemottakerne er helt ledige arbeidssøkere. I 2012 var det gjennomsnittlig om lag 34 000 personer i denne gruppen (inkl. helt permitterte). I 1. halvår 2013 var det i gjennomsnitt om lag 35 400 helt ledige dagpengemottakere. Dette utgjør om lag halvparten av alle regis-

terte helt ledige. Antallet delvis ledige dagpengemottakere (inkl. delvis permitterte) har også avtatt fra 1. halvår 2012 til 1. halvår 2013, jf. tabell ovenfor om gjennomsnittlig antall dagpengemottakere.

Færre permitterte

Permitteringer finner først og fremst sted i industrien og i bygg og anlegg. Antall permitterte dagpengemottakere avtok med gjennomsnittlig 2 800 personer (35 pst.) fra 2011 til 2012, fra 8 100 til 5 300 personer i gjennomsnitt. Fra 1. halvår 2012 til 1. halvår 2013 avtok antall permitterte gjennomsnittlig med om lag 2 200 personer, til om lag 4 800 personer i snitt i 1. halvår 2013.

Figur 6.5 Utvikling i antall permitterte (helt og delvis), 2007–2013, trend

Helt og delvis. Sesongkorrigerte tall, januar 2007 - august 2013.

Kilde: Arbeidsdepartementet basert på Arbeids- og velferdsdirektoratet

Gjennomgang av klagesaker om dagpenger og permittering – Revisjon av rundskriv

For å få dagpenger under permitteringer, er det i tillegg til de generelle vilkårene for rett til dagpenger, et vilkår at permitteringen i det enkelte tilfellet skyldes mangel på arbeid som følge av forhold som arbeidsgiver ikke har kunnet påvirke eller regnet med. På bakgrunn av en rekke henvendelser om at Arbeids- og velferdsetaten praktiserte regelverket for dagpenger under permittering mer restriktivt enn tidligere, ble etaten i november 2012 bedt om å gjennomgå klagesaker om dagpenger og permittering fra 1. januar 2012. Om lag 770 klagesaker er gjennomgått. I om lag 220 saker ble avslagsvedtak omgjort som følge av feil eller for restriktiv tolkning av regelverket.

Etatens rundskriv om dagpenger og permittering ble også revidert. Arbeidsdepartementet ledet denne prosessen, et samarbeid mellom Arbeids- og velferdsdirektoratet, LO og NHO. Det reviderte rundskrivet uttrykker tydeligere enn før at det skal legges vekt på partenes vurdering av permitteringsårsaken i det enkelte tilfellet, når denne er dokumentert. Rundskrivet ble implementert i Arbeids- og velferdsetaten 1. februar 2013.

Saksgjennomgangen og rundskrivet vil bidra til å sikre en mer forutsigbar og enhetlig praktisering i tråd med intensjonene i regelverket.

Forlenget ventetid/tidsbegrenset bortfall av retten til dagpenger

I 2012 innvilget Arbeids- og velferdsetaten totalt om lag 78 700 nye søknader om dagpenger. I tillegg ble det fattet om lag 9 900 vedtak om *forlenget ventetid*. Forlenget ventetid fastsettes dersom stønadssaker innenfor de siste seks månedene før vedtakspunktet har sagt opp eller sluttet i arbeidsforhold uten rimelig grunn, er avskjediget på grunn av forhold som vedkommende selv har vært årsaken til eller uten rimelig grunn har nektet å motta tilbud om arbeid. Antall vedtak med forlenget ventetid gikk ned med om lag 100 fra 2011 til 2012.

Det ble fattet om lag 6 500 vedtak om *tidsbegrenset bortfall* av retten til dagpenger i 2012, mot om lag 6 700 i 2011. I 2012 mistet om lag 3 600 personer midlertidig retten til dagpenger fordi de nektet å møte til konferanse hos Arbeids- og velferdsetaten, og 1 600 personer mistet dagpengene fordi de nektet å delta på til-

budt tiltak. Av de 1 300 øvrige vedtakene gjaldt om lag 100 bortfall som følge av å takke nei til tilbud om arbeid.

Budsjettforslag 2014

Post 70 Dagpenger, overslagsbevilgning

Dagpengebevilgningen ble redusert til 10 000 mill. kroner i forbindelse med behandlingen i revidert nasjonalbudsjett 2013.

Det foreslås bevilget 10 800 mill. kroner i 2014. Den anslåtte utgiftsøkningen på 800 mill. kroner fra 2013 til 2014 skyldes i hovedsak økte ledighetsanslag og økt gjennomsnittlig utbetaling som følge av lønnsvekst i 2013.

Kap. 5705 Refusjon av dagpenger

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs	60 091	55 000	65 000
03	Refusjon for dagpenger fra EØS-land	2 812	4 000	
04	Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge			5 000
	Sum kap. 5705	62 903	59 000	70 000

Budsjettforslag 2014

Post 01 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs

Arbeids- og velferdsetaten kan forskuttere lønns- og garantimidler i form av dagpenger dersom vilkårene for dekning gjennom lønnsgarantiordningen er tilstede. Arbeids- og velferdsetaten fremmer krav i konkursboet for utbetalte dagpenger når det blir klart at det vil bli utbetalt lønns- og garantimidler til arbeidstaker. Refusjon av dagpenger i forbindelse med lønns- og garantikrav ved konkurs inntektsføres under kapitlet.

Det foreslås bevilget 65 mill. kroner i 2014.

Post 03 Refusjon av dagpenger fra EØS-land

Arbeids- og velferdsetaten utbetalte tidligere dagpenger til EØS-borgere med dagpengerrettigheter fra andre EØS-land mens de søkte arbeid i Norge. Arbeids- og velferdsetaten søkte i etterkant refundert sitt utlegg fra den enkeltes hjemland. Denne ordningen opphørte 1. juni 2012. Fortsatt er det noe etterslep av disse sakene. En ny refusjonsord-

ning ble innført fra 1. juni 2012. Etter dette regelverket kan det kreves refusjon for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i Norge, og som har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i et annet EØS-land, jf. omtale under post 04.

Post 04 Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge

Fra 1. juni 2012 ble det innført en ny refusjonsordning for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i Norge, og som har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i et annet EØS-land, jf. omtale under post 03. Arbeids- og velferdsetaten kan søke refusjon for utbetalte dagpenger til personer som er bosatt i Norge, og som har blitt helt arbeidsledige fra arbeid i et annet EØS-land. I forbindelse med endringer i statsbudsjettet for 2012 høsten 2012 (jf. Prop. 26 S (2011–2012)), ble det opprettet en ny post 04 Refusjon av dagpenger for grensearbeidere mv. bosatt i Norge til dette formålet. På et usikkert grunnlag anslås inntektene til om lag 5 mill. kroner i 2014.

Det foreslås bevilget 5 mill. kroner i 2014.

Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
70	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v., <i>overslagsbevilgning</i>	814 791	705 000	690 000
	Sum kap. 2542	814 791	705 000	690 000

Post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv., overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter for staten i henhold til lov av 14. desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv. Målet er å sikre utbetaling av krav på lønn og annet vederlag for arbeid i tjenesteforhold som ikke kan dekkes pga. arbeidsgivers konkurs. Ordningen dekker i utgangspunktet alle arbeidsforhold hvor det betales arbeidsgiveravgift til folketrygden. Selvstendige næringsdrivende og oppdragsmottakere er ikke dekket av ordningen. I tillegg til skriftlig søknadsbehandling innebærer også lønnsgarantiarbeidet muntlig informasjon og veiledning om garantiordningen til bl.a. arbeidstakere, bobestyrere og tingretter.

Utbetalingene gjennom lønnsgarantiordningen er sterkt konjunkturavhengige. Antall konkur-

ser på landsbasis, antall ansatte, ansiennitet og lønnsnivå i de bedrifter som rammes av konkurs påvirker utbetalingenes samlede størrelse. Økonomien i det enkelte bo har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innbetaling av dividende. Utover dette vil svingninger i restansesituasjonen i NAV Lønnsgaranti påvirke utgiftene i de enkelte år.

Utbetalingene ett år refererer seg i hovedsak til innkomne saker i utbetalingsåret, samt innkomne saker foregående år. Bobestyrere vil ofte måtte bruke noe tid på å få oversikt over konkursboet. Det vil derfor kunne ta litt tid før kravene sendes inn. Nivået på utbetalingene i det enkelte bo vil også avhenge av andre underliggende forhold som næringssammensetningen av konkurser, varierende lønnsforhold i de enkelte bransjene, ulikt antall ansatte i de enkelte bransjer etc.

Antall åpne konkurser og konkurser med utbetaling fra lønnsgarantien

År	2009	2010	2011	2012
Antall konkurser	5 013	4 435	4 355	3 814
Herav med lønnsgaranti	2 669	2 061	2 044	1 850

Veksten i antall konkurser i 2009 og 2010 var svakt avtagende. Den samme utviklingen ble registrert i antall nye saker/bo innrapportert til lønnsgaranti-enheten. Utviklingen i antall konkurser fra 2010 til 2011 var om lag stabil. Fra 2011 til 2012 var antallet konkurser igjen avtagnede, med en nedgang på 12,4 pst., og nedgangen i antall nye saker var på 9,5 pst.

Det var dertil en betydelig restanseoppbygging i NAV Lønnsgaranti i 2010, mens det i 2011 var en betydelig nedbygging av restanser. Restansenedbyggingen fortsatte også i begynnelsen av 2012.

Budsjettforslag 2014

Etter en nedgang i antall konkurser i 2012 viser utviklingen nå en viss økning i antall konkurser i 2013. Utviklingen i antall konkurser og nye saker under lønnsgarantiordningen er usikker, og vil bl.a. avhenge av utviklingen i norsk og internasjonal økonomi fremover. På bakgrunn av en usikker utvikling samt noe etterslep før saker etter nye konkurser kommer inn til behandling, forventer NAV Lønnsgaranti at antall saker inn til lønnsgarantiordningen fortsatt vil kunne gå ned en periode.

Det foreslås bevilget 690 mill. kroner i 2014.

Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
02	Dividende	204 521	150 000	170 000
	Sum kap. 5704	204 521	150 000	170 000

Post 02 Dividende

Dividenden kan til en viss grad ses i sammenheng med endringene i utbetalingene, samt den generelle økonomiske situasjon i boene. Innbetalingene relaterer seg både til innværende og tidligere års utbetalinger. Økonomien i det enkelte bo har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innkreving av dividende. Dette kan igjen ha sammenheng med sammensetningen av hvilke bransjer/næringer som har økonomiske problemer. En annen årsak kan være bobestyrers muligheter og ressurser i forbindelse med inndrivning av midler til boet. Det er slik et betydelig etterslep i dividenden i forhold til utbetalingene.

I 2009, 2010 og 2011 ble det innbetalt dividende tilsvarende 133, 155 og 175 mill. kroner. Innbetalingen i 2012 var på 204,5 mill. kroner.

Hovedtyngden av dividenden etter de mange konkursene i 2009 er trolig innbetalt. Utbetalingene i garantiordningen er likevel økende, bl.a. på grunn av restansenedbygging, som igjen fører til økte innbetalinger, samt enkelte bo/saker med store innbetalinger i tillegg til at dekningsgraden i konkursboene også har vist en noe økende tendens de siste årene.

Anslag for 2014

Det er forventet noe nedgang i utbetalinger i garantiordningen i 2013 og 2014, og innbetalingene av dividenden forventes også over tid å gå ned som følge av dette. Det vil likevel være et etterslep i innkrevingen av dividenden i forhold til utbetalingene.

Det foreslås bevilget 170 mill. kroner i 2014.

Resultatområde 3 Pensjon

Innledning

Arbeidsdepartementet har ansvar for folketrygdens pensjoner, og for store deler av den øvrige lovgivningen på pensjonsområdet, herunder offentlig tjenestepensjon og privat og offentlig AFP.

Omtalen av pensjonspolitikken er delt inn i to hovedmål

- Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
- God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Regjeringen har gjennomført en omfattende pensjonsreform, og viktige deler trådte i kraft fra 2011 med bl.a. fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 til 75 år. Hovedtrekk i pensjonsreformen er nærmere omtalt i avsnitt 2.2.2.

Departementet har tre underliggende virksomheter som administrerer pensjonsordninger, Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn.

Arbeids- og velferdsetaten administrerer folketrygdens alderspensjon. Etatens arbeid med pensjoner er i hovedsak omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd, sammen med etatens arbeid på de øvrige stønadsområdene. Statens pensjonskasse administrerer tjenestepensjonsordningen for statsansatte og store deler av undervisnings- og forskningssektoren med flere. Pensjonstrygden for sjømenn yter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60–67 år. Ordningen finansieres ved avgifter fra sjømenn og rederier, samt ved tilskudd fra staten.

Etter resultatområdeomtalen følger omtale av relevante budsjettkapitler under programkategoriene 09.50 Statens pensjonskasse, 09.60 Kontantytelser 29.70 Alderdom og 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn mv.

Mål for pensjonspolitikken

Hovedmål 1 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem

Tilstandsvurdering og utfordringer

Hovedutfordringen i pensjonspolitikken er å sikre at pensjonssystemet er økonomisk og sosialt bærekraftig. Pensjonssystemet skal sikre både dagens og kommende generasjoner forutsigbare og gode pensjoner. Pensjonssystemet må ha en god likestillings- og fordelingsprofil, oppleves som rettferdig av den enkelte og ha god oppslutning i befolkningen. Videre må pensjonssystemet være fleksibelt slik at den enkelte selv kan tilpasse seg sine egne behov og ønsker, og være mest mulig oversiktlig og forutsigbart for den enkelte.

Levealderen i befolkningen øker stadig. I 1980 var forventet levealder for menn 72 år, og for kvinner 79 år. I 2011 hadde menns og kvinners forventede levealder økt til henholdsvis 79 år og 83 år. Forventet levealder anslås å øke videre til 85 år for menn og 88 år for kvinner i 2050. Som følge av at flere tar høyere utdanning, kommer dessuten mange senere ut i yrkeslivet enn tidligere. Antall yrkesaktive pr. pensjonist har sunket fra nær 4 da folketrygden ble etablert i 1967 til om lag 2,6 i dag, og forventes å reduseres ytterligere fram til 2050. Aldringen av befolkningen vil føre til en sterk økning i pensjonsutgiftene i folketrygden, og det er bl.a. på denne bakgrunn at pensjonssystemet er lagt om.

Syssetting blant eldre

Ettersom det blir en større andel eldre i befolkningen, blir yrkesaktiviteten blant eldre stadig viktigere i årene som kommer. Et sentralt mål med pensjonsreformen har vært å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid. En høy arbeidsstyrke bidrar til å møte utfordringene med en aldrende befolkning, og til at våre velferdsordninger kan videreføres og videreutvikles. Gjennom pensjonsreformen er det laget et regelverk som gir den enkelte mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon mellom 62 og 75 år, samt å kombinere arbeid og alderspensjon uten avkorting. Samtidig er regelverket utformet slik at det stimulerer til å stå lenge i

arbeid. AFP i privat sektor er lagt om slik at den støtter opp under prinsippene i folketrygdens alderspensjon, mens AFP i offentlig sektor er beholdt som en tidligpensjonsordning for aldersgruppen 62 – 66 år.

Selv om mange har tatt ut fleksibel alderspensjon i 2011 og i 2012, har en hittil ikke observert noen nedgang i yrkesaktiviteten i eldre alders-

grupper. Tvert i mot viser tall for sysselsettingen at andelen sysselsatte har gått opp for de i alderen 60–66 år de to siste årene. Denne aldersgruppen har hatt en økende sysselsetting over flere år, og pensjonsreformen ser ut til å ha forsterket denne trenden. Blant de over 66 år har sysselsettingen også økt klart de to siste årene.

Sysselsatte (lønnstakere og selvstendige) som andel av befolkningen i 4. kvartal 2008–2012.

Aldersgruppe	Sysselsatte (lønnstakere og selvstendige) som andel av befolkningen. Pst.					Endring i prosent- poeng fra	Endring i prosent- poeng fra
	2008	2009	2010	2011	2012	2010 til 2011	2011 til 2012
60	73,6	73,7	73,7	74,9	75,0	1,2	0,1
61	71,2	71,1	71,8	72,1	73,4	0,3	1,3
62	61,0	60,7	61,1	64,5	64,7	3,4	0,2
63	54,1	54,3	54,1	55,3	59,7	1,2	4,4
64	48,4	48,4	48,6	49,1	51,0	0,5	1,9
65	41,7	41,8	41,6	42,2	43,0	0,6	0,8
66	36,2	36,9	37,1	36,9	38,3	-0,2	1,4
67–74	19,6	20,1	20,4	20,6	21,3	0,2	0,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, registerbasert sysselsettingsstatistikk

Sysselsettingsutviklingen fordelt etter sektortilhørighet, viser at det er i virksomheter med privat AFP at andelen som fortsetter i arbeid har økt mest blant 61- og 62-åringene. Av 61-åringene som var i arbeid i 2011 var 85 pst. i arbeid ett år senere. Dette er 10 prosentpoeng høyere enn andelen som fortsatte i jobb i samme aldersgruppe to år tidligere. Også i privat sektor uten AFP og i offentlig sektor er det nå flere som står lenger i arbeid enn tidligere. Økningen i andelen som fortsetter i arbeid er imidlertid klart høyest i privat sektor med AFP. Dette tyder på at omleggingen av privat AFP har ført til økt sysselsetting.

Det er fortsatt tidlig å evaluere virkninger av pensjonsreformen, men utviklingen i eldres sysselsetting har vært positiv i de senere årene, og særlig i de aldersgruppene og sektorene som har vært mest berørt av pensjonsreformen. Resultatene så langt tyder derfor på at pensjonsreformen har hatt en positiv effekt på eldres sysselsetting.

En stor andel som tar ut alderspensjon fortsetter i arbeid. Av nær 65 000 pensjonsmottakere under 67 år ved utgangen av juni 2013 er 64 pst.

registrert som arbeidstakere. Dersom selvstendige sysselsatte også hadde blitt inkludert, ville denne andelen vært enda høyere. Ikke alle var i arbeid før de mottok alderspensjon. Av alle alderspensjonister i alderen 62–66 år var 78 pst. i arbeid kvartalet før de tok ut alderspensjon. Dette betyr at vel åtte av ti fortsetter i arbeid etter uttak av pensjon.

For å få mer innsikt i hvorfor så mange i aldersgruppen 62–66 år velger å kombinere arbeid og alderspensjon, har Arbeidsdepartementet tatt initiativ til at Arbeids- og velferdsdirektoratet gjennomfører en spørreundersøkelse. Undersøkelsen omfatter både personer som kombinerer arbeid og alderspensjon, og personer som venter med å ta ut alderspensjon. Resultatene fra undersøkelsen tyder på at denne aldersgruppens kjennskap til pensjonssystemet er relativt god, og at mange har fått med seg hovedtrekkene i pensjonsreformen. Viktige grunner som folk oppgir for å ta ut alderspensjon før de slutter å arbeide er bl.a. å «Nytte godt av pensjonen mens jeg ennå har god helse» og «Disponere pengene selv».

Forventet yrkesaktivitet

Forventet yrkesaktivitet ved 50 år måler hvor mange årsverk en 50-åring kan bidra med i arbeidslivet, dersom sysselsettingsmønsteret og dødeligheten holder seg konstant i årene framover. I IA-avtalen er et delmål å øke forventet yrkesaktivitet ved 50 år med seks måneder fra 2009 til 2013. Forventet yrkesaktivitet ved fylte 50 år var 10,9 år i 2009 og 2010, og har deretter økt til 11,0 år i 2011 og 11,2 år i 2012. Dersom veksten fra 2012 til 2013 blir den samme som fra 2011 til 2012 vil delmålet i IA-avtalen være oppfylt.

Forventet yrkesaktivitet ved 50 år

	I alt	Menn	Kvinner
2009	10,9	12,5	9,3
2010	10,9	12,5	9,3
2011	11,0	12,5	9,5
2012	11,2	12,6	9,7

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Utviklingen i pensjonsutgiftene

Tabellen nedenfor viser at folketrygdens utgifter til alderspensjon har økt over tid, og veksten har vært sterkere i årene 2011 og 2012 enn i årene 2008–2010 målt i fast G. Veksten skyldes både at det har blitt flere alderspensjonister, og at gjennomsnittlig alderspensjon har økt i fast G. Opptrappingen av minstepensjonen i årene 2008–2010 bidro til en økning i gjennomsnittlig pensjon. I 2011 og 2012 var veksten i utgiftene til alderspensjon særlig sterk som følge av den sterke økningen i antall alderspensjonister.

I desember 2012 hadde nær 57 000 personer i alderen 62–66 år tatt ut fleksibel alderspensjon. I tillegg økte antall alderspensjonister over 67 år med om lag 39 000 personer fra utgangen av 2010 til utgangen av 2012, slik at totalt antall alderspensjonister i folketrygden økte med hele 96 000 fra utgangen av 2010 til utgangen av 2012.

Antall alderspensjonister, utgiftsutvikling, og utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon. Tall i fast G er regnet med G fra 1. mai 2012 (82 122 kroner)

	Antall alderspensjonister pr. 31.12	Antall alderspensjonister 62–66 år pr. 31.12	Løpende utgifter, mill. kroner	Utgifter regnet i fast G	Gjennomsnittlig alderspensjon i fast G	Vekst i pst.		
						Utgifter regnet i fast G	Gjennomsnittlig antall pensjonister	Gjennomsnittlig pensjon regnet i fast G
2008	642 815		105 384	125 229	195 355	2,6	0,7	2,0
2009	650 855		112 845	128 698	198 966	2,8	0,9	1,8
2010	663 800		121 088	133 082	202 459	3,4	1,6	1,8
2011	718 670	35 845	135 496	142 613	204 327	7,2	6,2	0,9
2012	760 025	56 943	150 525	152 322	205 040	6,8	6,4	0,3

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Pensjonsreformen har som forventet bidratt til økte utgifter til alderspensjon på kort sikt, som følge av at 5 nye årskull fikk tilgang til pensjon. Utgiftene til alderspensjon fra folketrygden for pensjonister i alderen 62–66 år er i 2012 anslått til om lag 10,4 mrd. kroner. Som følge av innsparinger knyttet til ny regulering av alderspensjon under utbetaling er økningen likevel noe lavere enn 10,4 mrd. kroner. Pensjoner under utbetaling

reguleres fra 2011 med lønnsveksten, og fratrekkes deretter 0,75 pst. Det er også innsparinger knyttet til levealdersjusteringen som er innført fra 2011, og til at enkelte anslås å utsette uttak av alderspensjon til etter 67 år som følge av pensjonsreformen. Arbeids- og velferdsdirektoratet anslår at pensjonsreformen samlet sett har bidratt til å øke utgiftene til alderspensjon i folketrygden med 8,4 mrd. kroner i 2012.

Over tid ventes pensjonsreformen å bidra til lavere utgifter til alderspensjon enn om det gamle systemet hadde blitt videreført. Dette er en følge av at levealderjusteringen og reglene for endret regulering får økt effekt. Videre forventes antall alderspensjonister under 67 år etter hvert å stabilisere seg. På lang sikt påvirkes folketrygdens utgifter i mindre grad av når pensjonen tas ut, fordi reglene for uttak av alderspensjon er nøytralt utformet slik at tidlig uttak gir lavere årlig pensjon. Pensjonsreformen er ventet å bidra til å øke sysselsettingen blant eldre over tid, og de foreløpige resultatene for utviklingen etter 2011 er positive, jf. omtalen over. Økt sysselsetting vil ha en positiv effekt på offentlige finanser ved at skatteinntektene øker.

Sammensetning av inntekt blant alderspensjonister

Pensjonistenes inntekter har økt sterkt i realverdi i perioden 2006–2011, som er det siste året det foreligger inntektsopplysninger for. 65 pst. av alderspensjonistenes samlede inntekter kom i 2011 fra alderspensjon fra folketrygden, mens tjenestepensjon utgjorde i gjennomsnitt 17 pst. av samlet inntekt. Innføringen av obligatorisk tjenstepensjon i 2006, bidrar isolert sett til at den andelen av inntekten som kommer fra tjenestepensjon kan øke i årene framover. Alderspensjon fra folketrygden har en omfordelende effekt, og alderspensjonens dekningsgrad er synkende med stigende inntekter. Eldres inntektsutvikling er nærmere omtalt i SSB rapport 27/2013 «Inntektsstatistikk for den eldre befolkningen 2011».

Sammensetning gjennomsnittlig inntekt blant alderspensjonister over 67 år. 2007–2011. Samlet inntekt i faste 2011-kroner¹ og andeler i pst. av samlet inntekt.

		2007	2008	2009	2010	2011
I alt	Samlet inntekt ²	263 000	273 000	271 000	282 000	298 000
	Alderspensjon	64	64	67	66	65
	Tjenestepensjon	17	17	18	17	17
	Annen inntekt ³	19	19	16	17	18
Menn	Samlet inntekt ²	330 000	338 000	333 000	348 000	369 000
	Alderspensjon	61	61	64	63	62
	Tjenestepensjon	17	17	18	17	17
	Annen inntekt ³	22	22	18	20	21
Kvinner	Samlet inntekt ²	215 000	226 000	225 000	232 000	244 000
	Alderspensjon	68	67	69	69	68
	Tjenestepensjon	17	17	18	18	18
	Annen inntekt ³	15	16	13	13	14

¹ Beløpene er omregnet til 2011-kroner med utviklingen i konsumprisindeksen.

² Samlet inntekt er summen av yrkesinntekt, alderspensjon, tjenestepensjon og annen inntekt.

³ Annen inntekt er kapitalinntekt, yrkesinntekt, AFP og andre overføringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for personer og familier.

Strategier og tiltak

Regjeringen har gjennomført en omfattende reform av pensjonssystemet som bygger på to brede forlik i Stortinget i 2005 og i 2007. Pensjonsreformen trykker framtidens pensjoner og bidrar til å sikre bærekraften i den norske velferdsstaten. Reformen er en avveining mellom ulike hensyn, som å sikre gode pensjoner og en god minstesik-

ring, å stimulere til høy yrkesdeltakelse og en fleksibel overgang fra arbeid til pensjon, samt å sikre at systemet kan finansieres på lang sikt. Reformen vil bidra til at flere ressurser blir tilgjengelig til fellesoppgaver som helse, omsorg og utdanning.

En aldrende befolkning stiller offentlige finanser overfor store utfordringer på flere områder. Et viktig svar på utfordringene er å stimulere

til høy yrkesdeltakelse både gjennom utformingen av pensjonssystemet, men også gjennom den generelle velferdspolitikken og en aktiv seniorpolitikk.

Folketrygdens alderspensjon er bærebjelken i pensjonssystemet, og de øvrige pensjonsordningene er tilpasset denne. Innføringen av fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden og levealdersjustering fra 2011 har derfor gjort det nødvendig å justere en rekke tilstøtende ordninger, både i og utenfor folketrygden. Mye av dette arbeidet er gjennomført, men det pågår fortsatt arbeid på ulike områder som omtalt nedenfor.

Ny uføretrygd i folketrygden

Ved lov 16. desember 2011 nr. 59 er det vedtatt at dagens uførepensjon skal erstattes med ny uføretrygd. Det tas sikte på at de nye reglene skal tre i kraft fra 2015. Den nye uføretrygden skal tilsvare 66 pst. av den inntekten som har falt bort på grunn av uførhet og skal skattlegges som lønn. Den nye uføretrygden blir enklere å kombinere med arbeid. Uføre skal fortsatt få godskrevet opptjening til alderspensjon som om de var i arbeid, og slik opptjening gis til fylte 62 år for pensjon opptjent etter nye regler. Uføre skal fortsatt overføres til alderspensjon ved 67 år. Fordi uføre ikke kan motvirke effekten av levealdersjusteringen ved å stå lenger i arbeid, skal uføre født i 1944–1951 skjermes for 0,25 prosentpoeng av den årlige virkningen av levealdersjusteringen ved overgangen til alderspensjon. I 2018 skal det vurderes om og eventuelt hvordan uføres alderspensjon videre skal skjermes for virkningen av levealdersjusteringen, ut fra en helhetlig vurdering der utviklingen av arbeidsføres tilpasning og utviklingen i antall uføre vektlegges.

Nye regler for uføreytelsen i de offentlige tjenestepensjonsordningene

Regjeringen har høsten 2013 lagt fram forslag til nye regler for uføreytelsen i de offentlige tjenestepensjonsordningene, tilpasset den nye uføretrygden i folketrygden. Forslaget er basert på en forutgående høring, og innebærer at uføreytelsen fra tjenestepensjonsordningen utformes som et direkte tillegg til uføretrygden fra folketrygden.

Tilpasning av reglene for alderspensjon i offentlig tjenestepensjon

Offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor er videreført med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005. Tilpasningene i samordningsreglene gjelder de gamle opptjeningsreglene i folketrygdens alderspensjon, som gjelder fullt ut for årskull født til og med 1953. Nye opptjeningsregler i folketrygden alderspensjon innføres gradvis fra årskullet født i 1954, og gjelder fullt ut for alle født i 1963 eller senere. Det arbeides med tilpasninger for årskull født i 1954 og senere.

Utredning av aldersgrenser i arbeidsmiljøloven

Som ledd i regjeringens mål om å heve avgangsalderen fra arbeidslivet, er det iverksatt en utredning om aldersgrensene i arbeidsmiljøloven. Utredningen omfatter lovens 70-årsregel, samt den eksisterende adgang til å avtale lavere bedriftsinterne aldersgrenser. Bakgrunnen for arbeidet er bl.a. at det etter pensjonsreformen er gitt adgang til pensjonsopptjening opp til fylte 75 år i folketrygden. Sentrale spørsmål er hvorvidt de forskjellige grensene bør fjernes, heves eller endres på annen måte. Partene i arbeidslivet, Statens seniorråd, Senter for seniorpolitikk og Pensjonistforbundet er involvert i arbeidet gjennom en referansegruppe. Arbeidet planlegges ferdigstilt i løpet av 2014.

Endringer i lovverket for privat tjenestepensjon

Ved lov 17. desember 2010 nr. 83 er lovverket for de private tjenestepensjonsordningene tilpasset nye regler om fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden. Banklovkommissjonen overleverte 28. juni 2012 en utredning til Finansdepartementet med forslag om etablering av et system for forsikringsbaserte tjenestepensjonsordninger, som er tilpasset alleårsopptjening og levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon. Den 8. januar 2013 overleverte kommisjonen en utredning om sammenkobling av eksisterende og nye tjenestepensjonsordninger, og hvilke overgangsregler og overgangsperioder som er nødvendig i denne sammenheng. Finansdepartementet har med utgangspunkt i forslagene fra Banklovkommissjonen lagt fram en lovproposisjon om kollektiv tjenestepensjonsforsikring for Stortinget høsten 2013.

Utvalg skal utrede tilpasninger av Pensjonstrygden for sjømenn

Med virkning fra 1. januar 2011 ble det innført samme regulering av sjømannspensjon og fiskerpensjon som alderspensjon i folketrygden, jf. lov 17. desember 2010 nr. 77 og Prop. 18 L (2010–2011). Endringen skulle bidra til at nødvendige tilpasninger i pensjonsordningen for sjømenn og pensjonsordningen for fiskere var på plass når endringene i reglene for alderspensjon i folketrygden trådte i kraft fra 1. januar 2011.

Ved kgl. res. 19. april 2013 ble det oppnevnt et utvalg som skal utrede varig løsning for tilpasninger av pensjonstrygden for sjømenn til prinsippene i pensjonsreformen, herunder alleårsopptjening, levealdersjustering og nøytralt fleksibelt uttak. Utvalget består av representanter for arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene, berørte departementer og uavhengige eksperter. Utvalget skal etter planen levere sin innstilling til departementet 1. juli 2014.

Tilpasning av regelverket for korttidsytelsene i folketrygden

Det har vært nødvendig å vurdere hvordan regelverket for korttidsytelser som dagpenger, sykepenger og arbeidsavklaringspenger skal tilpasses ny alderspensjon. Arbeidsdepartementet har tidligere varslet at det skal sendes ut et høringsnotat om hvordan forholdet mellom alderspensjon og folketrygdens øvrige ytelser for personer over 62 år bør være. Arbeidet med høringsnotatet er forsinket.

Evalueringsav pensjonsreformen

Arbeidsdepartementet har også satt i gang en evaluering av pensjonsreformen i perioden 2011 – 2018. I tillegg til å vurdere om reformen virker etter hensikten, skal evalueringen bidra til å bygge opp forskningsbasert kompetanse på temaer knyttet til pensjon og pensjonsreform. Evalueringen er organisert under Forskningsrådet, slik at faglig kvalitet og uavhengighet sikres på en best mulig måte. En viktig del av evalueringen vil være en fortløpende formidling av resultatene, bl.a. gjennom brukerseminarer. Det er så langt gjennomført to utlysninger som del av evalueringen, og totalt fem prosjekter har fått tildelt midler.

Hovedmål 2 God forvaltning av pensjoner og korrekte vedtak om pensjon

Arbeidsdepartementet har tre underliggende virksomheter som forvalter pensjonsordninger: Arbeids- og velferdsetaten forvalter folketrygdens alderspensjon. Statens pensjonskasse forvalter offentlig tjenestepensjon for bl.a. statsansatte, lærere, store deler av forskningssektoren og for enkelte ideelle organisasjoner. Pensjonstrygden for sjømenn forvalter alderspensjon til sjømenn, i hovedsak i alderen 60-67 år. Virksomhetene samarbeider på pensjonsområdet. Arbeids- og velferdsetaten utbetaler pensjoner både for Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn. For mer informasjon om Arbeids- og velferdsetaten, se resultatområde 2.

Tilstandsvurdering og utfordringer

Som følge av pensjonsreformen har Arbeids- og velferdsetaten og Statens pensjonskasse gjennomført omfattende IKT-prosjekter. Prosjektene er gjennomført i tråd med vedtatte planer. Pensjonstrygden for sjømenn er i slutfasen med å utvikle IKT-løsninger på sitt område.

Både Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn har som målsetting at minimum 96 pst. av nye pensjoner skal være korrekte ved første gangs utbetaling. Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn har oppnådd disse målene i 2012.

Viktige utfordringer for virksomhetene er å opprettholde høy kvalitet på premieinnbetalinger og pensjonsutbetalinger, herunder utbetale korrekte pensjoner. Videre er det også en utfordring å behandle innkomne saker effektivt og til rett tid, samt gi god service og lettfattelig informasjon til brukerne om pensjon. For Pensjonstrygden for sjømenn er en særlig viktig utfordring å opprettholde god daglig drift samtidig som nytt IKT-system skal utvikles og implementeres.

Som ledd i arbeidet med nytt regelverk for uføretrygd, vil det bli utviklet nye IKT-løsninger og gjennomført nødvendige forberedelser i etatene.

Strategier og tiltak

Brukerne skal ha trygghet for at opptjening av pensjonsrettigheter og utbetaling av pensjoner er korrekte, og at pensjonene utbetales til rett tid. Virksomhetene skal benytte effektive løsninger for behandling av pensjonssaker, og skal kommunisere godt med alle berørte brukere. Virksomhetene skal legge til rette for at brukerne på en

enkel måte kan få tilgang til informasjon om opparbeidelse av rettigheter og beregning av løpende pensjoner. Virksomhetene skal også legge til rette for at brukerne kan foreta begrunnede valg av pensjoneringsalternativer, bl.a ved hjelp av egne pensjonsportaler, selvbetjeningsløsninger og pensjonskalkulatorer. Det skal være en effektiv drift og god gjennomføring av reformer.

Høy kompetanse og nye IKT-løsninger i Arbeids- og velferdsetaten, Statens pensjonskasse og Pensjonstrygden for sjømenn er grunnlag for å sikre god forvaltning av pensjoner. En viktig strategi for Statens pensjonskasse har vært å konsolidere og stabilisere IKT-systemene med tilfredsstillende ytelse. Virksomhetene arbeider fortsatt kontinuerlig og målrettet med å forbedre sine arbeidsprosesser, rutiner, intern kontroll og kompetanse på pensjonsområdet for å sikre god forvaltning og korrekte vedtak.

Det vil bli satt i gang et arbeid med å gjennomgå premiestrukturen i Statens pensjonskasse. Arbeidsdepartementet vil komme tilbake til dette.

Det skal gjennomføres en evaluering av Statens pensjonskasse. Bakgrunnen for evalueringen er at Statens pensjonskasse ble omdannet til en statlig forvaltningsbedrift i 2001. Hensikten med evalueringen er å undersøke om formålet med omdanningen er oppfylt, og om forvaltningsbedriftsmodellen fungerer som forutsatt. Evaluerin-

gen skal også vurdere behov for eventuelle justeringer eller endringer i tilknytningsform. Evalueringen skal slutføres innen første halvår 2014.

Det pågår et arbeid med Pensjonstrygden for sjømenn, jf. omtale under strategier og tiltak under hovedmål 1. For Pensjonstrygden for sjømenn vil det bli etablert tiltak som skal bidra til at IKT-løsningene kan ferdigstilles, og at løsningene har tilstrekkelig god kvalitet. Som følge av prosjektets risiko følger departementet utviklingen nøye.

Pensjonsreformen har medført en betydelig økning i henvendelser fra medlemsvirksomheter og enkeltmedlemmer. Statens pensjonskasse etablerte ved utgangen av 2012 en ny og mer effektiv betjeningsmodell og et kundesenter for pensjon. Tiltak for å imøtekomme brukernes informasjonsbehov vil fortsatt være viktig. En strategi i dette arbeidet er å øke graden av selvbetjening og automatisering. Samtidig skal virksomhetene ivareta behovet for individuell veiledning og personlig service. Tiltak rettet mot sikker drift er viktig i dette arbeidet. Statens pensjonskasse vil informere aktivt om viktige regelendringer på pensjonsområdet, og gjennomføre ytterligere tiltak rettet mot klarspråk. Virksomhetene skal fortsette arbeidet med å gi medlemmer og kunder trygghet når de skal ta pensjonsvalg.

Programkategori 09.50 Pensjoner m.v. under Statens pensjonskasse

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
611	Pensjoner av statskassen	9 304	18 800	18 500	-1,6
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse	9 427 777	8 674 000	8 759 000	1,0
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden	947 000	988 000	1 027 000	3,9
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	23 212 778	21 066 000	26 589 000	26,2
615	Yrkesskadeforsikring	84 623	81 000	83 000	2,5
616	Gruppelivsforsikring	157 843	182 000	174 000	-4,4
2470	Statens pensjonskasse	70 302	45 587	30 476	-33,1
	Sum kategori 09.50	33 909 627	31 055 387	36 680 976	18,1

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-24	Statens egne driftsutgifter	10 591 719	9 917 634	10 041 500	1,2
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	56 135	29 753	30 476	2,4
70-89	Andre overføringer	113 428	108 000	109 000	0,9
90-99	Utlån, statsgjeld m.v.	23 148 345	21 000 000	26 500 000	26,2
	Sum kategori 09.50	33 909 627	31 055 387	36 680 976	18,1

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	7 696 570	9 045 000	10 261 000	13,4
3615	Yrkesskadeforsikring	153 805	154 000	154 000	0,0
3616	Gruppelivsforsikring	85 450	87 000	97 000	11,5
5470	Statens pensjonskasse	14 781	18 070	18 070	0,0
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse	1 188 768	1 145 000	2 182 000	90,6
	Sum kategori 09.50	9 139 374	10 449 070	12 712 070	21,7

Inntekter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-29	Salg av varer og tjenester	285 624	286 000	312 000	9,1
30-49	Inntekter i forbindelse med nybygg, anlegg mv.	14 781	18 070	18 070	0,0
50-89	Overføringer fra andre	1 188 768	1 145 000	2 182 000	90,6
90-99	Tilbakebetalinger mv.	7 650 201	9 000 000	10 200 000	13,3
	Sum kategori 09.50	9 139 374	10 449 070	12 712 070	21,7

Allmenn omtale

Programkategorien 09.50 Pensjoner m.v. under Statens pensjonskasse omhandler både den administrative driften av Statens pensjonskasse og de ytelsene som ordningene til Statens pensjonskasse gir rett til.

Statens pensjonskasse forvalter Norges største tjenestepensjonsordning. Ytelsene fra Statens pensjonskasse omfatter:

- Alderspensjon
- Uførepensjon
- Enke- og enkemannspensjon
- Barnpensjon

Statens pensjonskasse administrerer også egne pensjonsordninger for bl.a. apotekvirksomhet, statsråder, stortingsrepresentanter, det kunstneriske personale ved Den Norske Opera & Ballett

samt følgepersoner i utenriktjenesten. I tillegg administrerer Statens pensjonskasse:

- Gruppelivsforsikring
- Erstatning ved yrkesskade
- Erstatning etter bilansvarsloven for personskade forårsaket av statens biler
- Tariffbaserte personskadeerstatninger (særaftaler for reiser innenlands og utenlands, stasjonering i utlandet m.m.)
- Enkelte særordninger for forsvarspersonell (kompensasjon for psykisk belastningsskade etter tjenestegjøring i internasjonale operasjoner m.m.)
- Engangserstatningsordning for vernepliktige m.m.
- Vartpenger
- Pensjoner av statskassen
- Før tidspensjon
- Avtalefestet pensjon (AFP)
- Boliglån

Statens pensjonskasse dekker, gjennom premieinnkreving eller bevilgning over statsbudsjettet, de ytelser som etter lov om Statens pensjonskasse eller andre lover/avtaler skal utbetales til medlemmene.

Verdien av opptjente rettigheter ble ved utgangen av 2012 estimert til om lag 416 mrd. kroner, hvorav 282 mrd. kroner er forpliktelser knyttet til alderspensjon. Videre utgjør ektefellepensjon 64 mrd. kroner, uførepensjon 40 mrd. kroner, AFP 28 mrd. kroner og barnpensjon 2 mrd. kroner.

Medlemmer

Staten har siden 1917 hatt en lovhjemlet tjenestepensjonsordning for sine embets- og tjenestemenn og for skoleverket. Pr. 31. desember 2012 var om lag 1 005 000 medlemmer knyttet til pensjonsordningene som Statens pensjonskasse administrerer. Av disse er det om lag 236 000 pensjonister, 291 000 yrkesaktive medlemmer og 17 000 som er delvis yrkesaktive i kombinasjon med pensjon. 461 000 har rett til såkalt oppsatt pensjon, dvs. at de tidligere har opparbeidet seg pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse, men at de for tiden ikke er ansatt i en medlemsvirksomhet.

Medlemskap er obligatorisk for statsansatte (ansatte i staten som juridisk enhet), som utgjør om lag halvparten av de 291 000 yrkesaktive medlemmene. De yrkesaktive medlemmene kan deles inn i fire hovedgrupper etter arbeidsgiver:

- Statsforvaltningen, Stortinget og domstolene (57 pst.).
- Skoleverket i kommunal og fylkeskommunal sektor (36 pst.).
- Selskap/foretak (6 pst.).
- Stiftelser/organisasjoner mv. (1 pst.).

Regelverk

Tjenestepensjonsordningen i staten er utformet som en bruttoordning. Fram til pensjonsreformen trådte i kraft 1. januar 2011, ble alderspensjonen fastsatt i henhold til følgende hovedregel:

Det blir først beregnet brutto alderspensjon, som ved full opptjeningstid (som hovedregel 30 år) utgjør 66 pst. av pensjonsgrunnlaget (sluttlønn), opp til en inntekt på 12 G. Når tjenestetiden er kortere enn 30 år og gjennomsnittlig deltidsprosent er lavere enn 100 pst., reduseres pensjonen forholdsmessig. Bruttopenasjonen samordnes deretter med alderspensjon fra folketrygden. Regelverket innebærer at pensjonisten er garantert en samlet pensjon på minst 66 pst. av sluttlø-

nen (bruttogarantien) ved full opptjeningstid i full stilling. De detaljerte samordningsreglene er utformet slik at alderspensjonistene i praksis gjennomgående får utbetalt mer enn bruttogarantien på 66 pst. i samlet pensjon ved full opptjeningstid.

I tariffoppgjøret i offentlig sektor i 2009 ble det inngått avtale om AFP og tjenestepensjon i offentlig sektor. Denne avtalen innebar at eksisterende regler for offentlig tjenestepensjon (bruttopenasjon) og AFP i offentlig sektor skulle videreføres med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005.

Reglene for lovfestede tjenestepensjonsordninger og AFP i offentlig sektor ble endret ved lover 25. juni 2010 nr. 28 og 29. Endringene gjelder fra 1. januar 2011 og gjelder fullt ut for årskull til og med 1953. Disse årskullene får folketrygdens alderspensjon i sin helhet opptjent og beregnet etter gammelt regelverk, men med fleksibelt uttak, levealdersjustering og nye regler om regulering av pensjonene fra 2011.

Det følger av avtalen fra 2009 at det skal gis en individuell garanti for opptjente rettigheter i de offentlige tjenestepensjonsordningene pr. 1. januar 2011 som sikrer årskullene til og med 1958-kullet en samlet pensjon (tjenestepensjon og folketrygd) på 66 pst. av pensjonsgrunnlaget ved 67 år og 30 års opptjening.

De viktigste endringene i reglene for offentlig tjenestepensjon er:

- Alle som er født i 1943 eller senere vil få alderspensjonen sin levealdersjustert. Det betyr at den opptjente pensjonen fordeles på antatt forventet levetid. Dette gjelder både for folketrygden og offentlig tjenestepensjon.
- Den enkelte kan kompensere for levealdersjusteringen ved å fortsette i stillingen etter fylte 67 år.
- Det gjelder en individuell garanti for årskull til og med 1958-kullet.
- Alderspensjon under utbetaling reguleres i samsvar med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst. Tidligere ble alderspensjonene regulert i samsvar med folketrygdens grunnbeløp.

Regelverket for hvordan alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning skal samordnes med alderspensjon fra folketrygden opptjent etter nye regler er foreløpig ikke fastsatt.

Uføreordningen i de offentlige tjenestepensjonsordningene er også utformet som en bruttoordning. Regjeringen har lagt fram en lovproposi-

sjon for Stortinget om ny uføreordning for offentlig ansatte. Bakgrunnen for lovendringene i proposisjonen er at Stortinget har vedtatt en ny uføretrygd i folketrygden og at det er vedtatt at skattereglene for uføreytelser skal legges om. Disse endringene skal gjelde fra 2015. For at offentlig ansatte ikke skal tape kjøpekraft, er det nødvendig å tilpasse uførepensjonsordningen i tjenstepensjonsordningene. Hovedpunktene i proposisjonen er:

- Uføreordningen blir en nettoordning slik at uførepensjonen fra offentlige tjenstepensjonsordninger beregnes som et direkte tillegg til uføretrygden fra folketrygden.
- Den nye uførepensjonen skal utgjøre tre pst. av pensjonsgrunnlaget (sluttlønn) opp til 6 G og i tillegg et inntektsuavhengig beløp på 0,25 G. Dette kommer i tillegg til uføretrygden fra folketrygden, som utgjør 66 pst. av lønn opp til 6 G. For inntekt i intervallet 6-12 G, der folketrygden ikke gir noen utbetaling, settes proSENTSatsen i tjenstepensjonsordningen til 69. Det inntektsuavhengige beløpet på 0,25 G skal ikke kunne utgjøre mer enn 6 pst. av pensjonsgrunnlaget.
- For uføre som forsørger barn gis det et barnbarnetillegg på fire pst. av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G for hvert barn. Samlet barnetillegg begrenses til 12 pst. av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G.
- Reglene for avkortning av uførepensjon mot arbeidsinntekt legges tett opp til de reglene som skal gjelde for den nye uføretrygden i folketrygden. Personer som mottar uføretrygd fra folketrygden skal kunne ha en arbeidsinntekt på 0,4 G (fribeløp) uten at uførepensjonen fra tjenstepensjonsordningen reduseres.
- Personer med aldersgrense 70 år skal gå over på alderspensjon ved fylte 67 år, altså ved samme alder som i folketrygden, og få medregnet tjenestetid fram til fylte 67 år når alderspensjonen beregnes.
- Det innføres en nedre grense for uførhet på 20 pst.
- Tjenestetid videreføres som en beregningsfaktor for uførepensjonen. Dvs. at uførepensjonsordningen ikke utformes som en ren forsikringsordning i denne omgang, men det varsles i proposisjonen at departementet vil jobbe videre med dette i lys av hva som blir løsningen i privat sektor.
- De som mottar uførepensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning når nye regler trer i kraft, skal beholde den samme uføreytelsen fra tjenstepensjonsordningen før skatt som de hadde etter de gamle reglene.

Overføringsavtalen

Det er inngått en avtale (Overføringsavtalen) mellom Statens pensjonskasse og andre leverandører av offentlige tjenstepensjonsordninger i kommunale pensjonskasser, livsforsikringsselskap og lovfestede pensjonsordninger, som skal sikre at medlemmenes pensjon ikke blir påvirket når de skifter arbeidsgiver innen offentlig sektor.

Statens pensjonskasse er koordinerende organ for Overføringsavtalen, og administrerer bl.a. regelverket for oppgjør mellom pensjonsordningene.

Premiebetaling i Statens pensjonskasse og synliggjøring av statens pensjonskostnader

Hovedprinsippet for bruttobudsjetterte³⁵ statlige virksomheter er at de ikke betaler arbeidsgiverpremie. Statlige nettobudsjetterte³⁶ virksomheter betaler arbeidsgiverpremie til Statens pensjonskasse. Blant de ikke-statlige medlemsvirksomhetene er premiebetaling et hovedprinsipp. En rekke ideelle organisasjoner, religiøse organisasjoner og arbeidslivorganisasjoner utgjør et unntak fra hovedregelen, da de kun betaler medlemsinnskudd og AFP-premie.

Det blir ikke betalt premie (verken arbeidsgiverpremie eller medlemsinnskudd), for om lag 30 pst. av den yrkesaktive medlemsmassen. Selv om det ikke betales premie til Statens pensjonskasse blir imidlertid medlemmene trukket 2 pst. medlemsavgift.

De resterende 70 pst. som det blir betalt premie for, kan deles inn i fire hovedkategorier:

- Bare medlemsavgift (2 pst.).
- Bare medlemsavgift og AFP-ordning (1 pst.).
- Full premiebetaling uten bruk av fiktive fond/forsikringstekniske oppgjør (57 pst.). Gruppebasert oppfølging som hovedprinsipp.
- Full premiebetaling med bruk av fiktive fond/forsikringstekniske oppgjør (10 pst.). Individuell oppfølging.

Oppfølging med bruk av fiktive fond innebærer at en simulerer avsetning av pensjonsmidler. Bakgrunnen for denne ordningen er ønsket om å kunne få en mest mulig korrekt aktuariell premieoppfølging av medlemsvirksomhetene. Disse

³⁵ Bruttobudsjettering innebærer at Stortinget bevilger utgifter og inntekter på separate kapitler, selv om de referer til samme virksomhet.

³⁶ Nettobudsjettering innebærer at det bare treffes ett budsjettvedtak og virksomheten må tilpasses faktisk oppnådde inntekter.

medlemsvirksomhetene betaler det pensjonsordningen til enhver tid koster, og en unngår at virksomhetene enten får overdekning eller blir subsidierte. En slik målsetting er bl.a. uttrykt i St.meld. nr. 33 (1993–1994) *Om medlemskap i Statens pensjonskasse*, jf. Innst. S. nr. 159 (1993–1994). Det betales ikke reguleringspremie for tidligere yrkesaktive medlemmer (oppsatte og pensjonister), med unntak av pensjonister på avtaler med full premiebetaling med bruk av fiktive fond og forsikringsteknisk oppgjør. Tidligere yrkesaktive medlemmer (oppsatte og pensjonister) utgjør i under-

kant av 70 pst. av den totale medlemsmassen i Statens pensjonskasse.

Nytt regelverk om ektefellepensjoner

EFTA-domstolen krevde i dom av 30. oktober 2007 at det ble gjennomført likestilling for kvinner og menn i lov om Statens pensjonskasse. Alle saker vedrørende etterbetaling av løpende pensjoner og etterbetaling til arvinger i henhold til det nye regelverket er ferdigbehandlet i 2012.

Kap. 611 Pensjoner av statskassen

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	9 304	18 800	18 500
	Sum kap. 0611	9 304	18 800	18 500

Regnskapstallet på kap. 611 er noe mindre enn det faktiske forbruket, samtidig er regnskapstallet på kap. 612 tilsvarende større. Årsaken er av teknisk karakter siden pensjonssystemet i SPK pr. i dag ikke håndterer å splitte pensjon av statskassen og tjenstepensjon til samme mottaker på to ulike budsjettkapitler. Det arbeides med å finne en løsning på dette, og det tas sikte på at det vil foreligge korrekte regnskapstall for 2013.

Allmenn omtale

Pensjon av statskassen (billighetspensjon) er en særordning som ytes med hjemmel i Grunnloven § 75 bokstav i. Ordningen omfatter grupper som ikke har tjent opp pensjonsrettigheter i Statens pensjonskasse, men får utbetalt pensjoner likevel. Følgende hovedgrupper er omfattet av ordningen:

- Stedlig tilsatte arbeidstakere ved norske utenriksstasjoner kan få billighetspensjon ut fra forholdene på stedet. Denne ordningen blir administrert i samarbeid med Utenriksdepartementet, og pensjonen blir utbetalt gjennom utenriksstjenesten.
- Arbeidstakere som har hatt statlige tjenesteforhold uten mulighet til å bli medlem av Statens pensjonskasse, kan få tilleggs pensjon når de senere har blitt medlem med rett til pensjon. Det finnes særlige retningslinjer om pensjon for krigstjeneste. I tillegg omfattes tilfeller hvor det er rimelig å tilstå pensjon av statskassen.

Det tilstås stadig færre pensjoner av statskassen. En alternativ pensjonsløsning for disse aktuelle gruppene er vurdert, jf. Prop. 136 S (2011–2012). I vurderingen framgår at det i dag er svært få som får pensjon fra statskassen. Ut fra en samlet vurde-

ring mener departementet at det ikke er tungtveiende grunner for å endre denne praksisen. Pensjon fra statskassen blir bare gitt unntaksvis, og representerer en viktig sikringsventil som har stor verdi for de få det gjelder. Etter departementets vurdering bør Stortinget også i fremtiden kunne gi pensjon fra statskassen i særskilte tilfeller.

Rapport

Arbeidsdepartementet gir midlertidig tilsagn om pensjoner av statskassen etter søknad. Forslag til vedtak legges frem for Stortinget i en egen årlig proposisjon. Det ble gitt tilsagn om ni nye pensjoner i 2012. Tilsvarende ble det gitt tilsagn om åtte nye pensjoner i 2011³⁷.

Budsjettforslag 2014

Reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 bidrar til å øke utgiftene i 2014 på kap. 611 Pensjoner av statskassen med 0,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er

³⁷ Korrigert tall. I Prop. 1 S (2012–2013) ble det oppgitt elleve nye pensjoner i 2011.

beregnet med G pr. 1. mai 2013, og det tas ikke hensyn til neste års regulering av pensjonene i anslaget for 2014, jf. omtale under del 1 punkt 2.1.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventede utbetalinger til pensjoner av statskassen. Eksklu-

sive effekten av reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 forventes det en reduksjon i utbetalingene på 4 pst. i 2014.

Det foreslås en bevilgning på 18,5 mill. kroner for 2014.

Kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	9 324 071	8 579 000	8 663 000
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	103 706	95 000	96 000
	Sum kap. 0612	9 427 777	8 674 000	8 759 000

Allmenn omtale

Kapitlet er nettobudsjettert. De årlige pensjonsutbetalingene blir delvis finansiert av innbetalingene fra premiebetalende virksomheter. Dette er regulert i lov om Statens pensjonskasse § 41, der det også går frem at den delen av netto pensjonsutgifter som ikke blir finansiert av pensjonsinnskudd og fondsavkastning, skal dekkes av staten ved årlige tilskudd. Inntektssiden er bl.a. regulert i § 16, som sier at alle medlemmer skal betale innskudd med 2 pst. av pensjonsgrunlaget. I tillegg er en rekke virksomheter pålagt å yte en del fra arbeidsgiver. Det blir betalt arbeidsgiverdel for om lag 70 pst. av alle yrkesaktive medlemmer, bl.a. for nesten alle som ikke er statsansatte.

Inntektssiden utgjør i første rekke medlemssinnskudd og arbeidsgiverpremie fra de av medlemsvirksomhetene som er premiebetalende. Dette er innskudd for pensjonsrettigheter som skal utbetales langt fram i tid, mens utbetalingene

er til de som tidligere har vært yrkesaktive. Det er derfor ikke noen direkte sammenheng mellom utgiftene og inntektene på kapitlet i det enkelte budsjettår. Arbeidsgiverdelen blir i de fleste tilfeller regnet ut som en fellessats for grupper av virksomheter. En del virksomheter får likevel premien regnet ut individuelt, bl.a. aksjeselskapene. Arbeidsgiverdelen varierer derfor fra virksomhet til virksomhet, eller for ulike grupper av virksomheter, avhengig av f.eks. lønnsnivå, aldersfordeling og pensjonsalder. I tillegg inntektsføres refusjon for bl.a. yrkesskadeutbetalinger og førtidspensjoner.

Utgiftssiden utgjør i første rekke utbetalinger til alderspensjon, uførepensjon, enke- og enkemannspensjon, barnpensjon og avtalefestet pensjon (AFP). I tillegg blir det budsjettert avskrivninger, administrasjonsutgifter og refusjonspensjoner. Det blir også budsjettert utbetalinger til yrkesskadeforsikring før 1. januar 1996 som ikke blir dekket av premieinnbetalinger.

Rapport*Økning i antall pensjoner 2011–2012*

Pensjonsart	2011	2012	Endring 11/12	Pst. endring 11/12
Alderspensjon	139 040	148 125	9 085	6,53
Avtalefestet pensjon	13 457	12 601	-856	-6,36
Førtidspensjon	279	61	-218	-78,14
Uførepensjon ¹	61 283	61 103	-180	-0,29
Ektefellepensjon (etterlattepensjon)	46 583	46 959	376	0,81
Barnepensjon (etterlattepensjon)	2 099	2 162	63	3,00
Alle pensjonsarter	262 741	271 011	8 270	3,15

¹ Spesielt for uføre er det et etterslep i vedtakene (vedtak tilbake i tid) som vil påvirke tallene de ulike årene.

Netto økning i antallet pensjoner var på 8 270 i 2012 eller 3,15 pst., fra 262 741 pr. 31. desember 2011 til 271 011 pr. 31. desember 2012.

Budsjettforslag 2014

Det foreslås bevilget 8 759 mill. kroner i 2014, fordelt med 8 663 mill. kroner på post 01 og 96 mill. kroner på post 70. Dette er 669 mill. kroner lavere enn regnskap 2012, og 85 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013.

Pensjonsutbetalinger

Kategorien «pensjonsutbetalinger» i tabellen nedenfor inkluderer alderspensjon, enke- og enkemannspensjon, barnepensjon, uførepensjon og vartpenger. Utbetalingene er ventet å utgjøre 20 340 mill. kroner i 2014. Dette er en økning på 1 754 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2012, og en økning på 1 338 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2013. Av denne differansen utgjør trygdeoppgjøret i 2013 624 mill. kroner. Eksklusive effekten av trygdeoppgjøret i 2013 er det lagt til grunn en vekst på 2,2 pst. i utbetalingene i 2014.

Effekten av pensjonsreformen på pensjonsutbetalinger er relatert til levealdersjustering og lavere regulering av pensjoner, og er beregnet til ca 250 mill. kroner i 2014.

Avtalefestet pensjon

Det er budsjettert med en utbetaling på 2 984 mill. kroner til avtalefestede pensjoner i 2014. Dette er

en økning på 54 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2012, og en økning på 32 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2013. Effekten av trygdeoppgjøret i 2013 utgjør 88 mill. kroner. Eksklusive effekten av trygdeoppgjøret i 2013 er det lagt til grunn en nedgang på 2,1 pst. i utbetalingene i 2014.

Førtidspensjoner

Utbetalingene til førtidspensjoner er beregnet å utgjøre 1 mill. kroner i 2014. Dette er en nedgang på 54 mill. kroner sammenlignet med regnskap 2012 og en nedgang på 5 mill. kroner sammenlignet med saldert budsjett 2013. Alle førtidspensjonsordninger i Statens pensjonskasse er lukkede ordninger (en lukket ordning består av de som er medlemmer på det tidspunkt ordningen lukkes og tar ikke opp nye medlemmer). Følgelig forventes det ingen tilgang av nye førtidspensjoner i budsjettperioden.

Fordi utgiftene til førtidspensjoner blir refundert fra virksomhetene, er nettoeffekten på kap. 612 budsjettneøytral.

Premieinntekter – medlemsinnskudd

Anslaget for medlemsinnskudd er på 1 903 mill. kroner. Dette er 107 mill. kroner høyere enn regnskap 2012 og 45 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013. Lønnsoppgjøret i 2013 og anslag for 2014 medfører en økning i innskuddet med 68 mill. kroner.

Premieinntekter – arbeidsgiverandel

Anslaget for innbetaling av arbeidsgiverandel er 12 883 mill. kroner. Dette er 2 340 mill. kroner høyere enn regnskap 2012 og 1 238 mill. kroner høyere enn i saldert budsjett 2013. Økningen i premieinntektene sammenlignet med saldert budsjett 2013 skyldes flere forhold:

- Effekten av lønnsoppgjøret i 2013 er ventet å øke premieinntektene i 2014 med 214 mill. kroner.
- Anslag for lønnsveksten i 2014 er ventet å øke premieinntektene i 2014 med 244 mill. kroner.
- Endrede premiesatser og oppdatert premiegrunnlag utgjør 780 mill. kroner.

Inntekter og utgifter til Statens pensjonskasse (i 1 000 kroner)

	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
Sluttoppgjør	0	0	0
Pensjonsutbetalinger	18 586 437	19 002 000	20 340 000
AFP-pensjoner	2 930 338	2 952 000	2 984 000
Førtidspensjoner	55 425	6 000	1 000
Yrkesskedeforsikring	3 899	4 000	4 000
Renter pensjonsutbetalinger	14 374	7 000	10 000
Renter refusjonspensjoner	1 163	2 000	2 000
Avskrivninger	56 640	36 000	39 000
Administrasjonsutgifter	465 381	450 000	485 000
Utgifter i alt	22 113 657	22 459 000	23 865 000
Medlemsinnskudd	1 796 197	1 858 000	1 903 000
Arbeidsgiverinnskudd inkl. AFP	10 542 504	11 645 000	12 883 000
Refusjon yrkesskade	3 996	4 000	4 000
Refusjon førtidspensjoner	55 768	6 000	1 000
Refusjonspensjoner andre pensjonsordninger	286 795	270 000	313 000
Renteinntekter refusjonspensjoner andre ordninger	620	2 000	2 000
Inntekter i alt	12 685 880	13 785 000	15 106 000
Samlet tilskudd (utgifter-inntekter)	9 427 777	8 674 000	8 759 000

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt for tidligere opptjente rettigheter for medlemmer i Statens pensjonskasse.

Det foreslås en bevilgning på 8 663 mill. kroner for 2014.

Post 22 Sluttoppgjør, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke sluttoppgjør for virksomheter som melder seg ut av Statens pensjonskasse i 2014. Det foreligger søknad fra en mindre virksomhet om utmelding fra Statens pensjonskasse med mulig virkning i 2014. Det er imidlertid ikke budsjettet med utbetalinger eller innbetalinger til sluttoppgjør.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder differansen mellom premieinntekter og pensjoner utbetalt for

ansatte i ikke-statlige sosiale og humanitære institusjoner som er medlemmer av Statens pensjonskasse.

Det foreslås en bevilgning på 96 mill. kroner for 2014.

Kap. 613 Arbeidsgiveravgift til folketrygden

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	937 000	977 000	1 016 000
70	For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>	10 000	11 000	11 000
Sum kap. 0613		947 000	988 000	1 027 000

Allmenn omtale

Postene omfatter arbeidsgiveravgift til folketrygden av beregnet arbeidsgiverandel og medlemsinnskudd for virksomheter som ikke er pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsinnskudd direkte til Statens pensjonskasse. Avgiften omfatter arbeidsgiveravgift for statsforvaltningen og for andre medlemmer i Statens pensjonskasse som ikke betaler premie til pensjonskassen.

Endringen i beregnet tilskudd i forhold til foregående år kommer av oppdatert beregnet premiegrunnlag for de ikke-premiebetalende medlemsvirksomhetene i Statens pensjonskasse. Kapitlet utgjør en teknisk beregning av arbeidsgiveravgiften.

Budsjettforslag 2014**Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning**

Bevilgningen på posten skal dekke beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverdelen av pensjonsinnskuddet og for medlemsinnskuddet for statsforvaltningen for virksomheter som ikke er

pålagt å betale arbeidsgiverandel og medlemsinnskudd direkte til Statens pensjonskasse. Arbeidsgiveravgiften i 2014 er beregnet til 1 016 mill. kroner. Dette er 79 mill. kroner høyere enn regnskap 2012 og 39 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013. Økningen i 2014 i forhold til saldert budsjett 2013 skyldes en generell økning i det beregnede premiegrunnlaget for disse virksomhetene.

Det foreslås en bevilgning på 1 016 mill. kroner for 2014.

Post 70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder beregnet arbeidsgiveravgift for arbeidsgiverandelen av pensjonsinnskuddet og for medlemsinnskuddet for andre medlemmer i Statens pensjonskasse som ikke betaler slikt innskudd direkte til Statens pensjonskasse.

Det foreslås en bevilgning på 11 mill. kroner på denne posten for 2014.

Kap. 614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelsen	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	64 711	64 000	87 000
70	Tap/avskrivninger	-278	2 000	2 000
90	Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>	23 148 345	21 000 000	26 500 000
	Sum kap. 0614	23 212 778	21 066 000	26 589 000

Allmenn omtale

I hovedtariffavtalen i staten fremgår det at boliglån kan ytes med inntil 1,7 mill. kroner etter instruks med regler fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet. For søknader mottatt fra og med offentliggjøringen av statsbudsjettet for 2014 (14. oktober 2013) har Regjeringen besluttet at det ikke lenger gis lån til pensjonister med pensjon basert på oppsatte pensjonsrettigheter. Som følge av dette kan det for lånesøknader mottatt fra og med 14. oktober 2013 gis lån til følgende medlemmer i Statens pensjonskasse:

- Yrkesaktive medlemmer.
- Dersom det foreligger særskilte grunner, kan Statens pensjonskasse også gi lån til barn som grunnet begge foreldrenes død må flytte fra tjenestebolig.
- Pensjonister, med unntak av pensjonister med pensjon basert på oppsatte rettigheter.
- Statsråder og stortingsrepresentanter.

Lån blir gitt for å skaffe bolig eller for å refinansiere boliglån. Lån blir gitt mot sikkerhet innenfor

80 pst. av markedsverdien til boligen. Lånet har en maksimal nedbetalingstid på 30 år, der fem år kan være avdragsfrie.

Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for rimelige lån i arbeidsforhold. Regjeringen har besluttet å øke påslaget i normrenten fra 0,5 til 1,0 prosentenheter, slik at normrenten samsvarer bedre med ordinære renter på boliglån. Det antas at renten på lån i Statens pensjonskasse fremdeles vil være noe lavere enn de beste markedrentene for boliglån. Det vises til nærmere omtale under kap. 5607, post 80.

Rentesatsen kan endres inntil seks ganger pr. år. Det blir ikke tilbudt faste renter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse.

Metode for beregning av flytende rente blir presentert på Statens pensjonskasses internettetsider sammen med kvalitetssikrede renteobservasjoner av flytende rente. Med utgangspunkt i renteobservasjonene, blir det beregnet en årlig effektiv rente og aktuelle nominelle renter etter betalingsfrekvens.

Rapport*Utviklingen i Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse*

År	Antall		Total utlåns- portef. 31.12.	Mill. kroner		
	Nye lån	Lån totalt		Brutto utlån	Avdrag	Kapitalbehov
2003	4 296	33 640	13 108	2 710	3 895	-1 185
2004	2 320	30 467	11 935	1 447	2 620	-1 173
2005	3 947	29 985	12 205	2 529	2 259	270
2006	4 620	29 368	13 100	3 859	2 964	895
2007	6 564	30 206	16 100	6 395	3 395	3 000
2008	7 552	33 442	21 100	8 184	3 134	5 050
2009	9 176	36 776	27 000	10 550	4 650	5 900
2010	9 898	41 172	33 700	12 150	5 450	6 700
2011	12 354	46 766	42 700	16 350	7 350	9 000
2012	17 013	57 343	58 200	23 100	7 600	15 500

I 2012 utbetalte Statens pensjonskasse 17 013 nye lån. Den totale porteføljen av utlån var ved utgangen av 2012 på 58,2 mrd. kroner, noe som utgjør en økning på 36,3 pst. fra 2011. Antall lån totalt var 57 343 i 2012, og utgjør en økning på 22,6 pst. fra 2011.

Resultatkravet for 2012 var en saksbehandlingstid på én måned for søknader om lån til kjøp av bolig og for søknader om refinansiering. På grunn av stor pågang ble kravet om en månedens behandlingstid for søknader om lån til refinansiering endret til 5 måneder i løpet av året. Ved utgangen av 2012 var Statens pensjonskasses saksbehandlingstid under en måned for søknader om lån til kjøp av bolig, og fire måneder for søknader om lån til refinansiering. Statens pensjonskasse iverksatte tiltak for å øke kapasiteten, og det ble behandlet 50 pst. flere søknader i 2012 enn i 2011. Til tross for dette var det en restanse på om lag 6 700 ubehandlede søknader ved utgangen av 2012.

Budsjettforslag 2014**Post 01 Driftsutgifter**

Bevilgningen på posten gjelder kostnadene til Statens pensjonskasse for å administrere boliglånsordningen. Hoveddelen av disse kostnadene blir dekket av lånekundene gjennom betaling av ulike former for gebyr, jf. gebyrinntekter under kap. 3614, post 01.

Det foreslås bevilget 87 mill. kroner for 2014.

Post 70 Tap/avskrivninger

Bevilgningen på posten gjelder forventet tap på utlån i 2014. Tap på hovedstol antas til 1,5 mill. kroner og opparbeidet rentegjeld 0,5 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 2 mill. kroner for 2014.

Post 90 Utlån, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten skal dekke forventet brutto utlån til boliglån. Brutto innbetalinger bevilges på kap. 3614, post 90, jf. omtale under denne posten.

Anslaget på brutto utbetalinger er på 26 500 mill. kroner i 2014. Dette er 5 500 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013, og 3 352 mill. kroner høyere enn regnskap 2012. Anslaget inkluderer utlån til opptjente, men ikke betalte renter pr. 31. desember 2014, med 169 mill. kroner. Forventet hovedstol pr. 31. desember 2014 utgjør 99 300 mill. kroner. Utestående lån pr. 31. desember 2014 er forventet å utgjøre 86 700 lån. Det er lagt til grunn en oppdatering av forventet gjennomsnittlig utbetalt beløp til 1,415 mill. kroner i budsjettperioden. Videre er det lagt til grunn en prognose på 357 utbetalte lån pr. uke i hele budsjettperioden.

I budsjettforslaget for 2014 er det lagt til grunn en effektiv rente eksklusiv gebyrer på 2,0 pst. fra 1. januar 2014 til 28. februar 2014, og 2,5 pst. fra 1. mars 2014 til 31. desember 2014, jf. nærmere omtale under kap. 5607 Renter av boliglånsordning.

gen i Statens pensjonskasse. Videre er det i budsjettforslaget for 2014 gjort vurderinger i forhold til historiske erfaringstall når det gjelder antall søknader, utbetalte lån, antall innfriddede lån og gjennomsnittlig utbetalt/innfridd pr. lån. Det er

knyttet betydelig usikkerhet til utviklingen i flere av forutsetningene som er lagt til grunn for budsjettforslaget.

Det foreslås bevilget 26 500 mill. kroner for 2014.

Kap. 3614 Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Gebyrinntekter, lån	46 369	45 000	61 000
90	Tilbakebetaling av lån	7 650 201	9 000 000	10 200 000
	Sum kap. 3614	7 696 570	9 045 000	10 261 000

Budsjettforslag 2014

Post 01 Gebyrinntekter, lån

Anslaget på posten gjelder innbetaling av gebyrer fra låntagerne i boliglånsordningen i Statens pensjonskasse i form av termingebyr, etableringsgebyr, purregebyr og lignende. Gebyrprisene blir godkjent av Arbeidsdepartementet.

Det foreslås bevilget 61 mill. kroner for 2014.

Post 90 Tilbakebetaling av lån

Anslaget på posten skal dekke forventet innbetaling av avdrag på og innfrielse av boliglån. I tillegg skal bevilgningen dekke tilbakeføring av beregnet opptjente, men ikke betalte renteinntekter ved inngangen til året som er ført under kap. 614, post 90 Utlån.

For budsjettåret 2014 er det lagt til grunn innbetalinger på 10 200 mill. kroner. Dette er 1 200 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013, og 2 550 mill. kroner høyere enn regnskap 2012. Anslaget inkluderer 117 mill. kroner i tilbakeføring av beregnet opptjente renter pr. 1. januar 2014, og 2 mill. kroner i tilbakeføring av tap/kostnadsbevilgning. Anslaget er basert på en økning i forventet gjennomsnittlig innfridd beløp, samt en økning i årlige forventede avdrag i forhold til saldert budsjett 2013. Forutsetningen om 600 innfrielse pr. måned i hele budsjettperioden innebærer en reduksjon på 50 innfrielse pr. måned sammenlignet med saldert budsjett 2013.

Det foreslås bevilget 10 200 mill. kroner for 2014.

Kap. 5607 Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
80	Renter	1 188 768	1 145 000	2 182 000
	Sum kap. 5607	1 188 768	1 145 000	2 182 000

Allmenn omtale

Kapitlet gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf. kap. 614 og 3614. Renten på boliglån i Statens pensjonskasse følger normrenten for skattlegging av fordel av

rimelige lån i arbeidsforhold. Det er Finansdepartementet som fastsetter normrenten. Renten kan justeres inntil seks ganger i året.

Regjeringen har besluttet å øke påslaget i normrenten fra 0,5 til 1,0 prosentenhet, slik at normrenten samsvarer bedre med ordinære ren-

ter på boliglån. Økningen av påslaget gjennomføres ved å vedta en endring i Finansdepartementets forskrift til skatteloven og vil påvirke normrenten fra 1. mars 2014. Det vises til nærmere omtale i Finansdepartementets Prop. 1 LS (2013–2014) Skatter, avgifter og toll 2014.

Budsjettforslag 2014

Post 80 Renter

Anslaget på posten gjelder renteinntekter knyttet til boliglånsordningen i Statens pensjonskasse, jf. kap. 614 og 3614. Anslaget på renteinntekter er på

2 182 mill. kroner i 2014. Dette er 993 mill. kroner høyere enn regnskap 2012, og 1 037 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013. Det er i anslaget for 2014 lagt til grunn en videre vekst i utlånsporteføljen, jf. kap. 614 og 3614. Det er videre lagt til grunn en effektiv rente eksklusiv gebyrer på 2,0 pst. fra 1. januar 2014 til 28. februar 2014, og 2,5 pst. fra 1. mars 2014 til 31. desember 2014. Anslaget på post 80 inkluderer endring i beregnede opptjente renter i 2014 med 52 mill. kroner.

Det foreslås en bevilgning på 2 182 mill. kroner for 2014.

Kap. 615 Yrkesskadeforsikring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	84 623	81 000	83 000
	Sum kap. 0615	84 623	81 000	83 000

Allmenn omtale

Alle som arbeider i tjeneste for arbeidsgiver, er omfattet av lov av 16. juni 1989 nr. 65 om yrkesskadeforsikring. Staten som arbeidsgiver er selvassurandør, men arbeidstakere i staten har de samme rettighetene etter loven som andre arbeidstakere. Arbeidstakere som er omfattet av hovedtariffavtalen i staten, er i tillegg dekket av reglene i avtalen om ytelser ved yrkesskader. Utbetalinger fra disse to regelverkene blir samordnet, slik at arbeidstaker får erstatning etter det regelverket som gir høyest sum. Yrkesskadeordningen omfatter personskader som følge av arbeidsulykker, og sykdommer som følge av påvirkning fra skadelige stoffer eller arbeidsprosesser. Erstatning skal ytes uten hensyn til om noen har skyld i skaden. Vilkåret er at skaden/sykdommen skjer i arbeid på arbeidsstedet og i arbeidstiden.

Fra 1. januar 1996 er yrkesskadeforsikringen i staten basert på et premiesystem. Dette innebærer at det blir krevd en premie av arbeidsgivere hvert år, som skal dekke kostnadene for de skadene som blir konstatert dette året. Det gjelder også om skaden blir meldt og gjort opp flere år senere. Når Statens pensjonskasse behandler saker der skaden ble konstatert før 1. januar 1996, utbetaler Statens pensjonskasse erstatningen for deretter å kreve summen refundert fra den aktuelle arbeidsgiveren med tillegg av et administra-

sjonsgebyr. Skader konstaterte etter 1. januar 1996 blir dekket av innbetalt premie.

Etter lov om yrkesskadeforsikring er staten som selvassurandør ansvarlig for en rekke andre grupper som er definerte som arbeidstakere. Dette er grupper som er sysselsatt av staten, men som likevel faller utenfor tjenestemannsloven og hovedtariffavtalen.

For noen grupper av personer som ikke er arbeidstakere, men som er i arbeidsliknende forhold, har krav om yrkesskadeerstatning blitt behandlet av de ulike fagdepartementene. Fra 1. januar 2004 skal alle krav om erstatning etter yrkesskadeforsikringsloven behandles av Statens pensjonskasse.

Finansieringen av disse sakene håndteres på samme måte som for ordinære yrkesskader konstatert før 1. januar 1996 (Statens pensjonskasse forskutterer erstatningsbeløp og får dette refundert fra ansvarlig departement, med tillegg av administrasjonsgebyr).

Fra 1. januar 2012 har Statens pensjonskasse også overtatt administrasjon av alle tariff- og avtalefestede krav om erstatning for personskade (særaftaler for reiser for statens regning m.m.). Også for disse utbetalingene blir beløpene forskuttet av Statens pensjonskasse og deretter refundert av arbeidsgiver, med tillegg av administrasjonsgebyr.

Rapport

I 2012 hadde Statens pensjonskasse 113 utbetalinger i yrkesskadesaker, mot 97 utbetalinger i 2011.

I om lag 88 pst. av sakene ble erstatningene utbetalt innen fire uker etter at nødvendig dokumentasjon forelå. Resultatkravet for 2012 var at minst 85 pst. av erstatningene skulle utbetales innen fire uker, etter at alle opplysningene var mottatt.

Budsjettforslag 2014

Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr. 1. mai 2013. Reguleringen av grunnbeløpet pr. 1. mai

2013 bidrar til å øke utgiftene på kap. 615 Yrkesskadeforsikring med 2 mill. kroner i 2014, sammenliknet med saldert budsjett 2013.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder utgifter til yrkesskadeutbetalinger i 2014. Bevilgningen skal også dekke kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere yrkesskadeordningen, jf. omtale under kap. 2470.

Det foreslås en bevilgning på 83 mill. kroner for 2014.

Kap. 3615 Yrkesskadeforsikring

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Premieinntekter	153 805	154 000	154 000
	Sum kap. 3615	153 805	154 000	154 000

Budsjettforslag 2014**Post 01 Premieinntekter**

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av yrkesskadeforsikringspremie fra alle arbeidsgiverne som er omfattet av ordningen.

Beregnet innbetalt premie er høyere enn forventet utbetalt erstatning i 2014. Dette har sam-

menheng med at det ofte kan ta flere år før skadetidspunktet blir konstatert, og utbetalingene kommer dermed ofte flere år etter at premien er innbetalt.

Det foreslås en bevilgning på 154 mill. kroner for 2014.

Kap. 616 Gruppelivsforsikring

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	157 843	182 000	174 000
	Sum kap. 0616	157 843	182 000	174 000

Allmenn omtale

Bevilgningen gjelder § 23 i hovedtariffavtalen i staten.

Rapport

Resultatkravet for 2012 var at engangsbeløpene etter gruppelivsordningen skulle utbetales innen sju virkedager etter at alle opplysningene var mottatt. I 2012 ble det utbetalt erstatning til 195 personer med til sammen 157,8 mill. kroner, mot 259 personer med til sammen 173,6 mill. kroner i

2011. I fire av 195 saker ble engangsbeløpene etter gruppelivsordningen utbetalt mer enn sju virkedager etter at alle opplysninger var mottatt.

Budsjettforslag 2014

Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr. 1. mai 2013. Reguleringen av grunnbeløpet pr. 1. mai 2013 innebærer en økning av utgiftene i 2014 på kap. 616 Gruppelivsforsikring med 6 mill. kroner, sammenliknet med saldert budsjett 2013.

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Bevilgningen på posten gjelder erstatningsutbetalinger og kostnadene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift for å administrere gruppelivsordningen, jf. omtale under kap. 2470. Anslaget for 2014 er på 174 mill. kroner. Dette er 16 mill. kroner høyere enn regnskap 2012, og 8 mill. kroner lavere enn saldert budsjett 2013. Reduksjonen i 2014 i forhold til saldert budsjett 2013 er basert på de faktiske erstatningsutbetalingene i 2012, som indikerer et lavere nivå enn saldert budsjett 2013.

Det foreslås en bevilgning på 174 mill. kroner for 2014.

Kap. 3616 Gruppelivsforsikring

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Premieinntekter	85 450	87 000	97 000
	Sum kap. 3616	85 450	87 000	97 000

Post 01 Premieinntekter

Anslaget på posten skal dekke innbetaling av gruppelivspremie for de virksomheter som betaler gruppelivspremie direkte til Statens pensjonskasse. Budsjetterte premieinntekter i 2014 er 97

mill. kroner. Dette er 12 mill. kroner høyere enn regnskap 2012 og 10 mill. kroner høyere enn saldert budsjett 2013.

Det foreslås en bevilgning på 97 mill. kroner for 2014.

Kap. 2470 Statens pensjonskasse

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
24	Driftsresultat	14 167	15 834	
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	56 135	29 753	30 476
	Sum kap. 2470	70 302	45 587	30 476

Overført fra 2012 til 2013:
Post 45: 52 797 000

Allmenn omtale

Statens pensjonskasse er en forvaltningsbedrift, jf. § 7 i bevilgningsreglementet. Dette innebærer at

Statens pensjonskasses driftsbudsjett er nettobudsjettert. Det er etablert et klart skille mellom pensjons- og forsikringsordningene, og det administrative apparatet i virksomheten som forvalter og administrerer ordningene. Regnskapsmessig er det etablert en enhet for pensjons- og forsikringsordningene (Statens pensjonskasse forsikring),

og en annen enhet for administrasjonsapparatet (Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift). Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift har en aktivitetsbasert økonomimodell der virksomheten får betalt for å administrere de ulike ytelsene under kapitlene 611–616. Tjenestepriene fastsettes av Arbeidsdepartementet.

Rapport

I 2012 hadde Statens pensjonskasse fokus på følgende områder:

- Sørge for å opprettholde daglig drift og oppfylle de resultatkrav som Arbeidsdepartementet hadde fastsatt i tildelingsbrevet for 2012.
- Overføre forvaltningen av nytt saksbehandlingssystem til linjeorganisasjonen på en god og effektiv måte.
- Forbedret betjeningsløsninger, serviceapparat og arbeidsprosesser for å håndtere et økende antall henvendelser fra kunder og medlemmer, samt en sterk økning i etterspørselen etter boliglån.
- Håndtert nye arbeidsoppgaver og stor oppmerksomhet som følge av endringer i kompensasjonsordningen for forsvarspersonell med psykiske senskader etter tjenestegjøring i internasjonale operasjoner.
- Avsluttet arbeidet med etterbetaling til enkmenn og deres arvinger, som fikk rett til etterlattepensjon etter en dom i EFTA-domstolen.

Videre ble det lagt ned mye arbeid for å styrke sikkerhet og beredskap i hele organisasjonen. Den årlige risikovurderingen har vist at sikkerhetstilstanden og beredskapen er akseptabel. Statens pensjonskasse har gjennomført beredskapsøvelse og en omfattende sikkerhetskampanje. Sikkerhetskampanjen videreføres i 2013.

I tillegg har investeringen i ny teknologi, og utvikling av ny kunnskap gitt gode resultater på flere områder. Jevnlige stikkprøvekontroller viser bl.a. at kvaliteten på utbetalingene er høyere enn noen gang.

Måloppnåelse

100 pst. av alle nye pensjoner skal utbetales første måned etter lønnsopphør, dersom medlemmet har søkt om pensjon tre måneder før lønnen stanser. Det ble registrert atten brudd på utbetalingsgarantien i 2012, dette utgjør en rettprosent på 99,9 pst. Bruddene skyldes bl.a. overgang til nytt oppfølgingssystem, samt mangler/feil i systemet i en kort periode som medførte at Statens pensjons-

kasse i noen enkeltsaker ikke fikk informasjon maskinelt fra NAV.

Minst 96 pst. av nye pensjoner skal utbetales rett ved første gangs utbetaling. Resultatet ble 97,9 pst. For endrede pensjoner var kravet at minst 94 pst. av pensjonene skulle bli riktig beregnet ved endringstidspunktet. Resultatet ble 96,5 pst.

Renteutbetalinger på grunn av for sen utbetaling av pensjon skal ikke overstige 1,6 promille av pensjonsutbetalingene. I 2012 ble det utbetalt renter for til sammen 14,4 mill. kroner – som tilsvarer 0,7 promille.

Videre har Statens pensjonskasse oppnådd følgende resultatmål for 2012:

- Statens pensjonskasse gjennomførte det forsikringstekniske oppgjøret innen fristen 1. juni 2012.
- Statens pensjonskasse har gode rutiner for innrapportering av medlemsdata fra medlemsbedriftene. Ved utgangen av 2012 var 99,1 pst. av arbeidsgiverne åjour med sin innrapportering innenfor et 2-måneders intervall.
- Alle medlemmer med oppsatte rettigheter har i løpet av perioden 2010–2012 mottatt brev fra Statens pensjonskasse med informasjon om sine oppsatte rettigheter.

Pensjonsreformen

IKT-programmet Perform ble avsluttet i 2012. Dette innebærer at nye og eksisterende systemløsninger er lagt over på en ny og moderne teknisk plattform. Perform skal bidra til å sikre at utbetalinger av pensjoner fra Statens pensjonskasse er korrekte. Perform har vært en av de største IKT-satsinger i offentlig sektor de siste årene. Prosjektet har vært vellykket. IKT-løsningene er levert innen fristen, innenfor avtalt kostnadsramme og med planlagt kvalitet og funksjonalitet.

Informasjon og kunnskapsformidling

Det ligger til Statens pensjonskasses samfunnsansvar å informere om regler og muligheter knyttet til pensjonsfaglige spørsmål. I en reformperiode blir dette informasjonsansvaret ekstra stort. Brev er en viktig kanal for Statens pensjonskasses i kommunikasjonen ut mot medlemmene. I 2010 ble det etablert et tverrfaglig brevprosjekt for å sikre at brevene er tydelige og informative. Brevprosjektet ble forlenget til 2011 og 2012, og har fått positiv omtale og tilbakemeldinger både fra medlemmer og i media.

For å nå målet om tydelig informasjon har Statens pensjonskasse, i tillegg til løpende oppdatering av spk.no og elektroniske kundebrev, bl.a. levert pensjonsartikler til ulike eksterne fagblader, magasiner og nettsider samt bidratt i utviklingen av sju korte filmer om pensjon. Statens pensjonskasse har også deltatt i God morgen Norge i TV2 med Pensjonsskolen. I tillegg har Statens pensjonskasse avholdt en rekke kurs og seminar rettet mot både kunder og medlemmer.

Flere henvendelser fra kunder og medlemmer

I 2012 fikk Statens pensjonskasse nesten 1,4 millioner henvendelser, mot om lag 1,2 millioner i 2011. 94 pst. av alle telefoner knyttet til pensjons-spørsmål ble besvart, mens det for lånespørsmål ble besvart 97 pst. I henhold til gjeldende resultatkrav skal Statens pensjonskasse svare på skriftlige henvendelser innen fire uker. Alle henvendelser som ble adressert til kundesenteret ble i 2012 besvart eller gitt et foreløpig svar innen fire uker.

Fortsatt fokus på kostnadseffektiv betjening, gjør at det jobbes med å videreutvikle og forbedre Statens pensjonskasses selvbetjeningsløsninger mot både kunder og medlemmer, slik at selvbetjeningsgraden kan økes ytterligere. Økningen i selvbetjeningsgraden fra 81 pst. i 2011 til 83 pst. i 2012 er et resultat av flere års målrettet satsing på bedre selvbetjeningsløsninger.

Statens pensjonskasses årlige kunde- og medlemsundersøkelse utført av TNS Gallup viser at kunde- og medlemstilfredsheten fortsatt er høy sammenlignet med andre norske og europeiske

pensjonsleverandører. 70 pst. av kundene er i 2012 meget godt eller svært godt fornøyd med servicen de får. Dette er på samme nivå som i 2011. Blant medlemmene sier 64 pst. at de er meget godt eller svært godt fornøyd med servicen de får.

Driftsstabilitet

Hovedfokuset innen IT-drift i 2012 var konsolidering og stabilisering av IT-systemene, og spesielt Statens pensjonskasses nye saksbehandlingssystem for pensjon, etter avslutningen av PERFORM-prosjektet. Saksbehandlingssystemet har i dag en god driftsstabilitet og tilfredsstillende ytelse. Noe konsolideringsarbeid og effektiviseringsarbeid vil fortsette i 2013.

Mål 2014

Arbeidsdepartementet har fastsatt følgende mål for Statens pensjonskasse for 2014:

- Statens pensjonskasse skal utbetale rett ytelse til rett tid.
- Statens pensjonskasse skal sørge for at tjenester og informasjon er tilpasset medlemsvirksomhetenes og medlemmenes behov.
- Statens pensjonskasse skal sørge for effektiv drift og god gjennomføring av reformer.

Den underliggende målstruktur, styringsparametere og resultatkrav, fastsettes i styringsdialogen mellom Arbeidsdepartementet og Statens pensjonskasse i forbindelse med utforming av departementets tildelingsbrev til Statens pensjonskasse.

Budsjettforslag 2014

Post 24 Driftsresultat

Underpost	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
24.1	Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-603 522	-573 690	-635 822
24.2	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	447 337	432 330	484 993
24.3	Avskrivninger	124 193	117 732	116 544
24.4	Renter av statens kapital	24 337	21 392	16 215
24.5	Til investeringsformål	14 781	18 070	18 070
24.6	Til reguleringsfondet	7 041		
	Sum post 24	14 167	15 834	

Det foreslås ingen bevilgning på post 24 Driftsresultat for 2014.

Underpost 24.1 Driftsinntekter, overslagsbevilgning

Inntektene til Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift er knyttet til betaling for de administrative tjenestene som blir utført for pensjonsordninger og andre produkter i Statens pensjonskasse forsikring. Vel 75 pst. av inntektene kommer fra administrasjon av de ulike pensjonsordningene, der inntekten knyttet til den statlige pensjonsordningen etter lov om Statens pensjonskasse utgjør det aller meste. Inntektsøkningen skyldes i hovedsak økte administrative priser som følge av kostnadsutviklingen, samt økt volum.

Underpost 24.2 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

Pr. 31. desember 2012 hadde Statens pensjonskasse forvaltningsbedrift ca. 396 årsverk. Lønnskostnader utgjør om lag halvparten av virksomhetens driftskostnader.

De økte driftsutgiftene i 2014 sammenlignet med saldert budsjett 2013, skyldes i hovedsak forventet pris- og lønnsvekst, samt økt volum, jf. omtale under underpost 24.1 Driftsinntekter. Inkludert i driftsutgiftene er også kostnader knyttet til investeringsprosjekter som ikke kan aktive-res.

Underpost 24.3 Avskrivinger

Statens pensjonskasse avskriver aktiverte driftsmidler. Avskrivningene starter året etter at anleggsmiddelet er produksjonssatt. Det blir benyttet lineære avskrivninger der historisk kostpris på aktiverte driftsmidler blir avskrevet med satser på 15 pst. for inventar og 25 pst. for kontormaskiner (inkludert IKT-utstyr og programvare). Prosjektet Perform blir avskrevet med en sats på 10 pst. Dette fordi prosjektet har en forventet lengre levetid enn det som er normalt for andre investeringer.

Underpost 24.4 Renter av statens kapital

I samsvar med reglene for forvaltningsbedrifter, skal det beregnes rente for den kapital som er investert i bedriften. Nedgangen i rentekostnadene skyldes lavere investeringsnivå.

Underpost 24.5 Til investeringsformål

Posten omfatter avsetning til egenfinansierte investeringer, jf. kap. 5470, post 30.

Underpost 24.6 Til reguleringsfondet

Reguleringsfondet skal benyttes til å dekke svingninger i virksomhetens økonomi mellom ulike år, og til å dekke effektene av lønnsoppgjør og uforutsette utgifter i det enkelte budsjettåret. Fondet er en del av egenkapitalen til forvaltningsbedriften. Det legges til grunn at fondet kan benyttes til gjenkjøp av bl.a. systemløsninger. Det fremmes forslag om at det blir gitt anledning til å omdisponere inntil 10 mill. kroner fra reguleringsfondet til investeringsformål, jf. forslag til romertallsfullmakt.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen på posten gjelder investeringer i varige driftsmidler, herunder systemutvikling. I 2014 skal posten bl.a. dekke investeringer knyttet til innføring av nye regelverk for offentlig uførepensjon, som forventes innført fra 1. januar 2015, og nye samordningsregler for personer født i 1954 eller senere, som forventes innført fra 1. januar 2016. Bevilgningen er prisjustert fra 2013.

Det foreslås bevilget 30,476 mill. kroner for 2014.

Balanse Statens pensjonskasse

	kroner	
	Regnskap 2011	Regnskap 2012
Eiendeler		
<i>Anleggsmidler</i>		
Driftsmidler, eiendommer	915 365 918	847 307 340
<i>Sum anleggsmidler</i>	<i>915 365 918</i>	<i>847 307 340</i>
<i>Omløpsmidler</i>		
Varebeholdning, varer i arbeid	0	0
Kortsiktige fordringer	1 798 214	193 657
Kortsiktige plasseringer	0	0
Mellomværende med statskassen	47 169 078	55 438 908
<i>Sum omløpsmidler</i>	<i>48 967 292</i>	<i>55 632 565</i>
Sum eiendeler	964 333 210	902 939 905
Egenkapital og gjeld		
<i>Egenkapital</i>		
Egenkapital uten reguleringsfond	190 413 223	203 459 113
Reguleringsfond	36 276 714	43 317 810
<i>Sum egenkapital</i>	<i>226 689 937</i>	<i>246 776 923</i>
<i>Langsiktig gjeld</i>		
Statens rentebærende kapital	726 687 805	643 848 227
Annen langsiktig gjeld	0	0
<i>Sum langsiktig gjeld</i>	<i>726 687 805</i>	<i>643 848 227</i>
<i>Kortsiktig gjeld</i>		
Kortsiktig gjeld	10 955 468	12 314 755
<i>Sum kortsiktig gjeld</i>	<i>10 955 468</i>	<i>12 314 755</i>
Sum egenkapital og gjeld	964 333 210	902 939 905

Kap. 5470 Statens pensjonskasse

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
30	Avsetning til investeringsformål	14 781	18 070	18 070
	Sum kap. 5470	14 781	18 070	18 070

Post 30 Avsetning til investeringsformål

Bevilgningen på posten skal dekke avsetninger til investeringsformål til inntekt i statsregnskapen, jf. omtale under kap. 2470, underpost 24.5.

Det foreslås bevilget 18,070 mill. kroner på posten for 2014.

Programkategori 09.60 Kontantytelser

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
660	Krigspensjon	548 743	513 000	421 000	-17,9
664	Pensjonstrygden for sjømenn	315 000	212 586	80 000	-62,4
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	2 021 619	1 880 000	1 660 000	-11,7
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	390 303	410 000	425 000	3,7
	Sum kategori 09.60	3 275 665	3 015 586	2 586 000	-14,2

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	3 275 665	3 015 586	2 586 000	-14,2
	Sum kategori 09.60	3 275 665	3 015 586	2 586 000	-14,2

Kategorien omfatter kontantytelser/tilskudd til visse lovregulerte pensjonsordninger utenom folketrygden, som helt eller delvis finansieres av staten. Det gjelder krigspensjon, pensjonstrygden

for sjømenn, avtalefestet pensjon med statstilskudd (AFP), samt supplerende stønad til personer med kort botid i Norge.

Kap. 660 Krigspensjon

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>	160 526	146 000	121 000
71	Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>	388 217	367 000	300 000
	Sum kap. 0660	548 743	513 000	421 000

Allmenn omtale

Hovedformålet med krigspensjonen er å gi invalidepensjon til personer som har fått mén eller

reduisert arbeidsevne som følge av skade eller påkjenninger under krigsdeltakelse, motstandsvirksomhet, politisk fangenskap eller sjøtjeneste under andre verdenskrig. I tillegg dekkes utgifter

til skadekur. Skadekur omfatter utgifter til fri medisinsk behandling og tannbehandling, samt tre ukers opphold pr. år på Bæreiasenteret eller i godkjent opptreningsinstitusjon. Pensjonsordningen gir også stønad til etterlatte.

Hovedtrekk ved regelverket

Krigspensjonen er primært en invalidepensjon, og er hjemlet i fire lover:

- Lov 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner (militærloven), som omfatter militærpersoner som har fått mén som følge av skade, sykdom eller påkjenninger under tjenestegjøring i andre verdenskrig.
- Lov 13. desember 1946 nr. 22 om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner (sivilloven), som gjelder personer som er påført skade ved krigsulykke i Norge, på norske skip eller i fiendtlig politisk fangenskap.
- Tilleggslov 29. juni 1951 nr. 34, som gjelder sjømenn med en fartstid på minst seks måneder under andre verdenskrig som ikke var utsatt for krigsulykke som angitt i sivilloven, og personell ved det norske feltsykehuset i Korea.
- Lov 22. mars 1968 nr. 2 om tillegg til krigspensjoneringslovene av 1946, som omfatter seks kategorier av krigsdeltakere og politiske fanger som var utsatt for usedvanlig hard påkjenning.

Det avgjørende inngangskriteriet for rett til pensjon etter de to lovene av 1946 og tilleggsloven av 1951 er at det foreligger årsakssammenheng mellom krigsskaden/krigspåkjenningen og senere uførhet eller sykdom. I motsetning til disse lovene har tilleggsloven av 1968 ikke noe ordinært krav om slik årsakssammenheng. Tilleggsloven av 1968 krever derimot at ervervsevnen må være varig nedsatt med minst 50 pst.

Ytelsene i krigspensjoneringen ble opprinnelig gitt ut fra en rekke ulike pensjonsgrunnlag som skulle gjenspeile den enkeltes lønnsnivå i 1946 eller senere dersom krigsskaden ikke var inntruffet. Fra 1. september 1999 gjelder ett felles pensjonsgrunnlag for de såkalte innsats- og overgrepsgruppene, og ett for tilfeldige krigsrammede. Pensjonene reguleres årlig med virkning fra 1. mai, og reguleringen er fra 2011 tilpasset de nye prinsippene for regulering av alderspensjon fra folketrygden. Det innebærer at reguleringen skjer i samsvar med lønnsveksten fram til fylte 67 år. Fra fylte 67 år reguleres pensjonen som alderspensjon, det vil si i samsvar med lønnsveksten og deretter fratrukket 0,75 pst. Årspensjonen pr.

1. mai 2013 har derfor økt noe mer for personer under 67 år. For innsats- og overgrepsgruppene og tilfeldige krigsrammede under 67 år utgjør årspensjonen henholdsvis 377 916 kroner og 210 432 kroner. For personer over 67 år utgjør pensjonen for de to gruppene henholdsvis 369 468 kroner og 205 740 kroner pr. 1. mai 2013.

Skadekur forvaltes av Helseøkonomiforvaltningen (HELFO) under Helse- og omsorgsdepartementet. Disse utgiftene regnskapsføres av Arbeids- og velferdsetaten, og framkommer særskilt i etatens virksomhetsregnskap.

Rapport

Militære

Utgiftene til militære krigspensjonister i 2012 fordelte seg med 46,9 mill. kroner til invalidepensjon og 113,0 mill. kroner til enkepensjon. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 15 pst. for invalidepensjonistene, og en nedgang på 7 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2011. I tillegg kommer utgifter til skadekur på 0,5 mill. kroner.

Pr. 31. desember 2012 var det 261 militære invalidepensjonister, og 1 106 militære enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 17 pst. fra samme periode i 2011, mens antall enkepensjonister gikk ned med 8 pst. I 2012 var avgangen 67 invalidepensjonister og 122 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 2 invalidepensjonister og 25 enkepensjonister.

Gjennomsnittsalderen pr. 31. desember 2012 var 90,2 år for invalidepensjonistene og 86,4 år for enkepensjonistene.

Sivile

Utgiftene til sivile krigspensjonister i 2012 fordelte seg med 140,6 mill. kroner til invalidepensjon og 244,7 mill. kroner til enkepensjon. Korrigert for den årlige reguleringen er dette en nedgang på 20 pst. for invalidepensjonistene, og en nedgang på 7 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2011. I tillegg kommer 2,8 mill. kroner til skadekur. Pr. 31. desember 2012 var det 1 134 sivile invalidepensjonister og 2 505 sivile enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 10 pst. fra samme periode i 2011, mens antall enkepensjonister viste en nedgang på 8 pst. i samme periode. I 2012 var det en avgang på 176 invalidepensjonister og 311 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 24 invalidepensjonister og 64 enkepensjonister.

Gjennomsnittsalderen pr. 31. desember 2012 var 84,3 år for invalidepensjonistene og 86,1 år for enkepensjonistene.

Utfordringer og hovedprioriteringer

De aktuelle pensjonslovene regulerer forhold som ligger mange år tilbake i tid, og antallet pensjonister synker. Hovedprioriteringen framover er fortsatt å sikre de krigsskadede og deres etterlatte rett ytelse til rett tid.

Budsjettforslag 2014

Utgiftene til krigspensjon er generelt beregnet etter satser pr. 1. mai 2013, og utgjør nettobeløpet etter at det er gjort fradrag i krigspensjon på grunn av samordning med ytelser fra folketrygden og yrkesskadetrygd.

Reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 bidrar til å øke inneværende års utgifter under kap. 660 Krigspensjon med 10 mill. kroner, sammenliknet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr. 1. mai 2013, og det tas ikke hensyn til neste års regulering av pensjo-

nene i anslaget for 2014, jf. omtale under del 1 punkt 2.1.

Det foreslås bevilget 421 mill. kroner i 2014.

Post 70 Tilskudd, militære, overslagsbevilgning

Utgiftene i 2014 anslås til 121 mill. kroner. Det legges til grunn en middelbestand på 180 mottagere av invalidepensjoner og 930 mottagere av enkepensjoner.

Gjennomsnittlig ytelse for disse gruppene anslås til hhv. 153 000 kroner og 92 000 kroner. Utgifter til skadetur anslås til 0,4 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 121 mill. kroner for 2014.

Post 71 Tilskudd, sivile, overslagsbevilgning

Utgiftene i 2014 anslås til 300 mill. kroner. Det legges til grunn en middelbestand på 900 mottagere av invalidepensjoner og 2 080 mottagere av enkepensjoner. Gjennomsnittlig ytelse for disse gruppene anslås til hhv. 115 000 kroner og 90 000 kroner. Utgifter til skadetur anslås til 2,2 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 300 mill. kroner for 2014.

Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Tilskudd	315 000	212 586	80 000
	Sum kap. 0664	315 000	212 586	80 000

Post 70 Tilskudd

Anslag over antall pensjonister og normalpensjoner for 2014¹

Pensjonsart	Antall	Årlige normalpensjoner (1 000 kr)	Gjennomsnittlig pensjon pr. år (kr)
Alderspensjon før 67 år	4 700	940 000	200 000
Alderspensjon etter 67 år	2 700	40 000	14 815
Enkepensjon m.m.	3 600	60 000	16 667
Samlet	11 000	1 040 000	94 546

¹ Andre pensjonsarter enn alderspensjon før 67 år gis etter overgangsregler

Allmenn omtale

Formålet med pensjonstrygden for sjømenn er å gi arbeidstakere på skip mv. førtids alderspensjon fra fylte 60 til 67 år. Ordningen forvaltes av Pensjonstrygden for sjømenn.

Hovedtrekk ved regelverket

Pensjonstrygden for sjømenn ble opprettet ved lov 3. desember 1948 nr. 7. Pensjonstrygden gir alderspensjon fra 60 til 67 år. Trygden omfatter som hovedregel norske statsborgere, og personer med fast bopel i Norge som er tilsatt som arbeidstakere på skip og visse flyttbare innretninger i sjøen som er innført i norsk skipsregister (NOR eller NIS) med minst 100 brutto tonn. Pr. 31. desember 2011 omfattet pensjonsordningen ca. 29.000 yrkesaktive medlemmer.

Pensjonene

Fullt opptjent alderspensjon fra 1. mai 2013

	Kroner pr. år
360 farts måneder opptjent som underordnet før 1. mai 1993	199 476
360 farts måneder opptjent som underordnet etter 30. april 1993	233 233
360 farts måneder opptjent som overordnet	279 263
Maksimalt inntektsprøvd pensjonstillegg	55 853

For rett til alderspensjon kreves det 150 pensjongs-givende måneder (12,5 år), og 360 måneder (30 år) for full alderspensjon. Årlig pensjon utgjør 0,91 pst. av G pr. farts måned for overordnet sjømann, og 0,76 pst. av G for underordnet sjømann (0,65 pst. av G for fartstid før 1. mai 1993). Alderspen-sjon under utbetaling reguleres som alderspen-sjon fra folketrygden.

Det ytes et pensjonstillegg til personer som har minst 3 års fartstid de siste 5 årene før pensjo-nering. Det gis ikke tillegg dersom vedkommende har en årlig pensjongs-givende inntekt over 2 G. Størrelsen på tillegget trappes ned for årskull tom. 1964, ettersom det bygges opp tariffestede pensjo-ner i størstedelen av næringen. Pensjonsalderen er mellom 60 og 65 år for arbeidstakere som begynte i tjeneste etter 31. desember 1968 og som har en opptjeningstid (pensjongs-givende fartstid)

på mindre enn 120 farts måneder etter fylte 40 år. Pensjonsalderen blir satt opp en måned for hver andre måned disse personene mangler på 120 farts måneder etter fylte 40 år (glidende pensjons-alder).

Alderspensjonen faller bort når pensjonisten har uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden for hel uførhet. Er ytelsen fra fol-ketrygden gradert, faller en tilsvarende del av sjø-mannspensjonen bort. Tilsvarende gjelder når pensjonisten mottar full eller gradert avtalefestet pensjon i offentlig sektor fram til 65 år. Fra 65 år skal AFP til arbeidstakere i offentlig sektor sam-ordnes etter reglene for offentlige tjenestepensjo-ner.

Etter en overgangsordning gis det livsvarig alderspensjon for dem som fylte 67 år før 1. januar 2001, og enkepensjoner når dødsfallet inntraff før 1. januar 2001. Ytelsene gis etter fastlåste satser for fartstid før 1. januar 1967. Overgangsordnin-gen omfatter også krigsfartstillegg og et over-gangstillegg som skal hindre at pensjonen blir lavere ved overgang til folketrygden.

Det utbetales et engangsbeløp (tilbakebetaling av pensjonsavgift) etter nærmere regler for perso-ner som ikke har opptjent nok fartstid til å få pen-sjon.

Finansiering

De årlige utgiftene til pensjoner og administrasjon dekkes løpende etter et utligningsprinsipp. Etter lov om pensjonstrygd for sjømenn § 8 er inntek-tene avgift på arbeidstakere og rederier, tilskudd fra trygdens fond og lovbestemte tilskudd fra sta-ten. Trygden er garantert av staten. Det betyr at dersom de ordinære finansieringskildene ikke er tilstrekkelig til å dekke pensjonsforpliktelsene, plikter staten å dekke underskuddet.

Etter § 15 skal staten dekke den beregnede del av pensjonsutgiftene som skyldes:

- tillegg for fartstid under andre verdenskrig,
- enkepensjoner etter arbeidstakere som sluttet i pensjongs-givende tjeneste før 1. september 1939, og
- utenlandsk hvalfangst.

Staten skal dessuten gi et årlig tilskudd på 8 mill. kroner fra og med 1983. Videre må staten dekke underskuddet i trygden på grunn av sitt garanti-ansvar. Trygden har gått med underskudd siden 1994. Statens garantiansvar ble aktivert i 2003 fordi det ikke lenger var tilstrekkelig midler i tryg-dens reguleringsfond til å dekke årlige under-skudd. I perioden 2003–2012 har staten gitt om lag

3,9 mrd. kroner (nominelt) i tilskudd for å dekke de årlige underskuddene. Staten bidro i alt med om lag 315 mill. kroner i statstilskudd i 2012, hvorav 214,7 mill. kroner i tilskudd for å dekke underskuddet i 2012.

Rapport

Pr. 31. desember 2012 var det i alt 12 625 pensjonister. Dette er en nedgang på 1 419 i forhold til 31. desember 2011.

Hovedprioriteringer for Pensjonstrygden for sjømenn i 2012 var å sikre de berettigede rett pensjon til rett tid, samt løpende analyser av trygdens økonomiske situasjon. I 2011 påbegynte etaten et fornyingsprosjekt på IKT-området (PTS 2013), som i henhold til revidert plan skal avsluttes i 2014. Prosjektet ble igangsatt fordi virksomheten hadde foreldede IKT-systemer. De nye systemløsningene vil innebære modernisering og effektivisering av Pensjonstrygden for sjømenn. IKT-systemet tilrettelegges også slik at det kan videreutvikles for et justert pensjonsregelverk i forbindelse med den langsiktige tilpasningen til pensjonsreformen. De viktigste tiltakene i prosjektet er å utvikle internettbaserte selvbetjeningsløsninger for kunder og medlemmer, samt nye støtte-systemer for både premie- og pensjonsprosessen.

En viktig milepæl i prosjektet i 2012 var lansering av Arbeidsgiverportalen, der arbeidsgiverne kan innrapportere avgiftsoppgaver automatisk. Den nye løsningen omfatter også automatisk innkreving av pensjonspremien. Den nye løsningen fungerer godt i produksjon, og Pensjonstrygden for sjømenn har fått positive tilbakemeldinger fra brukerne.

Pensjonstrygden for sjømenn har prioritert å opprettholde en god daglig drift parallelt med gjennomføringen av prosjektet. Etaten har hatt fokus på en kvalitativ og effektiv administrasjon, brukerservice, samt forenkling og fornyelse. Videre har Pensjonstrygden for sjømenn videreført utviklingsarbeidet med Arbeids- og velferdsdirektoratet for å finne fram til gode rutiner for utbetaling av pensjoner og utveksling av meldinger. Hovedbildet er at samhandlingen er ytterligere forbedret.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Pensjonstrygden for sjømenn finansieres etter et utligningssystem, dvs. at årets pensjonsutgifter i hovedsak skal dekkes av årets inntekter.

Pensjonstrygden har hatt underskudd siden 1994. I henhold til sjømannspensjonstrygdløven

§ 14 kan overskuddet i reguleringsfondet benyttes til å dekke underskuddet i ordningen. Dette fondet ble brukt opp i 2003, og staten har siden dekket pensjonstrygdens underskudd med et garantitilskudd til ordningen. Den viktigste årsaken til underbalansen har vært færre aktive sjøfolk enn i store deler av etterkrigstiden, og at antall pensjonister ikke er tilsvarende redusert. Det forventes at trygden vil gå med overskudd i 2014 og etter hvert kunne bygge opp til dels betydelige midler i reguleringsfondet.

Hovedoppgaven er å sikre de berettigede rett pensjon til rett tid. Det er videre prioriterte oppgaver for Pensjonstrygden for sjømenn å foreta løpende analyser av den økonomiske situasjonen, og å fortsette arbeidet med å forenkle saksbehandlingen. Tidspunktet for slutføringen av PTS 2013 er forskjøvet fra 2013 til senere i 2014. Dette skyldes i hovedsak at utviklingen av nytt premiesystem og nytt pensjonsprosesssystem har tatt noe lengre tid enn forutsatt pga. prosjektets kompleksitet. Det legges i midlertid til grunn at dette ikke vil påvirke den samlede bevilgningen til IKT-prosjektet. Pensjonstrygden for sjømenn har fokus på å opprettholde god daglig drift parallelt med gjennomføringen av prosjektet.

Fra 2011 ble det innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon fra folketrygden. Det er vedtatt midlertidige tilpasninger i tidligpensjonsordningen for sjømenn til fleksibel alderspensjon fra folketrygden fra 2011. Det innebærer at pensjon under utbetaling skal reguleres som folketrygdens alderspensjon. For øvrig kan sjømannspensjon ytes fullt ut ved siden av alderspensjon fra folketrygden, og det er ikke innført levealdersjustering av sjømannspensjonen.

Det ble i Statsråd 19. april 2013 oppnevnt et offentlig utvalg som har i oppdrag å utrede tidligpensjonsordningen for sjømenn og foreslå en varig pensjonsløsning tilpasset de grunnleggende prinsippene i pensjonsreformen. Utvalget skal legge frem sin rapport for Arbeidsdepartementet innen 1. juli 2014.

Budsjettforslag 2014

Anslag for statstilskudd etter lovens § 15 er anslått til 80 mill. kroner.

Pensjonstrygden for sjømenn vil i 2014 ikke ha behov for ytterligere midler som følger av statens garantiansvar. Det antas således at Pensjonstrygden for sjømenn vil gå med overskudd i løpet av 2014. Overskuddet skal etter loven legges til trygdens reguleringsfond.

Det vil imidlertid være en viss usikkerhet knyttet til Pensjonstrygdens likviditetssituasjon gjennom året. Pensjonsutbetalingene skjer månedlig, mens premiebetalingene innbetales hver andre måned. Spesielt dersom premieinnbetalingene blir forsinket, kan dette medføre et midlertidig likviditetsunderskudd. Det kan derfor være

behov for å kunne forskuttere utgifter til pensjonsutbetalinger ved midlertidig likviditetsmangel i 2014. Det forutsettes at Pensjonstrygden for sjømenn i løpet av 2014 tilbakefører forskutteringen, jf. romertallsvedtak VI.

Det foreslås bevilget 80 mill. kroner for 2014.

Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	2 021 619	1 880 000	1 660 000
	Sum kap. 0666	2 021 619	1 880 000	1 660 000

Post 70 Tilskudd

Allmenn omtale

Den første ordningen med avtalefestet pensjon (AFP) i privat sektor ble avtalt i inntektsoppgjøret mellom LO og NHO (daværende NAF) i 1988. AFP var utformet som en tidsbegrenset tidligpensjonsordning fram til fylte 67 år, og formålet med ordningen var opprinnelig å gi slitne arbeidstakere med lange yrkeskarrierer mulighet til å gå av med alderspensjon før de nådde pensjonsalderen i folketrygden. Ordningen ble innført fra 1. januar 1989 med en aldersgrense på 66 år. Laveste pensjonsalder i AFP-ordningen er i dag 62 år. Det ble etablert AFP i finansnæringen fra 1. januar 1995, mens ordningen i Spekter (daværende NAVO) ble innført fra 1. juli 1997.

I offentlig sektor ble det inngått avtaler om AFP fra 1. januar 1989. Utgifter til AFP for statsansatte er budsjettert under kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse.

Fra 1. januar 2011 ble AFP-ordningene i privat sektor slått sammen til en felles ordning (Fellesordningen for AFP), og pensjonen er nå utformet som et livsvarig påslag til alderspensjon fra folketrygden.

Staten gir tilskudd til AFP etter lov 19. februar 2010 nr. 5 om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottloven). Tilskudd til AFP som er tatt ut før 1. januar 2011 følger av lovens kapittel 4. Tilskuddet skal utgjøre 40 pst. av de årlige utgiftene, eksklusive AFP-tillegget, for pensjonister i alderen 64 til 67 år. For AFP tilstått fra og med 2011 skal sta-

tens tilskudd utgjøre 1/3 av pensjonen etter reglene i AFP-tilskottsloven kapittel 2. Staten dekker også kompensasjonstillegget etter AFP-tilskottsloven kapittel 3. De øvrige utgiftene til AFP i privat sektor dekkes av arbeidsgiverne, herunder fullt ut pensjonsutgiftene til 62- og 63-åringer som mottar AFP etter gamle regler. I tillegg til å dekke en del av pensjonsutgiftene, bidrar staten indirekte til finansiering gjennom skattemessig gunstig behandling av pensjonen, ved godskriving av pensjonspoeng i folketrygden etter uttak av gammel AFP, samt ved å dekke utgiftene ved Arbeids- og velferdsetatens arbeid.

I privat sektor er 42 pst. av arbeidstakerne i alderen 13 til 70 år ansatt i virksomheter med AFP ved utgangen av 2012. Andelen stiger til 52 pst. for 61-åringer. I offentlig og privat sektor sett under ett, er 73 pst. av 61-årige arbeidstakere ansatt i virksomheter med AFP.

Hovedtrekk ved regelverket

Avtalefestet pensjon etter reglene fram til 2011

AFP som er tatt ut senest i desember 2010 beregnes i hovedsak som folketrygdens uførepensjon. I tillegg ytes et AFP-tillegg. Dersom pensjonisten har arbeidsinntekt, skal AFP-pensjonen reduseres med samme proSENTSATS som den nye arbeidsinntekten utgjør av beregnet tidligere arbeidsinntekt. AFP reduseres bare dersom inntekten overstiger 15 000 kroner (toleransebeløpet).

AFP kan ikke gis i kombinasjon med uførepensjon, etterlattepensjon, arbeidsavklaringspenger eller foreløpig uførepensjon fra folketrygden.

Avtalefestet pensjon fra 2011

I 2011 ble det innført ny AFP-ordning i privat sektor. Endringene gjelder for arbeidstakere som har tatt ut AFP med virkningstidspunkt fra og med 1. januar 2011. Ytelsen er utformet som et livsvarig påslag til alderspensjonen fra folketrygden, og beregnes på grunnlag av alle år med pensjonsgivende inntekt til og med det året arbeidstakeren fyller 61 år. Laveste pensjonsalder er 62 år. De første årskullene med ny AFP mottar i tillegg et kompensasjonstillegg, som utgjør et angitt kronetillegg for hvert årskull til og med årskullet født i 1962. Ny AFP blir beregnet slik at summen av de årlige utbetalingene skal være lik, uavhengig av når pensjonen tas ut, det vil si samme nøytrale løsning som gjelder for alderspensjon fra folketrygden. Ny AFP kan fritt kombineres med arbeidsinntekt.

Det er en forutsetning for å ta ut ny AFP at man også samtidig tar ut hel eller delvis alderspensjon. Det stilles krav til at vedkommende er yrkesaktiv på uttakstidspunktet, og har vært omfattet av en avtale om AFP i minst 7 av de siste 9 årene før fylte 62 år. For årskull til og med 1954-kullet er dette kravet noe lempeligere.

I offentlig sektor er AFP-ordningene fortsatt tidsbegrensede tidligpensjonsordninger, se nærmere omtale under programkategori 09.50 Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse.

Utviklingen i antall og andel nye AFP-pensjonister

Ved utgangen av 2012 mottok 36 369 pensjonister AFP i privat sektor, hvorav 32 474 under 67 år (inkludert den første måneden ved fylte 67). I 2012 økte antall mottakere i privat sektor med 3 216. Dette er litt lavere økning enn i 2010 og 2011, hvor antallet økte med om lag 4 000 personer hvert år. Tallene inkluderer mottakerne av både AFP etter den gamle ordningen og etter den nye ordningen som ble innført i 2011.

Økningen i antall AFP-pensjonister de siste årene skyldes vekst i befolkningen i den aktuelle alderen, men også at en høyere andel av de som har muligheten til det har tatt ut AFP. AFP-pensjonister som andel av befolkningen i alderen 62–66 år var nokså stabilt i perioden 2000–2009. Andelen økte fra 8,6 pst. til 9,4 pst. i løpet av denne perioden. Andelen har deretter økt gradvis, og ved utgangen av 2012 mottok 11,9 pst. av befolkningen i alderen 62–66 år privat AFP. Økningen de siste årene skyldes muligheten til å kombinere arbeid og ny AFP uten at pensjonen blir redusert. I tillegg var det svært mange som tok ut AFP etter gamle regler i desember 2010, som var siste mulighet for dette.

Utviklingen i gjennomsnittlig AFP-pensjon

I 2012 var gjennomsnittlig årlig pensjon til AFP-pensjonister i privat sektor 228 667 kroner for mottakere av gammel AFP, og 60 480 kroner for mottakere av ny AFP. Gjennomsnittlig pensjon var høyere for menn enn for kvinner.

Gjennomsnittlig pensjon. Pr. 31. desember 2008–2012, nominelle beløp

År	Gammel AFP			Ny AFP		
	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn
2008	197 228	156 396	215 592			
2009	205 755	164 207	224 108			
2010	210 742	168 902	229 843			
2011	221 101	178 184	240 998	56 524	49 475	58 148
2012	228 667	184 417	249 337	60 480	53 594	62 354

I 2008 var det i alt 6 344 personer som tok ut AFP-pensjon i privat sektor for første gang. Det har deretter vært en betydelig økning år for år, og i 2011 og 2012 kom det til henholdsvis 10 128 og 9 831 nye AFP-pensjonister. Antallet nye AFP-pen-

sjonister er bl.a. påvirket av at befolkningen i alderen 62 til 66 år økte med 17 pst. i årene 2008–2012. I 2011 og 2012 har mange tatt ut AFP mens de fortsatt er i fullt arbeid, og dette har bidratt til det høye antall nye mottakere.

De fleste som tar ut AFP, starter uttaket ved 62 år. I 2012 gjaldt dette nesten 67 pst. av de nye mottakerne. Andelen som tar ut ved 62 år har variert mellom 55 og 70 pst. de siste ti årene.

Beregninger viser at om lag 56 pst. av de som har mulighet til å ta ut AFP i privat sektor, gjør det i løpet av året de fyller 62 år. Ved utgangen av 2012 har 88 pst. av 66-åringene som tilfredsstillt kravene for AFP i privat sektor valgt å ta ut AFP.

Utviklingen i andelen AFP-pensjonister i privat sektor som kombinerer pensjon med arbeid

Andelen av mottakerne av gammel AFP i privat sektor som hadde gradert pensjon, økte betydelig i perioden 2001–2010 og nådde 17 pst. ved utgangen av 2010. I 2011 og 2012 falt andelen noe til henholdsvis 16 og 13 pst. Det skyldes en seleksjonseffekt, ved at de som i særlig grad ønsker å arbeide ved siden av pensjonen har tatt ut ny AFP i stedet for AFP etter den gamle ordningen. Mottakerne av gradert AFP hadde en gjennomsnittlig pensjonsgrad på 46 pst. Det innebærer at disse i gjennomsnitt hadde en arbeidsinntekt tilsvarende 54 pst. av inntekten før uttak av AFP.

Viktige utviklingstrekk for grupper som omfattes av kap. 666, post 70

Antall AFP-pensjonister med statstilskudd under kap. 666, post 70 (gammel privat AFP 64–67 år og ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2008, 2011 og 2012

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2008	15 085	10 462	4 623	12,7	12,3	13,5
2011	29 075	21 298	7 777	49,5	58,2	29,9
2011 – gammel AFP	18 987	13 100	5 887	-2,4	-2,7	-1,7
2011 – ny AFP	10 088	8 198	1 890	-	-	-
2012	36 369	26 859	9 510	25,1	26,1	22,3

I 2011 økte antall mottakere med statstilskudd med nesten 50 pst. Det skyldes innføringen av ny AFP, og at mange tok ut ny AFP i 2011 siden slik AFP kan kombineres fritt med arbeid. Videre får mottakere av ny AFP statstilskudd uavhengig av alder, mens dette tidligere var forbeholdt mottakere over 64 år. Om vi kun ser på mottakere av statstilskudd over 64 år, økte antallet med 16,3 pst. fra 2010 til 2011.

I 2012 økte antall mottakere med statstilskudd med 25 pst. Den store økningen skyldes at ny AFP fortsatt er under innfasing. Vi vil få sterk

Blant mottakerne av ny AFP var det 72 pst. som kombinerte pensjonen med arbeid ved utgangen av 2012. Andelen er så å si den samme for begge kjønn. Muligheten til å kombinere arbeid og pensjon uten avkorting har ført til at mange som ellers ikke ville tatt ut pensjon, nå har tatt ut alderspensjon og ny AFP ved siden av arbeid. De som kombinerte ny AFP med arbeid, hadde en gjennomsnittlig avtalt arbeidstid på 33 timer pr. uke, noe som tyder på at de fleste arbeider opp mot heltid.

Rapport

Utgiftsutviklingen

Det er bare ordningene i privat sektor som får statstilskudd under kap. 666, post 70. I kommunal og statlig sektor dekker arbeidsgiver utgiftene fullt ut.

Utgiftene til AFP under kap. 666 var i 2012 på 2 022 mill. kroner, mot 1 821 mill. kroner i 2011. Målt i løpende priser var dette en økning på 201 mill. kroner, eller 11,0 pst. Til sammenligning økte utgiftene med 19,4 pst. fra 2010 til 2011.

økning i antall mottakere av ny AFP mange år fremover.

Antall mottakere av gammel AFP med statstilskudd har gått ned fra 2010 til 2012, ettersom ordningen ble stengt for nye mottakere ved utgangen av 2010. Ettersom statstilskudd til gammel AFP gis først fra 64 år, er det slik at personer som tok ut gammel AFP ved 62 og 63 år i 2009 og 2010, kom til som nye mottakere av statstilskudd i løpet av 2011 og 2012. De siste mottakerne av gammel AFP vil gå ut av ordningen og over på alderspensjon i løpet av 2015.

Antall nye AFP-pensjonister med statstilskudd under kap. 666, post 70 (gammel privat AFP 64–67 år og ny AFP alle aldre), tall ved utgangen av året 2008, 2011 og 2012

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2008	5 932	4 096	1 836	14,7	14,0	16,3
2011	15 984	12 273	3 711	98,4	117,5	53,7
2012	13 978	10 176	3 802	-12,6	-17,1	2,5

Utfordringer og hovedprioriteringer

Avtalefestet pensjon i privat sektor er gjort om til et livsvarig påslag til folketrygdens alderspensjon. Det er en forutsetning for å ta ut ny AFP at man også samtidig tar ut hel eller delvis alderspensjon fra folketrygden. Dette krever et nært og tett samarbeid mellom Fellesordningen for AFP og Arbeids- og velferdsetaten. Partene har i dag et velfungerende samarbeid.

Det fleksible pensjonssystemet åpner opp for nye muligheter for å kunne kombinere arbeid og pensjon. Det er viktig at den enkelte gis god informasjon om mulighetene og konsekvensene av pensjonsreformen for å kunne gjøre godt begrunnede valg mellom arbeid og pensjon.

Departementets tilsyn med Fellesordningen for AFP i privat sektor

Arbeidsdepartementet fører tilsyn med Fellesordningen for AFP i privat sektor. Formålet er å sikre at administrasjon og finansiering av pensjonsordningene er i samsvar med bestemmelsene i AFP-tilskottsloven og bestemmelsene i vedtektene for ordningene. Det skal særlig påses at bestemmelsene om finansiering og fondsopplegg overholdes.

Det er et vilkår for rett til AFP at arbeidstaker arbeider i en AFP-bedrift på pensjoneringstidspunktet, og at han eller hun har vært ansatt i en slik virksomhet i et visst antall år. Det opparbeides derfor ingen individuelle pensjonsrettigheter som i en ordinær tjenstepensjonsordning.

Arbeidsgivers premie fastsettes slik at den er tilstrekkelig til å dekke løpende utgifter, og dessuten gi grunnlag for opplegg av et pensjonsfond. Pensjonsfondet skal, sammen med arbeidsgiverens erkjente plikt til fortsatt premiebetaling etter avtalenes eventuelle opphør, gi tilstrekkelig sikkerhet for dekning av arbeidsgiverens forventede framtidige forpliktelser. Tilskottsloven stiller altså

ikke krav om at pensjonsfond eller andre reserver skal motsvare opptjente pensjonsforpliktelser.

Departementet viser til at AFP-ordningene er regulert i tariffavtale og at tilskottsloven regulerer vilkårene for statens bidrag til ordningen. I henhold til tilskottsloven er det styret for AFP-ordningene som avgjør plasseringen av fondets midler. Det er også bestemt at styret har ansvar for at det etableres en tilstrekkelig intern kontroll med ordningen, herunder fondsoppbygging og kapitalforvaltning.

Beregninger viser at forpliktelsene for ny og gammel AFP-ordning ved utgangen av 2012 var på 16 mrd. kroner, og at det var 6,2 mrd. kroner i omløpsmidler som skal brukes til å dekke løpende pensjoner og fondsoppbygging.

Departementet viser til at arbeidsgiverne skal finansiere både gammel og ny AFP-ordning til og med 2015. I forbindelse med at gammel AFP-ordning vil være faset ut fra og med 2016, vil departementet vurdere om det kan være aktuelt å stille krav til et bestemt nivå eller intervall for dekning av den nye AFP-ordningens framtidige forpliktelser.

Budsjettforslag 2014

Reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 bidrar til å øke inneværende års utgifter til avtalefestet pensjon med 31 mill. kroner, sammenliknet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr 1. mai 2013, og det tas ikke hensyn til neste års regulering av pensjonene i anslaget for 2013, jf. omtale under del 1 punkt 2.1.

I anslagene er det skilt mellom AFP innvilget til og med 2010, og ny AFP som trådte i kraft 1. januar 2011.

For 2014 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig pensjonsnivå på 238 856 kroner (ekskl. AFP-tillegget) for mottakere av AFP innvilget til og med 2010. Statlig tilskudd til denne AFP-ordningen utgjør 40 pst. av pensjonen. Det er lagt til grunn et

gjennomsnittlig statlig bidrag på om lag 29 000 kroner for mottakere av AFP etter ny ordning fra og med 1. januar 2011. Gjennomsnittlig antall pen-

sjonister er beregnet til hhv. 6 740 og 35 100 personer.

Det foreslås bevilget 1 660 mill. kroner for 2014.

Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	390 303	410 000	425 000
	Sum kap. 0667	390 303	410 000	425 000

Post 70 Tilskudd, overslagsbevilgning

En ordning med supplerende stønad for personer med kort botid i Norge ble innført fra 2006. Formålet er å sikre eldre innvandrere og andre med liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden en inntekt på nivå med minste pensjonsnivå.

Hovedtrekk ved regelverket

Stønaden reguleres av lov 29. april 2005 om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg, og er ikke en folketrygdtytelse.

Stønaden skal prøves mot alle typer inntekt hos stønadsmottakeren og eventuell ektefelle/samboer/registrert partner. Det er uten betydning om inntekten er fra Norge eller utlandet. Dersom det foreligger formue utover det vanlige, kan dette føre til avslag på supplerende stønad. Stønadsretten bortfaller ved opphold i utlandet i mer enn 90 dager, enten i sammenheng eller til sammen i løpet av en stønadsperiode. Det kreves personlig frammøte for å sette fram krav om stønaden. Supplerende stønad gis for inntil 12 måneder av gangen.

Reglene for supplerende stønad ble tilpasset pensjonsreformen fra 2011 etter lovendringer høsten 2010.

Resultatrapport 2012

Ordningen ble innført fra 2006. Antall stønadsmottakere har økt fra 2 699 ved utgangen av 2007 til 3 098 ved utgangen av 2012. Ved utgangen av 2012 var 65 pst. av stønadsmottakerne kvinner. Andelen mottakere med redusert ytelse har økt hvert år, og var i 2011 75 pst.

Antall personer med supplerende stønad, andel med redusert ytelse, og gjennomsnittlig ytelse

	Antall stønads- mottakere	Andel med redusert ytelse, pst.	Gjennom- snittlig ytelse
2008	2 699	69	99 077
2011	3 013	74	121 810
2012	3 098	75	123 605

Utgiftsutvikling 2008, 2011–2012

År	Mill. kroner i løpende priser	Endring i mill. kroner	Endring i pst.	Gjennomsnittlig grunnbeløp	Mill. kroner i 2012-priser	Endring i mill. kroner	Endring i pst.
2008	267	20	8,1	69 108	314	8	2,5
2011	371	24	6,9	78 024	386	9	2,4
2012	390	19	5,1	81 153	390	4	1,1

Utfordringer og hovedprioriteringer

Formålet med ordningen er å sikre eldre innvandrere og andre med liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden en inntekt på nivå med minste pensjonsnivå. Arbeidet med evaluering av ordningen er igangsatt.

Budsjettforslag for 2014

Reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 bidrar til å øke inneværende års utgifter til supplerende

stønad med 9 mill. kroner, sammenliknet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr 1. mai 2013, og det tas ikke hensyn til neste års regulering av pensjonene i anslaget for 2014, jf. omtale under del 1 punkt 2.1.

Utgiftene i 2014 anslås til 425 mill. kroner. Det legges til grunn en middelbestand på 3 306 mottagere, med en gjennomsnittlig ytelse på kroner 127 920.

Det foreslås bevilget 425 mill. kroner for 2014.

Programkategori 29.70 Alderdom

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
2670	Alderdom	150 525 020	162 208 000	176 039 000	8,5
	Sum kategori 29.70	150 525 020	162 208 000	176 039 000	8,5

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	150 525 020	162 208 000	176 039 000	8,5
	Sum kategori 29.70	150 525 020	162 208 000	176 039 000	8,5

Kap. 2670 Alderdom

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	52 264 380	55 295 000	59 140 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	92 269 274	101 130 000	111 080 000
72	Ventetillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	18 617	13 000	9 000
73	Sært tillegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	5 972 749	5 770 000	5 810 000
	Sum kap. 2670	150 525 020	162 208 000	176 039 000

Allmenn omtale

Formålet med folketrygdens alderspensjon er å sikre inntekt for personer i alderdommen, og å legge til rette for en fleksibel og gradvis overgang fra arbeid til pensjon. Folketrygden gir både en minstesikring for de som har hatt lav arbeidsinntekt, og en standardsikring i forhold til tidligere arbeidsinntekt.

Alderspensjonen kan tas ut fleksibelt mellom 62 og 75 år. Alderspensjonen reguleres årlig med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst.

Det er innført nye opptjeningsregler for personer født fra og med 1954. Årskullene 1954–1962 vil få en forholdsmessig andel av sin alderspensjon beregnet etter disse reglene. Det første året hvor alderspensjon delvis vil bli utbetalt etter nye opptjeningsregler blir i 2016, når 1954-kullet fyller 62 år. Utgiftene til alderspensjon de nærmeste årene påvirkes derfor ikke av nye opptjeningsregler.

Regjeringen foreslår å fjerne skatteklasser 2 for ektepar. For å kompensere for økt skatt for personer som forsørger ektefelle over 60 år og som har rett til ektefelle tillegg, foreslås det å øke satsen for

minste pensjonsnivå for denne gruppen med 20 000 kroner. Tiltaket anslås å medføre en merutgift til alderspensjon på 11 mill. kroner, og foreslås innført fra 1. januar 2014. Første utbetaling etter ny sats vil skje fra april og med etterbetaling for de foregående månedene.

Hovedtrekk ved regelverket

Alderspensjonen kan ifølge opptjeningsreglene, som gjelder fullt ut for de som er født i 1953 og tidligere, bestå av følgende komponenter:

- grunnpensjon
- tilleggspensjon
- særtillegg/pensjonstillegg
- forsørgingstillegg for ektefelle og barn
- ventetillegg
- skjermingstillegg

Alderspensjonister kan fritt kombinere arbeid og pensjon uten inntektsprøving.

Grunnpensjon

Grunnpensjonen fastsettes uavhengig av tidligere inntekt. For å få rett til grunnpensjon kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Full grunnpensjon oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Tilleggspensjon

Tilleggspensjonen beregnes på bakgrunn av den pensjonsgivende inntekten vedkommende har hatt som yrkesaktiv. Opptjeningstiden for full tilleggspensjon er 40 år. Gjenlevende ektefelle er berettiget til det høyeste beløpet av egenopptjent tilleggspensjon og et beløp som tilsvarer 55 pst. av summen av egen og avdødes tilleggspensjon.

Sært tilleggspensjonstillegg

Til og med 2010 ble det gitt særtillegg til personer som ikke hadde rett til tilleggspensjon, eller som hadde tilleggspensjon som var mindre enn særtillegget. Formålet med særtillegg var å sikre alle et minimumsnivå på sin alderspensjon, uavhengig av tidligere opptjening. Sært tilleggset ble erstattet av et pensjonstillegg til nye alderspensjonister fra 1. januar 2011.

Minste pensjonsnivå skal sikre et akseptabelt inntektsnivå for personer uten eller med lav tidligere inntekt. For å få rett til et minste pensjonsnivå, kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Fullt min-

ste pensjonsnivå oppnås når en person har bodd 40 år i Norge.

Forsørgingstillegg for ektefelle og barn

Til alderspensjonist som forsørger ektefelle, kan det ytes ektefelletillegg. Til alderspensjonist som forsørger barn under 18 år, kan det ytes barnetillegg. Tilleggene inntektsprøves.

Forsørgingstilleggene er knyttet til minste pensjonsnivå, slik at tilleggene utvikler seg i takt med det generelle minstenivået for alderspensjonister.

Ventetillegg

Fra 1. januar 1973 til ordningen opphørte 1. april 1984, ble det opptjent et ventetillegg for personer som ikke tok ut hel alderspensjon mellom 67 og 70 år.

Fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering

Fra 1. januar 2011 ble det innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon. Den enkelte kan starte uttak av pensjonen i alderen mellom 62 og 75 år. For å kunne ta ut pensjonen før 67 år, er det et vilkår at årlig pensjon fra 67 år minst tilsvarer minste pensjonsnivå. Pensjonen kan graderes med 20, 40, 50, 60, 80 og 100 pst. Alderspensjonen kan fritt kombineres med arbeidsinntekt uten avkorting. Fortsatt arbeidsinntekt til og med fylte 75 år gir pensjonsopptjening, også når pensjonen er tatt ut.

Pensjonen beregnes ved at grunn- og tilleggspensjonen (basispensjon) divideres med et forholdstall, som gjenspeiler forventet gjenstående levetid. Gjennom forholdstallet justeres pensjonen for endringer i levealderen og for uttakstidspunkt. Den årlige pensjonen blir høyere jo senere den tas ut. Uttaksreglene er nøytralt utformet, slik at summen av alderspensjon som den enkelte kan forvente å motta i perioden som pensjonist, vil være uavhengig av uttakstidspunkt.

Pensjon under utbetaling reguleres med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst. Satsene for minste pensjonsnivå reguleres med lønnsveksten justert for effekten av levealdersjustering for 67-åringene. Pensjon under opptjening reguleres i samsvar med lønnsveksten. Med virkning fra 1. mai 2013 ble alderspensjon under utbetaling økt med 3,02 pst., mens satsene for minste pensjonsnivå økte med 3,29 pst. Grunnbeløpet økte med 3,80 pst.

Skjermingstillegg

Uføre født i 1944–1951 mottar fra 67 år et tillegg i alderspensjonen som gir en delvis skjerming for effekten av levealdersjusteringen.

Rapport*Utviklingen i utgifter til alderspensjon*

Fra 1. januar 2011 ble det mulig å ta ut alderspensjon fleksibelt mellom 62 og 75 år. Antall alder-

spensjonister under 67 år utgjorde om lag 36 000 ved utgangen av 2011, og 57 000 ved utgangen av 2012. Økningen i antall alderspensjonister under 67 år har bidratt til en stor økning i folketrygdens utgifter til alderspensjon i 2011 og 2012. De nøytrale uttaksreglene gjør imidlertid at utgiftene på lang sikt i mindre grad påvirkes av hvor mange som tar ut alderspensjon tidlig.

Utviklingen i utgifter til alderspensjon

År	Løpende kroner (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)	2012-kroner ¹ (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.)
2008	105 383	8 072	8,3	123 750	3 194	2,6
2011	135 496	14 408	11,9	140 930	9 419	7,2
2012	150 525	15 029	11,1	150 525	9 595	6,8

¹ Utgifter i 2012-kroner er deflatert med gjennomsnittlig grunnbeløp 2012 = 81 153 kroner

Fra 2011 til 2012 økte utgiftene til alderspensjon med 11,1 pst. Gjennomsnittlig grunnbeløp økte med 4,0 pst, og regnet i fast grunnbeløp var veksten 6,8 pst. Veksten har sammenheng med at nye alderspensjonister har høyere opptjening, og at det ble flere alderspensjonister over 67 år. 35 pst. av økningen skyldes likevel at det i 2011 ble åpnet opp for å ta ut alderspensjon fra 62 år.

Utviklingen i antall alderspensjonister og minstepensjonister

Antall alderspensjonister har økt de siste årene. Fra 2008 til 2012 var økningen på om lag 117 000, dvs. en økning på 18,2 pst. I 2012 mottok om lag

760 000 personer alderspensjon fra folketrygden. Minstepensjonen kan først tas ut fra 67 år, og ingen av de som mottar alderspensjon før 67 år er derfor minstepensjonister.

Andelen minstepensjonister utgjorde 30 pst. av alle alderspensjonister i 2008, og 22 pst. i 2012. Nedgangen henger sammen med at nye pensjonister har opptjent rett til høyere tilleggspensjon i folketrygden, og at mange har tatt ut alderspensjon før 67 år. I perioden 2008–2010 økte den ordinære særtillleggssatsen fra 79,33 pst. til 100 pst. av folketrygdens grunnbeløp. Økningen av særtillegget bidro isolert sett til at det ble flere minstepensjonister, fordi flere med tilleggspensjon fikk tilleggspensjonen supplert med særtillegg.

Alderspensjonister og minstepensjonister, og andel minstepensjonister. Pr. 31. desember.

År	Antall alderspensjonister i alt	Antall minstepensjonister	Andel minstepensjonister ¹		
			I alt	Menn	Kvinner
2008	642 815	191 887	29,9	8,9	45,3
2012	760 025	164 801	21,7	5,8	35,6

¹ Andelen mannlige og kvinnelige minstepensjonister er sett i forhold til henholdsvis antall mannlige og kvinnelige alderspensjonister.

Det er fortsatt en langt høyere andel kvinner enn menn med minstepensjon. Dette skyldes at kvinnene gjennomgående har hatt en svakere tilknytning til arbeidslivet og lavere inntekt enn menn.

Blant kvinner som nå blir alderspensjonister er det stadig flere som har vært yrkesaktive. Andelen minstepensjonister blant kvinner forventes derfor å gå ned i årene framover.

Antall nye alderspensjonister med tidligere uførepensjon og yrkesaktivitet

Antall nye alderspensjonister, andel nye alderspensjonister med forutgående uførepensjon, og andel som var yrkesaktive året før pensjonering. Pr. 31. desember

År	Antall nye alderspensjonister ¹	Andel med forutgående uførepensjon, pst.	Andel som var yrkesaktive året før pensjonering ²
2008	38 500	40,7	21,8
2011	88 750	23,8	52,6
2012	76 880	27,4	47,6

¹ Antall alderspensjonister 70 år eller yngre pr. 31. desember som ikke var pensjonert et år tidligere.

² Personer som var både yrkesaktive og hadde uførepensjon er ikke medregnet. Med yrkesaktiv menes her personer med inntekt over 1G.

Blant nye alderspensjonister falt andelen som mottok uførepensjon året før pensjonering sterkt fra 2008 til 2011, mens andelen som var yrkesaktive året før pensjonering økte sterkt. Dette har sammenheng med pensjonsreformen, som medførte mange nye alderspensjonister mellom 62 og 66 år. Disse var stort sett i arbeid før uttak av pen-

sjon, slik at også andelen uføre året før pensjonering gikk kraftig ned, og andelen yrkesaktive kraftig opp. Fra 2011 til 2012 økte andelen med forutgående uførepensjon noe, og andelen yrkesaktive året før pensjonering ble noe lavere. Dette kommer av at antall nye alderspensjonister i alder 62–66 år var lavere enn i 2011.

Utvikling i gjennomsnittlig alderspensjon og minstepensjon

Utvikling i gjennomsnittlig pensjon og minstepensjon, 2012–kroner¹

	Alderspensjon			Minstepensjon		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2008	179 000	212 000	154 700	122 400	107 100	124 600
2011	199 700	233 300	171 600			
2012	204 800	237 500	176 100	132 600	110 300	135 800

¹ Beløpene er omregnet til 2012–kroner med utviklingen konsumprisindeksen. Det finnes ikke tall for minstepensjon for 2011.

Gjennomsnittlig alderspensjon økte med 14,4 pst. i realverdi fra 2008 til 2012. Økningen skyldes både at den enkeltes pensjon har økt reelt, dvs. med mer enn prisveksten, og at nye alderspensjonister har hatt høyere opptjening. Økningen var større for kvinner enn for menn, henholdsvis 13,8 pst. og 12,0 pst. Utviklingen har sammenheng med økte særtilleggssatser i perioden 2009–2010,

men det antas at kvinner også i framtiden vil få en høyere prosentvis økning enn menn. Dette skyldes først og fremst en økende yrkesdeltakelse blant kvinner, men også at ordningen med omsorgspoeng som trådte i kraft i 1992 etter hvert vil begynne å få virkning for nye alderspensjonister.

Gjennomsnittspensjon for nye alderspensjonister og minstepensjonister

Utvikling i gjennomsnittspensjon for nye alderspensjonister, 2012–kroner¹, og andel minstepensjonister

	Gjennomsnittlig alderspensjon for nye alderspensjonister, 2012–kroner ¹			Andel minstepensjonister av nye alderspensjonister, pst.		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2008	198 000	234 900	162 800	19,7	5,4	33,3
2011	209 400	228 800	176 500			
2012	209 700	232 300	180 300	11,2	3,0	21,7

¹ Beløpene er omregnet til 2012–kroner med utviklingen i konsumprisindeksen. Det finnes ikke tall for minstepensjon for 2011.

Kvinnens økte yrkesdeltakelse har gitt seg utslag i at kvinnes opptjening av tilleggspensjon er blitt høyere, og at den også øker noe raskere enn menns opptjening. Kvinner har lenge hatt høyere prosentvis vekst i gjennomsnittlig pensjon for nye alderspensjonister. Denne utviklingen forventes å fortsette ettersom flere kvinner med høyere yrkesdeltakelse når pensjonsalderen. Fra 2008 til 2012 økte gjennomsnittlig pensjon for nye pensjonister med 10,7 pst. for kvinner, og den gikk ned med 1,1 pst. for menn. Veksten er lavere enn for tidligere år. Lavere vekst skyldes at en betydelig andel av de nye pensjonistene, særlig menn, var

under 67 år, og derfor fikk lavere årlig pensjon enn om de hadde tatt ut pensjon ved 67 år.

Andelen minstepensjonister blant nye pensjonister i 2012 var 3,0 pst. for menn og 21,7 pst. for kvinner. Det er en betydelig nedgang for begge kjønn. Man må ha pensjon over minste pensjonsnivå for å ta ut hel alderspensjon før 67 år. At mange valgte å ta ut alderspensjon før 67 år i 2012, bidro derfor til en nedgang i andelen minstepensjonister blant nye alderspensjonister. Blant de som tok ut alderspensjon fra 67 år var det 5,7 pst. menn og 27,7 pst. kvinner som var minstepensjonister. Dette er en liten økning for menn fra 2011, for kvinner om lag uendret.

Utviklingen i grunnbeløpet, minste pensjonsnivå og alderspensjon

Inntektsutviklingen for alderspensjonister og lønnstakere i alt, prosentvis økning

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring pr. år 2004–2012
Grunnbeløp	3,3	3,5	5,4	5,5	4,2	3,8	4,4	4,0	4,3
– Minstepensjon for enslige	3,3	3,5	5,4	11,3	7,9	5,4	4,6	3,5	5,6
– Minstepensjon for ektepar	4,9	4,0	5,4	11,9	8,2	5,5	4,6	3,5	6,0
Alderspensjon i gjennomsnitt	4,8	4,8	6,5	7,6	6,1	5,6	5,4	4,4	5,6
Lønnstakere i alt	3,3	4,1	5,4	6,3	4,5	3,7	4,2	4,0	4,4

Kilde: Prop. 166 S (2012–2013) – Tilleggslovvingar som følgje av reguleringa av grunnbeløpet og pensjonar i folketrygda mv. frå 1. mai 2012/3

Grunnbeløpet i folketrygden økte i perioden 2004–2012 med gjennomsnittlig 4,3 pst. pr. år. Årslønnsveksten for alle grupper var på 4,4 pst. pr. år i samme periode. I denne perioden har både minstepensjonene og alderspensjon i gjennomsnitt økt mer enn lønnsveksten. Utviklingen har sammenheng med økningen i minstepensjonen i

årene 2008 – 2010. For alderspensjon i gjennomsnitt, er utviklingen påvirket av at nye alderspensjonister gjennomgående har høyere opptjening enn alderspensjonister totalt.

Fra 2011 er det innført nye regler for regulering av alderspensjon som gir noe lavere regulering enn lønnsveksten, jf. nærmere omtale over.

Nye alderspensjonister i første halvår 2013

Tabellen nedenfor viser nye alderspensjonister i alderen 62–66 år i første halvår 2013 etter alder og kjønn, samt gjennomsnittlig uttaksgrad og gjennomsnittlig pensjon for de ulike årskullene. De fleste som har tatt ut alderspensjon tidlig har valgt 100 pst. uttaksgrad, og gjennomsnittlig uttaksgrad er over 90 pst. Langt flere menn enn kvinner har valgt å ta ut alderspensjon tidlig, og gjennomsnitt-

lig pensjonsnivå er høyest blant menn som følge av at de har høyest opptjening.

Årlig pensjon øker jo senere den tas ut som følge av at pensjonen da utbetales over færre år. Når en korrigerer for uttaksgrad øker gjennomsnittlig pensjon gjennomgående mellom de ulike årskullene, men det kan være enkelte variasjoner mellom årskull som følge av tilfeldigheter knyttet til opptjening når det gjelder hvem som tar ut alderspensjon på ulike alderstrinn.

Nye alderspensjonister 62–66 år første halvår 2013. Gjennomsnittlig pensjon etter alder ved første uttak av pensjon.

	Alder ved første uttak av pensjon	Antall ¹	Gjennomsnittlig uttaksgrad	Gjennomsnittlig pensjon ²	Gjennomsnittlig pensjon korrigert for uttaksgrad
Kvinner	62	1 870	88,0	162 270	184 310
	63	605	84,5	157 110	185 950
	64	510	86,5	168 750	195 090
	65	575	87,5	172 700	197 400
	66	410	93,8	189 650	202 280
	I alt	3 970	87,8	166 650	189 780
Menn	62	6 155	96,1	205 510	213 830
	63	1 115	93,1	206 560	221 850
	64	1 005	93,3	222 790	238 710
	65	1 030	94,3	221 040	234 480
	66	655	96,8	241 580	249 590
	I alt	9 955	95,3	211 340	221 660
Totalt	62	8 030	94,2	195 430	207 400
	63	1 715	90,1	189 160	210 010
	64	1 510	91,0	204 600	224 760
	65	1 605	91,8	203 770	221 860
	66	1 065	95,6	221 570	231 720
	I alt	13 925	93,2	198 610	213 100

¹ Antall pensjonister er avrundet til nærmeste fem.

² Gjennomsnittsbetrag er avrundet til nærmeste ti. Gjennomsnittlig pensjon er regnet av pensjon i juni.

I budsjettet for 2013 ble det på usikkert grunnlag anslått at det ved utgangen av 2013 ville være om lag 73 000 alderspensjonister under 67 år. På bakgrunn av tall til og med juni 2013, er dette anslaget nå nedjustert til 69 000. Mens det i 2011 og 2012 var flere enn anslått som tok ut alderspensjon under 67 år, ser det dermed ikke ut til å være situasjonen i 2013.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Fleksibel alderspensjon, med mulighet for uttak av alderspensjon fra 62 år, innebærer at valg av pensjoneringstidspunkt får stor betydning for inntekten resten av livet. Den årlige pensjonen blir høyere jo senere den tas ut. Folketrygdens utgifter over tid påvirkes i liten grad av om pensjonen

tas ut før eller etter 67 år, siden reglene for uttak av alderspensjon er nøytralt utformet. Imidlertid har folketrygdens årlige utgifter til alderspensjon blitt mindre forutsigbare enn tidligere, siden uttak av alderspensjon nå er et selvstendig valg for den enkelte.

Det er viktig at den enkelte får god informasjon om konsekvensene av de valg man tar når det gjelder uttak av pensjon og fortsatt yrkesaktivitet.

Arbeids- og velferdsetaten har et hovedansvar for å gi informasjon og veiledning til brukere om regelverket. Etaten har utviklet en pensjonsportal med en pensjonskalkulator som gir den enkelte mulighet til å beregne nivået på pensjonen ved ulike tidspunkt for uttak. Personer som ikke nås på denne måten, skal kunne få like god informasjon ved henvendelse på telefon eller ved personlig oppmøte på sitt lokale NAV-kontor.

Budsjettforslag 2014

Følgende plantall er lagt til grunn for budsjettforslaget for 2014

	2012	2013 ¹	2014
Gjennomsnittlig antall med grunnpensjon	742 800	781 800	819 225
Gjennomsnittlig antall med tilleggspensjon	703 630	743 980	782 675
Gjennomsnittlig antall med ventetillegg	1 340	880	570
Gjennomsnittlig antall med særtillegg	201 655	213 330	223 485
Gjennomsnittlig pensjon i alt, inklusive etterbetalinger, kroner	202 645	210 685	214 885
Gjennomsnittlig grunnpensjon, inklusive etterbetalinger, kroner	70 360	71 910	72 195
Gjennomsnittlig tilleggspensjon, inklusive etterbetalinger, kroner	131 135	137 810	141 925
Gjennomsnittlig ventetillegg, inklusive etterbetalinger, kroner	14 105	13 795	13 795
Gjennomsnittlig særtillegg, inklusive etterbetalinger, kroner	33 513	34 275	34 220

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantallene for 2013 og kan derfor avvike fra plantallene i Prop. 1 S (2012–2013).

Det er gjort endringer i poststrukturen som gjelder fra 1. januar 2012. Betegnelsen på post 73 er endret til Særtillegg, pensjonstillegg mv., overslagsbevilgning. Ytelseskomponentene pensjonstillegg, minstenivåtillegg individuelt og minstenivåtillegg ektepar føres under post 73. Videre er en del behovsprøvde tillegg som barnetillegg flyttet fra post 70 til den nye post 73 Særtillegg, pensjonstillegg mv.

Reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 bidrar til å øke inneværende års utgifter til alderspensjon med 3 334 mill. kroner, sammenliknet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr. 1. mai 2013, og det tas ikke hensyn til neste års regulering av pensjonene i anslaget for 2014, jf. omtale under del 1 punkt 2.1.

Det foreslås bevilget 176 039 mill. kroner i 2014.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2014 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med grunnpensjon vil utgjøre 819 225 i 2014, og at gjennomsnittlig grunnpensjon vil utgjøre 72 195 kroner.

Gjennomsnittlig antall alderspensjonister under 67 år med grunnpensjon anslås til 74 435 for 2014, og utgiftene til denne gruppen anslås til å utgjøre 4 161 mill. kroner av den totale bevilgningen på posten i 2014.

Det foreslås bevilget 59 140 mill. kroner for 2014.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2014 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med tilleggspensjon vil utgjøre 782 675 i 2014. Videre at gjennomsnittlig tilleggspensjon i 2014 vil utgjøre 141 925 kroner.

Gjennomsnittlig antall alderspensjonister under 67 år med tilleggspensjon anslås til 74 435 for 2014. Utgiftene til tilleggspensjon for alderspensjonister under 67 år anslås til å utgjøre 11 156 mill. kroner av den totale bevilgningen på posten i 2014.

Det foreslås bevilget 111 080 mill. kroner for 2014.

Post 72 Ventetillegg, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2014 er det lagt til grunn at gjennomsnittlig antall personer med ventetillegg vil utgjøre 570 i 2014, og videre at gjennomsnittlig ventetillegg i 2014 vil utgjøre 13 795 kroner.

Det forelås bevilget 9 mill. kroner i 2014.

Post 73 Sært tillegg, pensjonstillegg mv., overslagsbevilgning

Det er lagt til grunn at gjennomsnittlig antall med sært tillegg, pensjonstillegg mv. vil utgjøre 223 485 i 2014, og videre at gjennomsnittlig sært tillegg, pensjonstillegg mm. i 2014 vil utgjøre 34 220 kroner.

Det foreslås bevilget 5 810 mill. kroner i 2014.

Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn m.v.

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
2680	Etterlatte	2 401 321	2 279 500	2 332 500	2,3
2686	Gravferdsstønad	173 378	200 000	194 000	-3,0
	Sum kategori 29.80	2 574 699	2 479 500	2 526 500	1,9

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
70-89	Andre overføringer	2 574 699	2 479 500	2 526 500	1,9
	Sum kategori 29.80	2 574 699	2 479 500	2 526 500	1,9

Programkategori 29.80 omfatter kapitlene 2680 Etterlatte og 2686 Gravferdsstønad.

Kap. 2680 Etterlatte omfatter i hovedsak pensjon til gjenlevende ektefeller, tidligere familieplei-

ere, og barn som har mistet en eller begge foreldrene. Gjenlevende ektefeller som er uføre er tatt med under kap. 2655 Uførhet, og gjenlevende over 67 år under kap. 2670 Alderdom.

Kap. 2680 Etterlatte

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 263 454	1 210 000	1 240 000	
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 033 014	970 000	985 000	
72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	98 006	93 000	101 000	
74	Utdanningsstønad	724	500	500	
75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	6 123	6 000	6 000	
	Sum kap. 2680	2 401 321	2 279 500	2 332 500	

Allmenn omtale

Formålet med folketrygdens ytelser til gjenlevende ektefeller under 67 år, tidligere familiepleiere, og barn som har mistet en eller begge foreldrene, er å sikre inntekt når forsørgeren dør eller pleieforholdet for en familiepleier er slutt. I tillegg skal ytelsene bidra til hjelp til selvhjelp.

Pensjon og overgangsstonad er inntektsprøvd, og blir redusert på grunnlag av faktisk og forventet inntekt.

Hovedtrekk ved regelverket

Gjenlevende ektefelle

Ytelser til gjenlevende ektefelle gis etter bestemmelser i folketrygdloven kapittel 17. Ytelsene gis også til registrerte partnere og samboere som har vært gift med hverandre, eller som har eller har hatt felles barn.

Retten til ytelser faller bort når den gjenlevende fyller 67 år. Pensjon til gjenlevende ektefelle kan ikke kombineres med egen alderspensjon eller uførepensjon, men eventuelle rettigheter etter avdøde beregnes inn i alders- eller uførepensjonen. Før fylte 67 år faller retten til ytelser bort dersom den gjenlevende får AFP fra offentlig pensjonsordning. Personer som mottar privat AFP fra før 2011 (gammel ordning) har heller ikke rett til ytelser.

En skilt ektefelle, som ikke har inngått nytt ekteskap før den tidligere ektefellens død, har på nærmere vilkår rett til ytelser som gjenlevende skilt ektefelle.

Pensjon til gjenlevende ektefelle

Pensjon til gjenlevende ektefelle består av grunnpensjon og tilleggspensjon og/eller særtilllegg. Full grunnpensjon tilsvarer folketrygdens grunnbeløp. En eventuell tilleggspensjon skal, dersom avdøde var under 67 år, utgjøre 55 pst. av den tilleggspensjon den avdøde hadde eller ville ha hatt som uførepensjonist. Dersom avdøde var 67 år eller eldre, fastsettes tilleggspensjonen på grunnlag av opptjeningen før dødsfallet. Det ytes særtilllegg når tilleggspensjonen er lavere enn særtillegget. Fullt særtilllegg tilsvarer folketrygdens grunnbeløp. Dersom grunnpensjonen er redusert på grunn av trygdetid, blir også særtillegget redusert tilsvarende.

Dersom den gjenlevende har, eller kan forventes å få, en årlig arbeidsinntekt som er større enn 50 pst. av grunnbeløpet, skal pensjonen reduseres

med et beløp som svarer til 40 pst. av den overskytende inntekten. Det skal som hovedregel legges til grunn at en gjenlevende ektefelle under 55 år kan forventes å få en årlig arbeidsinntekt på minst to ganger folketrygdens grunnbeløp.

Overgangsstonad til gjenlevende ektefelle

Overgangsstonad kan ytes til gjenlevende ektefelle som ikke har pensjonsrett, og som enten er i en omstillingsfase etter dødsfallet, er under nødvendig utdanning eller har omsorg for små barn. Overgangsstonaden er en midlertidig ytelse som beregnes på samme måte som pensjon til gjenlevende ektefelle.

Andre ytelser til gjenlevende

Det kan gis stonad til nødvendig utdanning, stonad til barnetilsyn og tilskudd til flytting for å komme i arbeid etter de samme regler som for enslig mor eller far, jf. kap. 2620.

Tidligere familiepleiere

En ugift person under 67 år som i minst fem år har hatt nødvendig tilsyn og pleie av foreldre eller annen nærstående, kan gis pensjon eller overgangsstonad når pleieforholdet er opphørt. Full årlig pensjon svarer til folketrygdens minstepensjon for enslige (grunnbeløpet og særtillegget). Pensjonen reduseres på grunnlag av den inntekt familiepleieren har, eller kan forventes å få, på tilsvarende måte som for gjenlevende ektefelle. Overgangsstonad er en midlertidig ytelse, og beregnes på samme måte som pensjon.

Barnepensjon

Barnepensjon gis til barn under 18 år som har mistet en eller begge foreldre. Barnepensjon ytes med 40 pst. av grunnbeløpet for første barn, og 25 pst. av grunnbeløpet for hvert av de øvrige barna.

Når begge foreldrene er døde, får det eldste barnet like stor pensjon som den av foreldrene som ville fått størst pensjon som gjenlevende ektefelle. Det nest eldste barnet får 40 pst. av grunnbeløpet og de øvrige barna 25 pst. av grunnbeløpet. Den samlede pensjonen deles likt mellom barna.

Barnepensjon gis som hovedregel til barnet fyller 18 år. Dersom begge foreldrene er døde, og barnet er under utdanning, gis pensjon inntil barnet fyller 20 år. Ved dødsfall som skyldes yrkesskade kan pensjon gis til barnet fyller 21 år.

Endringer i regelverket fra 1. januar 2011

Innføring av fleksibel alderspensjon fra folketrygden har gjort det nødvendig med tilpasninger i reglene om pensjon til gjenlevende ektefelle. Tilpasningene er midlertidige i påvente av en utredning av en langsiktig løsning for etterlatteytelsen. Ved uttak av alderspensjon skal opptjente rettigheter justeres med et forholdstall (levealdersjustering). Utbetalt pensjon kan derfor bli lavere eller høyere enn den opptjente pensjonen, avhengig av uttaksalder. Tidligere ble både opptjente pensjonsrettigheter og pensjon under utbetaling oppregulert med endringer i grunnbeløpet. Pensjon under utbetaling reguleres nå i samsvar med lønnsveksten og fratrekkes deretter 0,75 pst. Det er derfor ikke lenger samsvar mellom en opptjent og en utbetalt alderspensjon.

I de tilfellene der avdøde hadde tatt ut alderspensjon, har det derfor vært et spørsmål om pensjonen til gjenlevende skal være avledet av avdødes opptjente rettigheter, eller avdødes løpende alderspensjon. For å gjøre minst mulig endringer i ordningen inntil en varig løsning er vurdert, beregnes ytelsene fortsatt på grunnlag av avdødes opptjening. Dette innebærer at pensjonsnivået ikke påvirkes av om avdøde hadde tatt ut fleksibel alderspensjon. Den avdødes pensjoneringsatferd

vil dermed ikke påvirke pensjonsnivået til den gjenlevende ektefellen. Pensjonen skal fortsatt reguleres med grunnbeløpet, og gis fram til fylte 67 år. Gjenlevende som tar ut egen alderspensjon, får eventuelle rettigheter etter avdøde beregnet inn i sin egen alderspensjon.

Rapport

Utgiftsutviklingen

I nominelle beløp har utgiftene over kap. 2680 hatt en samlet reduksjon på 4 pst. i perioden 2008–2012. I fast grunnbeløp har det vært en nedgang i utgiftene på 18 pst. i løpet av samme periode. Nedgangen skyldes at antall gjenlevende ektefeller med pensjon har gått ned de siste årene. Dødeligheten i aldersgruppene under 67 år er redusert, særlig blant menn, og det har dermed blitt færre enker. Den økende yrkesaktiviteten blant kvinner påvirker også utviklingen i antall gjenlevende ektefeller som får utbetalt ektefellepensjon, da pensjonen avkortes mot inntekt og dermed faller helt bort over visse inntektsnivåer.

Siden den ordinære særtilleggssatsen ble økt fra 79,33 pst. til 100 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2008 til 1. mai 2010, økte antall mottakere av særtillegg fra 2007 til 2008.

Gjenlevende ektefeller med pensjon pr. 31.12. og endring fra foregående år. 2008, 2011 og 2012

År	Med grunnpensjon		Med særtillegg		Med tilleggspensjon	
	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før
2008	22 904	-404	5 681	2 052	22 394	-362
2011	20 578	-882	5 795	-343	20 136	-855
2012	19 478	-1 100	5 446	-349	19 066	-1 070

De aller fleste gjenlevende ektefeller med pensjon er kvinner, 90 pst. i 2012. Rundt 55 pst. av enkene og 20 pst. av enkemennene under 67 år mottar pensjon eller overgangsstønad.

Andelen gjenlevende ektefeller i arbeid eller under utdanning har økt de siste årene. I 2012 var i overkant av tre av fire av alle gjenlevende ektefeller med pensjon/stønad i arbeid eller under utdanning.

Antall personer med avgang fra gjenlevendepensjon og tilstand etter avgang. 2012

Kjønn	Totalt antall	Alderspensjon	Uførepensjon	AFP	Gift	I arbeid ¹	Død	Annet
Totalt	3 037	1 778	451	226	69	403	38	72
Kvinner	2 617	1 561	389	193	49	330	34	61
Menn	420	217	62	33	20	73	4	11

¹ Registrert i AA-registeret

59 pst. av gjenlevende ektefeller med avgang fra gjenlevendepensjon har overgang til alderspensjon, mens 15 pst. har blitt uførepensjonister. 7 pst. har gått over til AFP, mens om lag 2 pst. har mistet pensjonen på grunn av ekteskapsinngåelse. 1 pst. er døde. Av de gjenværende 15 pst. er

13 pst. i arbeid. Dette er i stor grad personer som også har vært i arbeid samtidig som de har mottatt gjenlevendepensjon. De som slutter å motta gjenlevendepensjon har i gjennomsnitt mottatt pensjon i åtte år.

Barnepensjonister pr. 31. desember. 2008, 2011 og 2012

	2008	2011	2012	Endring 2008–2012 i pst.
Antall i alt	13 377	13 510	13 157	-1,6
Begge foreldre døde	266	230	216	-18,8

Antall barnepensjonister utgjør 1 pst. av alle unge mellom 0 og 20 år. Det er omlag 1,4 barn pr. barnekull som fortsatt har én forelder i live, og rundt 1,2 barn pr. barnekull blant foreldreløse.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Gjenlevende ektefelle

Personer som mister ektefelle i ung alder, og som ikke kommer i arbeid i løpet av en relativt kort periode, står i fare for å bli varig avhengig av stø-

nad. Arbeids- og velferdsetaten har derfor et ansvar for å følge opp unge gjenlevende for å motivere til selvforsørgelse på samme måte som overfor enslige forsørgere.

Tilpasningene i regelverket for pensjon til gjenlevende ektefelle til fleksibel alderspensjon er midlertidige. Den langsiktige tilpasningen av folketrygdens ytelser til etterlatte er foreløpig ikke utredet. Folketrygdens ytelser til etterlatte bør også ses i sammenheng med reglene for ytelser til uføre.

Budsjettforslag 2014*Følgende plantall er lagt til grunn ved fastsetting av budsjettforslaget for 2014*

	2012	2013 ¹	2014
Antall gjenlevende med grunnpensjon pr. 31.12	19 478	18 490	17 590
Antall gjenlevende med tilleggspensjon pr. 31.12	19 066	18 090	17 220
Antall gjenlevende med særtillegg pr. 31.12	5 446	5 130	4 840
Antall gjenlevende med stønad til barnetilsyn pr. 31.12	236	224	213
Gjennomsnittlig pensjon i alt, kroner	95 760	100 650	102 300
Gjennomsnittlig grunnpensjon i alt, kroner	41 885	43 850	44 390
Gjennomsnittlig tilleggspensjon i alt, kroner	50 688	52 800	53 240
Gjennomsnittlig særtillegg, kroner	15 069	16 620	17 550
Gjennomsnittlig stønad til barnetilsyn, kroner	25 944	27 270	27 720

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2013 og kan derfor avvike fra plantallene i Prop. 1 S (2012–2013).

Plantall tidligere familiepleiere

	2012	2013 ¹	2014
Antall pensjonister pr. 31.12.	82	66	50
Gjennomsnittlig pensjon i alt, kroner	153 743	163 670	170 490
Gjennomsnittlig grunnpensjon, kroner	76 757	80 360	81 350
Gjennomsnittlig særtillegg, kroner	76 842	84 200	85 250

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2013 og kan derfor avvike fra plantallene i Prop. 1 S (2012–2013).

Plantall barnepensjon

	2012	2013 ¹	2014
Antall barnepensjonister pr. 31.12	13 157	12 980	12 820
Gjennomsnittlig pensjon	29 823	31 350	31 860

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2013 og kan derfor avvike fra plantallene i Prop. 1 S (2012–2013).

Reguleringen av pensjonene pr. 1. mai 2013 bidrar til å øke inneværende års utgifter til etterlattepensjon med 58 mill. kroner, sammenliknet med saldert budsjett 2013. Utgiftene for 2014 er beregnet med G pr. 1. mai 2013, og det tas ikke hensyn til neste års regulering av pensjonene i anslaget for 2013, jf. omtale under del 1 punkt 2.1.

Det foreslås bevilget 2 332,5 mill. kroner i 2014.

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2014 anslås det en middelbestand på 31 000, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 40 065.

Det foreslås bevilget 1 240 mill. kroner for 2014.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2014 er det lagt til grunn en middelbestand på 17 900, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 55 409.

Det foreslås bevilget 985 mill. kroner for 2014.

Post 72 Særtilllegg, overslagsbevilgning

I budsjettforslaget for 2014 anslås det en middelbestand på 5 100, med en gjennomsnittlig ytelse på kr 19 606.

Det foreslås bevilget 101 mill. kroner for 2014.

Post 74 Utdanningsstønad

Utdanningsstønad gis til gjenlevende ektefeller og tidligere familiepleiere etter samme bestemmelser som for enslig mor eller far, jf. kap. 2620. Utgiftene til utdanningsstønad vil være avhengig av det totale antall gjenlevende, arbeidsmarkedet, det generelle utdanningsnivået, valg av utdanningstype mv. Dette er forhold som til dels er vanskelige å forutsi.

Det foreslås bevilget 0,5 mill. kroner for 2014.

Post 75 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Stønad til barnetilsyn gis til gjenlevende ektefeller etter samme bestemmelser som for enslig far eller mor, jf. kap. 2620.

Det foreslås bevilget 6 mill. kroner for 2014.

Kap. 2686 Gravferdsstønad

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag
		2012	budsjett 2013	2014
70	Gravferdsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	173 378	200 000	194 000
	Sum kap. 2686	173 378	200 000	194 000

Post 70 Gravferdsstønad, overslagsbevilgning**Allmenn omtale**

Formålet med gravferdsstønaden er å kompensere for utgifter til gravferd. Gravferdsstønad kan gis når et medlem i folketrygden dør, jf. folketrygdloven kapittel 7. Det ytes også stønad til et medlems ektefelle og barn under 18 år, som ikke selv er medlemmer i folketrygden, dersom disse oppholder seg i Norge og blir forsørget av medlemmet.

Hovedtrekk ved regelverket

De fleste dødsbo har tilstrekkelig med midler til å besørge en verdig begravelse. Gravferdsstønaden er behovsprøvd (med unntak for barn under 18 år), og utgjør maksimalt 21 336 kroner. Størrelsen på stønaden fastsettes av Stortinget. Når avdøde etterlater seg ektefelle, gis det et fribeløp for

finansformue tilsvarende maksimal stønad. I tillegg kan det gis stønad til dekning av nødvendige utgifter til transport av bære ut over 10 pst. av gravferdsstønaden (2 134 kroner), dersom baren med den avdøde må transporteres lengre enn 20 km. Nødvendige utgifter til gravlegging av dødfødte barn dekkes med opptil 21 336 kroner.

Ved dødsfall under opphold utenfor landet, kan det i visse tilfeller ytes gravferdsstønad etter særskilte regler.

Formue skal dokumenteres ved sist innsendte selvangivelse eller siste likningsutskrift.

Rapport

Utgiftene til gravferdsstønad i 2012 var på 173,4 mill. kroner. Av dette ble det utbetalt 74,4 mill. kroner til behovsprøvd gravferdsstønad, 88,4 mill. kroner til bæretransport og 10,5 mill. kroner til andre formål, hovedsaklig til gravferdsstønad for dødfødte barn.

Behovsprøvd gravferdshjelp 2008, 2011–2012

År	Utgifter, mill. kroner	Antall mottakere	Mottakere i pst. av antall døde	Gjennomsnittlig beløp, kroner	Maksimal sats, kroner
2008	64,9	4 315	10,3	15 048	17 212
2011	75,6	4 428	10,7	17 062	19 944
2012	74,5	4 255	10,2	17 053	20 652

I 2012 mottok 4 255 personer behovsprøvd gravferdsstønad, mot 4 428 i 2011. Andelen dødsfall hvor det ble gitt behovsprøvd gravferdsstønad var 10,2 pst. I tillegg ble det i 2012 utbetalt stønad til bæretransport for 14 137 personer, og gravferdsstønad for 854 dødfødte barn.

Budsjettforslag 2014

Det foreslås at satsen for den behovsprøvede gravferdsstønaden økes fra maksimalt 21 336 kroner

til maksimalt 22 083 kroner. I anslagene er gjennomsnittlig antall mottakere av behovsprøvd gravferdsstønad anslått til 4 210, og gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på 18 210 kroner. For stønad til bæretransport anslås det at antall mottakere vil bli 14 710, med et gjennomsnittlig beløp pr. mottaker på 7 210 kroner.

Øvrige utgifter på posten, hovedsaklig utgifter til gravlegging av dødfødte barn, forventes å utgjøre 11,6 mill. kroner i 2014.

Det foreslås bevilget 194 mill. kroner for 2014.

Resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Innledning

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet omfatter arbeidsrett og arbeidsmiljø og sikkerhet i norsk arbeidsliv; på land og på norsk kontinentalsokkel. Dette innebærer arbeid med strategisk utvikling av regelverk, forvaltning, tilsyn og kunnskapsutvikling knyttet til et bredt spekter av tema som berører arbeidslivet.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene har ansvaret for forvaltning av arbeidsmiljøloven med tilhørende forskrifter, enkeltbestemmelser i petroleumsloven med tilhørende HMS-forskriftsverk og arbeidstvistlovgevingen. Videre inkluderer dette også ansvaret for bl.a. regelverk for medbestemmelse i selskapslovgivningen, ferieloven, lønnsgarantiloven, lov om lønnsnemnd i arbeidstviser, samt allmenngjøringsloven. Departementet har på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet etatsstyringsansvar for Arbeidstilsynet (kap. 640), Petroleumsstilsynet (kap. 642) og Statens arbeidsmiljøinstitutt (kap. 643), administrativt ansvar for Riksmekleren (kap. 648) og Arbeidsretten (kap. 648) og sekretærfunksjonen for Bedriftsdemokratnemnda, Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda (kap. 648).

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet omfatter også de deler av programkategori 33.30 Arbeidsliv som omhandler lønnsgaranti. Nærmere bestemt gjelder dette kap. 2542, post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v. og kap. 5704, post 02 Dividende.

Hovedmål og strategier

Regjeringens mål med arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikken er et arbeidsliv med plass for alle, som sikrer arbeidstakernes medvirkning, medbestemmelse og behov for vern og trygghet, og som gir en hensiktsmessig tilpasning til utviklingen i næringslivet.

Dette innebærer at arbeidstakere i Norge ikke skal bli syke eller skadet som følge av forhold ved arbeidet og arbeidsplassen. De skal ha gode og trygge arbeidsplasser og skikkelige lønns- og arbeidsvilkår. Arbeidsgiver skal sørge for at arbeidsmiljøet, sikkerheten og arbeidsforholdene

for øvrig er tilfredsstillende og forsvarlig slik at arbeidstakernes helse og arbeidsevne ivaretas også i et langsiktig perspektiv. Arbeidsgiverne skal også legge til rette for at arbeidstakere med midlertidige eller varige nedsatte funksjonsevner skal kunne være i arbeid så langt det er mulig. Arbeidstakerne har både rett og plikt til å medvirke til dette. I petroleumsvirksomheten er det i tillegg nødvendig med sterkt fokus på forebygging av storulykker.

Det er formulert følgende hovedmål:

- Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og inkluderende arbeidsliv
- Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker og skader på ytre miljø i petroleumssektoren
- Hovedmål 3: Utvikling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet

Hovedstrategi

Myndighetenes hovedstrategi er å bidra til at virksomhetene driver et systematisk og forebyggende helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid og hovedvirke-midlene er tilsyn, veiledning, regelverk, kunnskapsutvikling og samarbeid. Dette er i samsvar med arbeidsmiljølovens krav om at det er arbeidsgiver selv som skal sørge for et fullt forsvarlig og inkluderende arbeidsmiljø, og petroleumslovens krav om forsvarlig virksomhet.

Strategiske virkemidler

Samarbeid – partssamarbeid

Den norske arbeidslivsmodellen med bl.a. et utstrakt partssamarbeid blir ofte sett på som en forutsetning for de gode resultatene som er oppnådd med et velfungerende arbeidsliv, et godt arbeidsmiljø, lav arbeidsledighet og høy yrkesdeltagelse. Regjeringen ønsker å bygge videre på det gode partssamarbeidet i arbeidslivet. Ansvarlige virksomheter og aktive tillitsvalgte er de viktigste aktørene for å sikre et seriøst arbeidsliv. Derfor er det en sentral del av Regjeringens arbeidslivspolitik å legge til rette for et styrket organisert arbeidsliv, både på arbeidstaker- og arbeidsgiver-siden. Viktige arenaer for partssamarbeid er tre-

parts bransjeprogrammer, Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd, Sikkerhetsforum i petroleumsvirksomheten, Rådet for Arbeidstilsynet, Regelverksforum m.fl.

Tilsyn

Myndighetenes tilsynstiltærning må tilpasses forholdene i ulike næringer og virksomhetstyper. Mest mulig effektiv ressursbruk innebærer at tilsynsinnsatsen må rettes mot de områder der risiko for ulykker, skader eller sykdom er størst og/eller hvor evne eller vilje til å etterleve regelverket er minst. Tilsynet er derfor risikobasert. Utvalgelse av virksomheter som får tilsyn gjøres lokalt, basert på nasjonale satsinger og prioriteringer og lokal kunnskap. Også tips fra publikum vurderes for oppfølging og er et moment i utvelgelsen.

Målsetting ved tilsynsgjennomføring er å få til en forbedring i virksomhetene. Hvorvidt myndighetene velger å forhåndsvarsle tilsyn eller gjennomføre en uanmeldt kontroll baseres på kunnskap om hvilke metode som er mest effektive i forhold til å oppnå målsettingen om forbedring. Uanmeldte tilsyn er effektivt for å avdekke negative arbeidsmiljøforhold ved mistanke om at det er fare for liv og helse, og når det ellers er behov for å komme raskt ut i en virksomhet eller bransje. Erfaringene viser at forhåndsvarslede tilsyn er effektive i forhold til å bidra til varig bedring av arbeidsmiljøet, bl.a. ved at varsel ofte i seg selv fører til at virksomheten setter i gang aktivitet som er positiv for arbeidsmiljøet og de ansatte, allerede før tilsynet.

Tilsynene benytter ulike reaksjoner når de avdekker brudd på regelverket, avhengig av hvor alvorlig saken er. Disse omfatter pålegg om utbedringen innen en fastsatt frist, tvangsmulkt, stansing av virksomheten dersom det er fare for liv og helse eller politianmeldelse. I juni 2013 vedtok Stortinget at Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet også skal kunne ilegge overtredelsesgebyr ved brudd på arbeidsmiljøregelverket. De nye reglene gjelder fra 1. januar 2014. Tilsynene vil på denne måten kunne gi virksomheter som gjør seg skyldig i brudd på regelverket, en merkbar økonomisk reaksjon.

Regelverksutvikling

Regelverket på arbeidsrett-, arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet, både på land og på norsk sokkel, er det sentrale virkemidlet for regulering av rettigheter, plikter og atferd hos partene i arbeidslivet.

Regelverket skal bidra til å sikre en god HMS-tilstand i norske virksomheter, samtidig som det avspeiler den generelle velferdsutviklingen i samfunnet. Regelverket skal også være brukervennlig og tilgjengelig. Det er en målsetting å ha et stabilt og forutsigbart regelverk. Samtidig må regelverket håndtere arbeidslivets utfordringer. Med den omstillingstakt og de hyppige endringer næringslivet er gjenstand for, må også regelverket utvikles. Det er derfor naturlig at regelverk på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er i kontinuerlig utvikling, og endres i tråd med utviklingen i samfunnet.

Gjennom EØS-avtalen er Norge forpliktet til å gjennomføre bl.a. EUs minimumsdirektiver om arbeidsrett og arbeidsmiljø. Både rettspraksis og regelverksendringer i EU kan påvirke behovet for regelverksutvikling på feltet.

Kunnskap og kompetanse

Forvaltning og politikktutvikling av arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhetsområdet er avhengig av godt kunnskapsgrunnlag på en lang rekke tematiske områder, jf. risikobasert tilsyn, storulykkesrisiko, fysiske, psykiske og organisatoriske risikoforhold, arbeidsrett (kollektiv og individuell), arbeidstid, arbeidsorganisering, medbestemmelse og medvirkning samt forhold og tiltak som påvirker trivsel og arbeidstilknytning.

Det iverksettes og pågår derfor en rekke kunnskapsprosjekter/FoU-aktiviteter på forskjellige nivå og arenaer som skal bidra til å gi bedre kvalitativt grunnlag for veivalg og beslutninger.

Hovedmål 1: Et seriøst, trygt og inkluderende arbeidsliv

Tilstandsvurdering og utfordringer

De fleste arbeider under gode og forsvarlige arbeidsforhold i Norge. Arbeidsforholdene er jevnt over bedre enn i andre land, og de senere årene har mange opplevd en ytterligere forbedring av arbeidsmiljø og arbeidsvilkår. Dette fremgår bl.a. av tilstandsbeskrivelsen i Meld. St. 29 (2010–2011) *Felles ansvar for eit godt og anstendig arbeidsliv – Arbeidsforhold, arbeidsmiljø og sikkerheit*.

Likevel mener Regjeringen at vi står overfor utfordringer for å sikre gode arbeidsforhold og et godt arbeidsmiljø for alle. Noen av de viktigste utfordringene er:

- Enkelte bransjer, f.eks. renholdsbransjen og overnattings- og serveringsvirksomhetene, er preget av mange useriøse virksomheter og

sosial dumping. Det er fare for at useriøsitet og sosial dumping fortsatt skal bre om seg i norsk arbeidsliv.

- Deler av arbeidslivet er preget av høyt sykefravær, frafall og utstøting.
- Manglende etterlevelse av regelverket.
- Generelt behov for økt vektlegging av arbeidet med systematisk HMS arbeid, både for å forhindre skader og ulykker, og ikke minst som en sentral del av arbeidet for lavere sykefravær og utstøting.

Useriøsitet og sosial dumping

Regjeringen er opptatt av at alle arbeidstakere i Norge skal ha gode og trygge arbeidsplasser og skikkelige lønns- og arbeidsforhold. Det kreves en fortsatt aktiv innsats for et anstendig og seriøst arbeidsliv og for å unngå sosial dumping i Norge.

Arbeidstilsynets innsats viser tydelig at dette arbeidet må fortsette. Tilsynet har gjennomført 2774 tilsyn rettet mot sosial dumping i 2012. I 53 pst. av tilsynene ble det avdekket brudd på regelverket. De fleste bruddene gjelder arbeidsmiljøregelverket, men det er også brudd mot forskrift om allmenngjorte tariffavtaler, forskrift om påseplikt og utlendingsloven. Tilsynet avdekker bl.a. at deler av arbeidslivet er todelt, hvor utenlandske arbeidstakere har vesentlig dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere.

Utenlandske arbeidstakerne er en utsatt gruppe av arbeidstakere. Arbeidstilsynet har vist at flest skader blant utenlandske arbeidstakere varsles i bygg og anlegg (33 pst.). En internasjonal studie har estimert at arbeidstakere født utenlands har klart høyere risiko for skade enn andre arbeidstakere.

Erfaringene med arbeidet mot sosial dumping viser imidlertid at dårlige arbeidsforhold ikke bare gjelder arbeidsinnvandrere. Enkelte bransjer preges av mange useriøse virksomheter hvor det ikke er forsvarlige arbeidsforhold og hvor arbeidstakerne opplever en vesentlig høyere arbeidsmiljøbelastning enn den yrkesaktive befolkningen for øvrig. I denne sammenheng kan særlig nevnes renholdsbransjen, overnattings- og servingsvirksomhet, deler av transportnæringen, fiskeforedling og deler av servicenæringene.

Innsatsen for anstendige arbeidsforhold og mot useriøse virksomheter må derfor være bred. Det er et mål at det skal bli vanskeligere å opptre som useriøse aktører i det norske arbeidsmarkedet.

Useriøsitet og uakseptable forhold er alvorlig for dem det gjelder og alvorlig for samfunnet. Bransjer og virksomheter som ikke prioriterer

HMS-arbeidet kan utsette arbeidstakerne for store arbeidsmiljøbelastninger, som kan føre til helseskader, sykefravær og lavere produktivitet. Det kan også undergrave konkurransevilkårene til seriøse virksomheter som etterlever den etablerte norske arbeidslivsstandarden, og således bidra til en nedadgående spiral. På sikt kan dette svekke Norges omdømme som et attraktivt arbeidsmarked for utenlandsk arbeidskraft. Anstendige arbeidsvilkår, et godt arbeidsmiljø og trygge arbeidsplasser er en forutsetning for å realisere målet om et trygt, godt og inkluderende arbeidsliv.

Unge i arbeidslivet

Det er viktig å ha oppmerksomhet på unge som begynner i arbeid i forbindelse med utdanning eller kommer rett fra utdanning. De har ofte lite kunnskap om HMS, rettigheter og plikter i arbeidslivet, og blir ofte møtt med dårlig opplæring og får dårligere arbeidsbetingelser enn andre. De utgjør således en utsatt gruppe som lettere blir utnyttet og utsatt for risiko.

Arbeidstakere under 25 år står for 13 pst. av alle meldte yrkesskader i årene 2003–2007. Unge i bransjene overnatting og servering, varehandel, industri og bygg og anlegg er mest utsatt for ulykker. Det er en direkte sammenheng mellom ulykker og arbeidserfaring.

Nye måter å organisere arbeidsforhold på

Fast ansettelse skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. Samtidig organiserer stadig flere virksomheter seg slik at en mindre andel av arbeidstakere ansettes direkte og fast i egen virksomhet. Midlertidig ansettelse, innleie, konkurranseutsetting og underentreprise er eksempler på slik organisering. Dette har ulike årsaker, og kan være et viktig bidrag til omstillingsevne og fleksibilitet, men innebærer samtidig av mange arbeidstakere har et ansettelsesforhold til en arbeidsgiver, men samtidig har hele eller deler av sin daglige virksomhet hos en tredje part (kunde, innleiebedrift). Veksten innebærer et større innslag av slike trepartsrelasjoner i norsk arbeidsliv. Departementet vil ha et kritisk søkelys på disse problemstillingene og bidra til at det utvikles kunnskap og erfaring om utbredelse og virkninger av de forskjellige formene for organisering. Et sentralt perspektiv vil være hvorvidt man i enkelte sammenhenger kan stå overfor en fragmentering av oppdragsgivers virksomhet som kan utfordre arbeidsmiljølovens formål om å sikre trygge ansettelsesforhold.

Sykdom og sykefravær – arbeidsrelatert sykdom

Enkelte yrkesgrupper er preget av høyt sykefravær og uførepensjonering. Det totale sykefraværet etter næring var i 2012 høyest innen helse- og sosialtjenester, transport og lagring, overnattings- og servingsvirksomhet og undervisning.

Statistikk over legemeldte sykefraværsdagsverk viser at muskel-/skjelettlidelser fremdeles er den største diagnosegruppen, med nær 38,8 pst. av totalen i 2012. Deretter følger psykiske lidelser og sykdommer i luftveien med henholdsvis 18,8 og 7,4 pst.

Undersøkelser tyder på at det arbeidsrelaterte sykefraværet utgjør mellom 15 og 40 pst. av sykefraværet. Tallene blir svært usikre fordi dette er svært komplekse og sammensatte årsaksforhold. Ca. 10 pst. av arbeidstokken har til enhver tid et arbeidsmiljø som oppleves som belastende, fordelt på flere forskjellige påvirkninger og helseutfall. I bransjer hvor det er kjent at arbeidsmiljøbelastninger kan være store er også sykefraværet og utstøting/fracfall fra arbeidslivet betydelig. Et viktig mål er å forbedre kunnskapsgrunnlaget og spre informasjon om hva som skal til for å forebygge arbeidsrelaterte sykdommer og skader mv. Uavhengig av hvilke årsaker som ligger bak sykefraværet er arbeidsplassen en viktig arena for forebygging av sykdom og tilrettelegging og oppfølging av sykmeldte, med sikte på å unngå uførepensjonering og utstøting fra arbeidslivet.

Eldre i arbeidslivet

Regjeringen er opptatt av å få folk til å stå lengre i arbeid. Dette er viktig for samfunnet og virksomhetene som har behov for arbeidskraft og for at flere bidrar til å finansiere vår felles velferd og framtidige pensjonskostnader. Samtidig er arbeid i seg selv viktig for den enkelte arbeidstaker. Å få folk til å stå lenger i arbeid var et viktig mål med pensjonsreformen, og er et av de tre målene i IA-avtalen. Nye tall fra SSB (Rapporter 12/2013) viser imidlertid en viss økning i andelen som er i arbeid etter fylte 60 år, og Regjeringen arbeider videre med tiltak som kan bidra til vekst i yrkesaktiviteten blant eldre. Gode og meningsfulle arbeidsplasser står helt sentralt for å oppnå dette.

Kjemisk helsefare

Kjemisk helsefare er fortsatt et betydelig problem i norsk arbeidsliv, og helsekonsekvensene kan være svært alvorlige med død som ytterste konsekvens. Et stort antall nye kjemikalier har kommet /

vil komme til, eksempelvis knyttet til nanoteknologi. Det er fortsatt en for liten andel av alle eksisterende kjemikalier som er risikovurdert på en tilstrekkelig måte.

En betydelig andel norske arbeidstakere rapporterer at de er utsatt for kjemikalier/støv meste parten av sin arbeidstid (7%, SSB LKU 2009). Undersøkelser fra Bilbaoinstituttet anslår at det i Norge er ca. 1.700 arbeidsrelaterte dødsfall årlig, og at dødsfall knyttet til kjemiske eksponeringer utgjør den betydeligste andelen av disse.

Mange bransjer med velkjent kjemisk risiko (bygg- og anleggsbransjen, renhold, samt deler av mekanisk industri og demoleringsindustrien (riving/fjerning)) er i dag bemannet med en betydelig og økende andel utenlandske arbeidstakere. Flere av disse bransjene kan knyttes til sosial dumping-problematikk. Unge i arbeidslivet er også en viktig målgruppe i dette arbeidet fordi disse arbeidstakerne ofte har lite kunnskap om HMS generelt. De potensielt alvorlige helseskadene knyttet til slike eksponeringer gjør dette feltet ekstra viktig både i et etisk og samfunnsøkonomisk perspektiv.

Arbeidsskader

Skader som følge av ulykker er et alvorlig problem særlig innen enkelte deler av arbeidslivet. Ifølge tall for 2010 fra Nasjonal overvåkning av arbeid og helse (NOA) ved Statens arbeidsmiljøinstitutt er risikoen for arbeidsskader størst innen yrkesgruppene bønder/fiskere o.l., sykepleiere, operatører/sjåfører og håndverkere. Alvorlige hendelser med bl.a. dødsfall eller alvorlige personskader som utfall, er ofte relatert til mangelfull organisering og planlegging av arbeidet i tillegg til mangelfull ledelsesoppfølging og forståelse for risiko.

Når det gjelder tallfesting av arbeidsskader er det viktig å være oppmerksom på at dagens statistikk ikke er tilfredsstillende, og at Arbeidstilsynet av den grunn har besluttet ikke å offentliggjøre den. Det pågår et arbeid med å forbedre både innmeldingssystemet og systemet for behandling og statistikk-løsning. Arbeidet ledes av Statistisk Sentralbyrå i samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten og arbeidsmiljømyndighetene. Arbeidet er også ledd i gjennomføringen av en EU-forordning om statistikk for helse og sikkerhet på arbeidsplassen. Det pågår et arbeid både med en midlertidig løsning og en mer langsiktig permanent løsning.

Frekvensen av alvorlige personskader i petroleumsvirksomheten har vist en positiv utvikling

de senere årene. Skadefrekvensen for 2012 er signifikant lavere enn gjennomsnittet for foregående tiårsperiode.

Strategier og tiltak

Handlingsplan 3 for et anstendig og seriøst arbeidsliv og mot sosial dumping

Både erfaring og forskning viser at tiltakene i de tidligere handlingsplanene har hatt god effekt, og derfor må antas å ha bidratt til at det har blitt mindre sosial dumping enn om tiltakene ikke hadde blitt iverksatt. Samtidig er utfordringene større enn tidligere antatt. Fortsatt blir arbeidstakere underbetalt og utnyttet. Utenlandske arbeidstakere er i større grad utsatt for arbeidsulykker enn norske arbeidstakere. Vi har også sett tegn på omgåelse av regelverket som skal motvirke sosial dumping.

Handlingsplan 3 for et anstendig og seriøst arbeidsliv og mot sosial dumping ble lagt fram i revidert nasjonalbudsjett 2013 (Meld. St. 2 (2012–2013, kapittel 3.7.). Denne handlingsplanen bygger på de tidligere handlingsplanene, men inneholder også nye tiltak, særlig rettet mot å styrke kontrollen og sikre bedre etterlevelse av regelverket i hele arbeidslivet.

Et styrket organisert arbeidsliv

Regjeringen ønsker å bygge på det gode partsamarbeidet i arbeidslivet. Ansvarlige virksomheter og aktive tillitsvalgte er de viktigste aktørene for å sikre et anstendig arbeidsliv. Regjeringen vil legge til rette for økt organisasjonsgrad og mer medbestemmelse i arbeidslivet. I tråd med regjeringserklæringen vil Regjeringen også øke fagforeringsfradraget.

Samarbeid om innsats mot utsatte bransjer

Det er et sentralt ledd i trepartssamarbeidet at Regjeringen og partene i arbeidslivet samarbeider om særskilte innsatser overfor utsatte bransjer. Arbeidet er godt i gang i renholdsbransjen. Flere virkemidler for å fremme seriøse arbeidsforhold er innført, bl.a. allmenngjøring av enkelte tariffavtaler. Høsten 2012 ble det innført en godkjenningsordning for alle renholdsvirksomheter og krav til id-kort for alle ansatte. Ordningen innebærer at det er forbudt å tilby og kjøpe renholdstjenester fra virksomheter som ikke er godkjent. I tillegg følges det opp med informasjonstiltak overfor private kjøpere av renholdstjenester.

Sammen med partene i arbeidslivet er det satt i gang kartlegging av arbeidsforholdene innen uteliv/servering og deler av vegsektoren. Målet er å samarbeide om nye bransjeprogram der hvor det er behov for tiltak for å fremme seriøsitet og gode arbeidsforhold.

En mer velfungerende allmenngjøringsordning

Regjeringen vil vurdere flere endringer for å gjøre allmenngjøringsordningen mer robust. Regjeringen vil bl.a. se på mulige endringer knyttet til kravet til dokumentasjon med sikte på å gjøre det enklere å behandle et krav om allmenngjøring, herunder vurdere om dokumentasjonsplikten skal legges til Tariffnemnda. Regjeringen vil se på om det i enkelte bransjer kan være aktuelt å forsterke oppdragsgiveransvaret ved å utvide solidaransvar for lønn og feriepenger til også å gjelde bestillere. Regjeringen ønsker å få vurdert tiltak mot sosial dumping, herunder allmenngjøring, for den delen av norsk skipsfart som ikke allerede er omfattet av allmenngjøringsloven.

Styrket tilsyn

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet er styrket, både ressursmessig og gjennom innføring av flere virkemidler. Tilsynsaktiviteten er blitt mer omfattende. Arbeidstilsynet skal bl.a. ha flere uanmeldte tilsyn. Kontrollen med innkvartering av arbeidstakere er et prioritert område. Tilsynsorganene har fått nye virkemidler, særlig viktig er adgang til å ilegge overtredelsesgebyr og utvidet kompetanse for Arbeidstilsynet på innleieområdet. Virksomhetene skal på forespørsel fra Arbeidstilsynet fremlegge dokumentasjon på at de er bundet av tariffavtale, og at det er inngått avtale med tillitsvalgte.

Forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter pålegger offentlige organer å stille krav til lønns- og arbeidsvilkår hos leverandøren når de setter ut oppdrag på anbud. Arbeidstilsynet fører nå tilsyn med at offentlige organer etterlever dette regelverket.

Regjeringen iverksetter informasjons- og veiledningstiltak for å styrke kjennskapen til regelverket. Det skal kartlegges hva som er «beste praksis» når det gjelder kontroll med underleverandører i store prosjekter. Regjeringen vil utvikle samarbeidet mellom offentlige etater om innsatsen mot ulovligheter og sosial dumping, særlig det lokale samarbeidet mellom Arbeidstilsynet og andre offentlige etater. Formålet er å samordne

innsatsen, herunder tilsyn, og rette innsatsen mot der hvor det er størst behov.

Etterlevelse av regelverket

Det er arbeidsgiver som har ansvaret for å sikre at virksomheten driver i samsvar med loven. Myndighetene skal håndheve regelverket. Dette blir særlig viktig overfor virksomheter som driver useriøst. Regjeringen styrker håndhevingen av regelverket ved å gi tilsynsmyndighetene hjemmel til å ilegge virksomheter overtredelsesgebyr ved brudd på arbeidsmiljøloven eller allmenngjøringsloven. Regjeringen vil også vurdere forslag om å heve strafferammene for slike lovbrudd. For å styrke etterlevelsen av regelverket om innleie og utleie av arbeidskraft er fagforeninger som har medlemmer i en virksomhet som har leid inn arbeidstaker fra bemanningsforetak, gitt rett til å reise søksmål i eget navn om lovligheten av slik innleie.

Offentlig sektor skal gå foran

Regjeringen vil at offentlig sektor skal gå foran som et godt eksempel i kampen mot sosial dumping. Erfaring har vist at sosial dumping oftere forekommer der det er mange kontraktsledd, og da nederst i kjeden der kontrollen er mest krevende. Regjeringen vil se på erfaringene statlige etater har med å begrense antallet kontraktsledd under oppdragsgiver med sikte på at dette kan benyttes også innenfor andre offentlige etater.

Rett start i arbeidslivet

Regjeringen vil øke innsatsen for å bedre sikkerhet og HMS-kompetanse blant alle som er nye i norsk arbeidsliv. Arbeidstilsynet skal derfor gjennomføre en særlig innsats overfor unge som begynner i arbeid i forbindelse med utdanning eller kommer rett fra utdanning, og overfor utenlandske arbeidstakere uten arbeidserfaring fra Norge. Innsatsen vil også omfatte nye virksomheter i norsk arbeidsliv. Arbeidstilsynets oppfølging vil bestå av flere målrettede tilsyn, samt utarbeidelse og spredning av målgruppetilpasset informasjon. Valg av virkemidler og behov for samarbeid med andre myndigheter og partene i arbeidslivet vil variere for de ulike målgruppene

HMS-opplæring

God kompetanse og opplæring innenfor helse, miljø og sikkerhet er avgjørende for å få til et godt

systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomhetene. Det er bl.a. behov for å styrke kompetansen om arbeidsmiljø og HMS blant elever, studenter og lærere i utdanningssystemet. Kunnskap om reglene i arbeidslivet og sentrale vilkår for et godt arbeidsmiljø er en forutsetning for å få en god start i arbeidslivet, for å forebygge helseskader og utstøting og å forbedre arbeidslivsstandarden på lengre sikt. Det er tatt initiativ til et tettere og mer aktivt samarbeid mellom arbeidsmiljømyndighetene og utdanningsmyndighetene for å bedre HMS-kompetansen i skolen og i overgangen jobb – skole. Dette inngår også som et ledd i satsingen «Rett start i arbeidslivet» som er omtalt foran under Handlingsplan 3 for et anstendig og seriøst arbeidsliv og mot sosial dumping.

Arbeidstakeres pensjonsvilkår ved konkurranseutsetting av offentlige tjenester

Regjeringen er opptatt av om dagens praksis med konkurranseutsetting av offentlige tjenester ivaretar de ansattes rettigheter på en god nok måte. Dette gjelder særlig arbeidstakernes tjenstepensjonsordning, som normalt vil endre seg ved overgang fra ansettelse i offentlig til privat virksomhet. Et viktig spørsmål er om det konkurreres på bekostning av de ansattes pensjonsvilkår. Regjeringen har satt i gang et arbeid for å utrede spørsmålet. Utredningen vil bli sluttført første halvår 2014.

Regjeringens strategi for et anstendig arbeidsliv globalt

Regjeringens 7-punktsstrategi for et anstendig arbeidsliv ble presentert høsten 2008 i forbindelse med en konferanse om rettferdig globalisering, som ble holdt i Oslo i samarbeid med ILO.

Hensikten med strategien er å styrke og samordne innsatsen for å fremme arbeidstakerrettigheter i andre land, og slik komplettere innsatsen mot sosial dumping i Norge. Strategien har bidratt til å løfte og samle innsatsen på dette feltet. Den har skapt oppmerksomhet og bidratt til systematisering og bredere forankring. Utenriksdepartementet har vært aktiv for å gjøre strategien kjent også utenfor Norge gjennom bl.a. oversettelse til flere språk. Den er møtt med stor interesse.

Utenriksdepartementet/Norad, Nærings- og handelsdepartementet og Arbeidsdepartementet arbeider aktivt med å integrere anstendig arbeidsliv i sine respektive fagområder. Dette er et krevende og langsiktig arbeid.

Som ledd i arbeidet med å fremme anstendige arbeidsvilkår internasjonalt, og ILOs arbeid med dette, var den norske regjering vert for ILOs europeiske regionale arbeidskonferanse 8.-11. april 2013. Tema for konferansen var hvordan skape flere arbeidsplasser, vekst og sosial rettferdighet. Regjeringer, arbeidstakere og arbeidsgivere fra 41 europeiske og sentralasiatiske land vedtok «The Oslo Declaration» under ILO-toppmøtet i Oslo. Erklæringen skal fremme vekst og arbeidsplasser i regionen. Oslo-erklæringen styrker ILOs rolle i å hjelpe de rammede landene til å overvinne de negative økonomiske, sosiale og politiske konsekvensene i kjølvannet av finanskrisen og ikke minst gjenopprette tillit. For nærmere redegjørelse for møtets konklusjoner vises til del III bak.

Avtalen om et inkluderende arbeidsliv

Å legge til rette for gode og trygge arbeidsvilkår er et viktig virkemiddel i regjeringens strategi for et inkluderende arbeidsliv. Et godt arbeidsliv er viktig for å sikre at folk ikke blir syke av jobben og faller ut av arbeidslivet. Det er også en forutsetning for at folk med nedsatt arbeidsevne skal kunne delta og møte kravene i arbeidslivet.

IA-avtalens overordnede mål er å forebygge og redusere sykefravær, styrke jobbnærværet og bedre arbeidsmiljøet, samt hindre utstøting og frafall fra arbeidslivet. For å oppnå disse målene vektlegges nå i større grad det systematiske forebyggende HMS-arbeidet i virksomhetene, og arbeidsmiljømyndighetene har fått en tydeligere rolle i IA-samarbeidet enn tidligere. Bl.a. er det etablert et forpliktende samarbeid mellom Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten om utveksling av data som grunnlag for tilsyn, og veiledning/informasjon til virksomhetene til hjelp i det forebyggende arbeidsmiljøarbeidet. I forbindelse med forberedelser til ny IA-avtale fra 2014, er det likevel satt på dagsorden at vektleggingen av det forebyggende HMS-arbeidet kanskje ikke har hatt tilstrekkelig oppmerksomhet i praksis. Dette vurderes nærmere i det videre arbeidet med avtalen.

Utredning av aldersgrenser i arbeidsmiljøloven

Som ledd i regjeringens mål om å heve avgangsalderen fra arbeidslivet er det iverksatt en utredning om aldersgrensene i arbeidsmiljøloven. Utredningen omfatter lovens 70-årsregel samt den eksisterende adgang til å avtale lavere bedriftsinterne aldersgrenser. Sentrale spørsmål er hvorvidt de forskjellige grensene bør fjernes, heves eller endres på annen måte. Partene i arbeidslivet, Sta-

tens seniorråd, Senter for seniorpolitikk og Pensjonistforbundet er involvert i arbeidet gjennom en referansegruppe. Arbeidet planlegges ferdigstilt i løpet av 2014.

Oppfølging av kjemikalieområdet

Arbeidstilsynet og Petroleumsstilsynet har over en periode hatt økt fokus på kjemiske arbeidsmiljøutfordringer. Resultater fra prosjekter/kampanjer i regi av tilsynsetatene har avdekket at det fortsatt foreligger et stort forbedringspotensial knyttet til kjemiske arbeidsmiljøforhold i norske virksomheter.

Det er behov for tiltak for å bedre oversikten over kjemikaliebruken i arbeidslivet. Regjeringen har derfor hatt på høring et forslag om at resultatene av eksponeringsmålinger i virksomhetene skal meldes inn til en nasjonal eksponeringsdatabase ved Statens arbeidsmiljøinstitutt. Det er også behov for å styrke myndighetenes oppfølging med kjemisk arbeidsmiljø generelt, og spesielt mot bransjer hvor kombinasjonen av kjemiske eksponeringer og sosial dumping er utbredt.

Risikoutsatte grupper i petroleumsvirksomheten

Grupper av arbeidstakere som er særlig risikoutsatt har vært en av Petroleumsstilsynets prioriteringer også i 2012/2013. Innsatsen så langt viser at entreprenøransatte og innleide arbeidstakere er mer risikoutsatt samtidig som de i mindre grad tilbys oppfølging og tilrettelegging. Også fremover vil arbeidet på dette området være høyt prioritert, men oppmerksomheten vil dreies mer mot gjennomføring av tiltak for disse gruppene. Reduksjon av støyskaderisiko og reduksjon av kjemisk og biologisk helsefare vil være blant de mest aktuelle tema for oppfølging overfor aktørene.

Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker og skader på ytre miljø i petroleumssektoren

Tilstandsvurdering og utfordringer

Sikkerheten i norsk petroleumsvirksomhet i dag anses som god. HMS-regimet i næringen legger sterk vekt på kontinuerlig forbedring, virksomhetenes eget ansvar, et helhetlig regelverk, en aktiv og kompetent tilsynsmyndighet og et godt partsamarbeid.

Det har gjennomgående vært en jevn forbedring i sikkerhetsnivået i norsk petroleumsvirksomhet. Tall fra *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP) 2012* viser god utvikling på mange områder, men det er også indikasjoner på at den vedvarende forbedringen ikke er like stabil

på alle områder. Dette gjelder bl.a. indikator for storulykker.

Det inntraff ingen storulykke i norsk petroleumsvirksomhet i 2012, men flere alvorlige hendelser og nesten-ulykker viser det store risikopotensialet som er knyttet til petroleumsvirksomheten. Det vises bl.a. til gasslekkasjen på Heimdal, olje- og gasslekkasjen på Ula og konstruksjonsskadene på Yme.

Noen av de viktigste utfordringene i arbeidet med å redusere risikoen for storulykker i tiden fremover er knyttet til barrierestyring, teknisk og operasjonell sikkerhet, herunder brønnsikkerhet, teknisk tilstand på eldre innretninger, ledelsesinvolvering og roller og ansvar mellom aktørene i virksomheten.

Boks 6.1 Storulykke – definisjon:

Med storulykke menes en akutt hendelse som f.eks. et større utslipp, brann eller en eksplosjon som umiddelbart eller senere medfører flere alvorlige personskader og/eller tap av menneskeliv, alvorlig skade på miljøet og/eller tap av større økonomiske verdier.

Strategier og tiltak

Regjeringen har som ambisjon at norsk petroleumsvirksomhet skal være verdensledende innenfor helse, miljø og sikkerhet (HMS). En overordnet strategi for myndighetene er å ansvarliggjøre aktørene. Målsetningen er at næringen selv skal være i stand til å sikre at virksomheten til enhver tid er forsvarlig og i samsvar med regelverket.

Petroleumsvirksomhet er en kompleks industriell virksomhet i kontinuerlig endring og med risiko for storulykker som kan ha særlige negative konsekvenser og kostnader både for mennesker, miljø og materielle verdier. For å forstå årsaker til storulykker, og dermed kunne iverksette effektive tiltak, må regelverk og risikoforhold knyttet til teknologi, styringssystemer, organisering, mennesker og kultur ses i sammenheng.

I arbeidet med oppfølging av næringen legger tilsynsmyndighetene vekt på kunnskaps- og kompetanseutvikling hos alle involverte, kontinuerlig regelverksutvikling og et godt partssamarbeid.

Petroleumstilsynet legger videre stor vekt på å formidle kunnskap om risiko, og å følge opp at virksomheten foregår på en forsvarlig måte og i samsvar med gjeldende regelverk. Tilsynet er risi-

kobasert ved at det rettes inn mot de virksomheter og forhold hvor risikoen for storulykker og skader vurderes å være størst.

Det er en viktig forutsetning at myndighetene er på høyde med, og helst i forkant av, utviklingen i næringen for aktivt å kunne følge opp at næringen selv iverksetter nødvendige forebyggende og risikoreduserende tiltak. Erfaringsoverføring i forbindelse med ulykker og hendelser er også en viktig kilde til kunnskap, og det vil bli lagt betydelig vekt på å trekke lærdom fra slike. Hendelsen med Montara (2009) og Macondo (2010) er eksempel på slike. Også internasjonalt er det bl.a. som følge av de alvorlige hendelsene, tatt initiativ til diskusjon og oppfølging av sikkerhet i petroleumsvirksomheten. EU-kommisjonen har våren 2013 vedtatt et eget direktiv om offshore sikkerhet. Dette direktivet anses av norske myndigheter ikke som EØS-relevant.

Nasjonalt har Regjeringen tilsvarende satt i gang et arbeid for å se nærmere på om dagens regelverk og tilsynsstrategi overfor petroleumsvirksomheten i Norge er fullt ut hensiktsmessig, eller om det kan være behov for justeringer. En faglig ekspertgruppe har gjennomført en bred og uavhengig gjennomgang av tilsynsstrategi og regelverk i petroleumsvirksomheten, for å vurdere om disse er tilpasset dagens og fremtidens utfordringer. Ekspertgruppens rapport *Tilsynsstrategi og HMS-regelverk i norsk petroleumsvirksomhet* ble overlevert departementet 27. august i år. Gruppen peker på at HMS-regelverket i hovedtrekk er vel fungerende og bør videreføres, men peker også på noen utfordringer og gir anbefalinger om hvordan regimet kan forbedres. Rapporten er sendt på høring med høringsfrist 1. desember 2014.

Prioriterte tiltaksområder for myndighetenes arbeid med HMS i petroleumsnæringen er bl.a. virksomhetens ledelse og deres rolle i forebyggingen, barrierestyring, teknisk og operasjonell sikkerhet, levetidsforlengelse og ytre miljø. Disse områdene er nærmere omtalt under kap. 642 Petroleumstilsynet.

Hovedmål 3: Utvikling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet

Tilstandsvurdering og utfordringer

Oppdatert kunnskap om risikoforhold og årsaks-sammenhenger mellom arbeid og helse er avgjørende både for at virksomhetene og partene i arbeidslivet skal kunne følge opp sitt ansvar for å forebygge helseskader og ivareta arbeidstakerne, og for at myndighetene skal kunne følge opp sitt ansvar og sine oppgaver.

Det er store og sammensatte kunnskapsbehov knyttet til områdene arbeidsforhold, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet. Myndighetenes sektoransvar på området innebærer et overordnet ansvar både for den langsiktige grunn/basalforskningen, den anvendte/handlingsrettede forskningen og for nødvendig FoU som grunnlag for politikkutvikling og forvaltningsutøvelse, herunder evalueringer.

De senere årene har vi fått ny og bedre kunnskap om en rekke sammenhenger mellom påvirkninger i arbeidsmiljøet og helseutfall som f.eks. kreft, hjerte- og karsykdommer, depresjon, KOLS, allergier og muskel- og skjelettlidelser. Likevel mangler vi fremdeles slik forskningsbasert kunnskap på mange områder, samtidig som arbeidslivet og arbeidsplassene også er i stadig endring. Mangel på sikker kunnskap om årsakssammenhenger og mekanismer bak helseeffekter og endringer i arbeidsevne påvirker aktørenes evne, inklusiv virksomhetene og myndighetene, til effektiv forebygging og forbedring.

Det er videre behov for mer kunnskap ikke bare om potensielle helseskadelige forhold i norsk arbeidsliv, men også om hvilke faktorer i arbeidssituasjonen som positivt kan føre til god helse, trivsel og inkludering, redusert sykefravær og redusert frafall fra arbeidslivet.

Det er også behov for særskilt forskning om risikoforholdene knyttet til storulykker i petroleumsnæringen. Tema som barrierer og fysiske tiltak og samhandlingen mellom menneske, organisasjon og teknologi står bl.a. sentralt.

Strategier og tiltak

Arbeidsdepartementet ivaretar sitt overordnede sektoransvar for forskning på området arbeidsvilkår, arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet gjennom tre sentrale strategiske virkemidler: Statens arbeidsmiljøinstitutt, relevante forskningsprogrammer i Norges forskningsråd samt gjennom målrettede FoU-opdrag knyttet til departementets forskningsbehov i forbindelse med politikkutforming og forvaltning.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI)

Statens arbeidsmiljøinstitutt, som det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og -helse, skal skape kunnskap om sammenhenger mellom arbeid, sykdom og helse ved å avdekke risiko og utrede årsaksforhold angående arbeid og helse. Instituttet har som visjon at norsk arbeidsliv skal være i stand til å forebygge sykdom og fremme god helse. STAMI bygger sin virksomhet på fler-

faglig integrering av vitenskapsbasert kunnskap om arbeidsliv og helse. Vekselvirkningen mellom aktivitetene forskning, utredning, overvåking og tjenester/ rådgivning er grunnleggende for STAMIs virksomhet. STAMI er organisert som et nettobudsjettert forvaltningsorgan bl.a. for å understreke instituttets faglige uavhengighet fra departementet.

Sentral forskningsprogram

Se også omtale under kap. 601, post 50.

Program for Sykefravær, arbeid og helse

Det overordnede målet for programmet er å skape forutsetninger for et godt arbeidsmiljø og helse og høy arbeidsmarkedsdeltakelse ved å framskaffe forskningsbasert kunnskap om:

- Sykefravær, uførhet, frafall og utstøting fra arbeidslivet
- Samspillet mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse
- Effektive virkemidler for å forebygge og redusere sykefravær, uførhet og arbeidsrelatert sykdom og fremme godt arbeidsmiljø og helse.

Målene søkes oppnådd gjennom å stimulere til forskning av høy kvalitet, og programmet skal også bidra til å styrke forutsetningene for kunnskapsbasert undervisning. Programmet er handlingsrettet, og det forventes at forskningen skal gi kunnskap som kan anvendes i utformingen av politikk og forvaltning. I 2013 har programmet bl.a. tatt initiativ til en gjennomgang av omfang og kvalitet av arbeidshelseforskningsfeltet i Norge.

Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten – PETROMAKS

Hovedmålet med den nye HMS-satsingen i Petromaks for perioden 2012–2016 er å fremme ny kunnskap og nye løsninger som kan redusere risiko ved å adressere sentrale sektorutfordringer i petroleumsnæringen. Sentrale sektorutfordringer som adresseres er bl.a. knyttet til nytt aktørbilde, internasjonalisering av næringen, ny teknologi, nye driftsformer, aldring og forlenget levetid for innretninger og felt. Departementet viser også til at bl.a. forskning som gjelder dykkeaktiviteter på norsk sokkel også framover bør være et prioritert område innenfor HMS-satsingen. For å nå målsettingen med HMS-forsknings-satsingen forutsettes et flerfaglig og tett samarbeid mellom forskningsaktører og næringsliv.

FoU knyttet til politikkutforming og forvaltningsutøvelse

Det er et stort behov for FoU også knyttet til den løpende politikk- og forvaltningsutvikling, herunder evaluering av reguleringer og tiltak på forvaltningsområdet. Blant aktuelle FoU-tema framover kan nevnes som eksempler:

- Hvordan konkurranseutsetting påvirker lønns- og arbeidsvilkår
- Utviklingen i bruk av innleie og etterlevelse av likebehandlingsprinsippet
- Status med hensyn til elektronisk overvåking av arbeidstakere
- Bedre oversikt over hvordan bestemmelsene med hensyn til «særlig uavhengig arbeidstakere» fungerer i praksis
- Utarbeidelsen av en jubileumsbok i forbindelse med at Arbeidsretten er 100 år i 2016

Arbeidsrettslig utvikling

For å sikre at arbeidsrettslig kompetanse både vedrørende individuell- og kollektiv arbeidsrett blir ivaretatt og utviklet er det etablert et utviklingsprosjekt ved Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo i perioden 2008–2017. Dette er viktig for å ivareta samfunnsmessige behov for kunnskap om arbeidslivets og arbeidsmarkedets regelverk og institusjoner.

I perioden 2007–2011 har det videre pågått en strategisk satsing for å bidra til å utvikle grunnleggende kunnskap om det kollektive arbeidslivet, parts- og organisasjonsforholdene, forhandlings-systemet, avtaleverket, samarbeid og konflikt mv. Denne satsingen vil fortsette i perioden 2012–2017.

Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
640	Arbeidstilsynet	505 241	505 000	525 700	4,1
642	Petroleumstilsynet	215 730	236 830	240 700	1,6
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	101 500	104 850	111 600	6,4
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	3 842	3 150	3 200	1,6
648	Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.	21 134	22 213	22 690	2,1
649	Treparts bransjeprogrammer	13 290	10 600	10 900	2,8
	Sum kategori 09.40	860 737	882 643	914 790	3,6

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014	Pst. endr. 13/14
01-24	Statens egne driftsutgifter	746 340	764 613	789 560	3,3
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	5 055	6 030	6 300	4,5
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	101 500	104 850	111 600	6,4
70-89	Andre overføringer	7 842	7 150	7 330	2,5
	Sum kategori 09.40	860 737	882 643	914 790	3,6

Etater på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet

I tillegg til Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt er følgende etater/nemnder administrativt tilknyttet arbeidsmiljø- og

sikkerhetsområdet: Riksmekleren, Arbeidsretten, Rikslønnsnemnda, Tariffnemnda, jf. omtale under kap. 648, samt Bedriftsdemokratienemnda og Tvisteløsningsnemnda.

Kap. 640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	500 667	490 400	510 600
21	Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud	307	10 300	10 600
45	Større utstørsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	4 267	4 300	4 500
	Sum kap. 0640	505 241	505 000	525 700

Mål og hovedoppgaver

Arbeidstilsynets hovedoppgave er å bidra til at arbeidsmiljølovens bestemmelser blir fulgt opp i virksomhetene, bl.a. ved å føre tilsyn og gi veiledning basert på grundige vurderinger av hvilke virksomheter som har størst risiko for helseskader og ulykker. Gjennom dette arbeidet skal etaten nå sitt hovedmål om å forebygge arbeidsrelaterte helseskader og fremme et inkluderende arbeidsliv med trygge tilsettingsforhold og en meningsfylt arbeidssituasjon for den enkelte. Hovedstrategien er å sørge for at virksomhetene, gjennom systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid, selv forebygger ulykker og helseskader.

Arbeidstilsynet vil i ny strategiperiode 2013–2016 prioritere innsats mot utsatte deler av norsk arbeidsliv, slik at arbeidstakerne får en trygg, sikker, helsefremmende og meningsfull arbeidssituasjon. Etaten skal fremme inkludering og bekjempe useriøsitet og sosial dumping. I perioden skal Arbeidstilsynet bidra til å bedre arbeidsmiljøtilstanden i de næringer og virksomheter hvor risikoen for arbeidsrelaterte helseskader er størst. De vil også rette innsatsen mot de som er nye i arbeidslivet, både unge arbeidstakere, utenlandske arbeidstakere og nyetablerte virksomheter, for å bidra til å øke kunnskapen om HMS.

Hovedmål 1: Et anstendig, trygt og inkluderende arbeidsliv

Arbeidstilsynet har i 2012 gjennomført 15 168 tilsyn, en økning fra 2011. Etaten driver også et målrettet veilednings- og informasjonsarbeid overfor virksomhetene og samfunnet ellers, og har gjennomført om lag 400 selvstendige veiledningsakti-

viteter i 2012 som har nådd ut til mer enn 8 200 deltakere. På etatens nettsted har det vært 2,1 mill. besøkende, og det har vært 12 500 medieoppslag hvor Arbeidstilsynet har vært involvert. I tillegg bidrar etaten med viktig premissgivning og et aktivt samarbeid med andre aktører. Gjennom dette arbeidet setter Arbeidstilsynet arbeidsmiljøforhold på dagsorden og legger premisser for hvilken standard arbeidsmiljøet i norske virksomheter skal ha.

Samarbeidet med partene i arbeidslivet er et viktig virkemiddel for å fremme gode og trygge arbeidsforhold i praksis. Arbeidstilsynet har i 2012 arbeidet med å styrke samarbeidet med partene i arbeidslivet, både sentralt og regionalt, for å stimulere til varige arbeidsmiljøforbedringer i virksomhetene.

De nye arbeidsmiljøforskriftene, hvor 47 forskrifter ble erstattet med seks, trådte i kraft 1. januar 2013. Med den nye forskriftsstrukturen oppnås et bedre og mer helhetlig regelverk for arbeidslivet. Dette vil gi bedre grunnlag for et forebyggende og systematisk arbeidsmiljøarbeid. Arbeidstilsynet utarbeidet våren 2012 en felles kommunikasjons- og opplæringsstrategi i samarbeid med partene i arbeidslivet. Strategien omfatter både tiltak knyttet til kommunikasjon om de nye forskriftene og kommunikasjonstiltak for å motivere målgruppene til å arbeide systematisk med arbeidsmiljø.

2012 var det siste året i Arbeidstilsynets strategiperiode 2008–2012. I denne perioden har etaten gjennomført over 73 000 tilsyn, og hatt fokus på satsinger innen områdene muskel- og skjelettplager, psykiske belastninger, tilrettelegging og oppfølging (IA), støy, kjemiske og biologiske stoffer, arbeidsulykker og skade, sosial dumping og unge arbeidstakere.

Strategier og tiltak

Useriøsitet og sosial dumping

Arbeidstilsynet er i de senere år styrket både når det gjelder ressurser og kompetanse, og innsatsen for å sikre at utenlandske arbeidstakere har lovlig arbeidsmiljø, lønns- og arbeidsvilkår har økt.

Arbeidstilsynet har i 2012 gjennomført tiltak mot sosial dumping, i form av tilsyn, informasjons- og veiledningstiltak, samarbeid med eksterne aktører og internasjonalt samarbeid. Forskrift om offentlig godkjenning av renholdsvirksomheter og om kjøp av renholdstjenester trådte i kraft 1. desember 2012. Arbeidstilsynet har etablert en godkjenningsordning som omfatter behandling av søknader om godkjenning av renholdsvirksomheter, ID-kort og oppfølgingstilsyn. I 2012 har Arbeidstilsynet også etablert den nye ordningen med regionale verneombud i renhold og overnattings- og serveringsnæringen i samarbeid med partene i arbeidslivet.

Informasjons- og veiledningstiltakene rettet mot arbeidsinnvandrere og deres arbeidsgivere er videreført. Fortsatt er pågangen av brukere til servicesentrene for arbeidsinnvandrere i Oslo, Stavanger og Kirkenes stor.

Samarbeidet med andre etater er også videreført, og Arbeidstilsynet har bl.a. inngått en ny samarbeidsavtale med Skatteetaten om informasjon og kontrollarbeid.

Innsatsen bidrar til å avdekke utviklingen mot et todelt arbeidsliv, hvor noen utenlandske arbeidstakere har vesentlig dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere. Også fremover vil arbeidet med å kontrollere at arbeidstakere ikke utsettes for brudd på helse-, miljø- og sikkerhetsregler være høyt prioritert. Dette gjelder særskilt utenlandske arbeidstakere, der det blir særlig viktig å kontrollere i forhold til regler om arbeidstid og krav til bostandard og at arbeidstakere ikke tilbys lønn og andre ytelser som er uakseptabelt lave sammenlignet med hva norske arbeidstakere normalt har eller som ikke er i tråd med gjeldende allmenngjøringsforskrifter.

I Handlingsplan 3 for et anstendig og seriøst arbeidsliv og mot sosial dumping har regjeringen lagt frem nye tiltak som har som mål å styrke kontrollen og bedre etterlevelsen av regelverket i hele arbeidslivet. Arbeidstilsynet har blitt styrket med nye virkemidler og skal bl.a. gjennomføre flere uanmeldte tilsyn. Styrking av det lokale samarbeidet mellom offentlige etater mot ulovligheter og sosial dumping i arbeidslivet er også et prioritert område.

Nye i arbeidslivet

Arbeidstilsynet har arbeidet for at unge arbeidstakere og deres arbeidsgivere skal ha kunnskap om arbeidslivets regler og sentrale betingelser for et godt arbeidsmiljø, slik at de unge har best mulig forutsetning for å få en god start i arbeidslivet.

Etaten har i 2012 gjennomført tilsyn bl.a. mot maskinparken i videregående skoler. Basert på tilsynserfaringene er det igangsatt en kartlegging av utstyr i samtlige videregående skoler i landet, og sørget for at det lages en nasjonal plan for nødvendig sikkerhetsoppgradering av arbeidsutstyret.

Arbeidstilsynet skal fortsatt prioritere arbeidet med å spre kunnskap til unge arbeidstakere om rettigheter, plikter og hva som skaper et godt arbeidsmiljø. I 2013 skal det gjennomføres en særskilt tilsynssatsing overfor unge under opplæring, unge arbeidstakere og nye virksomheter, og ikke minst utenlandske arbeidsgivere og arbeidstakere. Arbeidstilsynet skal i denne forbindelse også kontrollere og håndheve krav om språkferdigheter/informasjon på fremmedspråk slik at sikkerheten ivaretas.

Sykdom og sykefravær – arbeidsrelatert sykdom

Arbeidstilsynet bidrar til arbeidet for et mer inkluderende arbeidsliv gjennom tilsyn med virksomhetenes forebyggende HMS-arbeid og systemer for oppfølging av sykmeldte. Det har vært gjennomført egne tilsynssatsinger rettet mot å forebygge muskel- og skjelettplager og helseskadelige psykiske belastninger.

Også fremover vil arbeidet på disse områdene være høyt prioritert. I forbindelse med etatens nye strategi for perioden 2013–2016, vil dette arbeidet inngå i Arbeidstilsynets næringssatsinger (jf. under).

Satsinger i utsatte næringer

Arbeidstilsynet skal prioritere aktivitet mot spesielt utsatte næringer i arbeidslivet. Hovednæringene Arbeidstilsynet skal satse på i perioden 2013–2016, er valgt ut fra en helhetsvurdering av konkret risiko for skade, sykdom og utstøting, samt dokumenterte arbeidsmiljøutfordringer. Næringene er også valgt ut basert på funn fra etatens tidligere innsats og tilsynserfaringer i næringene. Arbeidstilsynet vil i 2014 ha nasjonale satsinger rettet mot følgende næringer:

Renhold

Deler av renholdsnæringen har flere utfordringer som det er viktig å følge opp. Næringen har bl.a. mange useriøse virksomheter der utenlandsk arbeidskraft arbeider under ulovlige og uverdige lønns- og arbeidsvilkår. Det er også en av de næringene hvor det rapporteres om høyest forekomst av arbeidsrelaterte helseplager, og er en av næringene med høyest sykefravær.

Arbeidstilsynet skal i 2014 ha et særskilt fokus på å sikre at arbeidstakere har lovlige arbeidsbetingelser og at arbeidsrelaterte belastninger som kan føre til helseskader i næringen, reduseres.

Helse- og sosialnæringen

Helse- og sosialnæringen har sammensatte arbeidsmiljøutfordringer som Arbeidstilsynet vil ha et særskilt fokus på i 2014. Deler av næringen er preget av risikofaktorer som høyt arbeidspress, tunge løft, vold og trusler. Arbeidsrelaterte muskel- og skjelettplager er utbredt, og næringen er den i landet som har høyest sykefraværsprosent.

Arbeidstilsynet skal i 2014 prioritere arbeidet med å bidra til at lovlige arbeidsbetingelser og arbeidsrelaterte belastninger som fører til helseplager i næringen, reduseres.

Bygg og anlegg

Det er Arbeidstilsynets erfaring at bygge- og anleggsbransjen fortsatt er risikoutsatt, og at deler av næringen er preget av sosial dumping. Næringen har høy risiko for arbeidsulykker, forekomsten av muskel- og skjelettplager er høy, og flere yrkesgrupper har samlet høyt eksponeringsnivå av både kjemiske og fysiske belastende arbeidsbetingelser.

Arbeidstilsynet skal i 2014 bidra til å sikre at arbeidstakere har lovlige arbeidsbetingelser og at arbeidsrelaterte belastninger i næringen som fører til helseskader reduseres.

Kjemisk helsefare

Arbeidstilsynet har i 2012 videreført tilsynssatsingen rettet mot kjemisk- og biologisk helsefare, inneklime og støy. Tilsynene har vært rettet mot virksomheter, men også med at produkter kontrolleres for merking, deklarerings- og bruksanvisninger eller sikkerhetsdatablad. I tillegg har Arbeids-

tilsynet gjennomført en særskilt tilsynssatsing rettet mot inneklime i offentlige bygg.

I 2014 skal Arbeidstilsynet prioritere oppfølging av EXPO-prosjektet. Det er bevilget midler til opprettelse og drift av en eksponeringsdatabase ved STAMI. Resultatene fra kartleggingen skal benyttes til bedre målretting av tilsyn med kjemisk helsefare. Det er også bevilget 1 mill. kroner i 2014 til styrket informasjon og tilsyn på området.

Arbeidsskader

Arbeidstilsynet har prioritert tilsynsvirksomhet med fokus på forebygging av arbeidsulykker og reduksjon av skadeomfang. I tillegg har det i en stor andel tilsyn vært fokusert på å kontrollere etterlevelsen av byggherreforskriften og ytterligere styrke kunnskapen i virksomhetene om hvilket ansvar og plikter forskriften medfører.

Arbeidstilsynet vil i 2014 ha ulik aktivitet rettet mot de mest ulykkesutsatte næringene (bygg og anlegg, transport og lagring, industri og landbruk) for å forebygge arbeidsulykker og skader. De mest utsatte næringene er bygg og anlegg, transport og lagring, industri og landbruk. I 2014 skal Arbeidstilsynet prioritere tilsyn mot bygg og anlegg siden det er her det er flest ulykker, og samarbeid med partene er et viktig virkemiddel i dette arbeidet.

Gjennomføre tilsynsaktivitet basert på årlige prioriteringer

Arbeidstilsynet skal prioritere å gjennomføre tilsynsaktivitet basert på årlige risikovurderinger tilknyttet arbeidsmiljøfaktorene regulert i arbeidsmiljøloven og tilhørende forskrifter. Aktiv oppfølging av tips og meldinger er viktig for en risikobasert utvelgelse av tilsynsobjekter.

Hovedmål 3: Utvikling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet

For Arbeidstilsynet er det sentralt å etablere en systembasert kunnskapsplattform basert på egne erfaringer og FoU. Kunnskapen skal gjøre Arbeidstilsynet i stand til å fylle sine oppgaver innen utvikling av regelverket og i kontrollør-, veiviser og premissleverandørrollen. Arbeidstilsynet gjennomfører bl.a. ulykkesgranskning for å kunne trekke nyttig lærdom til det forebyggende arbeidet.

Budsjettforslag 2014**Post 01 Driftsutgifter**

Arbeidstilsynet hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister, en bemanning pr. 1. mars 2013 på 595 ansatte, tilsvarende 572 årsverk.

Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter til direktoratet, sju regionkontorer og Svartjenesten. Dette skal finansiere tilsyn, informasjon, behandling av søknader, dispensasjoner, regelverksarbeid og internasjonalt arbeid.

Bevilgningen foreslås økt med 13 mill. kroner til styrking av Arbeidstilsynet – 12 mill. kroner til bedret sikkerhet og HMS-kompetanse blant nye i arbeidslivet og 1 mill. kroner til styrking av tilsyn og informasjon med kjemisk helsefare. Styrkingen vil også understøtte regjeringens satsinger rettet mot sosial dumping og et mer inkluderende arbeidsliv.

Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3640, postene 01, 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det er innarbeidet totalt 7,248 mill. kroner i pris- og lønnsjustering.

Det foreslås bevilget 510,6 mill. kroner i 2014.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud

Bevilgningen skal dekke kostnader som Arbeidstilsynet har ved å administrere ordningen med regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen. Utgiftene vil bli refundert fra Stiftelsen for regionale verneombud i overnattings- og serveringsvirksomhetene og renholdsbransjen. Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3640, post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud.

Det foreslås bevilget 10,6 mill. kroner i 2014.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke vedlikehold av bygninger samt større utstyrsanskaffelser.

Det foreslås bevilget 4,5 mill. kroner i 2014.

Kap. 3640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Diverse inntekter	1 244	1 200	1 240
04	Kjemikaliekontroll, gebyrer	4 774	5 900	6 110
05	Tvangsmulkt	1 473	2 125	2 200
06	Refusjoner	5 696		
07	Byggesaksbehandling, gebyrer	16 520	19 117	19 791
08	Refusjon utgifter regionale verneombud	185	10 300	10 660
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	3 359		
18	Refusjon sykepenger	9 288		
	Sum kap. 3640	42 539	38 642	40 001

Post 01 Diverse inntekter

Posten omfatter i hovedsak abonnements- og annonseinntekter knyttet til tidsskriftet Arbeidervern. Det foreslås bevilget 1,2 mill. kroner i 2014.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 04 Kjemikaliekontroll, gebyrer

Posten omfatter inntekter fra gebyrer i forbindelse med kjemikaliekontroll.

Det foreslås bevilget 6,1 mill. kroner i 2014.

Post 05 Tvangsmulkt

Inntektene under denne posten omfatter innkrevd tvangsmulkt som virksomheter er blitt ilagt pga. manglende oppfølging av pålegg fra Arbeidstilsynet.

Det foreslås bevilget 2,2 mill. kroner i 2014.

Post 06 Refusjoner

Posten omfatter bl.a. refusjoner for midlertidige utlegg, samt innbetaling av kursavgift der Arbeidstilsynet tar deltakeravgift.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 07 Byggesaksbehandling, gebyrer

De konkrete tjenester Arbeidstilsynet utfører for virksomhetene ved byggesaksbehandling etter arbeidsmiljølovens § 18-9, gebyrfinansieres og inntektene føres på denne posten.

Det foreslås bevilget 19,8 mill. kroner i 2014.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 08 Refusjon utgifter regionale verneombud

Inntektene under denne posten er refusjon for utgifter til drift av regionale verneombud som administreres av Arbeidstilsynet. Utgiftene føres på kap. 640, post 21.

Det foreslås bevilget 10,7 mill. kroner i 2014.

Arbeidstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 640, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 09 Overtredelsesgebyr

Posten omfatter inntekter fra overtredelsesgebyrer ilagt virksomheter for brudd på arbeidsmiljøregelverket. Gebyrordningen trer i kraft 1. januar 2014, og vil innebære noe større inntekter for staten. Ettersom hovedvirkemiddelet i tilsynsarbeidet fremdeles vil være «fremoverrettede» vedtak som pålegg og tvangsmulkt, antas etatens inntekter fra ordningen å bli av moderat betydning. En nærmere konkret bevilgning vil være vanskelig å anslå, posten opprettes derfor uten bevilgning

Kap. 642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	198 065	212 100	215 100
21	Spesielle driftsutgifter	16 877	23 000	23 800
45	Større utstysanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	788	1 730	1 800
	Sum kap. 0642	215 730	236 830	240 700

Overført fra 2012 til 2013:

Post 01: 2 100 000 kroner

Post 21: 1 120 000 kroner

Post 45: 1 667 000 kroner

Mål og hovedoppgaver

Petroleumstilsynet skal legge premisser for, og følge opp, at aktørene i petroleumsvirksomheten holder et høyt nivå på helse, miljø og sikkerhet slik at risikoen for storulykker, uønskede hendel-

ser og arbeidsrelaterte skader og sykdommer reduseres. Myndighetsansvaret gjelder for petroleumsvirksomheten på norsk kontinentalsokkel og på enkelte landanlegg, herunder også gasskraftverk.

Regjeringens ambisjon er at norsk petroleumsvirksomhet skal være verdensledende på HMS. Denne ambisjonen reflekterer og forsterker et langvarig og systematisk arbeid for å styrke HMS-arbeidet på området.

Hovedmål 1: Et anstendig, trygt og inkluderende arbeidsliv

Det var ingen dødsulykker innenfor Petroleumstilsynets myndighetsområde til havs og på land i 2012. De siste ti årene har tre mennesker mistet livet i arbeidsulykker i petroleumsvirksomheten, en på landanlegg og to til havs. Alvorlige personskader på norsk sokkel har vist en positiv utvikling de senere årene, samtidig som aktivitetsnivået i virksomheten har økt. I 2013 var det 23 ulykker med alvorlige personskader. I 2012 har arbeidstakergrupper innenfor isolasjon, stillas og overflatebehandling blitt prioritert, og viktige tema har vært støy, kjemisk eksponering, tilrettelegging for arbeidstakermedvirkning og risiko for innleide arbeidstakere.

Strategier og tiltak

Oppfølging av arbeidstakere i petroleumsvirksomheten

Oppfølging av risikoutsatte grupper er en hovedprioritering for Petroleumstilsynet. Innsatsen de siste årene har vist at entreprenøransatte og innleide arbeidstakere er mer risikoutsatt samtidig som de i mindre grad tilbys oppfølging og tilrettelegging. Også fremover vil arbeidet på dette området være høyt prioritert. Oppmerksomheten vil dreies mot gjennomføring av tiltak for disse gruppene.

Reduksjon av støyskaderisiko

Petroleumstilsynet vil fortsatt prioritere tilsyn med aktørenes eget arbeid for å forebygge støyskader og har utviklet en langsiktig strategi for oppfølging av støy overfor næringen. Området har også blitt betydelig profesjonalisert i næringen, bl.a. gjennom økt bruk av spisskompetanse og økt kvalitet på støyreducerende tiltak som gjennomføres.

Reduksjon av kjemisk og biologisk helsefare

Erfaringer fra tilsyn viser at selskapenes ressursbruk både på kompetansesiden og når det gjelder gjennomføring av tiltak på kjemikalieområdet er økende. Styring av kjemisk helserisiko og evne til å gjennomføre kvalifiserte risikovurderinger og følge disse opp med tiltak, er blitt mer fokusert og forbedret. Petroleumsnæringens kjemikaliesatsing og en del av anbefalingene fra dette prosjektet, bl.a. spesifikke retningslinjer, er implementert eller vurderes for implementering i flere selskaper.

Petroleumstilsynet vil følge opp at kunnskapen opparbeidet gjennom næringens kjemikalieprosjekt tas i bruk i selskapenes arbeid med risikoreduksjon.

I 2014 skal Petroleumstilsynet også arbeide med oppfølging av EXPO-prosjektet. Det er bevilget midler til opprettelse og drift av en eksponeringsdatabase ved STAMI. Resultatene fra kartleggingen skal benyttes til bedre målretting av tilsyn med kjemisk helsefare i norsk arbeidsliv.

Sosial dumping

Petroleumstilsynet vil overvåke utviklingen og vurdere særskilt oppfølging av risikoforhold knyttet til useriøsitet og sosial dumping, spesielt ved utstrakt bygge- og anleggsaktivitet eller omfattende bruk av innleid arbeidskraft.

Eventuelle problemstillinger og risiko knyttet til temaet sosial dumping blir løpende vurdert av Petroleumstilsynet og bygges inn i ulike andre tilsynsaktiviteter der det kan ha aktualitet.

Økt aktivitet i næringen fører til at Petroleumstilsynet vil ha mer oppmerksomhet rettet mot dette saksområdet.

Hovedmål 2: Lav risiko for storulykker og skader på ytre miljø i petroleumssektoren

Det inntraff ingen store ulykker med betydelige skader på mennesker, miljø og materielle verdier i 2012. Antall hydrokarbonlekkasjer ble redusert til 6 i 2012. Dette er det laveste antallet som er registrert. Det var likevel slik at to av lekkasjene var alvorlige, og med potensial for storulykke. Antall konstruksjonsrelaterte skader økte til 12 i 2012, tre av disse hendelsene var spesielt alvorlige. Samlet sett har de to store hydrokarbonlekkasjene og de tre konstruksjonsrelaterte skadene bidratt vesentlig til en økning i totalindikatoren for storulykke.

Strategier og tiltak

Styring av storulykkesrisiko skal være en integrert del av virksomhetenes aktivitet. Petroleumstilsynet bruker resultater fra den årlige rapporten som omtaler risikonivået i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP) som et grunnlag for prioritering av egen oppfølging av aktørene og næringen generelt.

En viktig del av Petroleumstilsynets ansvar er å være på høyde med og helst i forkant av utviklingen i næringen og dermed kunne bidra til at næringen selv iverksetter nødvendige forebyg-

gende og risikoreduserende tiltak. Erfaringer fra alvorlige hendelser i petroleumsvirksomhet nasjonalt og internasjonalt er en viktig kunnskapskilde.

Petroleumstilsynet har i 2013 fått ansvar for å føre tilsyn med operatørens arbeid med sikkerhet og beredskap, herunder temaer knyttet til bevisste anslag og terror. Den enkelte operatør/anleggseier har ansvaret for beredskap og sikring av petroleumsanleggene.

Ledelsens rolle

Petroleumstilsynet har som en av sine hovedprioriteringer å følge opp at selskapenes ledelse arbeider målrettet med å redusere storulykkesrisiko. Det er også viktig at selskapenes egne tilsyns- og oppfølgingsaktiviteter fungerer, slik at mangler i selskapenes egne styringssystemer blir avdekket og korrigert.

Barrierer

Barrierer er tekniske, operasjonelle og organisatoriske tiltak, som skal redusere sannsynligheten for uønskede hendelser og eliminere eller begrense konsekvensene hvis en hendelse likevel skulle oppstå. Erfaringene fra oppfølging av ulykken i Mexicogulven, viser betydningen av at barrierer er tilstrekkelig robuste.

Næringens oppfølging i 2012 av sikkerhetskritiske barrierer har vist at det er utfordringer både på bransjenivå og på enkelte innretninger. Et relativt stort antall innretninger når ikke bransjemålet for flere av de sikkerhetskritiske barriereelementene.

Petroleumstilsynet vil prioritere å følge opp at de ansvarlige selskapene etablerer og videreutvikler systemer for barrierestyling som er i tråd med regelverkskravene på dette området.

Hydrokarbonlekkasjer (HC-lekkasjer)

Petroleumstilsynet har kontinuerlig oppmerksomhet rettet mot å kunne redusere omfanget av gasslekkasjer og vil fortsette å følge opp tematikken ovenfor næringen i årene som kommer. Næringens hydrokarbonlekkasjeprojekt er et eksempel på at forbedringsprosesser i regi av næringen og partssammensatte fora kan ha en positiv effekt på risikonivået i petroleumsvirksomheten. Men resultatene fra prosjektet, og ikke minst den negative utviklingen i perioden etter at prosjektet ble avsluttet, viser også hvor viktig det er at det hele tiden blir lagt vekt på forbedring for å holde oppe og videreutvikle gode resultater. Selv som RNNP-

resultater for 2012 viser en nedgang i antall lekkasjer, viser alvorligheten for noen av hendelsene at det fortsatt er behov for å følge opp spørsmålet om HC-lekkasjer kontinuerlig. Petroleumstilsynet vil rette særlig oppmerksomhet mot næringens tiltak på dette område.

Brønnkontrollhendelser

Petroleumstilsynet vil fortsatt ha en tett oppfølging av brønnkontrollhendelser ved å utfordre næringen og følge opp at det igangsettes nødvendige målrettede og konkrete tiltak. Det er gjennomført en kvalitativ studie i regi av RNNP for å avdekke årsaksforhold og tiltak knyttet til brønnkontrollhendelser i norsk petroleumsvirksomhet. Rapporten peker på behov for sterkere satsing på tekniske tiltak for å bedre sikkerheten, økt satsing på planlegging, barrierestyling og mer tilpassede risikoanalyser. Petroleumstilsynet vil benytte rapporten i sin oppfølging av næringen.

Levetidsforlengelse

Petroleumstilsynet følger opp at virksomhetene opprettholder et forsvarlig sikkerhetsnivå på innretninger og anlegg som planlegges brukt og brukes utover opprinnelig levetid. I løpet av det neste tiåret kommer om lag 25 innretninger til å nå opprinnelig planlagt levetid. Eventuell videre bruk av disse innretninger vil bli fulgt opp gjennom behandling av søknader om samtykke til levetidsforlengelse.

Ytre miljø

Det har vært en av Petroleumstilsynets hovedprioriteringer å følge opp at næringen vektlegger forebygging av hendelser som kan føre til akutte utslipp fra petroleumsvirksomheten.

Petroleumstilsynet vil fremover rette større oppmerksomheten mot virksomhet i nordområdene ved å gjøre dette til et prioritert område. Viktige forhold knyttet til ytre miljø vil inngå som en del av dette arbeidet.

Aktivitetsnivået

Aktørbildet vil også i årene framover bli preget av Statoils dominerende stilling. Mangfoldet i sammensetningen av en stor nasjonal aktør, noen store internasjonale aktører og noen nye og mindre aktører kan representere muligheter for forbedring av sikkerhetsnivået. Samtidig representerer dette mangfoldet i seg selv en utfordring.

Aktivitetsnivået i petroleumsvirksomheten har vært vedvarende høyt de senere årene og forventes å være høyt også i kommende år. Blant aktørene skjer det stadig endringer ved at nye aktører kommer til samtidig som det skjer fusjoner og oppkjøp blant etablerte aktører.

Petroleumstilsynet vil følge utviklingen i aktørbildet nøye og ha særlig oppmerksomhet på selskapenes evne og vilje til å tilpasse seg rammebetingelsene for helse, miljø og sikkerhet i den norske petroleumsvirksomheten. Samtidig vil det være viktig å følge opp hvordan selskapene sikrer tilstrekkelig kompetanse og kapasitet i forhold til den høye aktiviteten innenfor leting og utbygging. Selskaper som går inn i nye faser, vil bli særlig fulgt opp.

Hovedmål 3: Utvikling av ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet

Strategier og tiltak

Petroleumstilsynet vil i dialog med partene i næringen, videreutvikle RNNP-arbeidet slik at det til en hver tid danner et best mulig grunnlag for å identifisere forbedringstiltak i tråd med regelverkets krav om kontinuerlig forbedring. Petroleumstilsynets granskning etter kritiske hendelser bidrar også til å øke kunnskapen om storulykkesrisiko.

Petroleumstilsynet skal bidra til økt omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljøforhold og storulykkesrisiko både internt i egen etat, mellom statlige etater og ut i næringen gjennom utøvelsen av tilsynet, faglige kompetanseaktiviteter, medvirkning til videreutvikling av mastergradsstudium ved Universitetet i Stavanger og en rekke relevante FoU-aktiviteter.

Erfaringer og kunnskap fra tilsynsaktiviteten gjøres tilgjengelig for næringen og allmennheten gjennom publisering av rapporter og resultater fra tilsynet på nettsidene.

Når det gjelder storulykkesrisiko, vil Petroleumstilsynet i tiden fremover spesielt føre tilsyn med hvordan de ansvarlige aktørene iverksetter tiltak identifisert gjennom oppfølging av Macondo-ulykken og andre eventuelle ulykker.

Gjennom faglige seminarer og fellesmøter som Petroleumstilsynet arrangerer med de ansvarlige aktørene i næringen, spres kunnskap til disse, samtidig som etaten på denne måten gir signaler om spesielle problemområder som det forventes at næringen følger opp selv eller som

tilsynsmyndigheten vil følge opp mot enkeltaktører.

En faglig ekspertgruppe under ledelse av Ole Andreas Engen overleverte rapporten «Tilsynsstrategi og HMS-regelverk i norsk petroleumsvirksomhet» til departementet 27. august i år. Gruppen peker på at HMS-regelverket i hovedtrekk er velfungerende og bør videreføres, men peker også på noen utfordringer og gir anbefalinger om hvordan regimet kan forbedres. Rapporten er sendt på høring med høringsfrist 1. desember 2014.

Budsjettforslag 2014

Post 01 Driftsutgifter

Petroleumstilsynet hadde en bemanning pr. 1. mars 2013 på 158 ansatte tilsvarende 148 årsverk. Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter for etaten og skal finansiere tilsyn, regelverksarbeid, informasjon, internasjonalt arbeid mv.

Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3642, postene 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det er innarbeidet 2,97 mill. kroner i pris- og lønnsjustering.

Det foreslås bevilget 215,1 mill. kroner i 2014.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Forslaget omfatter særlige utgifter til tilsyn med petroleumsaktiviteter som Petroleumstilsynet vil utføre på egen hånd, eller ved hjelp av bistand. Posten omfatter også bistandsetaters refunderbare kontrollutgifter. Utgiftene refunderes i sin helhet av gebyrer og sektoravgift til operatørselskapene/kontraktørene som inntektsføres under kap. 3642, post 03 Gebyr tilsyn og kap. 5571, post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift. Videre dekker bevilgningen reisekostnader etc. som Petroleumstilsynet har i forbindelse med NORADs virksomhet. Utgiftene refunderes i sin helhet under kap. 3642, post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet.

Det foreslås bevilget 23,8 mill. kroner i 2014.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke utgifter knyttet til IKT-relatert utstyr.

Det foreslås bevilget 1,8 mill. kroner i 2014.

Kap. 3642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
02	Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet	2 625	850	880
03	Gebyr tilsyn	74 824	46 850	48 490
06	Refusjoner/ymse inntekter	467		
07	Leieinntekter bedriftshytte	38		
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	326		
17	Refusjon lærlinger	35		
18	Refusjon sykepenger	1 253		
	Sum kap. 3642	79 568	47 700	49 370

Post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet

Bevilgningen skal dekke refunderbare timer som Petroleumstilsynets ansatte vil utføre og reisekostnader etc. knyttet til NORADs virksomhet.

Det foreslås bevilget 0,88 mill. kroner i 2014.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 21 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 03 Gebyr tilsyn

Posten omfatter gebyrer for Petroleumstilsynets tilsyn med helse, miljø og sikkerhet i petroleumsektoren.

Det foreslås bevilget 48,49 mill. kroner i 2014.

Post 06 Refusjoner/ymse inntekter

Petroleumstilsynet har fra mars 2012 avvirket egen kantinedrift. Det foreslås ingen bevilgning på denne posten i 2014.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Post 07 Leieinntekter bedriftshytte

Posten omfatter inntekter for fremleie av bedriftshytte blant ansatte i Petroleumstilsynet, samt inntekter i forbindelse med konferanser og seminarer rettet mot petroleumsnæringen.

Petroleumstilsynet kan overskride bevilgningen under kap. 642, post 01 mot tilsvarende merinntekter under denne posten, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Kap. 5571 Sektoravgifter under Arbeidsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Petroleumstilsynet – sektoravgift		74 000	86 870
	Sum kap. 5571		74 000	86 870

Post 70 Petroleumstilsynet – sektoravgift

Posten skal dekke Petroleumstilsynets faktiske kostnader for oppfølging av næringen i tillegg til tilsynsgebyrer over kap. 3642, post 03.

Det foreslås bevilget 86,87 mill. kroner i 2014.

Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
50	Statstilskudd	101 500	104 850	111 600
	Sum kap. 0643	101 500	104 850	111 600

Mål og hovedoppgaver

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstitutt for arbeidsmiljø og arbeidshelse. Instituttet har som overordnet mål å skape, bruke og formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. Sidestilt med, og integrert i forsknings- og utredningsvirksomheten er service, utdanning og formidling.

STAMI har følgende hovedmål for sin virksomhet:

- Skape kunnskap om sammenhengen mellom arbeid, sykdom og helse.
- Kartlegge arbeidsmiljø- og helseforhold, vurdere risiko og bidra til forebyggende tiltak.
- Gjøre kunnskap om sammenhengen mellom arbeid, sykdom og helse kjent.

STAMI bistår med viktig fagkunnskap til Arbeidsdepartementet, Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet, bedriftshelsetjenesten og partene i arbeidslivet. I 2012 ble STAMIs fagråd reetablert med økt representasjon fra arbeidslivets parter.

Hovedmål 3: Utvikle ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet

De senere årene har vi fått ny og bedre kunnskap om hvordan eksponering i arbeidsmiljøet påvirker helsen. Likevel trengs det fortsatt forskningsbasert kunnskap på mange områder, bl.a. fordi arbeidslivet og arbeidsplassene stadig forandrer seg. Sikker kunnskap om årsakssammenhenger mellom arbeid på den ene siden og helse og arbeidsevne på den andre er viktig for å drive god forebygging og forbedring.

Strategier og tiltak

Samtlige av STAMIs strategier og tiltak knyttes til hovedmål 3: Utvikle ny kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidshelse og sikkerhet. STAMIs forskning skal ha relevans for arbeid og helse, og skal bidra til å danne en kunnskapsbase som kan benyttes til forebyggende virksomhet. Forskningen skal være av høy vitenskapelig kvalitet, og skal i størst mulig grad søkes publisert i internasjonale tidsskrifter med fagfellebedømming.

Prioriterte forskningsfelt

STAMI skal i tråd med strategisk plan 2006–2015 også i 2014 fordele forskningsinnsatsen mellom tre hovedområder:

- kjemisk og biologisk arbeidsmiljø, herunder effekter av nanoteknologi
- psykososialt og organisatorisk arbeidsmiljø, herunder frafall, utstøting og inkluderende arbeidsliv og Den nye arbeidsplassen
- arbeidsrelaterte muskelskjelettlidelser

Kartlegging av arbeidsmiljøforhold

NOA (Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og helse) er en avdeling under STAMI. Det ble etablert etter at STAMI i 2006 ble gitt i oppgave av daværende Arbeids- og sosialdepartementet å etablere en enhet som skulle samtolke og formidle etterspurt og anvendbar faktakunnskap om arbeidsmiljø og helse, som et supplement til STAMIs forskningsaktiviteter.

NOAs målsetting er å utvikle et felles kunnskapsgrunnlag for aktørene på arbeidsmiljøområdet som grunnlag for utforming av politikk, strate-

gier og prioriteringer på nasjonalt nivå, bransje- og virksomhetsnivå. NOAs viktigste oppgaver er å samle, analysere og formidle informasjon om arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte helseskader i Norge. NOA skal gjøre data og informasjon tilgjengelig for aktører på arbeidsmiljøfeltet, dvs. myndighetene, arbeidslivets parter, FoU-miljøer og allmennheten for øvrig.

EXPO

STAMI ble i samarbeid med Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet i perioden 2008–2012 tildelt prosjektmidler fra Arbeidsdepartementet for å videreutvikle databasen for kjemisk eksponering i arbeidslivet (EXPO), for å øke innrapporteringen av måledata i virksomhetene til EXPO. EXPO-databasen skal således kunne gi en bedre oversikt over eksponeringsforhold i arbeidslivet for å bidra til å forebygge kjemikalierelatert sykdom og helseskade. Som ledd i dette ble det i første omgang utviklet dataløsninger og iverksatt pilotprosjekter i utvalgte bransjer, med formål å evaluere potensialet for å kunne etablere et permanent register med innrapporteringsplikt.

Pilot- og utviklingsperioden for EXPO-prosjektet ble avsluttet høsten 2012, og saken vil bli fulgt videre opp i departementet. Databasen vil bli utformet slik at hver enkelt virksomhet får tilgang til egne data og mulighet til å kunne hente fram rapporter om egne eksponeringsnivåer. Databasen vil også utgjøre en viktig kilde for overvåkingssystemet NOA.

STAMIs bevilgning er styrket med 3 mill. kroner fra 2014 til etablering og drift av en ny, permanent database over kjemisk eksponering i norsk arbeidsliv. Resultatene fra kartleggingsarbeidet skal formidles til Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet og vil bidra til å gi et bedre grunnlag for mer målrettet tilsynsinnsats og informasjon rettet mot kjemisk helsefare.

Formidling av kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse, og samarbeid med viktige aktører

STAMI skal kontinuerlig videreutvikle kanalene for informasjon for å styrke tilbudet til alle målgrupper.

STAMI skal videreutvikle samarbeid og kunnskapsdeling med Arbeidstilsynet og Petroleums-

tilsynet. Andre viktige målgrupper/partnere er arbeidslivets parter, helsevesenet inkludert BHT og de arbeidsmedisinske avdelingene, samt FoU-miljøsenderet.

Budsjettforslag 2014

Post 50 Statstilskudd

Statens arbeidsmiljøinstitutt hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister, en bemanning pr. 1. mars 2013 tilsvarende 106 årsverk.

Instituttet ble omdannet til forvaltningsorgan med særskilte fullmakter fra 1. januar 2005. Bevilgningen er netto tilskudd til drift av instituttet. Instituttets inntekter fra bidragsforskningen utgjør om lag 14 pst. av instituttets totale budsjett. Inntektskildene er i all hovedsak offentlige midler fra andre finansieringskilder, hovedsaklig Norges forskningsråd og andre forskningsfond.

Bevilgningen er økt med 3 mill. kroner til opprettelse og drift av database over resultater for kjemiske eksponeringsmålinger i virksomhetene.

Det er innarbeidet 3,67 mill. kroner i lønns- og prisjustering.

Det foreslås bevilget 111,6 mill. kroner i 2014.

Kap. 645 Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen

I lys av erfaringene fra ordningen i bygge- og anleggsbransjen besluttet Regjeringen å innføre regionale verneombud i overnattings- og servicevirksomhetene og renholdsbransjen, jf. handlingsplan 2 mot sosial dumping som ble presentert i statsbudsjettet for 2009.

Ordning med regionale verneombud i overnattings- og servicevirksomhetene og renholdsbransjen finansieres ved en avgift som tas inn fra virksomhetene i de to bransjene. Ordningen er etablert som en stiftelse som administreres av et fondsstyre. De regionale verneombudene har sitt ansettelsesforhold i Arbeidstilsynet, men er faglig sett underlagt fondsstyrets instruksjonsmyndighet.

Det ble bevilget til sammen 12 mill. kroner for 2010 og 2011 som startkapital til dekning av driften, inntil ordningen blir selvfinansiert gjennom avgiftsinnkrevingen. Startkapitalen ble bevilget i form av lån som skal tilbakebetales innen 2015.

Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
70	Tilskudd til pionerdykkere, <i>overslagsbevilgning</i>	792		
72	Tilskudd, <i>kan overføres</i>	3 050	3 150	3 200
	Sum kap. 0646	3 842	3 150	3 200

Overført fra 2012 til 2013:
Post 01: 100 000 kroner
Post 72: 70 000 kroner

Bakgrunn

Stortinget ba i 2004 Regjeringen etablere en kompensasjonsordning med maksimal utbetaling til den enkelte dykker på 40 ganger grunnbeløpet i folketrygden, jf. St.meld. nr. 47 (2002–2003), Innst. S. nr. 137 og 138 (2003–2004). Kompensasjon skulle også gis til etterlatte under nærmere bestemte vilkår. Regjeringen ble videre bedt om å etablere en oppreisningsordning til pionerdykkerne i Nordsjøen, samt etterlatte, på 200 000 kroner. Oppreisning skulle gis til de som fylte vilkårene i flertallets retningslinjer for kompensasjonsordning, jf. Innst. S. nr. 137 (2003–2004). Finansiering av kompensasjons- og oppreisningsordningen ble lagt fram i revidert budsjett 2004, jf. St.prp. nr. 63 og Innst. S. nr. 250 (2003–2004). Kongen i Statsråd oppnevnte i 2004 en nemnd som behandler søknader om kompensasjon.

Rapport

Fristen for å søke om kompensasjon og oppreisning utløp 1. juli 2006. Totalt har det kommet inn 340 søknader fra dykkere og etterlatte. I alt

260 dykkere og etterlatte har fått tildeling, i en del tilfeller deler flere etterlatte summen, mens 80 dykkere og etterlatte har fått avslag. Samlet er det utbetalt i overkant av 598 mill. kroner fra 2004 til 31. desember 2012. Utbetalingen på 792 180 kroner i 2012 er tilleggskompensasjon til to dykkere ifm. økning av uføregraden til 100 pst.

Kontakttelefonen for pionerdykker (Dykkerkontakten) er en døgnåpen telefontjeneste for oppfølging av tidligere nordsjødykkere. Dykkerkontakten bidrar utenom svartelefontjenesten med bl.a. seminarer, samtalegrupper og informasjon på nett. Dykkerkontakten har i 2012 hatt daglig leder i 30 pst. stilling samt 2 stillinger som henholdsvis kontaktsykepleier og sosionom.

Budsjettforslag 2014**Post 72 Tilskudd, kan overføres**

Posten dekker tilskudd til Stiftelsen Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkekontakten). Stiftelsen er knyttet til Sjømannskirken og drifter bl.a. en kontakttelefon for tidligere nordsjødykkere. Stiftelsen har videre knyttet til seg relevant kompetanse på gjeldsrådgivning og annen rådgivning for å kunne hjelpe nordsjødykkere som er i en vanskelig situasjon. Dykkekontakten har et meget godt omdømme og yter god og viktig bistand til dykkerne.

Det foreslås bevilget 3,2 mill. kroner i 2014.

Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
01	Driftsutgifter	17 134	16 315	16 600
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>		1 898	1 960
70	Tilskudd til faglig utvikling	4 000	4 000	4 130
	Sum kap. 0648	21 134	22 213	22 690

Overført fra 2012 til 2013:
Post 21: 2 522 000 kroner

Mål og hovedoppgaver

Arbeidsretten er en spesialdomstol som behandler tvister om forståelse, gyldighet og eksistens av tariffavtaler. Den behandler også visse tvister om fortolkning av arbeidstvistloven og tjenestetvistlovens regler, saker om brudd på fredsplikten og saker om erstatningsansvar for tariffbrudd og ulovlig arbeidskamp.

Riksmekleren skal mekle i interessetvister mellom partene i arbeidslivet, det vil si i tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler. Hovedoppgaven er å hjelpe partene til å unngå konflikt, og dermed bevare arbeidsfreden.

Rikslønnsnemnda står i utgangspunktet til disposisjon for parter som ønsker hjelp til å løse en tvist, men behandler i hovedsak tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler som blir henvist til den når det gripes inn i arbeidskonflikter med tvungen lønnsnemnd.

Tariffnemnda fastsetter forskrifter som innebærer at lønns- og arbeidsvilkår som følger av en tariffavtale skal gjelde for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art som avtalen omfatter, også for utenlandske arbeidstakere og norske arbeidstakere som ikke er omfattet av tariffavtalen som sådan.

Rapport**Arbeidsretten**

Arbeidsretten hadde 58 saker til behandling i 2012, hvorav 36 nye og 22 overført fra 2011. Tallet på nye saker gikk noe ned i forhold til 2011 (39), men var omtrent på nivå med 2009 (35). Det ble avgjort 41 saker i 2012, det samme som i 2011.

Riksmekleren

Saksmengden ved institusjonen kan variere sterkt mellom år med hovedoppgjør og år med mellomoppgjør. I 2012, som var et år med hovedoppgjør, var det mekling i 91 rikssaker. 17 riksmeklinger endte i konflikt. I forrige hovedoppgjørsår, 2010, var det mekling i 97 rikssaker, mens det i forrige mellomår, 2011, var mekling i 28 rikssaker. I 2012 ble 31 kretssaker ferdigbehandlet, mot 47 i 2011. Utviklingen i antall kretsmeklinger har vist en nedgang siden 2004. I 2012 endte 3 kretsmeklinger i konflikt.

Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda

Rikslønnsnemnda hadde 6 saker til behandling i 2012, en etter anmodning fra partene og de øvrige på grunnlag av tvungen lønnsnemnd.

Tariffnemnda mottok begjæringer om videreføring av de fire gjeldende allmenngjøringsforskriftene i 2012 (bygg, renhold, landbruk, skips- og verftsindustrien). Forskrift om allmenngjøring av tariffavtale for jordbruks- og gartnerinæringene ble vedtatt 27. november 2012. Behandlingen av de øvrige begjæringene ble utsatt til etter Høyesteretts behandling av «verftssaken» hvor 9 verft, med støtte av NHO og Norsk Industri, gikk til sak for å få kjent forskriften om allmenngjøring i skips- og verftsindustrien ugyldig. Staten vant saken, dom 5. mars 2013, og Tariffnemnda fattet vedtak om videreføring av forskriften om allmenngjøring av Industriooverenskomsten/VO-delen for skips- og verftsindustrien 22. mars 2013, forskriften om allmenngjøring av tariffavtale for byggeplasser i Norge 24. april 2013 og forskriften om allmenngjøring av tariffavtale for renholdsbedrifter 23. mai 2013.

Strategier og utfordringer for 2014

Markering av 100-årsjubileum for Arbeidsretten og Riksmekleren i 2016

Arbeidsretten og Riksmekleren feirer begge 100 år i 2016. Det er nedsatt en styringsgruppe og referansegruppe med deltakelse fra partene i arbeidslivet for planlegging av markeringen av disse samsfunnsinstitusjonenes 100-årsjubileum. Det er ønskelig å synliggjøre institusjonene og deres samsfunnsmessige betydning på ulike måter. Det planlegges utarbeidelse av et bokverk om Arbeidsrettens historie og en artikkelsamling om Riksmeklerens arbeid i både et historisk og et fremtidsrettet perspektiv, i tillegg til faglige seminardager og annen markering i tilknytning til selve jubileet.

Arbeidsretten og Riksmekleren fortsetter arbeidet med sikte på å bedre institusjonenes effektivitet, med støtte i ny arbeidstvistlov som trådte i kraft 1. mars 2012.

Budsjettforslag 2014**Post 01 Driftsutgifter**

Arbeidsretten og Riksmekleren hadde pr. 1. mars 2013 en bemanning på hhv 4 og 3

ansatte. Posten omfatter driftsutgiftene til Arbeidsretten, Riksmekleren, Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda.

Det foreslås bevilget 16,6 mill. kroner i 2014.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 01

Saksmengden og utgiftene til institusjonene på kapitlet varierer, særlig i forhold til hvordan lønnsoppgjørene forløper, om det er hoved- eller mellomoppgjør og om oppgjørene er samordnet eller forbundsvise. Posten skal dekke økte utgifter ved institusjonene på kapitlet, samt kompetanseoppbygging og utredninger innen feltet kollektiv arbeidsrett.

Det foreslås bevilget 1,96 mill. kroner i 2014.

Post 70 Tilskudd til faglig utvikling

I 2008 ble det etablert et faglig utviklingsprosjekt ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo med formål å sikre den arbeidsrettslige kompetansen for fremtiden. Se omtale under resultatområde 4 – hovedmål 3.

Det foreslås bevilget 4,13 mill. kroner i 2014.

Kap. 3648 Arbeidsretten, meklingsinstitusjonen m.m.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
18	Refusjon sykepenger	97		
	Sum kap. 3648	97		

Bevilgningen under kap. 648, post 01 Driftsutgifter kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3648, post 15-18, jf. generell fullmakt til å overskride driftsposter knyttet til enkelte refusjoner.

Kap. 649 Treparts bransjeprogrammer

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
21	Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer	13 290	10 600	10 900
	Sum kap. 0649	13 290	10 600	10 900

Overført fra 2012 til 2013:
Post 21: 515 000 kroner

Myndighetene og partene i arbeidslivet ble i 2010 enige om å sette i gang treparts bransjeprogrammer som en langsiktig satsing for å fremme mer seriøsitet og bedre arbeidsforhold i utsatte bransjer. Renholdsbransjen var første bransje, og bransjesamarbeidet i renholdsbransjen ble i mars 2012 formalisert med en arbeidsgruppe under Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd. Myndighetene har iverksatt flere tiltak for å bidra til bedre arbeidsforhold i bransjen. I tillegg til ordningen fra 2009 om regionale verneombud i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen er det innført en offentlig godkjenningsordning for renholdsvirksomheter som også innebærer id-kort. Forskrift om godkjenningsordningen ble fastsatt 8. mai 2012 og ordningen trådte i kraft 1. september 2012. Tariffnemnda har dertil i 2013 vedtatt videre allmenngjøring av tariffavtalen for renholdsbedrifter.

I revidert nasjonalbudsjett 2013 la Regjeringen frem forslag til handlingsplan 3 for et anstendig og seriøst arbeidsliv og mot sosial dumping, med bl.a. to nye bransjeprogrammer i deler av utelivsbransjen og vegsektoren. Regjeringen og partene i arbeidslivet vil iverksette en kartlegging av

arbeidsforholdene innen deler av uteliv/servering og vegsektoren/transportnæringen. Målet er bl.a. å samarbeide om de to nye bransjeprogrammene, hvor det er behov for tiltak for å fremme seriøsitet og gode arbeidsforhold. Se også omtale under hovedmål 1 foran.

Budsjettforslag 2014

Post 21 Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer

Posten dekker utgifter knyttet til etablering og gjennomføring av tiltak for å bidra til et seriøst arbeidsliv med anstendig lønns- og arbeidsvilkår samt bekjempe sosial dumping og svart arbeid i særlig utsatte bransjer. Regjeringen vil, i samarbeid med partene i arbeidslivet, videreutvikle bransjeprogrammer som virkemiddel, og herunder vurdere hvilke nye bransjer som er aktuelle for en slik satsing. Posten vil også dekke kostnader til lønn og drift for en prosjektkoordinatorstilling knyttet til utvikling og drift av treparts bransjeprogrammer.

Det foreslås bevilget 10,9 mill. kroner i 2014.

Del III
Omtale av særlige tema

7 Handlingsplan mot fattigdom. Rapport og status

Regjeringa la saman med statsbudsjettet for 2007 fram ein handlingsplan mot fattigdom. Handlingsplan mot fattigdom omfattar meir målretta tiltak som skal gi hjelp til grupper som fell utanfor, og særskilt innsats som kan bidra til å betre levekåra for dei som er mest vanskeleg stilt. Handlingsplan mot fattigdom er del av ein samla politikk for å redusere økonomiske og sosiale forskjellar og fattigdom. Handlingsplanen inngår i samanheng med Meld. St. 30 (2010–2011), der Regjeringa har presentert ein brei politikk for ei meir rettferdig fordeling. Den breie fordelingspolitikken omfattar verkemiddel og innsatsområde som er grunnleggjande i ein heilskapleg og langsiktig innsats for å forebygge låginntekt og fattigdom. Regjeringa sin politikk mot fattigdom inneheld langsiktige tiltak og eit sterkt forebyggjande perspektiv. Sjå omtale av Regjeringa sin innsats for betre fordeling og mot fattigdom del I, punkt 2.2.10, og del II, resultatområde 2 Arbeid og velferd, hovudmål 4 Et inkluderende samfunn og bedre levekår for de vanskeligst stilte.

Handlingsplan mot fattigdom omfattar tiltak under fleire departement. I tillegg til tiltak på budsjettet til Arbeidsdepartementet er det sett i verk tiltak av Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Kulturdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kyrkjedepartementet.

Under gis ein kortfatta statusrapport på tiltak mot fattigdom som er sette i verk eller styrkte i perioden 2006–2013 som eit ledd i handlingsplan mot fattigdom. I budsjettproposisjonen for departementa er det ei meir utførleg omtale. Ein samla rapport finst òg i trykt vedlegg til St.prp. nr. 1 (2008–2009) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet: Handlingsplan mot fattigdom – status 2008 og styrka innsats. I tillegg til tiltak som er omtalte her, er det sette i verk tiltak som har tilknytning til innsatsen mot fattigdom m.a. som eit ledd i Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen (2007–2010).

Den særlege innsatsen mot fattigdom er knytt til dei tre delmåla i handlingsplanen:

- Alle skal gis moglegheiter til å komme i arbeid.
- Alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg.
- Betre levekåra for dei mest vanskelegstilte.

Delmål: Alle skal gis moglegheiter til å komme i arbeid

Kvalifiseringsprogram for utsette grupper

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

Eit kvalifiseringsprogram med kvalifiseringsstønad blei innført frå 1. november 2007. Kvalifiseringsprogrammet er fasa inn i takt med etableringa av NAV-kontora og blei landsomfattande frå 1. januar 2010. Ved utgangen av 2012 deltok 6 241 personar i programmet. Pr. 30. april 2013 var talet 6 117. Ved utgangen av april 2013 var det om lag 18 250 personar som var, eller hadde vore, deltakarar i programmet sidan 2008. Av dei om lag nærare 13 900 deltakarane som gjennomførte program i perioden frå 2008 til dette tidspunktet, gjekk 47 pst. til ordinært arbeid, utdanning eller andre arbeidsretta tiltak. Denne delen har auka vesentleg dei siste åra, frå 41 pst. i 2010. Arbeids- og velferdsdirektoratet har i 2012 og 2013 gjennomført ei rekke tiltak for å sikre at alle i målgruppa blir vurdert for deltaking i programmet. Sjå nærare omtale i kap. 621, post 21.

Løyvinga til dekning av kommunale meirkostnadar knytt til kvalifiseringsprogrammet er frå 2011 lagt inn i rammetilskotet til kommunane og gitt som ei særskilt fordeling. Statlege arbeidsmarknadstiltak inngår i kvalifiseringsprogrammet. Arbeids- og velferdsetaten har eit breitt spekter av tiltak som omfattar m.a. oppfølging, kvalifisering og arbeidstrening.

Landsomfattande arbeidsmarknadssatsing for å motverke fattigdom

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

I 2003 blei det sett i gang ei satsing på målretta arbeidsmarknadstiltak for utvalde målgrupper i 31 kommunar. Satsinga blei seinare utvida med fleire kommunar og fleire tiltaksplassar, og blei i løpet

av 2006 landsomfattande. Målgruppa har vore langtidsmottakarar av sosialhjelp, ungdom i alderen 20-24 år og einslege forsørgjarar som har sosialhjelp som hovudinntekt, innvandrarar som treng bistand for å komme i arbeid, innsette i fengsel og personar som mottek legemiddelassistert rehabilitering (LAR). Målgruppene for kvalifiseringsprogrammet og satsinga på målretta arbeidsmarknadstiltak er i stor grad dei same. Regjeringa fasa difor ut arbeidsmarknadssatsinga frå 2011. Den særskilte satsinga på målretta arbeidsmarknadstiltak til personar som mottek legemiddelassistert rehabilitering held fram.

Jobbsjansen

Ansvarleg: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Det blei i 2013 sett av nye 30 mill. kroner til å innføre tiltaket Jobbsjansen frå sommaren 2013. Målsetjinga med tiltaket er å auke sysselsetjinga blant innvandrarar som står langt frå arbeidsmarknaden, og som ikkje er omfatta av andre ordningar. Den tidlegare forsøksordninga Ny sjanse blei frå og med innføringa ein del av Jobbsjansen.

Det er store variasjonar i deltakinga i arbeidslivet blant innvandrarar. Ei særleg utfordring er låg sysselsetjing i nokre grupper av kvinner med innvandrarbakgrunn. Mange kvinner som ikkje tek del i arbeidslivet er heimeverande og blir økonomisk underhaldne av ein mann som er i arbeid. Desse kvinnene er derfor verken i kontakt med NAV-kontoret eller i gang med noko form for kvalifisering. Heimeverande innvandrarar er ei prioritert målgruppe for tiltaket.

Jobbsjansen byggjer på erfaringane frå forsøksordninga Ny sjanse. Tall frå Ny sjanse frå 2012 viser ein auke i overgangen til arbeid eller utdanning for deltakarane frå 39 pst. i 2011 til 52 pst. i 2012. Resultata hadde før dette halde seg på eit stabilt nivå på rundt 40 pst. sidan starten i 2005. Ein samfunnsøkonomisk analyse gjennomført i 2012 kom fram til at Ny sjanse er samfunnsøkonomisk lønnsamt.

Jobbsjansen blir ført vidare i 2014. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Styrking av opplæringa innanfor kriminalomsorga

Ansvarleg: Kunnskapsdepartementet

Innsette har eit stort behov for å styrkje realkompetansen for betre å meistre livet etter soning. Talet på fengselsplassar er dei siste åra auka, og løyvingane til opplæring i kriminalomsorga er

styrkt tilsvarande. Det er no opplæringstilbod ved 51 fengsel. I tillegg er det oppfølgingsklasser til stader i landet. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kunnskapsdepartementet.

Styrkje tilbakeføringa av innsette og domfelte til samfunnet

Ansvarleg: Justis- og beredskapsdepartementet mfl.

For å betre levekåra til innsette ved lauslating, har Regjeringa innført ein tilbakeføringsgaranti. Sentralt i tilbakeføringsgarantien er bustad, moglegheiter for arbeid og opplæring, helsetenester og sosiale tenester. Arbeidet med å innføre tilbakeføringsgarantien har vore organisert som eit prosjekt. Det er tilsett 25 tilbakeføringskoordinatorar som koordinerar arbeidet i kriminalomsorga mot andre etatar. Prosjektet blei avslutta i juni 2012, men arbeidet med tilbakeføringsgarantien held fram. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Justis- og beredskapsdepartementet.

I tråd med intensjonen i tilbakeføringsgarantien sette Arbeids- og velferdsdirektoratet og Sentralforvaltninga for kriminalomsorga i 2009 i gang eit treårig nasjonalt forsøk med føremål å finne fram til modellar som sikrar innsette kontinuitet, integrerte tenester og tettare individuell oppfølging i overgang frå fengsel til fridom. Sju lokale fengsel og NAV-kontor tok del i prosjektet. Dei foreløpige resultatata viser at fleire enn tidlegare har arbeid, bustad og andre tenester ved lauslating. Prosjektet blei avslutta i 2012, men fire av prosjektkommunane held fram prosjektet. Arbeids- og velferdsdirektoratet har levert ein sluttrapport som tek til orde for ei organisering som sikrar at innsette får god tilgang på tenester frå arbeids- og velferdsforvaltninga.

I dag er det skuletilbod i alle fengsla. I samarbeid mellom arbeidsdrifta i fengsla og opplæringsstyresmaktene, blir det arbeidd med å dreie opplæringstilbodet frå allmennfagleg til meir yrkesfagleg opplæring. Fylkesmannen i Hordaland leier, etter oppdrag frå Kunnskapsdepartementet, prosjektet Tilbakeføring gjennom arbeid, fritid og utdanning (TAFU) i Rogaland og Troms. Dette inngår i Regjeringa sin innsats for å styrkje tilbakeføringa av straffedømde til samfunnet og er ei konkretisering av tilbakeføringsgarantien. Prosjektet er eit samarbeid mellom utdanningsstyresmaktene, kriminalomsorga, Arbeids- og velferdsetaten og kommunane. Ei evaluering konkluderer med at tiltaket er samfunnsøkonomisk lønnsamt.

Om lag ein tredel av alle som blir sette i fengsel manglar bustad, og enda fleire er utan bustad

ved lauslating. Arbeid med å skaffe bustad før lauslating er sentralt i Regjeringa si tilbakeføringsgaranti, og held fram med utgangspunkt i regionale og lokale avtaler. Auka bruk av elektronisk kontroll er òg eit verkemiddel for at domfelte skal kunne oppretthalde ein tilfredsstillande bustad under og etter soning.

Styrking av Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA)

Ansvarleg: Kunnskapsdepartementet

Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) skal medverke til å styrkje grunnleggjande lese-, skrive-, rekne- og IKT-dugleikar blant vaksne arbeidstakarar og arbeidssøklarar slik at færre fell ut av arbeidslivet og fleire kan ta del i opplæring og utdanning. Bedrifter og offentlege verksemdar kan søke om tilskot til opplæring i lesing, skriving, rekning og IKT for tilsette med svake grunnleggjande dugleikar. Opplæringa skal hovudsakleg vere knytt til deltakarane sin arbeidsplass og arbeidsoppgåver. Programmet blir forvalta av Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk. Sidan BKA starta i 2006 har om lag 36 000 arbeidstakarar fått tilbod om å styrkje sine lese-, skrive-, rekne- og IKT-dugleikar gjennom programmet. Det blei i 2012 tildelt 106 mill. kroner gjennom programmet i tilskot til kurs i lesing, skriving, rekning og IKT for tilsette med svake grunnleggjande dugleikar. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kunnskapsdepartementet.

Lovendring om rett til utdanning for vaksne

Ansvarleg: Kunnskapsdepartementet

Stortinget vedtok våren 2008 å utvide retten til vidaregåande opplæring for vaksne, jf. Ot.prp. nr. 40 (2007–2008). Bakgrunnen var at ei aukande gruppe vaksne fall utanfor vaksenretten, då denne berre gjaldt vaksne født før 1978 som ikkje har fullført vidaregåande opplæring. Gjennom lovendringa har alle vaksne over 25 år rett til opplæring.

Betre ordning for studentar med nedsett funksjonsevne

Ansvarleg: Kunnskapsdepartementet

For å bidra til målet om like moglegheiter til utdanning betra Regjeringa studiefinansieringa for studentar med nedsett funksjonsevne i 2011. For studentar som på grunn av nedsett funksjonsevne ikkje er i stand til å ta arbeid ved sidan av

utdanninga eller i sommarferien blir det gitt eit ekstra månadleg stipend, samt at stønadsperioden er utvida til 12 månader. Om lag 1 430 personar har fått slik støtte sidan ordninga vart introdusert i 2011. I tillegg blir heile basisstøtta gitt som stipend ved forseinking i utdanninga ut over eit år når det er dokumentert at forseinkinga skuldast manglande tilrettelegging og studenten ikkje har fullfinansiering frå folketrygda. Støtte til ekstra forseinking har blitt gitt til ti personar. Tiltaka medverkar til at studentar med nedsett funksjonsevne i større grad enn tidlegare kan gjennomføre utdanning utan høgare gjeld enn andre studentar. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kunnskapsdepartementet.

Delmål: Alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg

Heilskapleg skuledag, gratis leksehjelp

Ansvarleg: Kunnskapsdepartementet

For å bidra til betre læring gjennom tidleg innsats innførte Regjeringa eit tilbod om åtte veketimar gratis leksehjelp fordelte på 1. til 4. trinn frå og med hausten 2010. Dette er eit målretta tiltak for elevar og foreldre som ønskjer ekstra støtte i læringa.

For å medverke til auka mangfald og inkludering innførte Regjeringa ein veketime med kulturskuletilbod i skule-/SFO-tida på barnetrinnet (1.-4. trinn) frå hausten 2013. Eit forslag om òg å lovfeste ein slik plikt for kommunar og private skuler til å tilby eit kulturskuletilbod i samanheng med SFO/skule, blei send på offentleg høring i juni 2013.

Auka gjennomføring av vidaregåande opplæring

Ansvarleg: Kunnskapsdepartementet

Av elevar som startar vidaregåande opplæring gjennomfører og består rundt 70 pst. opplæringa etter fem år. Både for samfunnet og den enkelte er konsekvensane av fråfall frå vidaregåande opplæring store. Ny GIV blei etablert i 2010 for å betre gjennomføringa i vidaregåande opplæring. Prosjektet omfattar både nasjonale og lokale tiltak som intensivopplæring på ungdomstrinnet, tett oppfølging, sommaraktivitetar, yrkesretting av fellesfag og utvikling av eit betre statistikkgrunnlag. Det blir vidare arbeidd med å styrke samarbeidet mellom den fylkeskommunale oppfølgingstene-
sta (OT), dei vidaregåande skulane, fagopplæringa og arbeids- og velferdsforvaltninga. Målet er å få på plass eit strukturert, samordna og målretta

system for oppfølging av unge som står utanfor opplæring og arbeid. Det er etablert felles etter- og vidareutdanning for saksbehandlarar på tvers av ansvarsområda. I prosjektperioden har 900 tilsette i OT og arbeids- og velferdsforvaltninga fått etter- og vidareutdanning. Vidare er det etablert samarbeid med helsestyresmakta gjennom Ny GIV for å bruke kommunetilsette psykologar i arbeidet med å førebygge fråfall i dei vidaregåande skulane. I tillegg blir det prøvd ut at NAV-tilsette sosialfaglege rettleiarar er til stades på vidaregåande skuler i fire fylker. Av dei 20 000 ungdommane i OT klarte fylka ikkje å oppnå kontakt med nær halvparten av dei før Ny GIV. Dette talet er no redusert til 1 500 i juni 2013. Samstundes er det om lag ei dobling i talet som kjem i aktivitet, frå 4 500 til nær 9 000 i juni 2013. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kunnskapsdepartementet.

Auka barnetillegg til arbeidsavklaringspengar

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

Barnetillegget for mottakarar av attføringspengar og rehabiliteringspengar blei auka med 10 kroner pr. barn pr. dag, frå 17 kroner til 27 kroner, frå 1. januar 2006. Barnetillegget for tidsavgrensa uførestønad blei gjort behovsprøvd frå 1. juni 2006. Frå 1. mars 2010 blei rehabiliteringspengar, attføringspengar og tidsavgrensa uførestønad erstatta med arbeidsavklaringspengar. Det standardiserte barnetillegget på 27 kroner pr. barn pr. dag blei ført vidare for heile gruppa. Det blei gitt overgangsreglar som gir tidlegare mottakarar av tidsavgrensa uførestønad kompensasjon for bortfallet av det behovsprøvde barnetillegget ut vedtaksperioden, men ikkje lenger enn ut 2012.

Inntektssikring for forsørgjarar med låg inntekt – endringar i reglane om bidragsforskott og gebyr ved fastsetting og endring av bidrag

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

Reglane om bidragsforskott og gebyr ved fastsetting og endring av bidrag blei endra i 2011, slik at reglane i auka grad er innretta mot dei mest vanskelegstilte. Endringane er ei oppfølging av St.meld. nr. 19 (2006–2007) Evaluering av nytt regelverk for barnebidrag. Inntektsgrensa for retten til maksimalt forskott er auka frå 170 900 kroner pr. år, til 235 101 kroner (frå 1. juli 2013). Inntektsgrensa er med dette auka betydeleg og likestilt med grensa for når bidragspliktig etter barnelova er fritaken frå å betale bidrag. Auken av inntektsgrensa for rett til fullt forskott vil styrke

økonomien til forsørgjarar med låg inntekt og samtidig trygge forsørging av barnet der den bidragspliktige ikkje kan eller vil betale. Inntektsgrensa for gebyrfritak for behandling av søknad om fastsetting og endring av underhaltsbidrag er heva til same nivå. Denne endringa kjem både bidragsmottakarar og bidragspliktige til gode. Regelen om avgrensa behovsprøving for forskotsmottakarar med barn der far ikkje er oppgitt mv. er oppheva, for å handsame alle forskotsmottakarar likt. Sjå omtale under kap. 2620, post 76, kap. 5701, post 73 og kap. 3605, post 06.

Tiltak for å førebygge og redusere fattigdom blant barn, unge og barnefamiljar

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

I 2004 blei det løyvt midlar til tilskot til kompetanse- og utviklingstiltak for å førebygge og redusere fattigdom blant barn og unge som er i kontakt med barnevernet. Ei tilsvarende satsing blei sett i verk i 2005 overfor barn, unge og barnefamiljar som er i kontakt med sosialtenesta. Formålet er å førebygge og redusere fattigdom og sosial eksklusjon blant barn og unge gjennom å styrkje det sosiale og førebyggjande arbeidet i kommunane, utvikle nye tiltak overfor målgruppa, styrkje samarbeid og samhandling lokalt og sentralt, m.a. mellom barnevernet og sosialtenesta, og å heve og utvikle kunnskap og kompetanse blant aktørane i lokalsamfunnet. 29 kommunar tok del i satsinga knytt til barnevernet. Kommunane har hovudsakleg søkt om midlar til ferie- og fritidsaktivitetar, sommarjobb til unge, utstyrslager, leksehjelp og kompetansehevingstiltak. Satsinga knytt til barnevernet blei avslutta i 2009. Evalueringa frå 2009 viser m.a. at merksemda om fattigdom blant barn auka i dei kommunane som tok del i satsinga.

Løyvinga til tiltak i dei sosiale tenestene blei styrkt i 2007 og 2008. I 2013 er det fordelt tilskot til tiltak i 85 kommunar og bydelar. Fleirtalet av tiltaka rettar seg inn mot sosial inkludering av barn, unge og barnefamiljar. Støtte til ferie- og fritidsaktivitetar er prioritert. Det er gitt tilskot til leksehjelp, utstyrsbankar og til utarbeiding av handlingsplanar. Tiltak for barn og unge med foreldre som deltek i kvalifiseringsprogram er prioritert. Fleire kommunar/NAV-kontor har fått tilskot til utvikling av heilskapleg oppfølgingsprogram for å få foreldra ut i arbeid samtidig som barna får nødvendig oppfølging. Det er òg gitt tilskot til større satsingar i samarbeid med fylkesmannen og andre direktorat og departement som Sjumilssteget i Troms og Talenter for framtida i Telemark. Ei eva-

luering frå 2009 viser at tilskotsordninga har ført til inkludering ved å skape høve for barn og unge til å delta i aktivitetar og på sosiale arenaer, og til større medvit i kommunane om fattigdom og sosial eksklusjon blant barn og unge. Tiltaka har gitt rom for å arbeide førebyggjande og til å utvikle nye tiltak. Evalueringa peikte på utfordringar knytt til forankring av tiltak i kommunane, og behov for ein meir heilskapleg innsats for å betre situasjonen for barn og unge i disse familiane. Tilskotsordninga blir ført vidare og styrkt i 2014. Sjå nærare omtale under kap. 621, post 63.

Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn

Ansvarleg: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn omfattar 23 bykommunar og 8 prioriterte bydelar i Oslo. I 2013 var ordninga på om lag 64,3 mill. kroner. Innsatsen er todelt. Ei satsing på 22 mill. kroner er retta mot ungdom med særskilte behov og utsette ungdomsgrupper (ungdomstiltak) og til å skape gode, opne møteplassar for målgruppa. Den andre satsinga er på 42,3 mill. kroner og er retta mot barn, unge og familiar som er råka av fattigdomsproblem (fattigdomstiltak). Løyvinga blei i 2012 auka med 7,5 mill. kroner for å inkludere bydel Bjerke, samt til ei generell styrking av ordninga. Kulturdepartementet har vidare styrka ordninga med 5 mill. kroner for å auke barn og unge sin deltaking i kultur- og fritidsaktivitetar. Løyvinga til tiltak mot fattigdom blir nytta til å støtte arbeid med å utvikle og tilby kultur-, ferie- og fritidstiltak for barn, unge og familiar råka av fattigdomsproblem i bykommunane, tiltak som kan bidra til kvalifisering og inkludering, m.a. gjennom etablering av alternative meistringsarenaer, og tilskot til langsiktige og samordna tiltak. Tiltaksutviklinga er kommunalt forankra, ofte i samarbeid med frivillig sektor. Den særlege satsinga retta mot barn, unge og familiar råka av fattigdom blei evaluert i 2010. Evalueringa viser at ordninga har ført til at kommunane har fått større medvit og kompetanse om fattigdom blant barn og verdien av å etablere sosiale møteplassar, meistringsarenaer og kvalifiseringsarenaer for utsette barn og unge. På bakgrunn av evalueringa har Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet tilrådd kommunane å utarbeide konkrete målsetjingar for prioritering av midlane og innrette arbeidet ut frå kunnskap om lokale risikogrupper. Arbeidet bør inngå i ein heilskapleg og samordna barne- og ungdomspolitikkk. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Tiltak for ungdom i risikosoner – Losprosjektet

Ansvarleg: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har sidan 2007 hatt ei særleg satsing retta mot ungdom som står i fare for å hamne utanfor opplæring og arbeidsliv, *Unge utenfor*. Som del av satsinga er det gjennomført utgreiingar og evalueringar om resultat og gevinstar av tiltak retta mot ungdom i målgruppa. I tillegg har åtte kommunar/bydelar gjennomført eit utviklingsarbeid med mål om å utvikle betre arbeidsmåtar og samarbeidsformer for målgruppa. Utviklingsarbeidet blei avslutta i 2010. Eksempelsamlinga *Veier tilbake til skole og arbeid* skildrar erfaringar og resultat frå utviklingsarbeidet og er sende ut til alle kommunar.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har saman med Arbeids- og velferdsdirektoratet hatt ansvar for utviklingsarbeidet *Utsatte unge 17–23 år i overgangsfaser*. Arbeidet har gått ut på å hjelpe ungdom inn i utdanning, arbeid og bustad og å gi fritidstilbod. Arbeidet blei avslutta i 2009. Innsatsen er evaluert.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet starta hausten 2010 opp *Losprosjektet*. *Losprosjektet* er eit treårig prosjekt for å styrkje oppfølging av utsett ungdom. 15 kommunar frå til saman ni fylke tek del i prosjektet. Formålet er å betre tilknytninga til skule og arbeid blant særleg risikoutsette unge i alderen 14–23 år. Gjennom *Losprosjektet* skal ungdom få ein kontaktperson, ein los, som skal følgje opp ungdommane og hjelpe dei med å nyttiggjere seg av tilbod frå ulike hjelpetenester. Innsatsen blir sett i samanheng med Kunnskapsdepartementet si gjennomføring av prosjektet *Ny GIV*. Prosjektet skal halde fram til og med 2013. Sluttrapport frå evalueringa skal leverast i 2014.

Tiltak for ungdom i risikosoner

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

I 2008 blei det i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet sette i verk eit utviklingsarbeid overfor barn og unge i risikosoner. Målgruppa er ungdom 15–25 år. Innsatsen er retta mot ungdom som står i fare for, eller har falt ut av vidaregåande opplæring, som utviklar kriminell åtferd, testar ut rusmiddel, og mot minoritetsungdom. Innsatsen tek utgangspunkt i Lov om sosiale tenester i arbeids- og velferdsforvaltninga, og skal bidra til å sette i verk modellforsøk og utviklings- og kompetanse-tiltak. I porteføljen av tiltak inngår 13 kommunar,

samt tre interkommunale prosjekt. Utviklingsarbeidet blir ført vidare i 2014. Satsinga er under evaluering. Den første evalueringsrapporten viser at 29 pst. av deltakarane ser ut til å halde fram på skule etter prosjektavslutning, 28 pst. deltek på tiltak i regi av NAV-kontoret (mot 7 pst. før prosjektdeltaking), mens 19 pst. er i arbeid, heiltid eller deltid (mot 3 pst. før prosjektdeltaking). Berre 4 pst. er heilt ledige, mot 30 pst. før prosjektdeltaking. Sluttrapport frå evalueringa vil komme i 2015. Erfaringane frå utviklingsarbeidet blir nytta inn i satsinga for å auke gjennomføringa i vidaregåande opplæring, Ny GIV.

Nordlandsprosjektet, Ungdom i svevet, blei avslutta som prosjekt i 2010. Prosjektet hausta gode erfaringar. Arbeids- og velferdsdirektoratet arbeider saman med andre direktorat for at erfaringar, kunnskap og kompetanse blir spreidd. Fylkesmannsembeta skal i samarbeid med NAV fylke formidle og føre vidare erfaringane ut til dei lokale NAV-kontora, kommunane og fylkeskommunane. Fylkesmannen i Nordland og Universitetet i Nordland har ei særleg pådrivarrolle. Sjå nærare omtale under kap. 621, post 63.

Tiltak for barn med foreldre som er psykisk sjuke og/eller rusavhengige

Ansvarleg: Helse- og omsorgsdepartementet

Det er sette i verk tiltak for barn med foreldre som er psykisk sjuke og/eller rusavhengige. Tiltaka har som mål å gi tidlegare hjelp til barna, styrkje rettleiing og kompetanse i tenestene, langsiktig oppfølging av barna, auke forskning og erfaringsspreiing.

Endringane i helsepersonellova og spesialisthelsetenestelova om oppfølging av barn som pårørande, har frå 2010 styrkt rettsstillinga til barna og medverka til at mindreårige barn av psykisk sjuke, rusavhengige, alvorleg somatisk sjuke eller skadde pasientar får betre oppfølging når foreldra tek imot helsehjelp. Helsepersonell har plikt til å bidra til å ta vare på mindreårige barn som pårørande. Helseinstitusjonar skal i nødvendig utstrekning ha personell med ansvar for å fremje og koordinere helsepersonellet si oppfølging av barna. Alle sjukehus har barneansvarleg personell. Helsedirektoratet utarbeidde i 2009 eit rundskriv til lovendringane om barn som pårørande og ein informasjonsbrosjyre for barn.

Barn som pårørande er eit eige femårig strategisk forskingsområde under Norges forskningsråd.

Det er oppretta fleire lågterskeltiltak for familiar med psykisk sjuke eller rusavhengige foreldre som følg familiar med barn i alderen 0-6 år.

Delmål: Betre levekåra for dei mest vanskelegstilte

Tiltak for personar med rusproblem

Ansvarleg: Helse- og omsorgsdepartementet

Tiltak for personar med rusproblem er styrkt som eit ledd i innsatsen mot fattigdom. I 2012 la Helse- og omsorgsdepartementet fram ei melding til Stortinget om rusmiddelpolitikken (Meld. St. 30 (2011–2012)). Stortingsmeldinga omhandlar alkohol, narkotika, legemidlar og doping som samfunnsproblem. Samhandlingsreforma blir stadfesta for personar med rusproblem, og meldinga har fokus på førebygging, tidleg innsats, samhandling og brukar- og pårørandeperspektiv.

Opptappingsplanen for rusfeltet blei avslutta i 2012 og avløyst av strategiar innafor folkehelse, overdoser, kompetanse og implementering av rus og psykisk helse i samhandlingsreforma. Løyvingane til rusfeltet er auka med over 1 mrd. kroner samanlikna med 2005.

Auke i satsane i dei statlege rettleiande retningslinene for utmåling av økonomisk stønad til livsopphald

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

Satsane i dei statlege rettleiande retningslinene for utmåling av økonomisk stønad til livsopphald er prisjusterte årleg. Dei rettleiande retningslinene blei auka med 5 pst. ut over ordinær prisauke frå 1. januar 2007 og auka med ytterlegare 5 pst. ut over ordinær prisauke frå 1. januar 2009.

Styrking av bustøtta

Ansvarleg: Kommunal- og regionaldepartementet

I 2006 blei buutgiftstaket i bustøtteordninga auka med 10 000 kroner for mottakarar i dei åtte største byane i landet. Frå 2007 blei bustøtta utbetalt kvar månad, mot tidlegare kvart tertial. I 2008 blei ordninga utvida til å omfatte deltakarar i kvalifiseringsprogrammet. Frå 1. juli 2009 blei ordninga forenkla og utvida, jf. St.prp. nr. 11 (2008–2009) Ei styrkt bustøtte. Etter omlegginga kan alle med låge inntekter og høge buutgifter få bustøtte. Unntaka er studentar og militært/sivilt tenesteppliktige, som har eigne ordningar for bustadstøtte. Overgangsordningar blei oppretta for å skjerme dei som fekk støtte før omlegginga mot brå endringar i utbetalingane som følgje av endra reglar. I åra 2010 til 2013 blei satsane i bustøtta auka i takt med veksten i minstepensjonane. I mars 2011 blei det gitt ei ekstraordinær utbetaling på til saman 321 mill. kroner til motakarar av bustøtte, som hjelp til å dekke dei høge energiut-

giftene etter den kalde vinteren, jf. Prop. 61 S (2010–2011). I 2011 blei òg buutgiftstaka (maksimalt godkjende buutgifter) auka for store husstandar/barnefamiljar. I 2013 blei tillegget til buutgiftstaket auka for dei som har høgare buutgifter grunna nedsett funksjonsevne. For juni månad 2013 fekk 120 300 husstandar utbetalt bustøtte, som er 11 600 (11 pst.) fleire enn i same månad før omlegginga (juni 2009). Utbetalingane av bustøtte har auka frå 2 054 mill. kroner i 2005 til ei løyving på 3 000 mill. kroner i 2013. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kommunal- og regionaldepartementet.

Tilskot til utleigebustader er òg styrkt som eit ledd i innsatsen mot fattigdom.

Varig bustad framfor bruk av hospits og andre mellombels bustadsforhold

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

I perioden 2007–2009 blei det gjennomført forsøksprosjekt i dei fire storbyane Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger, samt i fem andre kommunar med utfordringar knytt til bruk av mellombels bustadforhold. Formålet er å utvikle metodar og tiltak for oppfølging av personar som oppheld seg i mellombels bustader slik at dei kan få tilbod om varig bustad. Løyvinga til formålet inngår frå 2010 i tilskot til bustadsosialt arbeid. Sjå nærare omtale under kap. 621, post 63.

Reduksjon i gebyr for tvangsforretningar

Ansvarleg: Justis- og beredskapsdepartementet

Dei statlege gebyra for ulike tvangsforretningar blei reduserte i 2007. Inntekta frå slike gebyr blei sett ned med til saman 230 mill. kroner samanlikna med nivået i 2006.

Lågterskeltilbod for rettshjelpssøkjande

Ansvarleg: Justis- og beredskapsdepartementet

Justis- og beredskapsdepartementet gir kvart år tilskot til ulike prosjekt som tilbyr gratis rettshjelp. Det er primært organisasjonar som har direkte kontakt med, og som gir rettshjelp til særleg utsette samfunnsgrupper, som tek i mot tilskot. Mange av organisasjonane som mottok tilskot er basert på frivillig arbeid. Blant tiltaka som mottok tilskot, er rettshjelpsarbeid i regi av jusstudantar i Oslo (Juridisk Rådgivning for Kvinner og Juss-Buss), Bergen (Jussformidlingen), Trondheim (Jushjelpa i Midt-Noreg) og Tromsø (Jushjelpa i Nord-Noreg). Mange av studentrettshjelpstiltaka driv oppsøkjande arbeid m.a. i fengsel,

vaksenopplæringsssenter og asylmottak. Gatejuristen i Oslo, Trondheim, Tromsø, Bergen og Kristiansand driv oppsøkjande rettshjelpsarbeid blant personar med rusproblem. Gatejuristane har fått tilskot i fleire år, og i løpet av 2012 blei det oppretta nye gatejuristprosjekt både på Hamar og i Stavanger. Ei rekke kommunar og krisesenter får tilskot for å kunne tilby gratis advokatvakt. Midlane dekker utgifter til juridisk hjelp ved offentlege servicekontor i kommunen og krisesenter rundt i landet, inkludert Pro Sentret, DIXI Ressurscenter Oslo og Støttesenteret mot Incest. I tillegg har Oslo kommune Fri rettshjelp og Rettshjelpskontoret Indre Finnmark motteke årlege tilskot.

I St.meld. nr. 26 (2008–2009) Om offentlig rettshjelp tok Regjeringa til orde for ei rekke tiltak for å forbetre rettshjelpsordninga. I 2010 blei det oppretta eit prosjekt for utprøving av førstelinere rettshjelpa i Buskerud og Rogaland, samt eit interkommunalt samarbeid i Lindesnes-regionen. Sluttevalueringa blei ferdigstilt våren 2013. Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Justis- og beredskapsdepartementet.

Regulering av inntekts- og formuesgrensene for fri rettshjelp

Ansvarleg: Justis- og beredskapsdepartementet

Frå 1. januar 2009 blei inntektsgrensa for fri rettshjelp auka frå 230 000 kroner til 246 000 kroner for einslege og frå 345 000 kroner til 369 000 kroner for ektefellar og andre som lever saman og har felles økonomi. Dette gjer at fleire vil bli omfatta av rettshjelpsordninga.

Frivillig arbeid

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet og Kulturdepartementet

Løyvingane til frivillig arbeid blei styrkte i 2008 og 2009 for å styrkje og vidareutvikle dialogen og samarbeidet med frivillige organisasjonar som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon. I 2008 blei det etablert eit kontaktutval mellom Regjeringa og representantar for sosialt og økonomisk vanskelegstilte og eit samarbeidsforum for organisasjonane som er med i Kontaktutvalet. Batteriet, som er eit nasjonalt ressurscenter i regi av Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, er sekretariat for Samarbeidsforum. Det er etablert fire Batterier utanfor Oslo; i Bergen, Trondheim, Bodø og Kristiansand. I 2008 blei det etablert ei tilskotsordning til drift av organisasjonar som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon og til prosjekt og aktivitetar i regi av frivil-

lige organisasjonar. Formålet er å støtte eigenorganisering, sjølvhjelpsaktivitetar, brukarpåverknad og interessepolitisk arbeid. I tillegg til driftsstøtte til Samarbeidsforum med Kontaktutvalet og Batteriene er det i 2013 gitt driftsstøtte til 17 organisasjonar og tilskot til 21 prosjekt. Tilskot til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjonar blei styrkt i 2009. Totalt har 40 prosjekt fått tilskot i 2013. I 2011 blei det etablert ei tilskotsordning for å stimulere til utvikling av sosialt entreprenørskap og sosiale entreprenørar som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon. I alt sju verksemder har teke i mot tilskot frå ordninga i perioden 2011–2013. Sjå nærare omtale under kap. 621, post 70.

Kulturdepartementet har styrkt kultur innanfor tilskotsordninga Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn, med eit eige program for kultur. Føremålet er å bidra til at fleire utsette barn og unge får høve til å delta i kultur- og fritidsaktivitetar.

Det er gitt tilskot til ei prøveordning i Møre og Romsdal med opplevingskort for barn og unge i familiar med låginntekt. Kortet gir gratis tilgang for innehavaren av kortet og ein ven til ulike kultur- og fritidsopplevingar i fylket.

I 2013 har Kulturdepartementet fordelt midlar til 390 frivilligsentralar i 320 kommunar. Gjennom eit mangfald av aktivitetar og tilbod legg sentralane til rette for at det skal være lett å delta og være med i frivillig arbeid.

Kulturdepartementet gir i 2013 støtte til eit pilotprosjekt for å styrke brei lokal samhandling knytt til barn og unge si deltaking. Bakgrunnen er forskjellar i barn og unge si deltaking, og føremålet er å legge til rette for betre samarbeid mellom kommunar og frivillig sektor. Prosjektet er i regi av KS i samråd med Frivillighet Norge.

Sjå nærare omtale i Prop. 1 S (2013–2014) for Kulturdepartementet.

Utviding av fylkesmannen sitt tilsynsansvar

Ansvarleg: Arbeidsdepartementet

På bakgrunn av framlegg i Ot.prp. nr. 103 (2008–2009) Om lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen er tilsynsansvaret til fylkesmannen utvida til òg å omfatte tilsyn med økonomisk stønad og kvalifiseringsprogram/kvalifiseringsstønad frå 1. januar 2010. Løyvingane til fylkesmannsembeta blei styrkte som følge av dette.

8 Likestillingsomtale

Orientering om likestilling i verksemdene

Likestillingslova § 1 a, Diskrimineringslova § 3 a og Diskriminerings- og tilgjengelighetslova § 3 pålegg statlege verksemder å arbeide, aktivt, målretta og planmessig for å betre likestilling og hindre diskriminering, både som offentleg myndigheit og som arbeidsgjevar. I tillegg til aktivitets-

plikta, har statlege verksemder ei plikt til å greie ut om likestillingsarbeidet. Statlege verksemder som ikkje er pålagd å utarbeide årsmelding skal gi utgreiinga i årsbudsjettet. Det skal gjerast greie for planlagde og gjennomførte tiltak når det gjeld kjønn, funksjonsnedsetting, etnisitet, religion o.a. Når det gjeld kjønn, skal det i tillegg gjerast greie for den faktiske tilstanden.

Arbeidsdepartementet

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K%	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2012	36,0	64,0	199	599	534
	2011	39,0	61,0	191	587	519
Toppleiarar	2012	63,0	37,0	8	1 094	1 231
	2011	60,0	40,0	10	1 035	1 064
Mellomleiarar	2012	46,0	54,0	35	755	755
	2011	57,0	43,0	30	675	700
Ev. alternativ karrierevegs stillingar (t.d. fagdirektørar)	2012	37,0	63,0	97	600	556
	2011	41,0	59,0	94	767	500
Saksbehandlarar (t.d. rårgjevarar, førstekonsulentar)	2012	30,0	70,0	66	452	413
	2011	25,0	75,0	65	415	427
Konsulentar/Sekretærar/Lærling	2012	100,0	0,0	1		
	2011	100,0	0,0	1		
Slutta (tal pr. 31.12.)	2012	61,0	39,0	18		
	2011	58,0	42,0	26		
Nyrekruttert	2012	27,0	73,0	22		
	2011	41,0	59,0	17		
Deltidstilsette	2012	10,0	90,0	21		
	2011	12,0	88,0	24		

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K%	Total (N)	M	K
		Midlertidig tilsette	2012	42,0	58,0	12
	2011	33,0	67,0	9		
Foreldrepermisjon	2012	0,0	100,0	2		
	2011	25,0	75,0	8		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2012	1,0	5,0			
	2011	0,8	4,3			

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

1. oktober 2012 var det 207 tilsette (inkl. toppleiarane) i Arbeidsdepartementet. Omlag 63 pst. av dei tilsette var kvinner. Som tilstandsrapporteringa viser, er det ingen store endringar i kvinneandelen eller i fordelinga av kjønn samanlikna med 2011. Både tilstandsrapporten og tidlegare interne analysar og kartlegging av likestilling i departementet frå 2008, 2010 og 2012 viser ein stabil overrepresentasjon av kvinner i departementet. Å få ein betre kjønnsbalanse er noko departementet har fokus på. Departementet sin nye rekrutteringsstrategi vil bli ferdigstilt innan utgangen av 2013. Departementet har òg i 2012 utarbeidd ein eigen handlingsplan knytt til profilering av departementet som ein attraktiv arbeidsgjevar.

Lønnspolitikken er under revisjon, og kjønnsperspektivet vil vere ein del av departementets lokale lønnspolitikk. Funna i årlege interne lønnsanalysar på likestillingsområdet vert alltid fokusert på i lokale forhandlingar. Departementet nyttar heimelen som skal sikre at kvinner i fødsels- og omsorgspermisjon ikkje kjem på etterskot i lønnsutviklinga. Tilstandsrapporteringa viser at på mellomleiarnivå var lønna i gjennomsnitt den same for kvinner og menn i 2012. På saksbehandlarnivå, har kvinner i gjennomsnitt lågare lønn enn menn, men kvinner sin andel i denne stillingsgruppa er stor. I stillingsgruppa for alternativ karriereveg, har lønna til kvinnene auka frå 2011 til 2012. Nedgangen i lønn hos menn i same gruppe skuldast spesialrådgjevarar som har slutta.

Kvinner har generelt eit høgre sjukefråvær enn menn. Sett under eitt har utviklinga likevel gått i retning av ein jamn nedgang i det totale sjukefråværet. Departementet sin leiargruppe, avdelingar og arbeidsmiljøutval følgjer nøye opp sjuke-

fråværet kvart kvartal, og vert satt i gang særlege tiltak på ev. identifiserte fokusområde ved behov.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisitet, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

Departementet har i gjennomsnitt hatt 1-4 pst. tilsette med bakgrunn frå landgruppe 2 (Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unnateke Australia og New Zealand, og Europa utanfor EU). Rekruttering er derfor definert som ein barriere. Departementet deltek i den nye toårige forsøksperioden (2012–2013) for moderat kvotering, og har sett som mål å rekruttere ein til tre personar frå målgruppa i løpet av to-års perioden. I 2012 blei det rekruttert to personar frå landgruppe 2 (moderat kvotering blei ikkje nytta). Departementet har etablert samarbeid med to nettstader som vender seg særleg til personar med innvandrarakgrunn.

Søklarar med nedsett funksjonsevne vert innkalla til intervju dersom dei er kvalifisert. Tidlegare kartleggingar viser at det er få (gjennomsnitt ca. 1-2 pst. av dei som søker pr. år) som oppgjer at dei har nedsett funksjonsevne. Tal for 2012 viser at departementet hadde 2 søklarar som oppga at dei hadde nedsett funksjonsevne. Å nå dei kvalifiserte søkjarane er ein barriere. Departementet nyttar blant anna jobbportalen «Jobbressurs» for å nå målgruppa betre. Departementet er framleis med i prosjektet som er sett i gang av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD) og hovudsamanslutningane for å sjå på kva som kan gjerast for å rekruttere fleire med redusert funksjonsevne. Departementet er òg med i Statens sitt traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funksjonsevne, og har rekruttert ein trainee. Departementet har i eigne IA-planar satt mål for rekruttering frå målgruppa, og har som mål å ta imot IA-kandidatar. Det gjerast i samarbeid med NAV sitt Arbeidslivssenter.

Arbeids- og velferdsetaten

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kroner)	
		M %	K%	Total	M	K
Totalt i Verksemda	2012	30,0	70,0	13 893,0	458	426
	2011	30,5	69,5	13 597,0	441	408
Toppleiarar	2012	51,4	48,6	35,0	896	949
	2011	56,8	43,2	37,0	872	889
Mellomleiarar	2012	40,6	59,4	1 291,0	581	557
	2011	40,6	59,4	1 262,0	557	534
Ev. alternativ karrierevegsstillingar	2012					
	2011					
Rådgivarar o.a.	2012	35,0	65,0	5 822,0	475	444
	2011	36,0	64,0	5 541,0	459	428
Saksbehandlarar/kons.	2012	24,0	76,0	6 492,0	393	394
	2011	24,3	75,7	6 467,0	376	376
Kontorstillingar o.a.	2012	17,0	83,0	179,0	346	350
	2011	16,4	83,6	214,0	329	335
Slutta	2012	30,0	70,0	1 185,0		
	2011	30,0	70,0	1 225,0		
Nyrekrutterte	2012	30,0	70,0	1 260,0		
	2011	31,0	69,0	755,0		
Deltids tilsette	2012	16,0	84,0	2 521,0		
	2011	16,9	83,1	2 585,0		
Midlertidig tilsette	2012	25,0	75,0	1 076,0		
	2011	26,0	74,0	865,0		
Ev. timelønna	2012					
	2011					
Foreldrepermisjon (fødsels- /omsorg-/fedrepermisjon)	2012	15,0	85,0	247,0		
	2011	12,3	87,7	301,0		
Legemeldt sjukefråvær	2012	4,0	6,8	6,0		
	2011	4,5	7,1	6,3		

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Arbeids- og velferdsetaten er ein kvinnedominert arbeidsplass der kvinneandelen har vore stabil på om lag 70 pst.

Likestillingsprinsippa (likelønn) i Arbeids- og velferdsetaten er fastslått i lokal lønnspolitikk. I toppleiargruppa er kvinner sin gjennomsnittlege lønn pr. år høgare enn for menn. Det same gjeld òg i kategorien kontorstillingar. For saksbehandlarstillingar er det tilnærma lik gjennomsnittleg lønn pr. år. Gjennomsnittleg lønnstrinn for kvinner i etaten under eitt, er lågare enn for menn. Etaten har derfor ved dei lokale lønnsforhandlingane følgd Hovudtariffavtalen sine føringar om å jamne ut forskjellar på kjønn i nokre stillingskodar. Avstanden mellom gjennomsnittleg lønnstrinn mellom kjønna er redusert frå 4,4 lønnstrinn i 2008 til 3,3 trinn i 2013. I perioden juli 2012 til juli 2013 er forskjellen redusert med 0,2 trinn.

I samsvar med tilpassingsavtalen for Arbeids- og velferdsetaten skal arbeidsoppgåver som gir utvikling, økt kompetanse eller som på anna vis bidrar til å kvalifisere til avansement, fordelast slik at kvinner og menn får same grunnlag for karriereutvikling. Deltaking på kurs og opplæringstiltak er ikkje knytt til kjønn, men til stilling og funksjon.

Arbeids- og velferdsdirektoratet kartlegg årleg kjønnsbalansen innan stillingsgruppene, og følgjer dette opp ovafor driftseiningane gjennom krav til tiltak og rapportering. Ytterlegare analyser av situasjonen i ulike einingar i etaten er naudsynt for at direktoratet skal ha grunnlag for å vurdere om det er behov for å sette inn særskilte tiltak retta mot auka rekruttering av menn. Det blir òg sett på korleis ein kan få betre rapportar på blant anna kjønnsfordelinga blant søkjarane til stillingar i etaten. Arbeids- og velferdsetaten har ikkje funne grunn til å vurdere særskilte tiltak retta mot menn for å hindre avgang. Tal for 2012 viser at det i etaten ikkje er større avgang av menn enn kvinner.

Hausten 2012 starta etaten eit prosjekt grunna vedvarande høgt sjukefråvær siste åra. Prosjektet skal i tillegg til å arbeide med etatens sjukefråvær òg arbeide med førebyggjande nærvær.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisitet, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

Rekruttering er eit virkemiddel for å nå etatens mål om mangfald, noko som er presisert i etatens personalpolitiske føringar. Det er i etatens

rekrutteringsrutinar eit eige punkt om kunnge- ring i et mangfaldsperspektiv. Etaten følgjer opp kravet om at det skal innkallas minimum ein søkjar frå kvar av dei underrepresenterte grup- pene (her definert som innvandrarbakgrunn eller med nedsett funksjonsevne) til intervju pr. stilling, dersom det finns kvalifiserte søkjarar. Det er pr. i dag uvisst i kor stor grad søkjarane nyttar dette, og etaten ser på korleis ein kan få ein betre oversikt. Arbeids- og velferdsdirekto- ratet deltek i forsøk med moderat kvotering og rekruttering. Moderat kvotering er nytta ved minst tre tilsettingar i 2012. Endeleg evaluering vil skje i etterkant av forsøksperioden.

I overordna handlingsplan for Arbeids- og vel- ferdsetaten sitt interne IA-arbeid i perioden 2011– 2013 er det eit mål å rekruttere og behalde fleire arbeidstakarar med redusert funksjonsevne og med minoritetsbakgrunn. 5 pst. Av dei nyrekrut- terte skal være frå underrepresenterte grupper. For å få oversikt over status og utvikling på dei til- sette med innvandrarbakgrunn har etaten i 2012 kjøpt statistikk frå SSB. Talmaterialet frå SSB er nytta til å analysere tilstanden, fordelinga på ulike einingar og linjer, og det er gjort intervju med nokre einingar som har ein høg del tilsette med innvandrarbakgrunn for å få meir kjennskap til kva som kan verke positivt i høve til auka rekrutte- ring av denne gruppa. Tilsette med innvandrar- bakgrunn utgjorde til saman 7,4 pst. av alle tilsette i etaten pr. 4. kvartal 2011. Kvinner med innvandr- arabakgrunn utgjør 7,8 pst. av dei kvinnelige til- sette, mens menn med innvandrarbakgrunn utgjør 8,7 pst.

Når det gjeld dei med nedsett funksjonsevne, kan det sjå ut til at det er større utfordringar knytt til å rekruttere frå denne gruppa enn for personar med innvandrarbakgrunn. Tala er basert på manuell rapportering og er noko mangelfulle, men viser at tilsettingar av personar med nedsett funksjonsevne utgjør omlag 2,5 pst. av tilsettin- gane i 2012. Ei utfordring kan vere at det er få søkjarar som vel å opplyse om at dei har redusert funksjonsevne, men her manglar etaten tal for å sjå i kor stor grad søkjarar opplyser om dette. For å få meir kunnskap om tiltak som kan bidra til økt rekruttering frå denne gruppa, deltar Arbeids- og velferdsdirektoratet i statens traineeprogram for personar med høgare utdanning og nedsett funk- sjonsevne.

Einingane i etaten stiller òg IA-plasser til dis- posisjon for personar som treng arbeidstrening, jf. Jobbstrategiens formål.

Trygderetten

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2012	41,0	59,0	68	711	533
	2011	42,0	58,0	69	706	507
Toppleiarar	2012	100,0	0,0	1	1 071	
	2011	100,0	0,0	1	1 023	
Mellomleiarar	2012	40,0	60,0	5	919	841
	2011	40,0	60,0	5	872	802
Dommarar	2012	68,0	32,0	22	821	821
	2011	72,0	28,0	25	779	779
Jur. seniorrådgivarar	2012	50,0	50,0	4	591	533
	2011	50,0	50,0	4	575	514
Rettsfullmektigar	2012	40,0	60,0	15	427	430
	2011	28,5	71,5	14	410	421
Saksbehandlarar	2012	22,0	78,0	9	470	455
	2011	28,5	71,5	7	454	446
Kontorstill. o.a.	2012	0,0	100,0	12		409
	2011	0,0	100,0	13		388
Slutta	2012	66,5	33,5	9		
	2011	43,0	57,0	7		
Nyrekruttert	2012	37,5	62,5	8		
	2011	44,5	55,5	9		
Deltidstilsette	2012	37,5	62,5	8		
	2011	50,0	50,0	12		
Mellombels tilsette – leiarar	2012	33,5	66,5	3		
	2011	33,5	66,5	3		
Mellombels tilsette – andre	2012	37,5	62,5	16		
	2011	28,5	71,5	14		
Ev. timeløna	2012	100,0	0,0	3		
	2011	100,0	0,0	2		
Foreldreperm. (fødsels-/omsorgs-/fedreperm.)	2012	0,0	100,0	2		
	2011	0,0	100,0	1		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2012					
	2011					

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Trygderetten skil seg frå dei fleste statlege verksemdene ved at dei to største stillingsgruppene, dommarane og rettsfullmektigane, har høvesvis lik lønn og ein lønnsstige med ansiennitet som kriterium for lønnplassering. For dei andre stillingsgruppene er det heller ikkje avdekka lønnsmessige forskjellar basert på kjønn. Blant saksbehandlarar og kontortilsette er det ein stor kvinneandel. Desse stillingsgruppene har hatt ei jamn lønnsutvikling dei seinare åra. I verksemda si tilpassingsavtale er det nedfelt at «uansett kjønn

skal arbeidsoppgåver fordelast slik at alle ansatte får like moglegheiter til å kvalifisere seg for avansment til leiande stillingar». Uavhengig av kjønn er moglegheitene for å delta på kurs/faglege seminar til stades.

Trygderetten er ei IA-verksemd. Sjukefråværet har normalt vore forholdsvis lågt, 6,3 pst. i 2010 og 4,9 pst. i 2011, men var i 2012 høgare enn vanleg, 8,1 pst. Verksemda har som mål å redusere sjukefråværet med eit halvt prosentpoeng samanlikna med 2010 innan utgangen av 2013. Trygderetten har sett aktivitetsmål på sjukefråværsområdet.

Pensjonstrygden for sjømenn

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2012	38,0	62,0	35,00	468	457
	2011	39,0	61,0	36,00	453	444
Mellomleiarar	2012	50,0	50,0	4,00	647	620
	2011	50,0	50,0	4,00	604	586
Saksbehandlarar	2012	42,0	58,0	26,00	445	468
	2011	42,0	58,0	26,00	428	428
Konsulentar/Sekretærar	2012		100,0	3,00		368
	2011		100,0	3,00		355
Slutta	2012		100,0	2,00		
	2011	67,0	33,0	3,00		
Nyrekruttert	2012		100,0	1,00		
	2011		100,0	3,00		
Deltidstilsette	2012	50,0	50,0	2,00		
	2011	50,0	50,0	2,00		
Mellombels tilsette	2012					
	2011		1,0	1,00		
Mogleg timelønna	2012		100,0	1,00		
	2011		100,0	1,00		
Foreldrepermisjon (fødsels-/omsorg-/velferdspermisjon)	2012					
	2011	100,0		1,00		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2012		1,6	1,00		
	2011	1,9	10,4	6,85		

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

I Pensjonstrygda for sjømenn er kvinner i fleirtal og utgjør 62 pst. av dei tilsette. Det er ikkje avdekkja systematiske eller vesentlege kjønnsbaserte forskjellar i verksemda når det gjelder lønn eller andre forhold. Jamlege analysar av lønnsforholda i verksemda synar at det er svært små forskjellar mellom kvinner si og menn si lønn både totalt sett og i de ulike stillingsgruppene i verksemda. Kvinner er òg godt representerte i forbindelse med opplæringstiltak, i fag- og arbeidsgrupper og nyttar seniorpolitiske tiltak på lik linje med menn. Pensjonstrygda for sjømenn legg i sin personal- og lønnspolitikk vekt på at kvinner og menn skal likebehandlast og ha like moglegheiter for utvikling av kompetanse, karriere og lønn. Ulike tiltak er knytt til stilling og funksjon, ikkje til kjønn.

I 2011 økte sjukefråværet og var betydelig høgare blant kvinner enn blant menn. Sjukefråvæ-

ret har derfor vore eit innsatsområde i 2012, og det har vore eit forsterka fokus på arbeidet med å redusere og hindre sjukefråvær gjennom tilpassing og tilrettelegging.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisitet, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

Verksemda har låg turnover og liten grad av rekruttering. Gjennomsnittsalderen er 55 år og ein stor del av dei tilsette har lang fartstid i verksemda. Pensjonstrygda for sjømenn legg for tida om til nye IT-system og løysingar for å modernisere og effektivisere drifta. Sjølv om mange av dei tilsette vil gå av med pensjon det neste året, vil det likevel ikkje være naudsynt å rekruttere i same takt som fråfallet. I IA-handlingsplanen er det derfor ikkje sett eit konkret mål for å skaffe tilsette med annen etnisk/religiøs bakgrunn og nedsett funksjonsevne.

Statens pensjonskasse

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K%	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2012	42,0	58,0	398,0	551	494
	2011	41,0	59,0	409,0	525	450
Toppleiarar	2012	50,0	50,0	8,0	1 018	968
	2011	50,0	50,0	8,0	968	958
Mellomleiarar	2012	58,0	42,0	36,0	722	716
	2011	44,0	56,0	32,0	715	656
Ev. alternativ karrierevegs stillingar (prosjektleiarar)	2012	34,0	66,0	3,0	734	777
	2011	47,0	53,0	36,0	589	536
Saksbehandlarar	2012	42,0	58,0	346,0	516	461
	2011	40,0	60,0	332,0	489	434
Konsulentar/Sekretærar	2012	0,0	0,0	0,0	0	0
	2011	0,0	0,0	0,0	0	0
Slutta	2012	50,0	50,0	42,0		
	2011	44,0	56,0	34,0		
Nyrekruttert	2012	52,0	48,0	42,0		
	2011	52,0	48,0	42,0		
Deltidstilsette	2012	20,0	80,0	26,0		
	2011	22,0	78,0	27,0		

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Midlertidig tilsette	2012	40,0	60,0	23,0		
	2011	34,0	66,0	61,0		
Ev. timelønna	2012	0,0	0,0	0,0		
	2011	0,0	0,0	0,0		
Foreldrepermisjon (fødsels-/omsorgs-/fedrepermisjon)	2012	4,0	15,0	19,0		
	2011	13,0	22,0	35,0		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2012	4,5	4,0	4,3		
	2011	3,8	5,1	4,6		

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Statens Pensjonskasse har eit balansert samansett personale med 58 pst. kvinner og 42 pst. menn. Verksemda har også ein god balanse mellom kvinner og menn i leiande stillingar.

I lokale lønnsforhandlingar har verksemda dei siste åra hatt føringar som skal bidra til å jamne ut skilnader i lønn mellom kjønna. Dette ser verksemda har ført gjennomsnittlønna til kvinner og menn nærare kvarandre det siste året. Statens pensjonskasse analyserer lønnsforholda jamleg. Desse viser at innanfor kvar stillingskode er menn og kvinner relativt likt lønna. Men når verksemda i tabellen set saman større grupper, til dømes saksbehandlarar som kan vere både rådgjevarar, seniorrådgjevarar, førstekonsulentar og senior-

konsulentar, så vil tabellen vise at menn jamt over tener meir enn kvinner.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisitet, religion o.a., og nedsett funksjonsevne

Statens Pensjonskasse har vore ei IA-verksemd sidan 2002. Verksemda skal halde fram med eksisterande praksis for tilrettelegging av arbeidsplassar, og ta imot personar som har behov for utprøving av arbeids- og funksjonsevne i det ordinære arbeidsliv. Statens Pensjonskasse skal tilby minst sju praksisplassar/tiltaksplassar for personar som har behov for arbeidstrening. I 2012 hadde verksemda 16 personar med nedsett funksjonsevne på praksisplass. I 2011 hadde verksemda 51 tilsette med innvandrarbakgrunn. Dette er 16 fleir enn i 2011.

Arbeidstilsynet

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2012	41,0	59,0	593,0	523	488
	2011	42,0	58,0	579,0	505	470
Toppleiarar	2012	58,0	42,0	12,0	932	877
	2011	50,0	50,0	12,0	834	850
Mellomleiarar	2012	60,0	40,0	35,0	643	615
	2011	62,0	38,0	34,0	622	610

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Alternativ karriereveg:						
Avdelingsdirektørar pt ikkje i denne funksjonen	2012	100,0		2,0		
	2011	100,0		2,0		
Prosjektleiingar	2012	100,0		1,0		
	2011					
Seniorrådgivarar	2012	41,0	59,0	81,0	533	533
	2011	44,0	56,0	80,0	525	515
Rådgivarar	2012	40,0	60,0	83,0	476	480
	2011	42,0	58,0	77,0	466	466
Overlegar	2012	50,0	50,0	6,0	619	666
	2011	60,0	40,0	5,0		
Inspektørar	2012	32,0	68,0	38,0	462	464
	2011	30,0	70,0	23,0	449	445
Seniorinspektørar	2012	46,0	54,0	182,0	487	476
	2011	46,0	54,0	190,0	473	463
Sjefsingeniørar/senioringeniørar	2012	56,0	44,0	36,0	543	550
	2011	58,0	42,0	36,0	504	540
Overingeniørar/avdelingsingeniørar	2012	58,0	42,0	31,0	494	490
	2011	56,0	44,0	32,0	476	470
Saksbehandlarar	2012	11,0	89,0	81,0	408	406
	2011	12,0	88,0	84,0	389	386
Reinhandlarar	2012		100,0	4,0		
	2011		100,0	4,0		
Slutta	2012	47,0	53,0	47,0		
	2011	55,0	45,0	33,0		
Nyrekrutterte	2012	35,0	65,0	71,0		
	2011	49,0	51,0	55,0		
Deltidstilsette	2012	16,0	84,0	67,0		
	2011	20,0	80,0	60,		
Midlertidig tilsette	2012	23,0	77,0	13,0		
	2011	39,0	61,0	18,0		
Ev. timelønna	2012	100,0		3,0		
	2011	50,0	50,0	2,0		
Foreldrepermisjon (fødsels-/omsorg-/fedrepermisjon)	2012	18,0	82,0	22,0		
	2011	14,0	86,0	21,0		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2012	3,4	4,2	3,9		
	2011	3,3	6,0	4,8		

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Arbeidstilsynet har fokus på å betre kjønnsbalansen, og har jobba mykje for å rekruttere fleire kvinner i leiarstillingar. For toppleiarane våre, 12 personar totalt, var kjønnsbalansen heilt jamn i 2011. I 2012 er han endra til 58 pst. menn og 42 pst. kvinner. Årsaka til endringa her er at ein kvinneleg regiondirektør slutta og vart erstatta av ein mannleg. Når det totale talet er så lite, gjer ei lita endring stort utslag. For mellomleiarane har utviklinga gått eit lite steg i riktig retning samanlikna med 2011. I 2012 var 60 pst. av mellomleiarane menn medan 40 pst. var kvinner. Når Arbeidstilsynet rekrutterer mellomleiarar, oppmodar verksemda kvinner til å søkje.

Arbeidstilsynet har ein god lønnsbalanse mellom kvinner og menn i samanliknbare stillingar. Verksemda tar regelmessig ut statistikk for å følgje utviklinga i kvar enkelt eining i etaten. Lønnsopolitisk dokument blei revidert i mai 2012, i samarbeid med primærorganisasjonane i etaten. I dokumentet er det slått fast at fråvær grunna omsorgsoppgåver ikkje skal ha innverknad på mogelegheita for ei positiv lønnsutvikling. I dei lokale lønnsforhandlingane har likelønn mellom kjønn høg prioritet. I kompetansestrategien til Arbeidstilsynet går det fram at verksemda skal arbeide på ein systematisk måte for å dekkje dei kompetansebehova etaten har. Verksemda har ikkje eigne kurs eller aktivitetar retta mot særskilde grupper ut frå eit likestillingsperspektiv. Avgrensinga er berre ut frå kva type oppgåver del-takarane har.

Arbeidstilsynet er ei IA-verksemd, og sjukefråværet følgjast tett opp gjennom jamleg uttak av statistikkar som blir behandla i Arbeidsmiljøutvalet.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisitet, religion o.a. og nedsett funksjonsevne

Av dei totalt 71 nye tilsette i 2012 har to av dei ikkje-vestleg bakgrunn. Totalt i heile etaten hadde verksemda 13 medarbeidarar med ikkje-vestleg bakgrunn i 2012. Direktoratet for Arbeidstilsynet deltar òg i den statlege satsinga om moderat kvotering av personar med ikkje-vestleg bakgrunn.

Når Arbeidstilsynet kunngjer ledige stillingar, oppmodar verksemda alltid personar med nedsett funksjonsevne til å søkje. Erfaring viser at det ikkje er mange som oppgir eller gir til kjenne at dei har ei funksjonsnedsetting. Sidan 2008 har Direktoratet for arbeidstilsynet deltatt i Direktoratet sitt traineeprogram. Verksemda har hatt to trainear i Direktoratet sidan 2008. Verksemda er no inne i sin tredje traineepriode, og tilsette i april ein jurist.

Frå og med 1. januar 2013 er Arbeidstilsynet peika ut til å vere ein føregangsetat for rekruttering av personar under 30 år med nedsett funksjonsevne. Dette er ei ordning som gjeld for heile etaten, og ikkje berre for direktoratet. Det går fram av kunngjeringa for alle stillingar at etaten er med i ordninga, og søkjarar kan klikke på ei lenke for å få meir informasjon. Verksemda kunngjer òg stillingar på jobbportalen «Jobbressurs». Erfaringar så langt viser at det ikkje er så lett å finne kvalifiserte kandidatar innanfor dei definerte rammene.

Petroleumstilsynet

Tabell for tilstandsrapportering (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn (Gjennomsnitt pr. år i 1 000 kr)	
		M %	K %	Total (N)	M	K
Totalt i verksemda	2012	53,0	47,0	163,0	859	667
	2011	54,0	46,0	166,0	783	618
Toppleiarar	2012	50,0	50,0	6,0	1 226	1 137
	2011	40,0	60,0	5,0	1 105	1 057
Mellomleiarar	2012	67,0	33,0	15,0	1 044	969
	2011	53,0	47,0	15,0	972	928
Ev. alternativ karrierevegs stillingar	2012	0,0	0,0	0,0		
	2011	0,0	0,0	0,0		
Saksbehandlarar	2012	55,0	45,0	132,0	829	655
	2011	58,0	42,0	135,0	763	599
Konsulentar/ Sekretærar	2012	20,0	80,0	10,0	471	393
	2011	18,0	82,0	11,0	441	346
Slutta	2012	47,0	53,0	19,0		
	2011	57,0	43,0	7,0		
Nyrekruttert	2012	29,0	71,0	14,0		
	2011	50,0	50,0	8,0		
Deltidstilsette	2012	47,0	53,0	15,0		
	2011	53,0	47,0	15,0		
Midlertidig tilsette	2012	0,0	100,0	6,0		
	2011	0,0	100,0	5,0		
Ev. timelønna	2011	0,0	0,0	0,0		
	2010	0,0	0,0	0,0		
Foreldrepermisjon (fødsels-/omsorg-/ fedrepermisjon)	2012	50,0	50,0	2,0		
	2011	67,0	33,0	7,0		
Legemeldt sjukefråvær (%)	2012	2,7	2,7	2,7		
	2011	2,2	4,9	3,5		

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av kjønn

Ifølgje Petroleumstilsynet sin personalpolitikk skal verksemda fremme likestilling mellom kjønna. Arbeidet for likestilling skal vere ein integrert del av verksemda. I verksemda si avtale om tilpassing med organisasjonane vert likestilling òg fokusert på i samsvar med punkta i avtalen. I vurderinga av behov for nye medarbeidarar inngår ei analyse av samansetting av kjønn og alder. Ifølgje ei intern undersøking om arbeidstilhøva og arbeidsmiljøet i etaten som ble gjennomført i januar 2012, blei det konkludert med at kjønn har lite å seie for opplevinga av arbeidstilhøva og arbeidsmiljøet i verksemda.

Petroleumstilsynet rekrutterer i stor grad ingeniørar, og det er stor konkurranse om denne type arbeidskraft i petroleumsnæringa. Det er i stor grad etterspurnaden etter kompetanse og kapasitet som styrer lønnsnivået i petroleumsnæringa. Innanfor ingeniørfaga gjer marknaden at det primære for fastsetting av lønn ved tilsetting blir kvalifikasjonane søkjaren har. Seinare i lønnsutviklinga bidrar sentrale og lokale føringar for dei lokale forhandlingane til å betre den kvinnelege lønnsprofilen samanlikna med den mannlege. I møte før dei lokale forhandlingane om lønn, ber verksemda leiarar med personalansvar og organisasjonane vurdere om nokre av skilnadene i lønn mellom kvinner og menn kan skyldast kjønn. Når det gjeld skilnadene i lønn for kvinner og menn m.o.t. «totalt i verksemda» og «saksbehandlarar» i tabellen for tilstandsrapportering (kjønn), så gjer Petroleumstilsynet merksam på at verksemda er delt inn i ei fagavdeling med fleire fagområde og ei administrativ avdeling. Skilnadene i lønn mellom dei to grupperingane kjem av at kompetansekrava og etterspurnaden etter nye medarbeidarar

i snitt er vesentleg høgare når det gjeld medarbeidarar i fagavdelinga enn i administrativ samanheng. Fleirtalet av medarbeidarar i den administrative avdelinga er kvinner. Petroleumstilsynet gjer også merksam på at mannlege medarbeidarar i snitt for etaten har høgare alder og lengre røynsle frå arbeidslivet. Skilnadene i lønn mellom kvinner og menn m.o.t. toppleiarar og mellomleiarar er relativt liten. Skilnaden som går fram av tabellen skuldast at ein del av dei kvinnelege leiarane er fleire år yngre en dei mannlege leiarane og har mindre røynsle som leiarar. Einskilde ansatte har òg spisskompetanse innan sitt fagområde som er høgt etterspurd i næringa.

Iverksette og planlagde likestillingstiltak på grunnlag av etnisitet, religion o.a. og nedsett funksjonsevne

Verksemda si strategi for rekruttering er å vere inkluderande med omsyn til søkjarar med annan etnisk bakgrunn enn norsk og søkjarar med nedsett funksjonsevne. Alle kvalifiserte søkjarar med annan etnisk bakgrunn enn norsk vert kalla inn til intervju. Det er ikkje gjort nokon tilsetting av medarbeidarar med slik bakgrunn i 2012. Det er ei målsetting å tilby minst ein praksisplass pr. år. Denne praksisplassen ønskjer verksemda primært å tilby personar med annan etnisk bakgrunn enn norsk.

For medarbeidarar som skal arbeide på innretningar offshore og på petroleumsanlegg på land, er det krav om helseattest og tryggleikskurs. I slike stillingar er det derfor vanskeleg å tilsette søkjarar med nedsett funksjonsevne. I administrative stillingar kan verksemda leggje til rette for søkjarar med nedsett funksjonsevne. Lokala er renoverte og utbyggt til universell utforming. Det var ingen søkjarar med redusert funksjonsevne til dei utlyste stillingane i 2012.

9 Miljøprofil – sektorovergripande tiltak

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet – miljøprofil *Innleiing*

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene sin innsats har ein positiv og førebyggjande effekt på det ytre miljøet. Vern av arbeidstakarar mot eksponering for helsefarlege kjemikaliar, som er eit av fokusområda for arbeidsmiljømyndighetene, er med på å gje større kunnskap om og medvit knytt til bruk, oppbevaring og destruksjon av kjemikaliar. Substitusjonsprinsippet fører til at helsefarlege kjemikaliar blir bytta ut med mindre farlege produkt. Fokuset på støy som ein helseskadeleg faktor i arbeidslivet, gjer til at det generelle støynivået i og omkring verksemdar blir redusert, samtidig som det blir utvikla teknologi og materiale som vil føre til ein generell støyreduksjon. Generelt vil arbeidsmiljømyndighetene sitt arbeid med å utvikle ein robust sikkerheitskultur, der det blir lagt vekt på ei systematisk oppfølging av helse, miljø og sikkerheit, føre til at verksemdar blir betre rusta til å ivareta miljøutfordringane sine. Forskings- og utviklingsarbeid i arbeidslivet, anten det gjeld kjemikaliar, støy eller andre områder, vil kunne ha overføringsverdi til anna miljøarbeid.

Det vil likevel i ein skilde tilfelle kunne oppstå motstridande interesser i forholdet mellom det å ville beskytte arbeidstakarane og det ytre miljøet. Særleg har ein sett dette i ein skilde samanhengar der målretta miljøtiltak har ført til ein auka risiko for eksponering av arbeidstakarar. På same måte kan tiltak for vern av arbeidstakarar føre til auka utslepp til miljøet. Kjennskap til at det føreligg slike mogelegheiter for motstridande interesser gjer at ei effektiv forvaltning krev ei god koordinering, der data både om helse og miljø blir innarbeidde i risikovurderingar og tiltak.

Petroleumstilsynet har gjennom si rolle som myndighet for sikkerheit i petroleumsvirksemda ein funksjon som mellom anna rettar seg direkte mot ivaretaking av det ytre miljøet. Petroleumstilsynet stiller gjennom sitt regelverk krav til robust utforming av utstyr og anlegg, som mellom anna inneber krav til barrierar mot ulykker og uønska

hendingar som kan føre til akutt forureining. Macondo- og Montaraulykkene har tydeleg vist dei konsekvensane ei storulykke kan ha, også for det ytre miljøet, og dermed kor viktig det er å førebygge ulykker. Petroleumstilsynet bidreg i denne samanhengen både i forvaltningsplanarbeidet, i tilsyn retta mot oljeselskapa, og med å bringe fram ein oppdatert oversikt over risiko for akutte utslepp i petroleumsvirksemda på norsk sokkel, som kan leggest til grunn for nødvendige betringstiltak. Petroleumstilsynet legg og vekt på samarbeid med andre land, og arbeider for at det blir lagt meir vekt på FoU og teknologiutvikling retta mot å hindre eller stanse akutte oljeutslepp til sjø.

Miljøutfordringar i petroleumsvirksemda

Omtalen av miljøutfordringane er avgrensa til:

- Førebygging av forureining ved å hindre akutte utslepp til sjø og luft, og å redusere regulære utslepp til sjø og luft
- Kjemping mot utslepp ved kjelda

Petroleumsvirksemda er strengt regulert både når det gjeld ressursutnytting og helse, miljø og sikkerheit. Rammene for petroleumsvirksemda blir sette både gjennom lovar og forskrifter og gjennom forvaltningsplanane for havområda.

Aktørbildet på norsk sokkel, med mellom anna mange små aktørar som ofte har avgrensa kapasitet, kunnskap og erfaring med å drive verksemd i samsvar med norsk regelverk, og i tillegg Statoil som ein dominerande aktør, utfordrar strategiane for å følgje opp verksemdene. Samstundes er petroleumsvirksemda i ferd med å flytte seg inn i meir miljørårbare områder der det må leggest enda sterkare vekt på å prioritere førebyggjande miljøsikkerheit.

Dei tillatne, regulære utsleppa frå prosessar i olje-/gassindustrien omfattar kategoriar som olje, produsert vatn, kjemikaliar, samt andre organiske forbindelsar. Utslepp til luft; CO₂, NO_x, nmVOC, CH₄ og SO₂, skjer i forbindelse med energiproduksjon, faking og brønntesting osv.

Uførutsette hendingar som skuldast utforming eller drift/operasjon kan medføre akutte/utslakta utslepp i dei same kategoriane. Av akutte utslepp er det dei store utsleppa av olje og gass knytte til ei ukontrollert utblåsing, brot på rørleidningar eller ved kollisjon med tankfartøy som held i seg størst fare for miljøet.

Risiko for akutte utslepp

Petroleumstilsynet overvakar utviklinga av mellom anna risiko for ulykker som kan føre til akutte utslepp til sjø, inkludert storulykkesrisiko. Hensikten med dette arbeidet er å fange opp negative trendar tidleg nok til å handle proaktivt og målretta for å unngå storulykker i norsk petroleumsvirksomheit. Ein årleg rapport om denne risikoutviklinga, *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomheit* (RNNP), tek utgangspunkt i eit omfattande datamateriale og dekkjer både hendingar, tilløp til hendingar, årsaker og barrierar. Status og trendar for akutte utslepp av råolje, andre oljer og kjemikaliar er henta frå RNNP 2013.

Råolje

I 2001–2010 har det vore ein tydeleg reduksjon i talet på akutte råoljeutslepp til sjø for norsk sokkel. Reduksjon i talet på akutte oljeutslepp har vore markert i perioden 2001–2004, medan nivået har flata ut i perioden 2004–2012. Talet på utslepp i 2012 er det lågaste som er registrert i heile perioden. Hovuddelen av desse utsleppa er plassert i den minste mengdekategorien, 0–10 tonn. Dei to siste åra har alle utslepp vore i den minste mengdekategorien.

Andre oljer (spillolje, diesel, fyringsolje 1–3 og andre oljer)

Mengda utslepp av andre oljer på norsk sokkel har vore svært varierende i perioden 2001–2012, med toppar i 2004 og 2007. Mengda av utslepp dei siste åra har vore på eit stabilt nivå.

Kjemikaliar

Talet på akutte utslepp av kjemikaliar har vore varierende gjennom perioden. Det er ikkje mogeleg å identifisere ein klar trend for talet på utslepp av kjemikaliar for heile den norske sokkelen.

Mengda utslepp av kjemikaliar i 2012 er omlag dubla frå 2011, men er likevel tilnærma lik normalverdien om ein ser bort frå dei høge utsleppsmengdene i 2003 og 2004. Årsaka til dei høge ver-

diane i 2003 og 2004 var at det i desse åra fann stad ein del store utslepp i Nordsjøen av kjemikaliar i den øvste mengdekategorien (> 1 m³).

Regulære utslepp

Bruk av kjemikaliar er naudsynt for å sikre forsvareleg verksemd i petroleumsektoren, men representerer samstundes ei utfordring både med omsyn til det ytre miljøet, og til helse og arbeidsmiljø. Etter at målet om null utslepp av olje og miljøfarlege stoff til sjø kom i 1997, er utsleppa av kjemikaliar i svart kategori redusert frå 228 tonn til 0,6 tonn i 2011. Utslepp av kjemikaliar i raud kategori er redusert frå 3933 tonn til 8 tonn i same periode. Meir enn 99 pst. av alle miljøfarlege kjemikaliar er fjerna dei siste 15 åra. Utanom desse kjemikaliane er det framleis ei stor mengd ulike kjemikaliar i bruk i petroleumsvirksomheita.

Mogelege motstridande interesser når det gjeld sikkerheit og skjerming av arbeidstakarar og ytre miljø, gjer at det er naudsynt med ei god koordinering der aspekt knytte til både helse, sikkerheit og miljø blir integrerte i risikovurderingar og tiltak. Nye teknologiar for å reinse produsert vatn har ført til, og vil føre til, ytterlegare reduksjon av oljeutslepp i samband med produsert vatn. Gjennomsnittleg konsentrasjon i 2012 var omlag 11 milligram pr. liter. Dette er på same nivå som i 2009. Totalt blei om lag 1500 tonn olje sleppt til sjø med produsert vatn i 2012. Driftstans ved eit slikt anlegg vil føre med seg auka risiko for akutte utslepp av ureinsa, produsert vatn.

Mål for arbeidet med desse utfordringane

Styresmaktene på arbeidsmiljø- og sikkerheitsområdet skal medverke til å førebygge forureining til sjø og til luft frå petroleumsvirksomheita ved å bygge opp om dei nasjonale miljømåla og klimapolitikken. Petroleumstilsynet skal ut frå gjeldande regelverk føre tilsyn med verksemdene.

Rapport om oppnådde resultat i 2012

For å syte for eit solid kunnskapsgrunnlag for arbeidet med førebygging av ulykker som kan føre til utslepp til det ytre miljøet har Petroleumstilsynet gjennomført eit prosjekt for å utnytte eksisterande data i RNNP og OLF sin Environmental Web-database. Målet har vore å utvikle risikoinikatorar som kan nyttast for å overvake utviklinga av risiko for uønskte hendingar i petro-

leumsverksemda til havs som kan føre til akutt ureining til sjø. Den første rapporten blei gitt ut i november 2010, og sidan har det komme årlege publiseringar. Data frå rapporten for 2012 viser mellom anna at:

- talet på akutte råoljeutslepp til sjø på norsk sokkel sedd under eitt blei meir enn halvert i perioden 2001–2004 (frå 85 til 40), medan nivået har vore nokolunde konstant i perioden 2004–2012 (talet på råoljeutslepp i 2012 var 22).
- det er ikkje nokon klar trend når det gjeld storleiken på akutte råoljeutslepp som har skjedd i perioden 2001–2012 for norsk sokkel sett under eitt, men dei fleste utsleppa er på mindre enn eitt tonn. Det siste større utsleppet vi har hatt på norsk sokkel var eit utslepp på ca. 3700 tonn i 2007. I 2012 var det berre hendingar med utslepp i den minste mengdekategorien, 0-10 tonn. Dette er ikkje medrekna lekkasjar frå injeksjonsbrønner.
- talet på hendingar med prosesslekkasjar som potensielt kunne ha ført til akutte utslepp på norsk sokkel har hatt ein fallande tendens i heile perioden (2001–2012), og talet på hendingar pr. innretningsår i 2012 er det lågaste i perioden.
- talet på hendingar med potensial for å gi utslepp av olje til sjø har ein minkande trend, og er på sitt lågaste i 2012. Hovuddelen av desse hendingane, 41 pst., er konstruksjonshendingar. Prosesshendingar står for 36 pst., medan brønnkontrollhendingar er relaterte til 23 pst. av alle hendingane.

Aktuelle tiltak på kort og lang sikt for å løyse og førebygge miljøproblem og korleis føreslåtte tiltak i 2013 vil kunne bidrage til dette

Dei mest sentrale tiltaka i Petroleumstilsynet sitt arbeid for å løyse og førebygge miljøproblem er:

- Vidareutvikling og forvaltning av HMS-regelverket slik at krav til teknologi, operasjonar og styring av verksemdene i petroleumssektoren bygger opp om dei nasjonale og regionale miljømåla og klimapolitikken.
- Ha oversikt over, og følge opp, at prosessane rundt avgjerder i petroleumsnæringa integrerer omsynet til energileiing, sikkerheit og styring, og styrke bruken av beste tilgjengelege teknologi og beste operasjonspraksis.
- Vidareutvikle og bruke resultatane frå miljødelen av RNNP i regelverksarbeid og tilsyn.
- Utblåsingssikring (BOP): OGP og IADC har på oppdrag frå IRF starta arbeidet med å følge opp BOP pålitelegheit, integritet og sårbarheit. Petroleumstilsynet avventar resultatane frå studiane som skal gje grunnlag for eit referansenivå (benchmark) og tiltak som blir sett i verk basert på dette.
- Innkapsling og oppsamling (capping and containment): Næringa arbeider med å utvikle effektive løysingar for raskast mogeleg å kunne stoppe og/eller avleie brønnstrømmen i tilfelle ei utblåsing skjer under vatn.
- Oppdatering av standardar: Det er identifisert behov og utarbeida ein plan for revisjon av ei rad NORSOK standardar som krev engasjement, kompetanse og kapital frå næringa.
- Aktivt samarbeid med andre etatar i samband med utvikling og oppfølging av heilskaplege planar for forvaltning for Barentshavet, Norskehavet og Nordsjøen.

10 Samfunnstryggleik- og beredskap

Generelt

Arbeidsdepartementet sitt arbeid med samfunnstryggleik- og beredskap tek utgangspunkt i dei krava, oppgåvene og prioriteringane som er gitt i Meld. St. 29 (2011–2012) Samfunnstryggleik, og instruks for departementa sitt arbeid med samfunnstryggleik, jf. kongeleg resolusjon av 15. juni 2012. Arbeidsdepartementet har eit overordna beredskapsansvar for:

Arbeids- og velferdsområdet

Arbeids- og velferdsforvaltningen har ansvar for å tilby arbeidsmarknadstenester, tenester etter lov om sosiale tenester og utbetaling av ytingar, også etter at ei krise eller katastrofe har funne stad i tider med fred eller krig. Det same ansvaret har Statens pensjonskasse når det gjelder å tilby trygdetenester samt pensjonsutbetalingar til tidlegare statlige tilsette. For å dempe skadverknader skal etatane arbeide for å førebyggje at kriser finn stad og ha gode beredskapsplanar dersom ei krise har oppstått.

Ein av dei mest relevante sikkerheitsrisikoane med stort skadepotensial på arbeids- og velferdsområdet er knytt til ulike senario om samanbrot i verksemdene sine IKT-system. Det må vere ein høg grad av tryggleik for å sikre utbetaling av naudsynte ytingar. Eit vilkår for dette er mellom anna at leverandørar av varer og tenester held avtaler om leveransar og at det er gjort avtaler med sekundære tenesteytarar eller satt i verk andre tiltak for å redusere sårbarheit.

Arbeidsmiljø- og sikkerheit

Petroleumsværksemda er underlagt strenge krav for å sikre eit høgt nivå for helse, miljø og sikkerheit (HSM), samt førebygging av storulykker. Det er Arbeidsdepartementet/ Petroleumstilsynet som har myndigheitsansvar for regelverk og tilsyn med tryggleik, beredskap og arbeidsmiljø i petroleumsværksemda, inkludert for landbaserte petroleumsanlegg med tilknytte røyrleidningssystem. Myndigheitsansvaret gjeld alle

fasar av værksemda, som ved planlegging, prosjektering, bygging, bruk og ved eventuell seinare fjerning.

Petroleumstilsynet sitt tilsyn og samarbeid med andre myndigheiter på helse, miljø og sikkerheitsområdet (HMS) skal sikre at værksemdene har tilfredsstillande beredskap ved fare- og ulykkesituasjonar samt ved bevisste anslag. Lovgivinga på området tek utgangspunkt i å førebyggje ulykker, skader samt bevisste anslag. Det er eit særskilt fokus på å hindre storulykker.

Ved ei HMS-hending på sokkelen er operatør ansvarleg for å setje i verk naudsynte tiltak og rapportere til Petroleumstilsynet. Petroleumstilsynet har etablert ei beredskapsvaktordning som kan varsle vidare til andre involverte myndigheiter og sikre effektiv oppfølging av eige ansvarsområde ved krisesituasjonar. Dette omfattar formidling av informasjon til Arbeidsdepartementet.

Arbeidsdepartementet har òg ansvar for arbeidsmiljø og sikkerheit i landbasert arbeidsliv, men her er ansvaret for storulykker plassert hos Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap.

For nærare omtale av arbeidsmiljø og sikkerheit i petroleumsværksemda, sjå resultatområde 4 Arbeidsmiljø og sikkerheit, samt programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerheit, kap. 642 Petroleumstilsynet og kap. 640 Arbeidstilsynet.

Fokusområder

Departementet sitt overordna mål er å førebyggje uønska hendingar i vår sektor, samt å styrke evne og kapasitet til å handsame og minske følgjene dersom ei uønska hending likevel oppstår. Arbeidsdepartementet har òg ansvar for å understøtte andre departement i kriser som involverer fleire sektorar. Vi har eit særskilt fokus på:

- systematisk arbeid med å sikre best mulig oversikt over risiko, truslar, sårbarheit og potensielle krisescenarior i sektoren
- å vere forberedt på å handsame departementet sitt ansvar i krisehendingar
- å sikre gode system for læring og overføring av erfaringar med førebyggjande beredskap og handsaming av kriser.

Tryggleiks- og beredskapsarbeidet skal være basert på ei oversikt over risiko og sårbarheit (ROS) i sektoren. Arbeid med systematisk risikotenking er godt utvikla i petroleumsverksemda. Det arbeidast kontinuerlig med å skipe gode arenaer for å overføre erfaringar med risikotenking og ROS-analyser frå petroleumsområdet til andre delar av departementet sitt sektoransvar. I samarbeid med underliggjande verksemdar, vert det arbeidd med ein overordna ROS-analyse for sektoren, som byggjer vidare på og utfyller tidligare arbeider. Risikobilete som Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap har presentert i «Nasjonalt risikobilete for 2013» ligg òg til grunn for dette arbeidet.

Arbeidsdepartementet sitt planverk for krisehandsaming dekkar dei ulike typane kriser som departementet kan bli involvert i. Dei siste åra har departementet delteke i ei til to årlige samhandlingsøvingar for å øve både departementets krisehandsaming og kontakten med andre departement, underliggjande verksemdar og regjerings krisestøtteining. Det er eit mål å halde fram

og vidareutvikle eit godt samarbeid med underliggjande etatar om øving og opplæring, samt gjennomføre minst ei årlig intern øving. Erfaringar frå øvingar og andre reelle hendingar blir lagde til grunn for forbetringar i planverket. Planverket har vore revidert jamleg, sist i august 2013. Departementet har i 2013 òg oppdatert planane for krisehandsaming ved tryggingsspolitiske kriser og krig (knytta til Sivilt beredskapsystem, SBS).

Underliggjande etatar og verksemdar har eit sjølvstendig ansvar for at omsynet til samfunnstryggleik og beredskap er ein integrert del av arbeidet i eigen sektor og organisasjon. Oppgåver og tiltak på dette området vert prioritert innan verksemdene sine ordinære budsjett. Departementet stiller krav om samfunnstryggleik i tildelingsbrev og det vert halde informasjonsmøtar med etatane om temaet. På grunnlag av Justisdepartementet si satsing på å samordne mål- og resultatstyringa av det breie samfunnstryggleiksarbeid, vil Arbeidsdepartementet vurdere måtar for å vidare utvikle denne styringsdialogen.

11 Grunnbeløp, særtillegg og stønader

Grunnbeløpet er ein faktor som vert nytta til å fastsetje og berekne retten til og storleiken på mange ytingar etter folketrygdlova. Grunnbeløpet vert mellom anna nytta til å fastsetje opptening av alderspensjon, til opptening og berekning av pensjonsytingane frå folketrygda, til fastsetjing av inntektsgrenser for inntektsprøve ytingar og til fastsetjing av det maksimale sjukepengegrunnlaget ein kan nytte ved berekning av sjukepengar. Grunnbeløpet vert regulert kvart år frå 1. mai. Frå 1. mai 2013 auka grunnbeløpet frå 82 122 kroner til 85 245 kroner. Dette er ein auke på 3,8 pst. Det gjennomsnittlege grunnbeløpet auka med 3,76 pst. frå 2012 til 2013.

Grunnbeløpet vert fastsett på grunnlag av venta lønnsauke i inneverande år, justert for eventuelle avvik mellom venta og faktisk lønnsauke dei

siste to åra. I tråd med anslaget til Regjeringa som går fram av Revidert nasjonalbudsjett for 2013 vart det lagt til grunn ein lønnsauke på 3,5 pst. I trygdeoppgjæret for 2012 vart det lagt til grunn ein venta lønnsauke på 3,75 pst. Faktisk lønnsauke for 2012 vart i rapporten frå Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene anslått til 4,0 pst. Det er eit avvik på 0,25 prosentpoeng for 2012. I trygdeoppgjæret for 2012 vart det lagt til grunn ein faktisk lønnsauke på 4,2 pst for 2011. Faktisk lønnsauke for 2011 er i rapporten frå Det tekniske beregningsutvalet berekna til 4,2 pst. Det er såleis ikkje avvik for 2011.

Den ordinære satsen for særtillegget er 100 pst. av grunnbeløpet. Frå 2011 er særtillegget til alderspensjonen erstatta av eit pensjonstillegg, sjå under.

a. Grunnbeløpet

Følgjande pensjonsytingar vert fastsette i høve til grunnbeløpet:

Stønadsform	Utgjør i pst. av grunnbeløpet
1. Full grunnpensjon til einsleg pensjonist, og til pensjonist med ektemake som ikkje har rett til pensjon	100
2. Full grunnpensjon til pensjonist med ektemake/sambuar som og har rett til pensjon, eller som forsørgjer seg sjølv ¹	85
3. Tillegg for ektemake til pensjonist med full grunnpensjon før inntektsprøving	50
4. Barnetillegg for kvart barn før inntektsprøving	40
5. Barnepensjon	
a) for 1. barn når ein av foreldra er død	40
b) for kvart av dei andre barna når ein av foreldra er død	25
c) for 1. barn når begge foreldra er døde: Samme beløp som etterlattepensjon til den av foreldra som ville ha fått størst slik pensjon	
d) for 2. barn når begge foreldra er døde	40
e) for kvart av dei andre barna når begge foreldra er døde	25

Stønadsform	Utgjør i pst. av grunnbeløpet
6. Full overgangsstonad til etterlatt, ugift, skilt eller separert forsørgjar	200
7. Særtilllegg til ytingar i folketrygda	
a) for einsleg pensjonist, pensjonist som forsørgjer ektemake under 60 år (ordinær sats)	100
b) for ektepar der begge har minstepensjon (100 pst. for kvar), og for pensjonist som forsørgjer ektemake over 60 år	200
c) for pensjonist som har ektemake med tilleggspensjon som er høgare enn særtillegget etter ordinær sats	74

¹ Ektefelle/sambuar som har årlig inntekt to ganger større enn grunnbeløpet vert rekna som sjølvforsørgjande.

Frå 1. januar 2011 vart det innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon. Nivået på alderspensjonen avheng difor av når pensjonen vert tatt ut. For alderspensjonistar tilsvarear fullt tillegg for ektemake og barnetillegg 25 pst. og 20 pst. av minste pensjonsnivå med høg sats, kr 167 963 frå 1. mai 2013.

b. Særtilllegget

Særtilllegg vert gitt til personar som får:

- uførepensjon etter kapittel 12,
- overgangsstonad og pensjon til attlevande ektefelle etter kapittel 17,
- overgangsstonad eller pensjon til tidlegare familiepleiar etter kapittel 16 og
- pensjon til foreldrelaust barn etter kapittel 18

Særtilllegget er først og fremst meint for dei som pga. alder eller av andre årsaker ikkje har tent opp

tilleggspensjon. Særtilllegget vert redusert eller fell bort i den utstrekning det vert gitt tilleggspensjon. Frå 2011 vart særtillegget for nye alderspensjonistar erstatta av eit pensjonstillegg.

c. Pensjonstillegget

Pensjonstillegget vert gitt til personar som får:

- alderspensjon etter kapittel 19

Pensjonstillegget vert fastsett med eit kronebeløp, medan særtillegget vert fastsett i pst. av grunnbeløpet. Dette er ei teknisk omlegging som ikkje har innverknad på storleiken på alderspensjonen. Pensjonstillegget vert utbetala dersom summen av grunnpensjonen og tilleggspensjonen er lågare enn minste pensjonsnivå etter § 19-8. Minste pensjonsnivå vert fastsett etter ulike satsar. Satsane avheng av sivilstatus og storleiken på ektemakens inntekt og pensjon.

Andre stønader som vert fastsette av Stortinget¹:

Type stønad	2013	2014
1a. Grunnstønad for ekstraavgifter ved uføreleik etter folketrygdlova § 6-3 (lågaste sats)	7 716	7 836
1b. Ved ekstraavgifter utover lågaste sats, kan grunnstønad bli forhøya til	11 796	11 976
1c. eller til	15 468	15 708
1d. eller til	22 788	23 136
1e. eller til	30 888	31 356
1f. eller til	38 580	39 168
2a-1. Hjelpstønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	12 864	13 068
2a-2. Hjelpstønad etter folketrygdlova § 6-4 til uføre som må ha særskilt tilsyn og pleie ³	13 836	14 052
2b. Forhøya hjelpstønad etter folketrygdlova § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	27 672	28 104
2c. eller til	55 344	56 208
2d. eller til	83 016	84 312

¹ Satsane under punkt 1, 2 og 4 er årlege beløp for ytingane.

² Stønad til hjelp i huset gjeld tilfelle før 1. januar 1992.

³ Frå 1. januar 1997 er det skilt mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjeld også uføreleik på grunn av yrkesskade, jf. folketrygdlova § 12-18.

12 Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder – STAMI

Finansdepartementet har i samråd med aktuelle departement etablert nye prosedyrar for innrapportering av nettobudsjetterte verksemder sine kontantbeholdningar pr. 31. desember med

verknad frå statsrekneskapen for 2010. Det blei i samband med budsjettproposisjonen for 2011 utarbeida tre standardtabellar med nøkkeltal for STAMI:

Utgifter og inntekter etter art: Føremålet med tabellen er å vise verksemda sine brutto utgifter og inntekter ut frå kontantprinsippet og med inndeling etter art ut frå dei same prinsippa som gjeld for dei bruttobudsjetterte verksemdene (i heile kroner)

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2010	Rekneskap 2011	Rekneskap 2012	Budsjett 2013
1. Utgifter				
Driftsutgifter:				
Utgifter til løn	76 224 504	76 755 111	79 507 351	80 700 000
Varer og tenester	43 533 103	40 544 902	39 629 603	40 600 000
Sum driftsutgifter	119 757 607	117 300 013	119 136 954	121 300 000
Investeringsutgifter:				
Investeringar, større anskaffingar og vedlikehald	3 519 519	4 286 234	2 354 031	5 000 000
Sum investeringsutgifter	3 519 519	4 286 234	2 354 031	5 000 000
Sum utgifter	123 277 126	121 586 247	121 490 985	126 300 000
2. Inntekter				
Driftsinntekter:				
Inntekter frå sal av varer og tenester	3 883 669	3 985 450	3 766 017	3 300 000
Inntekter frå avgifter, gebyr og lisensar	400	450	700	0
Refusjonar	1 804 200	1 670 180	1 285 395	1 300 000
Andre driftsinntekter	574 966	450 561	375 594	350 000
Sum driftsinntekter	6 263 235	6 106 641	5 427 706	4 950 000
Overføringar til verksemda:				
Inntekter frå statlege løyvingar	98 300 000	99 950 000	102 600 000	104 850 000

Utgifter/inntekter	Rekneskap 2010	Rekneskap 2011	Rekneskap 2012	Budsjett 2013
Andre innbetalinger	24 059 140	16 574 680	17 180 437	16 500 000
Sum overføringsinntekter	122 359 140	116 524 680	119 780 437	121 350 000
Sum inntekter	128 622 375	122 631 321	125 208 143	126 300 000
3. Nettoendring i kontantbeholdninga (2-1)	5 345 249	1 045 074	3 717 158	0

Inntekter etter inntektskjelde: Dei fleste nettobudsjetterte verksemdene har fleire inntektskjelder, og førermålet med tabell 2 er å gje ei oversikt over dei ulike inntektskjeldene (i heile kroner)

Inntektskjelde	2010	2011	2012	Budsjett 2013
Løyvingar til finansiering av statsoppdraget	0	0	0	0
Løyvingar frå fagdepartementet	98 300 000	99 950 000	102 600 000	104 850 000
Løyvingar frå andre departement	0	0	0	0
Løyvingar frå andre statlege forvaltingsorgan	0	0	0	0
Tildeling frå Noregs forskingsråd	8 494 979	8 067 775	7 851 014	7 500 000
Sum løyvingar	106 794 979	108 017 775	110 451 014	112 350 000
Offentlege og private bidrag				
Bidrag frå kommunar og fylkeskommunar	0	0	0	0
Bidrag frå private	15 541 014	8 506 904	9 329 423	9 000 000
Tildelingar frå internasjonale organisasjonar	0	0	0	0
Sum bidrag	15 541 014	8 506 904	9 329 423	9 000 000
Oppdragsinntekter				
Oppdrag frå statlege verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå kommunale og fylkeskommunale verksemdar	0	0	0	0
Oppdrag frå private	0	0	0	0
Andre inntekter (kursinntekter, laboratorieinntekter, refusjonar)	6 286 382	6 106 642	5 427 706	4 950 000
Sum oppdragsinntekter	6 286 382	6 106 642	5 427 706	4 950 000
Sum inntekter	128 622 375	122 631 321	125 208 143	126 300 000

Andre inntekter enn basisløyvinga er i hovudsak forskingsbidrag. Instituttet sine inntekter frå bidragsforskninga (frå private kjelder og frå Noregs forskingsråd) utgjorde i 2012 om lag

13,7 pst. av instituttet sine totale inntekter. Inntektskjeldene er i all hovudsak offentlege midlar frå andre finansieringskjelder, hovudsakleg Noregs forskingsråd og andre forskingsfond.

Verksemda si kontantbeholdning pr. 31. desember i perioden 2010–2012 med spesifikasjon av føremålet kontantbeholdninga skal nyttast til (i heile kroner)

Balanse 31. desember	2010	2011	2012	Endring 2011–2012
Kontantbeholdning				
Behaldning på oppgjerskonto i Noregs Bank	53 432 669	54 477 743	58 194 901	3 717 158
Behaldning på andre bankkonti, andre kontantbeholdningar og kontant-ekvivalentar	0	0	0	0
Sum kontantbeholdning	53 432 669	54 477 743	58 194 901	3 717 158
Avsetningar til dekking av kostnader som forfell i neste budsjettår:				
Feriepengar mv.	6 436 272	6 435 868	6 589 277	153 409
Skattetrekk og offentlege avgifter	6 807 787	6 667 739	6 889 962	222 223
Gjeld til leverandørar	443 340	13 668	22 141	8 473
Gjeld til arbeidsgjevarar	0	0	0	0
Annan gjeld som forfell i neste budsjettår	-1 765 239	-3 876 433	-1 329 676	2 546 757
Sum til dekking av kostnader som forfell i neste budsjettår	11 922 160	9 240 842	12 171 704	2 930 862
Avsetningar til dekking av planlagde tiltak der kostnadene heilt eller delvis vil bli dekte i framtidige budsjettår				
Prosjekt fiansiert av Noregs forskingsråd	22 286 090	21 225 229	16 847 389	-4 377 840
Større oppstarta, fleirårige investeringsprosjekt fiansiert av grunnløyvinga frå fagdepartement	2 931 577	3 072 117	1 526 613	-1 545 504
Konkrete oppstarta, ikkje fullførte prosjekt fiansiert av løyvingar frå andre departement	0	0	0	0
Andre avsetningar til vedtekne, ikkje igangsette føremål	15 192 842	19 639 555	22 649 195	3 009 640
Sum avsetningar til planlagde tiltak i framtidige budsjettår	40 410 509	43 936 901	41 023 197	-2 913 704

Balanse 31. desember	2010	2011	2012	Endring 2011–2012
Andre avsetningar				
Avsetningar til andre føremål/ikkje spesifiserte føremål	1 100 000	1 300 000	5 000 000	3 700 000
Fri verksemdskapital	0	0	0	0
Sum andre avsetningar	1 100 000	1 300 000	5 000 000	3 700 000
Langsiktige forpliktingar (netto)	0	0	0	0
Langsiktige forpliktingar knytte til anleggsmiddel	0	0	0	0
Andre langsiktige forpliktingar	0	0	0	0
Sum langsiktige forpliktingar	0	0	0	0
Sum netto gjeld og forpliktingar	53 432 669	54 477 743	58 194 901	3 717 158

Utanom avsetningar til arbeidsgjevaravgift, feriepengar og arbeidsgjevar sine pensjonsinnskott, inneheld kontantbeholdninga konkrete utgiftsforpliktingar i form av forskotsinnbetalte forskingsbidrag i dei enkelte prosjekta, og del av

tidlegare års løyving som i framtidige år vil gå med til anskaffing av vitskapeleg utstyr i tillegg til dekking av periodevise høgare kostnader, mellom anna også for NOA og den nye arbeidsmedisinske satsinga.

13 Oslo-erklæringen: Gjenoppretting av tilliten til arbeidsplasser og vekst

Erklæring fra International Labour Organisation (ILO) sitt niende europeiske regionale møte i Oslo 8.–11. april 2013:

«Bakgrunn

- Da vi avholdt vårt siste møte, i Lisboa i februar 2009, stod vi midt oppe i en alvorlig økonomisk krise, med stigende arbeidsledighet, usikkerhet og negative konsekvenser for et stort antall arbeidstakere og bedrifter. Dette førte til vedtaket i juni 2009 av Den globale sysselsettingspakten (the Global Jobs Pact), som G20 deretter ga sin tilslutning til og tok opp som en del av sin politikk for å møte krisen.
- Fire år senere er det fortsatt store forskjeller fra land til land. Noen land i Europa og den sentralasiatiske regionen (ECA) er i ferd med å komme seg ut av krisen, med arbeidsmarkeder som er stabile eller på bedringens vei. Men i betydelige deler av vår region har krisen forverret seg, med en arbeidsledighet som har steget til alarmerende nivåer, særlig blant unge mennesker, tiltakende usikkerhet i arbeidslivet, økende forskjeller, et svekket sosialt sikkerhetsnett og forverrede og usikre betingelser for bedrifter og investeringer, samtidig som mange regjeringer har satt i verk smertefulle reformer og kjemper med gjeld og valutaproblemer.
- Det er nødvendig å finne positive veier ut av uføret i disse landene, for å overvinne de negative økonomiske, sosiale og politiske konsekvensene og gjenopprette tilliten. Sosial dialog og kollektive forhandlinger er effektive virkemidler som kan dempe virkningene av krisen, men i mange land har disse virkemidlene blitt svekket.
- Finansiell konsolidering, strukturelle reformer og konkurransevne på den ene siden, og tiltakspakker, investeringer i realøkonomien, anstendige arbeidsplasser og økt tilgang på kreditt for næringslivet på den andre, bør ikke være konkurrerende paradigmer. Det er i vår felles interesse å utvikle bærekraftige tilnær-

minger for å skape arbeidsplasser og fremme vekst og sosial rettferdighet.

- Vi er av den oppfatning at tiltakene i Den globale sysselsettingspakten fra 2009 er relevante og bør settes ut i livet på en effektiv måte.
- Tilliten kan gjenopprettes.

Forventninger

- På grunn av organisasjonens trepartsstruktur og dens mandat er ILO i en ideell posisjon til å bistå medlemslandene med å takle sosiale og økonomiske kriser og hjelpe dem med å utforme en sunn og rettferdig reformpolitikk.

ILO bør:

- fremme en politikk som bidrar til anstendige arbeidsplasser og jobbskaping gjennom:
  - en sysselsettingsvennlig makroøkonomisk politikk og investeringer i realøkonomien,
  - gunstige rammebetingelser for næringslivet,
  - hensiktsmessige strategier for å styrke konkurransevnen og skape en bærekraftig utvikling, samtidig som grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet respekteres,
- fremme strategier som bedrer kvaliteten på arbeidsplassene og bidrar til å redusere lønnsforskjellene mellom kjønnene,
- fremme en politikk som skaper og opprettholder tillit i næringslivet og skaper bærekraftige bedrifter, særlig små og mellomstore bedrifter, i samsvar med ILCs resolusjon om bærekraftige bedrifter fra 2007,
- fremme en politikk som hjelper arbeidssøkere gjennom effektive og aktive arbeidsmarkedstiltak, som særlig retter seg mot behovene til unge og eldre arbeidstakere, og som fremmer kvinners deltakelse i arbeidslivet,
- sette fokus på misforhold mellom arbeidstakernes ferdigheter og behovene i arbeidsmarkedet,
- fremme gjennomføringen av ILCs resolusjon fra 2012: Ungdomsledighetskrisen: En oppfor-

dring til handling (The youth employment crisis: A call for action),

- fremme strategier for å øke investeringene i forskning og utvikling, herunder innovativ teknologi og grønn økonomi,
- fremme etableringen av dekkende og bærekraftige sosiale sikkerhetsnett,
- fremme et sterkt og ansvarlig sosialt partnerskap med sosial dialog på alle nivåer, som kan bidra til rettferdig fordeling, sosial utvikling og stabilitet, basert på en produktivitetsoverorientert lønnspolitikk,
- arbeide for at ILOs erklæring om sosial rettferdighet fra 2008 blir satt ut i livet i sin helhet, med særlig fokus på grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet.

ILOs virkemidler

- Den aktuelle situasjonen krever en ekstraordinær respons fra ILO. Reformprosessen i ILO må styrke organisasjonens evne til å handle.
- Vi oppfordrer Det internasjonale arbeidsbyrået til å:
  - sørge for kunnskapsbasert forskning, analyse og teknisk veiledning av høy kvalitet,
  - gi medlemmene hjelp til å løse spesifikke utfordringer som er identifisert i de respektive landene i regionen,

- hjelpe medlemmene med å implementere grunnleggende arbeidsstandarder og andre relevante internasjonale arbeidsstandarder,
- legge til rette for utveksling av erfaring, herunder via plattformer for utveksling av god praksis og gjennom organisering av seminarer for gjensidig læring med fokus på konkrete problemer,
- styrke regjeringers og sosiale partners kapasitet til å ta ansvar for å bidra til bedring og reformer, gjennom en styrket sosial dialog, kollektive forhandlinger og effektivt sosialt partnerskap,
- fremme synergier og samkjøring med internasjonale og regionale organisasjoner og institusjoner – særlig med IMF, OECD, Verdensbanken, EU og Den euroasiatiske økonomiske kommisjonen – og gjennom fora som G20-landenes felles arbeids- og finansministermøte med Den russiske føderasjonen som vertskap i juli 2013, i makroøkonomiske spørsmål, arbeidsmarkedsspørsmål, sysselsettingsspørsmål og spørsmål som gjelder sosial sikkerhet.»

Arbeidsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2013–2014) om statsbudsjettet for år 2014 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et
framlagt forslag.

Forslag

Under Arbeidsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2013–2014) statsbudsjettet for budsjettåret 2014 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 600–667, 2470, 2541–2542, 2620–2686, 3600–3642, 5470, 5571, 5607, 5701–5705

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Administrasjon				
600	Arbeidsdepartementet			
	01 Driftsutgifter		180 370 000	180 370 000
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.			
	21 Spesielle driftsutgifter		62 400 000	
	50 Norges forskningsråd		134 120 000	
	70 Tilskudd		22 860 000	
	72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.		14 510 000	233 890 000
	Sum Administrasjon			414 260 000
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken				
604	Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen			
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		701 440 000	701 440 000
605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Driftsutgifter		10 850 430 000	
	21 Spesielle driftsutgifter		29 810 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		247 220 000	
	70 Tilskudd til helse- og rehabiliterings-tjenester for sykemeldte, <i>kan overføres</i>		208 800 000	11 336 260 000
606	Trygderetten			
	01 Driftsutgifter		66 100 000	66 100 000
	Sum Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken			12 103 800 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse				
611	Pensjoner av statskassen			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		18 500 000	18 500 000
612	Tilskudd til Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		8 663 000 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		96 000 000	8 759 000 000
613	Arbeidsgiveravgift til folketrygden			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		1 016 000 000	
	70 For andre medlemmer av Statens pensjonskasse, <i>overslagsbevilgning</i>		11 000 000	1 027 000 000
614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Driftsutgifter		87 000 000	
	70 Tap/avskrivinger		2 000 000	
	90 Utlån, <i>overslagsbevilgning</i>		26 500 000 000	26 589 000 000
615	Yrkesskadeforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		83 000 000	83 000 000
616	Gruppelivsforsikring			
	01 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>		174 000 000	174 000 000
	Sum Pensjoner mv. under Statens pensjonskasse			36 650 500 000
Tiltak for bedrede levekår mv.				
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering			
	21 Spesielle driftsutgifter		63 740 000	
	63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>		191 720 000	
	70 Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>		58 160 000	
	74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner m.v.		10 890 000	324 510 000
	Sum Tiltak for bedrede levekår mv.			324 510 000
Arbeidsmarked				
634	Arbeidsmarkedstiltak			
	21 Forsøk, utviklingstiltak mv., <i>kan overføres</i>		60 400 000	
	60 Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser i Oslo kommune		23 800 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	76	Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>	6 310 330 000	
	77	Varig tilrettelagt arbeid, <i>kan overføres</i>	1 207 800 000	
	78	Tilskudd til arbeids- og utdanningsreiser	41 410 000	
	79	Funksjonsassistanse i arbeidslivet	36 000 000	7 679 740 000
635		Ventelønn		
	01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	85 000 000	85 000 000
		Sum Arbeidsmarked		7 764 740 000
Arbeidsmiljø og sikkerhet				
640		Arbeidstilsynet		
	01	Driftsutgifter	510 600 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, regionale verneombud	10 600 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	4 500 000	525 700 000
642		Petroleumstilsynet		
	01	Driftsutgifter	215 100 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	23 800 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	1 800 000	240 700 000
643		Statens arbeidsmiljøinstitutt		
	50	Statstilskudd	111 600 000	111 600 000
646		Pionerdykkere i Nordsjøen		
	72	Tilskudd, <i>kan overføres</i>	3 200 000	3 200 000
648		Arbeidsretten, Riksmekleren m.m.		
	01	Driftsutgifter	16 600 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	1 960 000	
	70	Tilskudd til faglig utvikling	4 130 000	22 690 000
649		Treparts bransjeprogrammer		
	21	Spesielle driftsutgifter – Treparts bransjeprogrammer	10 900 000	10 900 000
		Sum Arbeidsmiljø og sikkerhet		914 790 000
Kontantytelser				
660		Krigspensjon		
	70	Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>	121 000 000	
	71	Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>	300 000 000	421 000 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
664	Pensjonstrygden for sjømenn			
	70 Tilskudd		80 000 000	80 000 000
666	Avtalefestet pensjon (AFP)			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		1 660 000 000	1 660 000 000
667	Supplerende stønad til personer over 67 år			
	70 Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>		425 000 000	425 000 000
	Sum Kontantytelser			2 586 000 000
Statens forretningsdrift				
2470	Statens pensjonskasse			
	24 Driftsresultat			
	1 Driftsinntekter, <i>overslagsbevilgning</i>	-635 822 000		
	2 Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	484 993 000		
	3 Avskrivninger	116 544 000		
	4 Renter av statens kapital	16 215 000		
	5 Til investeringsformål	18 070 000		
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>		30 476 000	30 476 000
	Sum Statens forretningsdrift			30 476 000
Arbeidsliv				
2541	Dagpenger			
	70 Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>		10 800 000 000	10 800 000 000
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.			
	70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v., <i>overslagsbevilgning</i>		690 000 000	690 000 000
	Sum Arbeidsliv			11 490 000 000
Sosiale formål				
2620	Stønad til enslig mor eller far			
	70 Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>		2 380 000 000	
	72 Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>		390 000 000	
	73 Utdanningsstønad		60 000 000	
	75 Tilskudd til flytting for å komme i arbeid		300 000	
	76 Forskuttering av underholdsbidrag		784 000 000	3 614 300 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
2650	Sykepenger			
	70 Sykepenger for arbeidstakere m.v., <i>overslagsbevilgning</i>	34 010 000 000		
	71 Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 730 000 000		
	72 Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom m.m., <i>overslagsbevilgning</i>	550 000 000		
	73 Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	310 720 000		
	75 Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 920 000 000	38 520 720 000	
2651	Arbeidsavklaringpenger			
	70 Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	33 380 000 000		
	71 Tilleggsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	385 000 000		
	72 Legeerklæringer	345 000 000	34 110 000 000	
2655	Uførhet			
	70 Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	24 215 000 000		
	71 Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	37 470 000 000		
	72 Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	2 295 000 000		
	75 Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	117 000 000		
	76 Yrkesskadetrygd gml. Lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	61 000 000	64 158 000 000	
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.			
	70 Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 790 000 000		
	71 Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 690 000 000		
	73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning	154 700 000		
	74 Tilskudd til biler	795 000 000		
	75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 559 100 000		
	76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	235 000 000		
	77 Ortopediske hjelpemidler	1 220 000 000		
	78 Høreapparater	490 000 000		
	79 Aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år	25 000 000	8 958 800 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
2670	Alderdom			
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	59 140 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	111 080 000 000	
	72	Ventetillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	9 000 000	
	73	Sært tillegg, pensjonstillegg mv., <i>overslagsbevilgning</i>	5 810 000 000	176 039 000 000
2680	Etterlatte			
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 240 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	985 000 000	
	72	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	101 000 000	
	74	Utdanningsstønad	500 000	
	75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	6 000 000	2 332 500 000
2686	Gravferdsstønad			
	70	Gravferdsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	194 000 000	194 000 000
		Sum Sosiale formål		327 927 320 000
		Sum departementets utgifter		400 206 396 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
Arbeidsdepartementet				
3605	Arbeids- og velferdsetaten			
	01 Administrasjonsvederlag		22 110 000	
	04 Tolketjenester		2 300 000	
	05 Oppdragsinntekter mv.		52 300 000	
	06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag		23 000 000	99 710 000
3614	Boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	01 Gebyrinntekter, lån		61 000 000	
	90 Tilbakebetaling av lån	10 200 000 000		10 261 000 000
3615	Yrkesskedeforsikring			
	01 Premieinntekter		154 000 000	154 000 000
3616	Gruppelivsforsikring			
	01 Premieinntekter		97 000 000	97 000 000
3634	Arbeidsmarkedstiltak			
	85 Innfordring av feilutbetalinger, Arbeidsmarkedstiltak		200 000	200 000
3635	Ventelønn m.v.			
	01 Refusjon statlig virksomhet m.v.		34 050 000	
	85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn		800 000	34 850 000
3640	Arbeidstilsynet			
	01 Diverse inntekter		1 240 000	
	04 Kjemikaliekontroll, gebyrer		6 110 000	
	05 Tvangsmulkt		2 200 000	
	07 Byggesaksbehandling, gebyrer		19 791 000	
	08 Refusjon utgifter regionale verneombud		10 660 000	40 001 000
3642	Petroleumstilsynet			
	02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet		880 000	
	03 Gebyr tilsyn		48 490 000	49 370 000
	Sum Arbeidsdepartementet			10 736 131 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner	Kroner
	Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.			
5470	Statens pensjonskasse			
	30 Avsetning til investeringsformål		18 070 000	18 070 000
	Sum Avskrivninger, avsetninger til investeringsformål og inntekter av statens forretningsdrift i samband med nybygg, anlegg mv.			18 070 000
	Skatter og avgifter			
5571	Sektoravgifter under Arbeidsdepartementet			
	70 Petroleumstilsynet – sektoravgift		86 870 000	86 870 000
	Sum Skatter og avgifter			86 870 000
	Renter og utbytte mv.			
5607	Renter av boliglånsordningen i Statens pensjonskasse			
	80 Renter		2 182 000 000	2 182 000 000
	Sum Renter og utbytte mv.			2 182 000 000
	Folketrygden			
5701	Diverse inntekter			
	02 Diverse inntekter		570 000 000	
	03 Hjelpemiddelsentraler m.m.		36 590 000	
	71 Refusjon ved yrkesskade		844 000 000	
	73 Refusjon fra bidragspliktige		305 000 000	
	80 Renter		1 700 000	1 757 290 000
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs			
	02 Dividende		170 000 000	170 000 000
5705	Refusjon av dagpenger			
	01 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs		65 000 000	
	04 Refusjon av dagpenger for grensarbeidere mv. bosatt i Norge		5 000 000	70 000 000
	Sum Folketrygden			1 997 290 000
	Sum departementets inntekter			15 020 361 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeidsdepartementet i 2014 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 600 post 01	kap. 3600 post 02
kap. 601 post 21	kap. 3601 post 02
kap. 605 post 01	kap. 3605 postene 01, 04, 05 og 06
kap. 605 post 21	kap. 3605 post 02
kap. 621 post 21	kap. 3621 post 02
kap. 640 post 01	kap. 3640 postene 01, 06 og 07
kap. 640 post 21	kap. 3640 post 08
kap. 642 post 01	kap. 3642 postene 06 og 07
kap. 642 post 21	kap. 3642 post 02

III

Omdisponeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeidsdepartementet i 2014 kan:

1. omdisponere inntil 40 mill. kroner fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere, til kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
2. omdisponere inntil 10 pst. av bevilgningen på kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 77 Varig tilrettelagt arbeid, til kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere.
3. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 21 Spesielle driftsutgifter og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter.
4. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 Utviklingstiltak i arbeids- og velferdsforvaltningen, post 45 Større nyanskaffelser og vedlikehold og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Arbeidsdepartementet i 2014 kan overskride bevilgningen under kap. 2470 Statens pensjonskasse, post 45 Større utstyrsan-

skaffelser og vedlikehold, med inntil 10 mill. kroner mot dekning i reguleringsfondet.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

V

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeidsdepartementet i 2014 kan gi tilsagn om tilskudd utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
634		Arbeidsmarkedstiltak	
	76	Tiltak for arbeidssøkere	2 590,68 mill. kroner
	77	Varig tilrettelagt arbeid	695,61 mill. kroner

Andre fullmakter

VI

Utbetaling ved midlertidig likviditetsmangel

Stortinget samtykker i at Arbeidsdepartementet i 2014 kan forskuttere utgifter til pensjonsutbetalinger under kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn, post 70 Tilskudd, ved midlertidig likviditetsmangel. Det forutsettes at Pensjonstrygden for sjømenn i løpet av 2014 tilbakefører forskutteringen. Tilbakeføringen nettoføres som utgiftsreduksjon under kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn, post 70 Tilskudd.

VII

Fullmakt til å ettergi rente- og avdragsfrie lån

Stortinget samtykker i at Arbeidsdepartementet i 2014 kan ettergi rente- og avdragsfrie lån gitt til arbeidsmarkedstiltak for yrkeshemmede der dette blir vurdert som nødvendig for å sikre den videre driften.

VIII

Fullmakt til nettobudsjettering

Stortinget samtykker i at Arbeidsdepartementet i 2014 kan:

1. nettoføre som utgiftsreduksjon under kap. 642 Petroleumstilsynet, post 01 Driftsutgifter, refusjoner av utgifter til fellestjenester.
2. nettoføre som utgiftsreduksjon under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, postene 01, 21 og 45, refusjoner av kommunenes andel av utgifter til opprettelse og drift av NAV-kontorer.

Folketrygden

Andre fullmakter

II

Folketrygdytelser

Stortinget samtykker i at med virkning fra 1. januar 2014 skal følgende ytelser etter folketrygden utgjøre¹:

		kroner
1a.	Grunnstønad for ekstrautgifter ved uførhet etter lovens § 6-3 (laveste sats)	7 836
1b.	Ved ekstrautgifter utover laveste sats, kan grunnstønaden forhøyes til	11 976
1c.	eller til	15 708
1d.	eller til	23 136
1e.	eller til	31 356
1f.	eller til	39 168
2a-1.	Hjelpestønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	13 068
2a-2.	Hjelpestønad etter lovens § 6-4 til uføre som må ha tilsyn og pleie ⁴	14 052
2b.	Forhøyet hjelpestønad etter lovens § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	28 104
2c.	eller til	56 208
2d.	eller til	84 312
3.	Behovsprøvet gravferdsstønad opptil	22 083
4.	Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-11 og 17-9 ⁵	
	for første barn	45 345
	for to barn	59 169
	for tre og flere barn	67 043

¹ Satsene under 1, 2 og 4 er årsbeløp for ytelsene.

² Stønad til hjelp i huset gjelder tilfeller før 1. januar 1992.

³ Fra 1. januar 1997 skilles det mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjelder også ved uførhet som skyldes yrkesskade, jf. lovens § 12-18.

⁵ Fra 1. januar 2004 dekkes 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpene i tabellen er maksimale refusjonssatser. Stønaden er inntektsprøvet.

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Opplysninger om abonnement, løssalg og pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Oslo AS – 10/2013

